

Statsvetenskaplig tidskrift

Årgång 116 · 2014 / 1

Ny följd, årg 94. Utgiven av Fahlbeckska stiftelsen.

REDAKTIONSSEKRETERARE *Magnus Jerneck* (ansvarig utgivare)

BITR. REDAKTIONSSEKRETERARE *Björn Badersten*

LITTERATURREDAKTÖR *Rickard Andersson*

FÖRBUNDSREDAKTÖR *Magnus Erlandsson*

REDAKTIONSRÅD *Karin Borevi*, Uppsala universitet, *Niklas Eklund*, Umeå universitet, *Mikael Gilljam*, Göteborgs universitet, *Mats Lindberg*, Örebro universitet, *Carina Lundmark*, Luleå tekniska universitet, *Ulf Mörkenstam*, Stockholms universitet, *Elin Wihlborg*, Linköpings universitet, *Rickard Andersson*, Lunds universitet, litteraturredaktör, *Björn Badersten*, Lunds universitet, biträdande redaktionssekreterare, *Magnus Jerneck*, Lunds universitet, redaktionssekreterare, *Magnus Erlandsson*, förbundsredaktör

TEKNISK REDAKTÖR *Bengt Lundell*

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år.

PRENUMERATIONSPRIS 2014 420 kr, enstaka nummer 110 kr. Medlemmar i

Statsvetenskapliga förbundet och studenter erhåller tidskriften till rabatterat pris. Prenumeration sker via hemsidan, genom insättning på plusgiro 27 95 65-6 med angivande av namn och adress eller genom meddelande till tidskriftens expedition. Eftertryck av tidskriftens innehåll utan angivande av källan förbjudes.

ADRESS Statsvetenskaplig tidskrift, Box 52, SE-221 00 Lund, Sverige

TELEFON 046-222 97 77 (Jerneck) 046-222 01 59 (Badersten) 046-222 10 71 (Lundell)

TELEFAX 046-222 40 06

E-POST statsvetenskaplig.tidskrift@svet.lu.se

HEMSIDA www.statsvetenskapligtidskrift.se

TRYCK Mediatryck, Lund 2014

ISSN 0039-0747

Statsvetenskaplig tidskrifts hemsida: www.statsvetenskapligtidskrift.se

Där finns bl. a.:

- Utförliga anvisningar till författare om utformningen av manuskript för Statsvetenskaplig tidskrift (kan hämtas hem som pdf-dokument).
- Tidigare årgångar av Statsvetenskaplig tidskrift i fulltextformat – med sökfunktion till artikelarkivet.
- Information om innehållet i kommande nummer och en aktuell utgivningsplan för Statsvetenskaplig tidskrift.
- Information om prenumerationspriser och möjlighet att teckna prenumeration på Statsvetenskaplig tidskrift.
- Kontaktuppgifter till redaktionen och redaktionsrådet för Statsvetenskaplig tidskrift.

Uppsatser

MAGNUS HAGEVI Förändrade villkor för riksdagens partigrupper	5
MAGNUS HAGEVI Fyra decenniers partistöd	21
DOUGLAS BROMMESSON, ANN-MARIE EKENGREN & HENRIK OSCARSSON Medialisering av Sveriges riksdag? Svenska riksdagsledamöters medieanpassning	45
HELENA OLOFSDOTTER STENSÖTA Kartellisering ur ett genusperspektiv	73
KATARINA BARRLING Från maskrosäng till tuktad rabatt? En studie av partikulturell förändring i det svenska Miljöpartiet	95
KARL LOXBO Europeisering och kartellisering av nationella partisystem? Förändrade konfliktlinjer mellan partierna i riksdagens EU-nämnd mellan 1995 och 2012	123
HENRIK ENROTH Representation och kartellisering	149
MAGNUS HAGEVI Kartellisering i nytt ljus: Slutsatser	159

Statsvetenskapliga förbundet

MAGNUS ERLANDSSON Genvägar och senvägar till publicering	171
---	-----

Litteraturgranskningar

Vera-Larrucea, Constanza, 2013. Citizenship by Citizens: First generation nationals with Turkish ancestry on lived citizenship in Paris and Stockholm. Anmälan av Bo Petersson	173
Mantel, Hilary, 2013. Wolf Hall. Anmälan av Johannes Lindvall	181

Förändrade villkor för riksdagens partigrupper

Magnus Hagevi

Changing Conditions for Party Groups of the Swedish Riksdag

In this special issue of *Statsvetenskaplig tidskrift*, the intention is to study the cartelization of the Swedish party system based on the party groups of the Swedish Riksdag. Especially if we investigate whether the parliamentary party groups have become increasingly similar from the late 20th century to the first decade of the 21st century. This purpose is treated in six distinct sub-studies designed to address gaps in the theory of cartelization of political parties. Conditions for party change are related to party finance, gender and medialization. The significance of these conditions may be different, however, depending on the internal cultures of parliamentary party groups: some party cultures may impede while other may facilitate cartelization. Party change is analyzed through a study of the parties' degree of politicization along with a discussion of cartelization and political representation.

Inledning¹

År 2009 fattade den socialdemokratiska partikongressen ett beslut som har beskrivits som den största organisatoriska förändringen sedan partisprängningen 1917 (Socialdemokraterna 2009; Stengård 2010). Förändringen innebär att den socialdemokratiska partistyrelsen och riksdagsgruppen i framtiden kan genomföra gemensamma sammanträden. För ett parti vars egen berättelse framhäver sin utomparlamentariska födelse, mobilisering och organisation av arbetarklassen samt krav på dess sociala och politiska rättigheter, har det varit en viktig poäng att den socialdemokratiska partigruppen ansvarat inför partiets medlemmar (Edenman 1946; Linderborg 2001).

Historiskt beskrivs ofta Socialdemokraterna som den första moderna partiorganisationen i såväl Sverige som andra länder (Duverger 1954; Möller 2007). Medan andra partier i stort sett utgjordes av partigrupperna i parlamentet, blev denna organisationsform kallad för massparti, en medlemsbaserad organisation som andra politiska partier senare tagit efter. Att partiets styrelse organi-

¹ Artikeln och föreliggande temanummer utgör en rapport från forskningsprojektet "Party Government in Flux: Changing Conditions for the Party Groups in the Swedish Riksdag", som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond. Författarna till temanumret vill tacka två anonyma granskare för värdefulla synpunkter på samtliga bidrag

Magnus Hagevi är verksam vid Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet.
E-post: magnus.hagevi@lnu.se

satoriskt jämförs med riksdagsgruppen – som inte väljs av socialdemokratiska medlemmar utan av anonyma väljare – är ett klart avbrott från masspartiorganisationen.² Att den socialdemokratiska riksdagsgruppen jämställs med medlemsorganisationens styrelse kan ses som en del av en internationell trend som innebär att så kallade kartellpartier utvecklas. Enligt teorin om kartellpartier likställs partiernas medlemsorganisation allt mer med den parlamentariska partigruppen, för att allt eftersom bli överordnad medlemsorganisationen och ta över många av dess tidigare uppgifter (Katz & Mair 2009). Det är möjligt, och många partiforskare skulle anse det troligt, att den socialdemokratiska partireformen, ett avsteg från det klassiska masspartiets organisation, inte står ensam utan att det går att skönja en vidare tendens där villkoren även för den svenska riksdagens övriga partigrupper har omskapats.

Ledande partiforskare menar att partierna i avancerade demokratier, främst i Europa, både fått erfara och just nu står inför en drastisk förändring och utvecklas till kartellpartier (Katz & Mair 1995). Teorin om kartellpartier består av två inbördes relaterade hypoteser (Katz & Mair 2009: 756–757).³ Den första hypotesen gör gällande att partierna avskärmar sig från civilsamhället och istället blir en del av staten (Mair 1994: 7–8), vilket uppmuntrar, eller tvingar, dem att samarbeta med varandra. Denna förändring leder till att partierna blir beroende av offentligt partistöd, vilket manifesterar partier som en del av staten (Katz & Mair 1995: 15, 2009: 754–755, 759), och att partimedlemmar, som representanter för civilsamhället, i praktiken blir bortrationaliserade (Mair 1997: 113–114; Katz 2001; Katz & Mair 2002; se även Panebianco 1988: 220–235). Den andra hypotesen gör gällande att partier utvecklar gemensam, likartad och högst begränsad policy (se Blyth & Katz 2005). Den mest centrala förändring som antas prägla partierna är att de blir mer och mer lika varandra. Omvandlingstrycket ska enligt dessa partiforskare innebära att skillnaderna mellan partiernas sätt att bedriva politik minskar.

Kartellteorin pekar på en ökad betydelse av partigrupper i parlament, men framförallt framhålls den stigande signifikansen för partiernas yttersta ledning och för partiledaren på bekostnad av partiernas medlemsorganisationer (Hagevi & Jahn 1999; Katz & Mair 2002, 2009; Katz 2002). Om den kraftiga och långtgående förändring av partierna som förutsätts av kartellpartiteorin stämmer, menar vi att denna förändring bör avspeglas i de parlamentariska partigruppernas förutsättningar och arbete samt parlamentarikernas uppfattningar och handlingar.

I detta temanummer av *Statsvetenskaplig tidskrift* är syftet att, med utgångspunkt i den svenska riksdagens partigrupper, undersöka om det

2 Förvisso ansvarar de båda inför partikongresserna vart fjärde år, men till skillnad från detta organ behandlar och förbereder partistyreelse och partigruppen i riksdagen politik på daglig basis.

3 Jag vill tacka Karl Loxbo som har poängterat att Katz & Mair menar att dessa två hypoteser är grundläggande för kartellpartiteorin.

svenska partisystemet kartelliseras och om riksdagens partigrupper genomgår en likriktning i sättet att bedriva politik. De studier som presenteras i detta temanummer ingår alla i forskningsprojektet "Partigrupper i förändring: förändrade villkor för riksdagspartierna".⁴

Kartellpartiteorin

Enligt teorin om kartellpartier har politiska partier i avancerade demokratier förändrats enligt ett visst mönster: från masspartier (eller imitationer därav), via *catch-all*-partier till kartellpartier. I detta mönster ingår att partiernas mål har förändrats, från att i demokratins barndom ha försökt mobilisera medborgare genom politiska program om framtiden, helst som partimedlemmar, utifrån vilken samhällsgrupp de tillhörde (Duverger 1954; Lipset & Rokkan 1967), via ett ökat fokus på allmän röstmaximering utan större hänsyn till samhällsgrupper – då skiljelinjerna mellan olika samhällsgrupper minskat i betydelse (Dalton m fl 1984) – där väljarnas uppgift var att utvärdera partiledare och vad som ägt rum under den gångna mandatperioden (Kirchheimer 1966; se Downs 1957), till att se partiet som del av, representant för och förvaltare av statsmakten (Katz & Mair 1995). Till skillnad från framförallt idén om masspartiet – vars ideal innebär att partierna representerar olika samhällsgrupper med från varandra skilda intressen – innebär teorin om kartellpartier att partierna *påverkas av samma förutsättningar*: statligt partistöd, massmedia, globalisering (Blyth & Katz 2005; Katz & Mair 2009). Istället för att representera skilda sociala baser betonar kartellpartiet frågor om kompetens, prestationer och partiledares trovärdighet.

I jämförelse med masspartiet och *catch-all*-partiet är det inte förändringar i samhället som är grunden till framväxten av kartellpartier, utan främst förändringar som, från 1970-talet och framåt, har initierats av partierna själva. För det första menar upphovsmännen till kartellpartiteorin att partiernas roll som representanter för det civila samhället minskat och ersatts av ett ökat beroende av staten så till den grad att de menar att partier de facto är en del av staten (Katz & Mair 1995, 2009; Mair 1997; Katz 2005). Den främsta indikatorn på partiernas minskade roll i det civila samhället är deras stora medlems-tapp (Widfeldt 1997; Dalton & Wattenberg 2002; Petersson 2005). För partierna innebär det att medlemsorganisationen förlorar i inflytande då partiets finansiering via medlemsavgifter och frivilligt partiarbete minskar. Istället, för det andra, finansieras partierna i allt högre grad av statligt partistöd: det stöd som ges till politiska partier genom parlamentariska budgetbeslut (Pierre m fl

4 Projektet "Partigrupper i förändring" finansieras av Riksbankens Jubileumsfond. Ett kompletterande bidrag ges av Crafoordska stiftelsen, främst för bearbetning av intervjuer. Projektet leds av Mats Sjölin och Magnus Hagevi, Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet.

2000; Gidlund & Koole 2001). Partistödet bekostar en ökad professionalisering av partiarbetet (Borchert 2003; Hagevi 2003) och kommunikation via massmedier (Blyth & Katz 2005). Till skillnad från en medlemsbaserad ekonomi har en övervägande statlig partifinansiering sitt ursprung i beslut som fattas av partigrupperna i riksdagen (motsvarande beslut på lokal nivå fattas i kommuner och landsting), inte i partiernas medlemsorganisationer (Borchert 2003). Enligt kartellpartiteorin har detta resulterat i att det partiinterna inflytandet har minskat för medlemsorganisationen till förmån för den parlamentariska partigruppen, vars finansiella och personella resurser har ökat (Hagevi & Jahn 1999; Katz & Mair 2002; jfr Loxbo 2009a). I de parlamentariska partigrupperna centraliseras därtill inflytandet allt mer till den yttersta partiledningen. Istället får parlamentarikerna i partigrupperna rollen att ersätta partimedlemmarna som partiledningarnas främsta referensgrupp (Katz & Mair 2009).

Vid sidan av partiernas ökande beroende av partistöd framhålls den ekonomiska globaliseringen som en orsak till kartelliseringen av partierna. I den globala ekonomin flödar ekonomiska tillgångar över nationsgränser. Den öppna ekonomin försvårar nationella regleringar, vilket leder till att den ekonomiska tillväxten snarare beror på internationella förhållanden än nationella. Den ekonomiska globaliseringen kan uppfattas som begränsande för partierna: en del politiska beslut och nationella särlosningar är inte kompatibla med den internationella marknadens funktionssätt. Det möjliga policyspannet begränsas därmed. Denna utveckling har också knutits till skapandet av internationella institutioner, som Europeiska unionen, där beslut kan fattas utanför den nationella partipolitiken, vilket också antas begränsa det policyspann som partierna kan fatta beslut om (Blair & Myth 2005; Katz & Mair 2009).

Utvecklandet av kartellpartier ska, enligt denna teori, innebära att partigrupperna i riksdagen – och partierna i sin helhet – blir allt mer lika varandra. Internationaliseringen och den globala marknaden minskar möjligheterna att fatta nationellt avvikande beslut. Medialiseringen av politiken med en anpassning till en medielogik istället för en ideologilogik, beroendet av statligt partistöd, partiernas professionalisering och en maktförskjutning till parlamentariska partigrupper med möjligheter att själva fatta beslut som påverkar den egna verksamheten är gemensam för alla partigrupper. Därmed har partierna och deras grupper i parlament gått från att vara beroende av olika samhällsgrupper – som masspartiet var – till att ha ett gemensamt beroende av staten, massmedia, ekonomisk globalisering och annan internationalisering. Detta bör innebära – allt annat lika – att skillnaden mellan riksdagens partigrupper minskar.

Debatt och forskning om kartellisering

Samtidigt som kartelltesens upphovsmän ropar efter undersökningar där deras idéer prövas (Katz & Mair 2009) ifrågasätter andra forskare samma idéer och kritiserar teorin för att vara vag och svårkontrollerad (Koole 1996; Widfeldt 1997; Kitschelt 2000; Hopkin 2004; Detterbeck 2005; Scarrow 2006; Loxbo 2013). Den empiriska forskningen om kartellpartier är dock sparsmakad. Ändå förefaller idén om kartellpartiet som ersättare av såväl mass- som catch-all-partiet vara dominerande i dagens partiforskning. Motorn i förändringen påstås vara partiernas ökade beroende av statligt partistöd för att bedriva politik (Pierre m fl 2000; Gidlund & Koole 2001; jfr Koß 2010) och av massmedia för politisk kommunikation (Strömbäck 2009) samt förändringar i samhället, framförallt ekonomisk globalisering, som innebär att partiernas frihetsgrader att bedriva politik upplevs som allt mindre (Blyth & Katz 2005; Katz & Mair 2009).

Enligt kartellpartiteorin ökar de parlamentariska partigruppernas (speciellt partiledarnas) självständighet och betydelse gentemot medlemsorganisationen, så kallad intern kartellisering (Katz & Mair 1995; Hagevi & Jahn 1999). Svensk forskning bekräftar delvis detta. I undersökningar av svenska riksdagsledamöternas uppfattningar framkommer att partigrupperna, tillsammans med regering och partiledare, anses ha stor betydelse för beslutsfattandet i riksdagen (Esaiasson & Holmberg 1996). Den initiala uppfattningen bland kartellteoretikerna, att policyutformningen i större utsträckning skulle äga rum i partigrupperna, har dock kommit att ersättas av antagandet att denna blivit hårdare knuten till den yttersta ledningen i partierna. Istället fästs betydelsen av partigrupperna till att partiledningen oftare använder dess ledamöter som referensgrupp snarare än gräsrotsmedlemmarna eller lokala ledare (Katz & Mair 2009). Även denna utveckling får stöd i svensk forskning, främst genom att partiledningen använder sin partigrupp som referensgrupp istället för medlemsorganisationen (Pierre & Widfeldt 1994; Isberg 1999) men också genom att kontrollen över riksdagsledamöterna har ökat som en följd av att partiledningen utvecklat större möjligheter att sanktionera önskvärt beteende i partigrupperna (Hagevi 2010) och infört en än starkare partidisciplin (Isberg 1999; Fransson 2010).

I internationella jämförelser bedöms dock svenska partigrupper som i hög grad integrerade med sina medlemsorganisationer (Hagevi 2000). Forskningen om hur interna beslutsprocesser i medlemsorganisationer och i parlamentariska partigrupper har förändrats över tid är dock så gott som obefintlig (Loxbo 2009b). Till stor del studeras partigruppernas kartellisering indirekt, oftast genom anekdotiska belägg. Forskare kan till exempel nöja sig med att visa att antalet partimedlemmar har minskat över tid (Allern & Pedersen 2007), använda förändringar av kandidaturval som indikator på att partiernas medlemmar betyder mindre (Billie 2001; Katz 2001; Rahat m fl 2008) eller genom

att studera av enskilda partier (Bolleyer 2009). Detta innebär på det stora hela att tesen om intern kartellisering får anses vara oprövad.

De mest framträdande anomalierna i kartellpartiteorin uppfattar vi vara påståenden om partigruppernas representativitet i förhållande till väljarna (Widfelt 1997; Kitschelt 2000). Kartellbildning, menar upphovsmännen till teorin, innebär att väljarnas möjligheter till ideologiska val minskar, främst genom avpolitisering, samtidigt som avståndet mellan väljarnas åsikter och partigruppernas ställningstaganden ökar. Teorin förnekar såväl väljare som partimedlemmars möjligheter till sorti – *exit* – och protest – *voice* (se Hirschman 1970). Dessa antaganden motsägs av ökad partifragmentering (Scharrow 2006) och av att partimedlemmars möjligheter till och genomförande av protester har ökat (Loxbo 2009a). Teorin antar vidare att partiernas engagemang och resurser till valkampanjerna ökar samtidigt som konkurrensen mellan partierna och deras representativitet i förhållande till väljarna avtar. Vi uppfattar det som motsägelsefullt att lägga mer resurser på något som, enligt kartellpartiteorin, ska engagera partierna i allt mindre utsträckning. Kartellpartiteorins tanke om försvagad representation har inte fått stöd när den prövats. Samtidigt som det finns rapporter om att banden mellan partier och väljare inte har klippts av (Birner 2010), visar undersökningar att åsiktsöverensstämmelsen mellan svenska folket och dess riksdagsledamöter har försämrats sedan 1980-talet (Holmberg 2010).

Kartellpartiteorin lämnar flera lösa trådar. Tidigare beskrivningar av teorin fokuserar på avgränsade delar av partiernas verksamhet: statligt partistöd, politikens professionalisering och avpolitisering. Kartellpartiteorin bör påverka fler aspekter av partigrupperna: mekanismer för representation, förhållande till massmedia och partigruppernas interna politiska kulturer. Kartellpartiteorin gör till största del antaganden utifrån partiets strategiska handlande, vilka kompletteras ytterst sparsamt med kulturteoretiska förklaringar. Därmed saknas mer utvecklade teoretiska antaganden om vilka mekanismer som kan leda till partigruppernas likriktning (se Kitschelt 2000). Till detta kommer ett mycket oklart empiriskt läge, då teorin har prövats empiriskt i mycket ringa omfattning.

Partigrupper i Sveriges riksdag som fall

I artikeln som lanserade teorin om kartellpartier nämns det svenska politiska systemet som ett av de mest sannolika för att utveckla kartellpartier (Katz & Mair 1995: 17). Det innebär att Sverige kan ses som ett kritiskt fall: om kartellisering skulle äga rum någonstans så borde det vara i det svenska partisystemet. I den mån detta inte är fallet, så är det mindre troligt att kartellisering skulle vara för handen i andra politiska system med förhållandevis mindre gynnsamma omständigheter för kartellisering.

Inom svensk politik har upphovsmännen till kartellteorin och deras efterföljare noterat flera av de egenskaper som de menar gynnar kartellisering. Möjligheten för partierna att kartelliseras ökar om de har stor institutionell betydelse i det politiska systemet. Partierna kan då i större utsträckning än annars agera och genomföra åtgärder som innebär kartellisering (Detterbeck 2005). I det svenska politiska systemet betraktas politiska partier som starka och centrala aktörer: när väljarna röstar i det proportionella valsyste­met sätts partierna i centrum (Oscarsson & Holmberg 2013). Partierna tenderar att tränga undan alternativa sätt att aggregera olika intressen i samhället (Hermansson 1993) samt blir allt mer viktiga inom den offentliga sektorn (Wallin m fl 1999). I riksdagen uppfattas partierna som de mest inflytelserika aktörerna (Isberg 1999; Hagevi 2000) liksom i politikernas karriär (Petersson m fl 1997; Öhberg 2011). Det offentliga partistöd­et anses ersätta partimedlemmarnas såväl finansiella som interndemokratiska betydelse för partierna (Katz & Mair 2002). Partistöd och politik­ers arvoden ligger till grund för politikens professionalisering, som ses som ett incitament för kartellisering (Katz & Mair 1995; Detterbeck 2005) då politiken ses som ett yrke där politikerna söker anställningstrygghet (Borchert 2003). Politikens professionalisering har även varit ett tema i svensk politik (Petersson m fl 1997; Hagevi 2003; Isaksson 2006). Sedan länge har svenska partier tagit emot ett omfattande offentligt partistöd, ett tilldelningssystem som de själva kontrollerar (Gidlund 1983, 1985; Wiberg 1991; Gidlund & Koole 2001; Koß 2010). Dessutom har partierna kontroll över vilka som utnämns till viktiga poster i offentlig sektor, vilka ofta besätts av partipolitiskt aktiva personer (Isaksson 2006). Kartellisering innebär att partierna söker konsensus, vilket bör gynnas av en politisk kultur som premierar denna typ av politik istället för konflikt, konfrontation och minimala majoriteter. Svensk politik har, enligt många bedömare, under en längre tid kännetecknats av konsensus­sökande aktörer, där uppgörelser och kompromissande tillhör den politiska kulturen (Tingsten 1966; Uddhammar 1993; Möller 2007; Hadenius 2008).

Utöver de nationella särdragen har kartelltesen i allt större utsträckning kopplats till enskilda länders ökade internationella ekonomiska och politiska beroende (Blyth & Katz 2005; Katz & Mair 2009). Även i detta avseende är det svenska fallet gynnsamt för kartellisering, då Sverige sedan 1995 är medlem i EU och den svenska ekonomin sedan länge är starkt internationaliserad (Ekholm 2000; Sandelin 2005).

De föreliggande studierna är till största del inriktade mot riksdagens partigrupper och dess ledamöter, eftersom dessa till stora delar befinner sig i kartelliseringens centrum. Svenska riksdagsledamöter uppger sig ha omfattande kontakter med partiernas olika delar: gräs­rötterna (party on the ground), den centrala riksorganisationen (party in central office) samt statsråd i regering och den egna partigruppen (party in public office) (Hagevi 2000). För sitt omval och åternominering till valsedel­n är riksdagsledamöterna beroende av väljarna

(Esaiasson & Holmberg 1996; Hagevi 1998) respektive partimedlemmarna i sin valkrets (Johansson 1999).

Analysmodell och delstudier

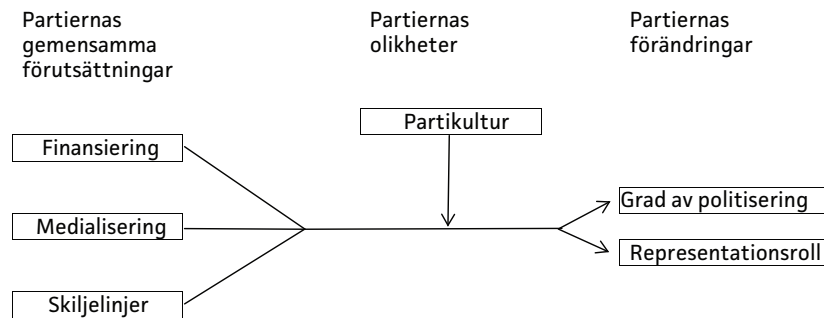
I detta temanummer är avsikten att studera kartelliseringen av det svenska partisystemet utifrån riksdagens partigrupper, speciellt om riksdagens partigrupper i allt större utsträckning blir mer lika varandra från slutet av 1900-talet till 2000-talets första decennium. Detta syfte behandlas i sex distinkta delstudier, som avser att fylla flera av de kunskapsluckor som nämnts i denna inledande artikel. Relationen mellan delstudierna åskådliggörs i den analysmodell som presenteras i figur 1. Den övergripande analysen kan då sägas ske i tre steg. Partiernas förändring analyseras genom en studie av partiernas grad av politisering tillsammans med en diskussion om partiföreträdarnas förändrade representationsroll. Vad gäller grad av politisering indikeras kartellisering av en avpolitisering av konflikter mellan partierna – det vill säga att partierna undandrar ett policyområde från konflikt och söker konsensus – medan ökad politisering indikerar en förändring som motsäger partiernas kartellisering. Enligt analysmodellen kan förutsättningarna för partiernas förändring relateras till partiernas finansiering, skiljelinjer och medialisering. Vilken betydelse dessa förutsättningar har för partiernas förändring kan dock bero på skillnader mellan partierna. Olika partikulturer kan vara en sådan skillnad. Partiernas interna kulturer kan vara en motkraft som försvårar deras likritning. Det är också möjligt att särskilda partikulturer kan vara olika gynnsamma för kartellisering.

Kartellisering antas alltså vara en partiförändring som orsakas av partiernas gemensamma förutsättningar. För att en sådan kartellisering ska äga rum måste dels en övervägande del av partiernas gemensamma förutsättningar, dels partiernas förändringar uppvisa resultat som stödjer kartellisering och partiernas ökade likhet. Om så inte är fallet – att resultatet inte visar på ökad kartellisering eller att partierna inte blivit mer lika varandra – bland partiernas förändringar och inte heller till övervägande del bland partiernas gemensamma förutsättningar får tanken om kartellisering inte stöd.

I analysmodellen finns tre gemensamma förutsättningar som kan inverka på partiernas förändring: deras finansiering, medialiseringen och de politiska skiljelinjerna.

Flera forskare framhåller att partiernas interna maktfördelning, policyskapande och medlemmarnas roll är relaterat till partiernas finansiering (Duverger 1954; Kirchheimer 1966; Schlesinger 1984; Katz & Mair 1995; Hopkins 2004). En grundtanke i kartellpartiteorin är att det offentliga partistödet ersätter partiernas beroende av medlemmar och den inkomst som medlemsavgifterna innebär (Katz & Mair 1995, 2009). Detta förändrar partiorganisationerna och innebär en maktförändring från partiernas gräsrotter, *party on the ground*,

Figur 1. Analysmodell över partistudierna i detta temanummer.

och den centrala medlemsorganisationen, *party in central office*, till förmån för valda politiker med offentliga uppdrag, *party in public office* (Katz & Mair 2002: 123; Wolinetz 2002: 148; Krouwel 2012). Frånfallet av den sammanhållande medlemsorganisationen ökar svårigheten att samordna de valda politikerna på nationell och lokal nivå (Bardi & Mair 2008). I artikeln *Fyra decenniers partistöd* undersöker Magnus Hagevi om partibidragen från offentlig sektor också förändras på motsvarande sätt som kartellpartiteorin stipulerar att den partiinterna maktförskjutningen gör. För det första ska då det offentliga partistödet öka medan andelen partimedlemmar minskar bland medborgarna. För det andra ska det offentliga partistödet i allt mindre utsträckning riktas mot medlemsorganisationen och mer mot partigrupperna i riksdagen och direkt till de invalda politikerna. För det tredje ska särkopplingen mellan partipolitik på nationell och lokal nivå innebära att det offentliga partistödet ökar på alla nivåer, till synes utan att vara beroende av varandra.

Medialisering – en process med vilken grundläggande delar av politiken antar medieformer (Hjarvard 2007) – har angivits som en viktig orsak till partiernas kartellisering: Istället för masspartiets ideal, där partiets medlemsorganisation utgjorde den centrala ideologiska länken mellan makthavare och folket, antas kartellpartierna i ökad utsträckning använda utspel i massmedia för direkt politisk kommunikation från partiledning till väljare (Katz & Mair 2002). Vid sidan av de ekonomiska förändringarna av partiernas grundförutsättningar som partistödet innebär, finns det därför anledning att reflektera över andra resurser, delvis baserade på teknisk utveckling, som påverkar partiernas policyskapande. En sådan resurs är medialiseringen av politiken (Strömbäck 2009). Medialiseringen kan till exempel innebära att partierna anpassar sin politiska kommunikation efter de villkor som råder i massmedia. Ett sådant villkor kan vara en typ av personifiering som innebär att journalistikens innehåll mer och mer lyfter fram konkreta personer (Nord & Strömblad 2005), varför medialiseringen bör innebära ett växande fokus på beslutsfattare i partigrupperna i riksdagen, speciellt partiledare, och mindre på partierna som organisatio-

ner. Om en ökad medialisering även innebär en tilltagande personifiering av politiken borde utvecklingen leda till att ledamöterna i riksdagens partigrupper i allt större utsträckning på olika sätt medverkar i massmedia, i alla fall de politiker som passar in i medielogiken. I artikeln *Medialisering av Sveriges riksdag? Svenska riksdagsledamöters medieanpassning* undersöker Douglas Brommesson, Ann-Marie Ekengren och Henrik Oscarsson om riksdagsledamöterna förändrat sina kontakter med, och uppfattning om, massmedia.

Kartellpartiteorin utgår från en individualisering av förhållandet mellan väljare och partier, där medborgarnas lojalitet och identitet med olika samhällsgrupper och partier minskar (Katz & Mair 2009: 757-758, 760). Istället för att som masspartiet försöka att mobilisera och representera medborgare utifrån samhällsgrupper med skilda intressen (Duverger 1954; Lipset & Rokkan 1967) antas att majoriteten av medborgarna i allt större utsträckning homogeniseras och uppvisa likartade erfarenheter och intressen (Katz & Mair 2009: 758). Inte heller ser upphovsmännen till kartelltesen att nya konflikter kan hota utvecklingen och frammana nya intressen som kan representeras av partierna i parlamentariska församlingar (Katz & Mair 2009: 760). Dessutom, enligt kartellpartiteorin ska riksdagsledamöternas representation av speciella samhällsintressen – som t.ex. kvinnor och män kan ge uttryck för – ersättas av att politikerna, oavsett kön, har samma intressen (att ha politik som yrke) och att de representerar staten (Katz & Mair 1995). Att skillnaden mellan olika samhällsgrupper minskar, att identifikationen med samhällsgrupperna minskar och att partierna i allt mindre utsträckning avser att representera olika samhällsgruppers intressen är tydliga exempel på en minskad politisk betydelse av sociala skiljelinjer (Bartolini & Mair 1990: 215). I sin artikel *Kartellisering ur ett genusperspektiv* efterlyser Helena Olofsdotter Stensöta en mer differentierad syn på vilka skiljelinjer som avtar respektive växer i styrka vid olika tidpunkter i historien. Med utgångspunkt i forskning om nya sociala rörelser och dess etablerade utomparlamentariska bas, menar hon att genus kan diskuteras som en skiljelinje av senare datum med en möjligtvis annan dynamik än den ekonomiska vänster-högerkonflikten. Stensöta utgår från tesen att kvinnor och män har skilda intressen, och menar att dessa skillnader politiserats senare än de bortvinande skiljelinjer som oftast förknippas med masspartimodellen. Kvinnor skulle därigenom kunna fungera som en bromskloss till kartellisering, bland annat genom att istället prioritera närhet till gräsrotter och vara kritiska till partilinjer.

I analysmodellen framhålls att de olika kulturer som finns inom partierna interagerar med partiernas förutsättningar för förändring, vilket markeras med en pil från partikultur till pilen som går mellan partiernas förutsättningar och förändring. I detta sammanhang är partikultur ett partis kollektiva självbilder och sociala normer (Barrling Hermansson 2004). Det kan finnas ett konkurrensförhållande mellan kartellpartiteori, med rationalistisk utgångspunkt,

och teorier som betonar betydelsen av partikultur, där normer och kollektiva självbilder beaktas. Utifrån kartellpartiteorin borde eventuella partikulturer som gör motstånd mot denna typ av genomgripande förändringar få ge vika och förändras. I den mån kartellisering äger rum bör kulturerna i partigrupperna bli mer lika varandra. I sin artikel *Från maskrosäng till tuktad rabatt? En studie av partikulturell förändring i det svenska Miljöpartiet* menar dock Katarina Barrling att partikulturerna har djupa historiska rötter (Jensen 1993; Kitschelt 1994; Isberg 1999; Abélès 2000; Esaiasson & Heidar 2000: 4; Barrling Hermansson 2004; Chabal & Daloz 2006) och att sådana kulturella förändringar är förhållandevis trögrörliga (Chabal & Daloz 2006). Därmed är det möjligt att partikulturer kan stå emot en eventuell kartellisering av partigrupperna. Tanken är att partikulturer kan försvåra den typ av mål-/medel-rationalitet som kartellpartiteorin förutsätter. Partigrupperna kan då inte bara ses som företag, utan snarare som en sorts mikrosamhällen där sociala normer kan verka blockerande för det som är mål-/medel-rationellt från ett strikt politiskt perspektiv. Om partikulturer kan stå emot kartellisering och alltså verka divergerande mellan partigrupperna är detta en förklaring som konkurrerar med idén om kartellisering. Samtidigt kan motståndet från partikulturer variera mellan partigrupper. En del partikulturer kan till och med vara speciellt gynnsamma för kartellisering. I sin artikel presenterar Barrling en studie om Miljöpartiets partigrupp i riksdagen, där hon frågar om partigruppen har förändrat sin kultur så att partiets kartellisering kan underlättas.

Genom att studera partiernas grad av politisering erhålls en central indikator på den likriktning som enligt kartellpartiteorin ska ske mellan de etablerade partierna genom *avpolitisering*: de etablerade partierna närmar sig varandra ideologiskt och utvecklar successivt en gemensam, och sluten, policyagenda (Katz & Mair 2009: 756-757). Forskare menar att partier som förut har varit ideologiska motståndare gemensamt arbetar för att dämpa förväntningar i väljarkåren (Blyth & Katz 2005). Som en följd av detta utvecklas incitament bland etablerade partier att tona ned frågor som tidigare befann sig i hjärtat av den politiska konflikten. I nuläget vet vi dock inte hur vanlig denna typ av slutna samarbetsmetoder är. Det är alltså oklart hur kartellisering – om det nu existerar – går till i praktiken, när partigrupperna bedriver sitt vardagliga arbete i parlamenten. Framförallt har den politik som rör EU (tillsammans med ekonomisk internationalisering) pekats ut som ett centralt område för kartellisering av europeiska partisystem. Frågor som i praktiken beslutats inom ramen för EU:s institutioner antas då vara avpolitiserade och undandragna konflikt mellan partierna och beskrivs som den viktigaste förklaringen till kartellisering (Mair 2007; Katz & Mair 2009: 754, jfr Bartolini 2005). I den svenska riksdagen är det rimligt att en sådan eventuell kartellisering av Europapolitiken går att avläsa i EU-nämndens arbete. I svensk Europapolitik har riksdagens EU-nämnd en central roll då den är en arena för såväl regerings- och oppositionspartier

i Europapolitiken. Nämndens arbete sammanfattar till stor del de konflikter och överenskommelser som tidigare passerat i utskottsberedning och mellan partigrupper (Hegeland 2006). I sin artikel *Europeisering och kartellisering av nationella partisystem? Förändrade konfliktlinjer mellan partierna i riksdagens EU-nämnd mellan 1995 och 2012* granskar Karl Loxbo om riksdagens partigrupper avpolitiserat ett så centralt policyområde som Europapolitiken genom att systematiskt undandra dess jurisdiktion från konflikt och söka konsensus.

Partiföreträdarna kommer i och med kartelliseringen att representera staten, inte medborgarna (Katz & Mair 1995). *Representationsrollens* förändring är en av kartelliseringens effekter som flera gånger, men alltid mycket kortfattat, nämnts när kartellpartiteorin diskuterats (Katz & Mair 1995; Puhle 2002; Krouwel 2012). Den styvmoderliga behandlingen av representationsrollen i den tidigare forskningen kan uppfattas som konstig då den har implikationer sett ur ett normativt demokratiteoretiskt perspektiv. I denna litteratur specificeras inte några teoretiska antaganden om vilken typ av förändring som förväntas i representationsrollen. Kan en sådan utveckling analyseras med hjälp av etablerade uppfattningar om representativitet, exempelvis Hanna Pitkins klassiska begrepp om politisk representation som responsivt agerande i de representerades intresse (Pitkin 1967; Sjölin 2005)? Här finns ett behov av klargörande av kartellpartiteorins antaganden. Dessa representationsteoretiska implikationer av kartellpartiteorin diskuterar Henrik Enroth i sitt bidrag *Representativitet och kartellisering*.

Detta temanummer av *Statsvetenskaplig tidskrift* inleds med studien av partistöd, följt av undersökningen om riksdagsledamöternas uppfattning och roll i politikens medialisering och analysen av relationen mellan riksdagens partigrupper och genus som skiljelinje. Sedan presenteras studien av partikulturer i riksdagen och därefter granskas avpolitisering i EU-frågor. Därefter diskuteras representationsteori i relation till politikerrollen i kartellpartier. Temanumret avslutas med en artikel där generella slutsatser, utifrån resultaten av respektive studie, relateras till frågan om partisystemets förändring kan beskrivas som kartellisering och frågan om riksdagens partier blivit mer lika varandra.

Referenser

- Allern, Elin H. & Pedersen, Karina, 2007. "The impact of party organisational changes on democracy", *West European Politics* 30(19), s 68-92.
- Bardi, Luciano & Mair, Peter, 2008. "The Parameters of Party Systems", *Party Politics* 14(2), s 147-166.
- Barrling Hermansson, Katarina, 2004. *Partikulturer*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Bartolini, Stefano, 2005. *Restructuring Europe. Centre formation, system building, and political structuring between the nation state and the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Bartolini, Stefano & Mair, Peter, 1990. *Identity, Competition and Electoral Availability*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bille, Lars, 2001. "Democratizing a Democratic Procedure: Myth or Reality?", *Party Politics* 7(3), s 363-80.
- Birnir, Jóhanna Kristin, 2010. "Where Are the Disgruntled Voters? Voter - Party Relations under Cartelization Conditions", *Party Politics* 16(1), s 29-49.
- Blyth, Mark & Katz, Richard S., 2005. "From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party", *West European Politics* 28(1), s 33-60.
- Bolleyer, Nicole, 2009. "Inside the Cartel Party: Party Organisation in Government and Opposition", *Political Studies* 57(3), s 559-579.
- Borchert, Jens, 2003. "Professional Politicians: Towards a Comparative Perspective", s 1-25 i Borchert, Jens & Ziess, Jürgen (red.), *The Political Class in Advanced Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Dalton, Russel, Flanagan, Scott C. & Beck, Paul Allen, 1984. *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?* Princeton: Princeton University Press.
- Dalton, Russel J. & Wattenberg, Martin P., 2002. *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Detterbeck, K., 2005. "Cartel Parties in Western Europe?", *Party Politics* 11(2), s 173-191.
- Downs, Anthony, 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper.
- Duverger, Maurice, 1954. *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. London: Methuen & CO.
- Edenman, Ragnar, 1946. *Den socialdemokratiska riksdagsgruppen 1903-1920: En studie i den svenska riksdagens partiväsen*. Uppsala: Almqvist & Wiksells boktryckeri.
- Ekhholm, Karolina, 2000. "Internationell handel och utlandsinvesteringar", s 338-369 i Södersten, Bo (red.), *Marknad och politik*. Stockholm: SNS Förlag.
- Esaiasson, Peter & Holmberg, Sören, 1996. *Representation from Above: Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*. Aldershot: Dartmouth.
- Fransson, Sara, 2010. "Att följa piskan eller hjärtat?: Partisammanhållningens utveckling i riksdagen efter personvalsreformens tillkomst." Kandidatuppsats, Institutionen för samhällsvetenskap, Växjö universitet, Växjö.
- Gidlund, Gullan, 1983. *Partistöd*. Lund: Liber/CWK Gleerup.
- Gidlund, Gullan, 1985. *Det kommunala partistödet: En studie av kommunernas och landstingens stöd till de politiska partierna (1983 års demokratiberedning)*, Ds C 1985:8. Stockholm: Liber/Allmänna förlaget.
- Gidlund, Gullan & Koole, Ruud, 2001. "Political Finance in the North of Europe: The Netherlands and Sweden", s 112-130 i Nassmacher, Karl-Heinz (red.), *Foundations for Democracy: Approaches to Comparative Political Finance. Essays in Honour of Herbert E. Alexander*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Hadenius, Stig, 2008. *Sveriges politiska historia från 1865 till våra dagar: Konflikt och samförstånd*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Hagevi, Magnus, 1998. *Bakom riksdagens fasad*. Göteborg: Akademiförlaget Corona.
- Hagevi, Magnus, 2000. "Parliamentary party groups in the Swedish Riksdag", s 145-

- 160 in Heidar, Knut & Koole, Ruud (red.), *Parliamentary Party Groups in European Democracies: Political Parties Behind Closed Doors*. London: Routledge.
- Hagevi, Magnus, 2003. "Sweden: Between Participation Ideal and Professionalism", s 352-373 in Borchert, Jens & Zeiss, Jürgen (red.), *The Political Class in Advances Democracies: A Comparative Handbook*. Oxford: Oxford University Press.
- Hagevi, Magnus, 2010. "Anciennitetsprincipens uppgång och fall", s 173-207 i Brothén, Martin & Holmberg, Sören (red.), *Folkets representanter: En bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus & Jahn, Detlef, 1999. "Parteien und Fraktionen in Schweden: Entwicklungen zur Kartellpartei", s 145-169 i Helms, Ludger (red.), *Parteien und Fraktionen: Ein internationaler Vergleich*. Opladen: Leske + Budrich.
- Hegeland, Hans, 2006. *Nationell EU-parlamentarism. Riksdagens arbete med EU-frågorna*. Stockholm: Santérus.
- Hermansson, Jörgen, 1993. *Politik som intressekamp: Parlamentariskt beslutsfattande och organiserade intressen i Sverige*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Hirschman, Albert O., 1970. *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hjarvard, Stig, 2007. "Sprogets medialisering", s 29-45 i Hällström-Reijonen, Charlotta af (red.), *Språk i Norden 2007*. Oslo: Nordens språkråd.
- Hopkin, Jonathan, 2004. "The Problem with Party Finance: Theoretical Perspectives on the Funding of Political Parties", *Party Politics* 10(6), s 627-651.
- Holmberg, Sören, 2010. "Dynamisk representation", s 65-102 i Brothén, Martin & Holmberg, Sören (red.), *Folkets representanter: En bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Isaksson, Anders, 2006. *Den politiska adeln*. Stockholm: Bonnier Fakta.
- Isberg, Magnus, 1999. *Riksdagsledamoten i sin partigrupp: 52 riksdagsveteraners erfarenheter av partigruppernas arbetssätt och inflytande*. Nora: Gidlunds Förlag.
- Jensen, Torben, 1993. *Politik i praxis*. København: Samfundslitteratur.
- Johansson, Jan, 1999. *Hur blir man riksdagsledamot? En studie av makt och inflytande i partiernas nomineringsprocesser*. Södertälje: Gidlunds Förlag.
- Katz, Richard S., 2001. "The Problem of Candidate Selection and Models of Party Democracy", *Party Politics* 7(3), s 277-296.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 1995. "Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics* 1(1), s 5-28.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2002. "The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organizational Change in Twentieth-Century Democracies", s 113-135 i Runther, Richard, Montero, José Ramón & Linz, Juna J. (red.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2009. "The Cartel Party Thesis: A Restatement", *Perspectives on Politics* 7(4), s 753-766.
- Kirchheimer, Otto, 1966. "The transformation of Western European Party Systems", s 177-200 i Palombara, Joseph. L. & Weiner, Myron (red.), *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.
- Kitschelt, Herbert, 2000. "Citizen, Politicians, and Party Cartelization." *European Journal of Political Research* 37(2), s 149-179.
- Koole, Ruud, 1996. "Cadre, Catch-all or Cartel? A Comment on the Notion of the Cartel Party", *Party Politics* 2(4), s 507-534.
- Koß, Michael, 2010. *The Politics of Party Funding: State Funding to Political Parties and Party Competition in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Krouwel, André, 2012. *Party Transformation in European Democracies*. New York: State University of New York Press.

- Linderborg, Åsa, 2001. *Socialdemokraterna skriver historia: Historieskripping som ideologisk maktresurs 1892-2000*. Stockholm: Atlas Akademi.
- Lipset, Seymour M. & Rokkan, Stein, 1967. "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", s 1-64 i Lipset, Seymour M. & Rokkan, Stein (red.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.
- Loxbo, Karl, 2009a. "Bakom lyckta dörrar: Beslutsprocessen bakom den svenska pensionsreformen", *Statsvetenskaplig tidskrift* 111(3), s 239-264.
- Loxbo, Karl, 2009b. "Har den interna demokratin i politiska partier försämrats över tid?", *Sociologisk forskning* 46(4), s 7-28.
- Loxbo, Karl, 2013. "The Fate of Intra-Party Democracy. Leadership Autonomy and Activist Influence in the Mass Party and the Cartel Party", *Party Politics* 19(4), s 537-554.
- Mair, Peter, 1997. *Party System Change: Approaches And Interpretations*. Oxford: Oxford University Press.
- Möller, Tommy, 2007. *Svensk politisk historia: Strid och samverkan under tvåhundra år*. Lund: Studentlitteratur.
- Nord, Lars & Strömbäck, Jesper, 2005. *Hot på agendan: En analys av nyhetsförmedling om risker och kriser*. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten.
- Oscarsson, Henrik & Holmberg, Sören, 2013. *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedt Juridik.
- Panebianco, Angelo, 1988. *Political Parties: Organization & Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Petersson, Olof, 2005. "De politiska partiernas medlemsutveckling". Uppsats, Studieförbundet Näringsliv och samhälle, Stockholm.
- Petersson, Olof, Hermansson, Jörgen, Micheletti, Michele, Westholm, Anders, 1997. *Demokrati över gränser: Demokratirådets rapport 1997*. Stockholm: SNS Förlag.
- Pierre, Jon & Widfeldt, Anders, 1994. "Party Organizations in Sweden: Colossuses With Feet of Clay or Flexible Pillars of Government?", s 332-356 i Katz, Richard S. & Mair, Peter (red.), *How Party Organize: Change and Adaption in Party Organizations in Western Democracies*. London: Sage Publications.
- Pierre, Jon, Svåsand, Lars & Widfeldt, Anders, 2000. "State Subsidies to Political Parties: Confronting Rhetoric with Reality", *West European Politics* 23(3), s 1-24.
- Pitkin, Hanna F., 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- Puhle, Hans-Jürgen, 2002. "Still the Age of Catch-Allism? Volkparteien and Parteienstaat in crisis and re-equilibration", s 58-83 i Runther, Richard, Montero, José Ramón & Linz, Juna J. (red.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Rahat, Gideon, Hazan, Reuven & Katz, Richard S., 2008. "Democracy and Political Parties: On the Uneasy Relationships between Participation, Competition and Representation", *Party Politics* 14(6), s 663-683.
- Sandelin, Bo, 2005. *Ekonomi i EU*. Stockholm: SNS Förlag.
- Scarrow, Susan E., 2006. "Party Subsidies and the Freezing of party Competition: Do Cartels Work?", *West European Politics* 29(4), s 619-639.
- Schlesinger, Joseph, A., 1984. "On the Theory of Party Organization", *Journal of Politics* 46(2), s 369-400.
- Sjölin, Mats, 2005. *Politisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Socialdemokraterna, 2009. *Stadgar för Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti*. Stockholm: Socialdemokraterna.
- Stengård, Mikael, 2010. "Efter krisvalet: S omorganiserar", *Aftonbladet*, 2010-10-08.
- Strömbäck, Jesper, 2009. *Makt, Medier och Samhälle*. Stockholm: SNS Förlag.
- Tingsten, Herbert, 1966. *Från idéer till idyll: Den lyckliga demokratien*. Stockholm: Norstedts.

- Uddhammar, Emil, 1993. *Partierna och den stora staten: en analys av statsteorier och svensk politik under 1900-talet*. Stockholm: City University Press.
- Wallin, Gunnar, Ehn, Peter, Isberg, Magnus & Linde, Claes, 1999. *Makthavare i fokus*. Stockholm: SNS Förlag.
- Wiberg, Matti (red.), 1991. *The public purse and political parties: public financing of political parties in nordic countries*. Helsingfors: The Finnish Political Science Association.
- Widfeldt, Anders, 1997. *Linking Parties with People? Party Membership in Sweden 1960-1994*. Göteborg: Department of Political Science, University of Gothenburg.
- Wolinetz, Steven B., 2002. "Beyond the catch-all party: Approaches to the study of parties and party organization in contemporary democracies", s 136-165 i Runther, Richard, Montero, José Ramón & Linz, Juna J. (red.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Öhberg, Patrik, 2010. *Politiker med karriärambitioner – en omöjlig självklarhet: En studie om karriärambitionernas betydelse i den representativa demokratin*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Fyra decenniers partistöd

Magnus Hagevi

Four Decades of Governmental Party Subsidies

This study examines whether the development and distribution of public subsidies for Swedish parties from the 1970s and onward tend to support some of Richard S. Katz and Peter Mair assumptions about political parties. The results show that governmental party subsidies can have a negative impact on party membership recruitment, that an increasing proportion of party subsidies is given to the parliamentary groups while less goes to the member's party organization on the national level, and that the extensive party subsidies from municipalities, counties and parliament may allow an independent development of parties at the municipal, county, and state level.

Inledning¹

Där stod han bland sina partikamrater i stadens nykterhetsloge och pläderade för att svensk säkerhetspolitik måste ändras och istället inriktas på att arbeta mer med FN, samt att denna internationella superorganisation skulle tona ned militära operationer till förmån för humanitära insatser. Där satt jag och lyssnade, efter att som inbjuden talare redogjort för min forskning, och kunde inte annat än förundras över den lokala partiaktivistens övertygelse att han inte bara kunde bilda opinion bland sina lokala partikamrater, utan att hans ord även skulle kunna påverka det egna partiets politik, svensk politik och det internationella världssamfundet till förmån för vad han tyckte var en bättre värld.

Den lokala partiaktivistens övertygelse står i bjärt kontrast till kartellpartiteorin, den teori som dominerar diskussionen om partiorganisationer. Enligt dess upphovsmän Richard S. Katz och Peter Mair avskärmar sig partierna från civilsamhället och blir istället en del av staten (Katz & Mair 2009: 756-757, se Mair 1994: 7-8). Något som manifesterar partiernas närmande till staten är ett ökat offentligt partistöd (Katz & Mair 1995: 20; 2009: 755-756), samtidigt som partiernas medlemsantal minskar (Katz & Mair 1995: 15, 20-21; 2009: 755-756), vilket indikerar att civilsamhället överges. Partiernas rörelse från civilsamhäl-

1 Studien utgör en rapport från forskningsprojektet "Party Government in Flux: Changing Conditions for the Party Groups in the Swedish Riksdag", som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond. Kodning av material om partistöd är genomfört av forskningsbiträde Sara Fransson, Linnéuniversitetet i Växjö.

Magnus Hagevi är verksam vid Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet.
E-post: magnus.hagevi@lnu.se

let till staten betecknar de som en grundläggande förändring som omvandlar enskilda partier (Katz & Mair 2009: 754): internt i partierna ökar inflytandet för valda politiker, framförallt i den yttersta partiledningen, på bekostnad av partiernas medlemmar och centrala medlemsorganisation (Katz & Mair 1995: 20-21, 2002: 122-129, 2009: 756).² Samtidigt menar författarparet att partiernas agerande på lokal nivå är allt mer oberoende av vad samma parti gör på central nivå (Katz & Mair 1995: 21, 2002: 129, 2009: 761).

Utifrån de antaganden som Katz och Mair gör i sina två mest sammanhållna presentationer av sin teori (Katz & Mair 1995; 2009) och den text där de speciellt uppmärksammar maktförändringen inom partierna (Katz & Mair 2002) är mitt argument att denna interna maktförändring borde kunna spåras genom att följa hur pengarna i det statliga partistödet allokeras: de delar av partierna dit en allt större del av partistödet går borde sammanfalla med de delar som enligt kartelliseringsteorin gynnas av den förändrade maktbalansen inom partiorganisationerna (Katz & Mair 2002: 123, 131; 2009: 756). *Styrker allokeringen av partistödet kartellpartiteorins antaganden om en förändring av den interna maktbalansen inom svenska partier?*

När partierna lämnar civilsamhället minskar, enligt Katz och Mair, det folkliga deltagandet och engagemanget i partierna, vilket indikeras av att andelen partimedlemmar minskar bland medborgarna (Katz & Mair 1995: 15), bland annat för att kostnaderna för professionaliserade valkampanjer ökar mer än vad medlemmarna är villiga att betala för (Katz & Mair 1995: 15, 2009: 758). Det är därför partierna vänder sig till staten för att få allt mer i partistöd (Katz & Mair 1995: 15). Katz och Mair framhåller också att rörelsen mot staten i sig kan resultera i en minskad andel partimedlemmar bland medborgarna, det vill säga det författarparet kalla POG – *party on the ground* (Katz & Mair 2009: 756). Med säkerställd finansiering från staten minskar partiernas ekonomiska behov att mobilisera medborgare som betalar medlemsavgifter (Katz & Mair 2002: 132-133).³ Därmed finns det två alternativ till orsaksordning mellan ökat partistöd och minskad andel partimedlemmar. Den första där partistödet först växer fram varefter det orsakar en minskad andel partimedlemmar. Den andra där andelen partimedlemmar först minskar vilket resulterar i att partierna sedan

2 Denna studie utgår från teorin om kartellpartier som partityper, inte partisystem där partiernas likhet står i centrum. Utvecklandet av partitypen kartellpartier, dess sammansmältande med staten, är dock en bidragande orsak till förändringar i partisystemet, främst genom att partierna får gemensamma intressen (Katz & Mair 1995:20, 2009:756). Det som studeras är förändringen i partiorganisationerna som indikeras av partistödets utveckling. Som indikatorer på partiernas rörelse mot staten nämner Katz och Mair också, vid sidan av partistöd, statliga regleringar av vad politiska partier får och inte får göra, regeringserfarenhet och tillgång till den offentliga sektorns resurser – politiska positioner, utredningstjänster med mera – och en privilegierad access till statlig reglerad TV och radio (Katz & Mair 1995:20, 2009:755-756).

3 Såväl Pierre m.fl. (2000:16) som Bonander (2009:15-19) diskuterar också om partistödet orsakat en minskad andel partimedlemmar, eller om en minskad andel partimedlemmar orsakat ökat partistöd (se också Epstein 1967:250).

kompenserar sitt inkomstbortfall med ökat partistöd. Det är därmed möjligt att formulera två med varandra konkurrerande hypoteser.

Hypotes 1a: *Först ökar partistödet och försvagar POG, vilket får som resultat att andelen medborgare som är partimedlemmar minskar.*

Hypotes 1b: *Först försvagas POG och andelen partimedlemmar minskar, vilket får som resultat att partierna sedan kompenserar sig genom att vända sig till staten för att få resurser i form av ökat partistöd.*

Hypotes 1a och 1b är inte en prövning av kartellpartiteorin, utan specificerar snarare orsaksordningen i den. Inte heller innebär en utveckling med ökat partistöd och minskad andel partimedlemmar ett självklart stöd för kartellisering. Det är fullt möjligt att andra förändringar, till exempel stora samhällsförändringar som individualisering (Putnam 2000; Inglehart & Welzel 2005), kan ligga bakom partiernas medlemsutveckling: med ökad individualisering i samhället minskar villigheten att engagera sig i kollektiva organisationer (Pierre m fl 2000: 16; Bonander 2009: 222-224; Bolleyer 2009: 576). Katz och Mair (2009: 757-758) anger att de är medvetna om detta.

Partier är inte monoliter, något som Katz och Mair ofta påpekat då de istället framhåller partiernas tre sidor (*faces*) (Katz & Mair 1992, 2002, 2009: 756, Mair 1994: 8-17):

...we distinguished among the party in public office (PPO), which included the party both in parliament and in government; the party in central office (PCO), which was constituted by the permanent bureaucracy, national executive organs, and so on; and the party on the ground (POG) – the organized membership. (Katz & Mair 2009: 756).

Enligt Katz och Mair innebär alltså kartellpartiet såväl en organisationsförändring som en maktförändring från POG och PCO till förmån för PPO (Katz & Mair 2002), bland annat en följd av att partierna inte längre finansieras av medlemsavgifter utan av offentliga bidrag. De beslut som fattas om partistöd och hur de ska utformas sker i parlamentet av valda politiker. Det är alltså PPO som själva kontrollerar partistödet och kan ge det en utformning som gynnar PPO på bekostnad av andra sidor i partierna (Katz & Mair 2002: 123, 2009: 756). Enligt Katz och Mair (2002: 131) innebär också införande av partistöd i sig självt, oavsett vilken sida av partierna som står som mottagare, en minskning av PPO:s beroende av gräsrotterna i POG. Det tidigare ekonomiska beroendet av frivilliga bidrag från åsiktsfränder byts mot ett, vad gäller politikens innehåll, ovillkorat offentligt partistöd. Med ett sådant minskat beroende av frivilliga bidrag, är antagandet att de valda politikerna blir mer obundna av dem som kunde ha varit frivilliga donatorer eller betalt medlemsavgift, men också från PCO vars uppgift varit att administrera denna sida av partierna. Men även den interna allokeringen av partistödet antar Katz och Mair vara påverkade av den nya maktbalansen inom partierna:

The first and most obvious symptom of this new pattern in the internal balance of power involves the distribution of financial resources within the party, and, in particular the distribution of state subventions (Katz & Mair 2002: 123).

... the weight of power within the party, as well as by the distribution of internal resources – finance, staff, etc. – has moved much more firmly into the hands of the party in public office (Katz & Mair 2009: 756).

Det verkar som om maktförhållandena mellan partiernas sidor till stor del kan studeras genom att följa vart pengarna går. Utifrån det formulerar jag en hypotes om hur partistödet tenderar att allokeras internt i kartellpartier.

Hypotes 2: *En allt större del av det statliga partistödet allokeras till PPO och en allt mindre del till PCO.*

Ett stöd för hypotes 2 bekräftar kartellpartiteorin i det att partistöd kan spela den roll i partiernas interna maktbalans som Katz och Mair antar att finansiering har. Men det är inte tillräckligt för att visa att inflytande och beslut i partiernas har förändrats, eller att det har förändrats på det sätt som Katz och Mair stipulerar (jfr Loxbo 2013). Det är även möjligt att maktbalansen i partierna förändras utan att det märks i den ekonomiska fördelningen mellan partiernas sidor. PPO kan således fatta allt fler av partiernas beslut utan att det ger avtryck i hur partibidragen fördelas. Men om inte PPO tar emot en större andel av partistödet falsifieras Katz och Mairs antaganden.

Samtidigt som PPO, framförallt partiledningen, i allt större utsträckning tar kontroll över respektive parti menar Katz och Mair att de avhänder sig kontrollen över partiet på lokal nivå som ges autonomi. Därmed anammar partierna en stratakratisk (*stratarchy*) organisation som är indelad i olika nivåer och där varje nivå är oberoende av varandra (Katz & Mair 1995: 21, 2002: 129, 2009: 761). Bakgrunden till stratakratin är att partierna behöver lokalpartierna för att besätta lokala positioner, för att bedriva valkampanjer och för att få legitimitet. Det är också svårt för partier som sedan tidigare byggt upp en lokal organisation att göra sig av med en existerande verksamhet (Katz & Mair 2002: 127, 2009: 761). Enligt Katz och Mair (2002: 129) avspeglar lokalpartiet POG och arbetar i första hand med politikens innehåll, program och strategier inom en begränsad territoriell yta inom staten. Lokalpartiet kan dock ställa till bekymmer för PPO om de förespråkar politiska förslag som inte överensstämmer med partiledningens (Katz & Mair 1995: 21). Att koppla loss de olika nivåerna och ge lokalpartiet autonomi är en lösning på detta problem, en självständighet som också lokalpolitikerna torde uppskatta (Katz & Mair 2002: 127).

Katz och Mair erkänner att de inte är klara med hur partiernas stratakrati ska undersökas, utan att detta måste utvecklas (Katz & Mair 2009: 761). Utifrån den betydelse Katz och Mair menar att partistöd har, menar jag att partiernas finansiering bör vara relevant att beakta för att utveckla teorin om en allt starkare stratakrati i politiska partier. Om lokalpartierna ska vara autonoma gentemot centralpartierna bör de förstnämnda, enligt mig, söka en egen trygg

finansiering som de själva har kontroll över, utan att vara ekonomiskt beroende av centralpartierna. Därmed bör lokalpartierna verka för ett offentligt partistöd på lokalnivå som utvecklas oberoende av det statliga partistödet på nationell nivå. Det bör, om jag får utveckla idéerna från Katz och Mair, innebära att lokalpartierna utvecklar ett separat offentligt partistöd som säkerställer deras autonomi från centralpartierna.

Detta leder fram till ytterligare en hypotes som ska prövas på det svenska partistödet i denna studie.

Hypotes 3: *Lokalpartierna beslutar själva om sitt partistöd som ökar i ungefär samma takt som det statliga partistödet till PPO och POC.*

Ett stöd för hypotes 3 bekräftar de antaganden som Katz och Mair gör om kartellpartiernas stratakratiska organisation. Angående hypotes 3 finns dock skäl till en brasklapp. Eftersom Sverige är en enhetsstat är den territoriella makten på lokal nivå alltid delegerad från centralmakten, där PPO härskar. Därmed framgår det att lokalpartiets makt över de lokala bidragen till partierna är villkorad och kan, rent formellt, tas ifrån dem av riksdagen. Riksdagen skulle i så fall behöva ändra lagen. Men utifrån nuvarande lagstiftning är det dock, precis som för PPO, lokalpartierna som själva kontrollerar utformningen av sitt lokala partistöd.

Partiforskningskanon och partistöd

Partiernas finansiering av sin verksamhet är centralt för deras sätt att fungera. Flera forskare betonar, vid sidan av Katz och Mair, att framförallt partiernas interna maktfördelning, deras policyskapande och medlemmarnas roll är relaterat till partiernas finansiering (Duverger 1954; Kirchheimer 1966; Schlesinger 1984). Ändå är det vanligt att konstatera att fenomenet partistöd är bristfälligt undersökt (Fischer & Eisenstadt 2004: 619). De flesta västerländska demokratier har, trots allt, någon form av offentligt finansierat partistöd (Scarrow 2006: 620).

Inom partiforskningen har det utvecklats en kanon med olika partityper: kaderpartiet, masspartiet, catch-allpartiet och kartellpartiet. Dessa fyra är grundläggande för partiforskningen, även om namnen kan vara annorlunda och, bland vissa forskare, ytterligare någon partityp kan läggas till (Krouwel 2012: 15-27).

Forskningens partityper har alla relaterats till partiernas finansiering. Det typiska elitpartiet finansierades av förmögna bidragsgivare, vilket innebar att det inte hade något behov av medlemmar och att dess politikers främsta mål var att bli valda. Masspartiet finansierades av avgifter från medlemmar, vilket innebar att det betonade politiskt mobilisering, rekrytering och deltagande av medlemmar utifrån en enhetlig ideologi (Duverger 1954: 63-64). Catch-allpartiet tonade ned allt detta till förmån för konkurrensinriktad röstmaxi-

mering och innehav av maktpositioner. Offentligt partistöd betydde då allt mer för finansieringen av verksamheten, men också donationer från intresseorganisationer, företag och enskilda, medan medlemsavgifter betydde allt mindre (Kirchheimer 1966: 190-191). I kartellpartiet ersätter statligt partistöd såväl medlemsavgifter som andra donationer som huvudsaklig finansieringskälla. Den underliggande faktorn var då att de politiska partierna inte längre var representanter för civilsamhället, utan att de istället växt samman och blivit en del av den offentliga sektorn. Partierna hade därmed blivit statens representanter, inte medborgarnas (Katz & Mair 1995: 16, 2009: 756-757).

För att öka partistödet är det enligt kartellpartiteorin nödvändigt för partierna att samarbeta (Katz & Mair 2009: 756). Partiernas gemensamma intressen, framförallt deras egen överlevnad genom fortsatt tillgång till offentliga medel, är ett incitament att samarbeta med andra partier i liknande situation (Katz & Mair 2009: 758). Därmed är partistödet en viktig ingrediens för partiernas avpolitisering i form av färre och mindre viktiga konflikter mellan partierna. Partierna antas då bli mer lika varandra. Partistödet kan också användas för att effektivisera partiernas politiska kommunikation och utveckla sofistikerade kampanjmetoder. Även nu bör denna finslipning innebära en likriktning av partierna då de utifrån samma typ av resurser (partistöd) alla tenderar att anamma det mest effektiva kommunikationssättet (Katz & Mair 2002: 125-126, 2009: 758).

Partistödet professionaliserar politiken genom att partierna använder det till att anställa tjänstemän eller inhandla politiska tjänster. Eftersom partistödet i allt större utsträckning riktas till PPO är det också dessa som rekryterar och leder de icke-valda yrkespolitikerna (Katz & Mair 2009: 756, 761). Det är detta förhållande, snarare än vart pengarna går, som tillför PPO inflytande på bekostnad av PCO och POG. Med partistödets tillväxt kan politiken professionaliseras och en politisk klass utvecklas (Katz & Mair 2009: 758-759). Partiernas företrädare kan då bli allt mer lika varandra. Partistödet kan resultera i att de politiskt aktiva i allt mindre utsträckning är frivilligarbetare med andra, icke-politiska yrken, utan allt mer är heltidsarbetande politiker med en karriär skild från andra icke-politiska yrken (Katz & Mair 2009: 761). Som sådana kan de utveckla gemensamma intressen – t.ex. att den politiska karriären inte ska ta slut – eller rekryteras utifrån likartad bakgrund, något som i sin tur verkar för gemensamma intressen (Katz & Mair 2009: 756, 758).

Men samtidigt behöver *inte* ett ökat partistöd per automatik innebära att kartellpartiets alla kännetecken blommar ut, utan detta måste prövas. Många forskare visar på brister i denna relation av såväl teoretisk (Kitschelt 2000) som empirisk art (Pierre et al., 2000; Scarrow 2004, 2006; Hopkin 2004; Clift & Fisher 2004; Casas-Zamora 2005: 49). Dessutom har även Katz, tillsammans med Mark Blyth (2005), påstått att kartellisering i form av ökad likhet mellan partier inte sker i politiska system med långvarigt och omfattande par-

tistöd, utan kan vara mer framträdande i politiska system nästan utan partistöd. Den alternativa orsaken är då samhällsorienterad (till exempel ökning av internationellt ekonomiskt beroende),⁴ partisystemets utformning (få partier) och politiska institutioner (pluralitetsval, för motsatt slutsats i denna fråga, se Detterbeck 2005: 188).

Det finns flera sammanställningar av såväl partistödets som partimedlemskapets utveckling, både i Sverige och i länderkomparationer. Utifrån min kännedom har dock ingen summering av det offentliga partistödet över tid redovisats. Inte heller har någon specialstuderat det svenska partistödet över tid i förhållande till kartellpartiteorin mer än gett allmänna kommentarer om ett ökat partistöd överensstämmer med kartelliseringsteorin (Hagevi & Jahn 1999: 166; Hagevi 2003: 357). Sammanställningarna visar att partimedlemskap tenderar att minska runt om i Europa, så även i Sverige, speciellt från 1990-talet och framåt (Widfeldt 1994: 101-109; Bonander 2009: 167-169; Biezen m fl 2012; Krouwel 2012: 230-234). Därtill noteras att dessa partiers kostnader i allt mindre utsträckning finansieras av medlemsavgifter samtidigt som partistöden stadigt ökar (Bonander 2009: 167-169; Krouwel 2012: 235-243). I en komparativ studie drar Fredrik Bonander (2009: 225) slutsatsen att partistöd (lokalt partistöd exkluderat) inte orsakar en minskad andel partimedlemmar (utifrån partiernas egna medlemsavgifter). Såväl Gullan Gidlund (2004: 83-84) som Niklas Bolin (2011: 95-97) visar att partigrupperna i riksdagen kapar åt sig en allt större del av det statliga partistödet och att det lokala partistödet utvecklats ”explosionsartat” (Bolin 2011: 97) och står för större delen av de allmänna partistödet. Bolin (2011: 96) slår också fast att den del av partistödet som även partier utanför riksdagen kan vara mottagare av har sjunkit, medan den del som är förbehållen riksdagspartierna har ökat (vilket stödjer kartellpartiteoriens antaganden): i Sverige befinner sig nya partier i ett stort ekonomiskt underläge jämfört med etablerade riksdagspartier (Bolin 2011: 264).

År 1966 betalades de första statliga partistöden ut i Sverige efter riksdagens beslut året innan. Sedan 1969 har kommuner och landsting rätt att bevilja stöd till partier som är representerade i fullmäktige (Gidlund 1981: 11). Gullan Gidlund menar att bakgrunden till partistödet var att partierna uppfattade att medlemsfinansieringen visade på krissymtom, samtidigt som kostnaderna för partierna, främst de allt mer professionella valkampanjerna, ökade. Det var dock inte en minskad andel partimedlemmar som låg bakom krisen, utan att partierna, främst Socialdemokraterna, bedömde det som svårt att höja medlemsavgifterna. Däremot noterar hon att systemet med privata donationer till partierna var stabilt, varför detta inte utgjorde något skäl för att införa par-

4 I en kritisk reflektion kring dessa samhällsorienterade förklaringar till kartellisering kan jag undra vad som finns kvar av Katz och Mairs ursprungliga teori om kartellisering, där den grundläggande orsaken härleddes internt i partierna och där partiernas förflyttning från civilsamhället till staten gav ett ökat samarbete mellan partierna (Katz & Mair 1995:15-17).

tistöd (Gidlund 1981: 343-344; se Katz & Mair 2012: 109). Inte heller Pierre m fl (2000: 16-18) finner i en komparativ studie, där Sverige ingick, några enhetliga belägg för att partistödet skulle ersätta en minskad andel partimedlemmar, men inte heller att partistödets införande skulle minska andelen partimedlemmar. Denna jämförelse sker dock inte mellan länder utan mellan partifamiljer. Eftersom utformningen av partistödet skiftar mycket mellan olika politiska system, så är det svårt att avgöra om sådana skillnader kan påverka resultaten (Koß 2011: 15-19). Som alternativ förklaring framhåller forskarlaget ett spårberoende från välfärdsstatens utbredning till att omfatta även partiväsendet (Pierre m fl 2000: 19). Michael Koß (2011: 32-33) menar att införandet av partistöd utifrån spårberoende av välfärdsstaten är svår att pröva, då det alltid går att hitta någon institution som kan användas som belägg för spårberoende. Istället framhåller han att omfattande partistöd framförallt införs där det öppnas en möjlighet till konsensus för att fatta politiska beslut (vilket överensstämmer med kartellpartiteorin), men också i politiska system där partierna prioriterar innehav av politiska positioner (vilket överensstämmer med kartelliseringsteorin) och förverkligandet av politiska program (Koß 2011: 204-206).

Tidigare forskning ger förvisso partigrupperna i Sveriges Riksdag en växande betydelse inom partiorganisationerna (Hagevi & Jahn 1999: 166; Hagevi 2000: 159). Ändå har inte partiernas stratakratiska organisation relaterats till det svenska partistödet. Istället framhålls partierna som gemensamma lag i konkurrens mot andra partier med svag åtskillnad mellan partiernas olika sidor (Hagevi 2000: 160). Något som skulle peka på en bristande autonomi för lokalpartiet gentemot centralpartiet är om det lokala partistödet överförs från lokalpartierna till centralpartierna för att bekosta deras verksamhet. Utifrån en beräkning av en sammanställning som Johan Lantto (2008: 102-104) gjort överförs en tjugondel av det lokala partistödet (från partistöd som härrör från kommuner och landsting) till centralpartierna. Utifrån samma uppgifter framgår det att en tjugondel av PCO:s intäkter kommer från lokalpartierna. Vid en jämförelse av flera rapporter som redovisar ekonomiska överföringar mellan lokalpartierna och centralpartierna tycks denna typ av överföringar minska i omfång (Sandström & Wising 1994: 80; Lantto 2008: 70-72; Hjertqvist 2013: 21).

Vad är offentligt partistöd?

Partistöd är det direkta monetära stöd till de politiska partiorganisationernas egen verksamhet och den ersättning som betalas ut för deras verksamhet i offentlig sektor. Definitionen innefattar utbetalningar som sker utifrån de politiska beslut som betecknas som partistöd, men också den verksamhet som politiker bedriver som förtroendevalda och anställda i regering, riksdag, landsting och kommun. I den sistnämnda egenskapen ingår även arvoden och pensioner i de prioriteringar som partierna gör när de beslutar om hur mycket av de

allmänna resurserna som ska disponeras till partipolitisk verksamhet och till vilken del av denna verksamhet dessa resurser ska allokeras. Däremot betraktas inte presstödet som partistöd, enligt denna definition. Tidningsföretagen är idag skilda från partierna och, med något undantag, formellt oberoende från dem. Tidningarnas informella koppling till partier varierar och är oklar (Asp 2011: 95-103), varför det är ovisst i vad mån stödet går till partipolitik. Inte heller ingår materiellt stöd i form av lokaler, inventarier och kontorsmaterial som partier kan ha tillgång till i till exempel parlament.

I definitionen av partistöd ingår även bidrag till partiernas sidoorganisationer som ungdomsförbund och kvinnoorganisationer. Likaså ingår, som redan nämnts, partiernas verksamhet i regeringen och dess kanslier. Med detta sagt vill jag redan nu nämna att det i denna studie inte är min avsikt att undersöka bidrag till denna politiska verksamhet, något som framgår i när begreppets operationalisering presenteras i metodavsnittet.

Design, metod och material

Den empiriska undersökningen utgår från data om offentligt partistöd från stat, landsting och kommuner i Sverige från 1971 och framåt.⁵ Det partistöd riksdagen beslutar om kallar jag för *statligt partistöd* och i det följande redovisar jag reglerna för detta enligt uppgifter från Sveriges Riksdag (2013a). Partiernas användning av det statliga partistödet är oregerat. Det statliga partistödet har två delar. Den första delen betalas ut till PCO. Den består av vad riksdagen rent formellt kallar just partistöd och betalas ut som ett bidrag per riksdagsmandat. Den andra delen fördelas till PPO – riksdagens partigrupper – och är uppdelad på flera bidrag. Det äldsta stödet kallas fört kanslistöd och består av en rörlig del – tilläggsstödet – som följer respektive partis antal riksdagsmandat och en fast del – grundstödet – som är något större för partier som inte är i regeringsställning.⁶ Ytterligare ett stöd till riksdagspartierna är basstödet, som dels har ett grundbelopp, dels ett tilläggsbelopp som baseras på partiernas antal mandat. För partier som befinner sig i opposition är grundbeloppet dubbelt så stort än vad det är för regeringspartier. Riksdagspartierna har även beslutat att de ska ha ekonomiskt stöd för att kunna anställa politiska sekreterare, ett stöd som också är bundet till hur många mandat respektive parti har. Riksdagsledamöterna beslutar även om bidrag för utlandsresor, ett bidrag som halveras per mandat

5 Många komparativa studier undviker att analysera data om partistöd från lokal nivå, med motiveringen att det försvårar komparationen eller att data inte finns tillgängliga (se t.ex. Bonander 2009:65-66). Detta kan påverka resultatet, speciellt i relation till medlemsrekrytering som oftast sker på just lokal nivå.

6 Kanslistödet ges formellt till de politiska PCO, men är enligt lagens förarbeten avsett för stöd till partiernas riksdagskanslier (Proposition 1972:126). Samtidigt poängterar propositionen att kanslistödet kan användas till andra ändamål än riksdagens partikanslier samt att det inte ska finnas någon kontroll över stödets användning.

utöver partiernas första 20 mandat. I min undersökning räknas således följande till det statliga partistödet: partistöd, kanslistöd, basstöd, ekonomiskt stöd för politiska sekreterare och bidrag för utlandsresor.

Riksdagspartierna förfogar över fria lokaler i riksdagshuset där de har tillgång till teknisk utrustning och kontorsmaterial. Detta ingår inte i det partistöd som undersöks i denna studie.

År 1969 beslutade riksdagen att kommuner och landsting ska kunna betala ut partistöd, vilket jag betecknar som lokalt partistöd. Reglerna för partistöd från kommuner och landsting ändrades 1992 så att friheten att utforma detta stöd blev större (Kommunallagen 1991: 900). Den tidigare Lagen om kommunalt partistöd (1969: 596) angav att det kommunala partistödet skulle betalas ut efter antalet mandat partierna hade i fullmäktige, inget annat. Den nuvarande lagstiftningen möjliggör att partierna erhåller stöd från kommuner och landsting oberoende av mandatfördelningen. Till exempel kan ett parti numera erhålla ett nedtrappande stöd även om det förlorat sin representation i fullmäktige (Lantto 2008: 13). Eftersom de lokala reglerna för partistöd kan skifta mellan olika kommuner och landsting är det inte möjligt att här beskriva dess utformning i detalj.

För det statliga partistödet betraktar jag centralpartiet som mottagare och partistöd från landsting och kommuner är bidrag som går till lokalpartiet. Av praktiska skäl, främst tillgänglighet, kommer kostnaderna för till partierna bunden verksamhet i regeringen och dess kanslier inte att undersökas i föreliggande studie.

Data om det statliga partistödet är hämtat från Sveriges Riksdag och uppgifter om partistöd från kommuner och landsting hämtas från Sveriges kommuner och landsting. Det kommunala partistödet berör stöd till partiernas lokala och regionala partiorganisationer. Till detta kommer uppgifter om riksdagsledamöternas arvoden, inkomstgaranti och ålderspensioner, också hämtade från Sveriges Riksdag, som betraktas som bidrag som går till PPO. I en motsvarande analys på lokalnivå studeras arvoden och pensioner som utbetalas till kommunpolitiker. Denna tidserie är dock betydligt kortare (1995–2011) beroende på bristande materialtillgång hos Sveriges kommuner och landsting.

Vid sidan om partistöd studeras även andelen partimedlemmar bland myndiga svenska medborgare 1968–2012. Dels hämtas dessa uppgifter från Statistiska Centralbyråns undersökningar av levnadsförhållanden, som är en årligt återkommande frågeundersökning av representativa urval av den svenska befolkningen (SCB 2013a). Dels hämtas uppgifter från åren 1968 och 1974 från Levnadsnivåundersökningarna, genomförda av Institutet för social forskning i samarbete med Statistiska Centralbyrån (Vuksanovic 1979; Vuksanovic & Vuksanovic 1992), som också är frågeundersökningar av representativa urval av svenska befolkningen. Partiernas data om partimedlemskap används inte av två skäl. Det första skälet rör källkritik. Partierna har incitament att överdriva sitt

stöd, varför trovärdigheten i denna typ av uppgifter kan ifrågasättas. Dessutom kan engagemanget att skriva in nya medlemmar vara större än att stryka gamla som lämnat partiet. Det andra skälet rör jämförbarheten över tid. Mellan 1987 och 1991 utvecklades den så kallade kollektivanslutningen för LO-medlemmar till Socialdemokraterna. Det är oklart hur många av dessa kollektivanslutna personer som själva kände till sitt partimedlemskap (se Widfeldt 1994: 102). Eftersom partimedlemskap, i kartellpartiteorin, är en indikator på partiernas förankring i det civila samhälle (Katz & Mair 1995: 15, 20-21; 2009: 755-756) är individernas självrapporterade partimedlemskap ett bättre mått än partiernas uppgifter. Surveydata överdriver sannolikt andelen partimedlemmar bland medborgarna (Hagevi 2011: 345-346), men detta uppfattar jag som ett mindre problem då det är förändringen av andelen partimedlemmar över tid som är av intresse och inte nivån på partimedlemskapets utbredning.

Med dessa uppgifter är det möjligt att operationalisera prövningen av studiens tre hypoteser. Hypoteserna 1a och 1b – som behandlar om partistöd orsakar en minskad andel partimedlemmar eller om orsaksförhållandet är tvärtom – testas genom att jämföra utvecklingen av statligt partistöd och partiernas medlemsutveckling över tid. Om partistöd införs utan att några förändringar av andelen partimedlemmar kan noteras, att andelen partimedlemmar först något årtionde senare trappas av, är detta ett stöd för hypotes 1a, att partistödet resulterar i en minskad andel partimedlemmar. Om andelen partimedlemmar är stadd i en stadig och konsekvent minskning när partistödet införs är detta ett stöd för hypotes 1b, att en minskad andel partimedlemmar leder till införande av partistöd.

Hypotes 2 – en allt större del av det statliga partistödet allokeras till PPO och en allt mindre del till PCO – testas genom att jämföra det statliga partistödets olika delar med varandra. Det statliga partistödet är uppdelat i stöd till PCO och PPO. I den mån det statliga partistödet till PPO i riksdagen ökar samt ökar mer än det statliga partistödet till PCO bedöms att en allt större del av det statliga partistödet allokeras till PPO. I så fall får hypotes 2 stöd. Alla andra resultat falsifierar hypotesen.

Hypotes 3 – lokalpartierna beslutar själva om sitt partistöd som ökar i ungefär samma takt som det statliga partistödet till PPO och PCO – får stöd om det lokala partistödet ökar på ungefär motsvarande sätt (eller mer) som det statliga stödet. Detta antas då visa att utvecklingen av det offentliga partistödet på lokal respektive statlig nivå är förhållandevis frikopplade från varandra. Om det däremot sker en allt starkare allokering av det statliga partistödet till centralpartierna än till lokalpartierna, så visar det på att lokalpartiet är beroende av centralpartiet och att dess autonomi hämmas av att partistödet allokeras till centralpartiet, vilket inte stödjer hypotesen.

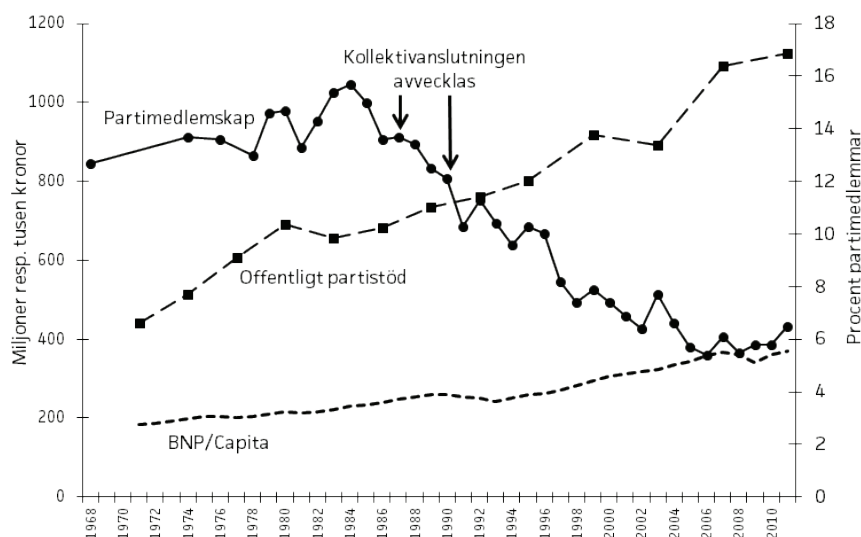
Hönan eller ägget, partistödet eller partimedlemskapet?

Är det ett ökat partistöd som minskar incitamentet för partierna att mobilisera medborgarna att engagera sig som partimedlemmar eller är det ett minskat stöd från partimedlemmar som får partierna att vända sig till staten för ökat partistöd? I det förra fallet inleds minskningen av andelen partimedlemmar ett tag efter att partistödet införts och växt till sig. I det sistnämnda fallet bör nedgången i andelen partimedlemmar inledas samtidigt med införandet av partistöd.

Någon summerad sammanställning över ökningen det svenska partistödet inom stat, landsting och kommuner över tid har aldrig redovisats. I figur 1 presenteras en sådan sammanställning i miljoner kronor i 2011 års priser 1971-2011. Utvecklingen av det svenska partistödet kan relateras till Sveriges BNP per capita (i 2011 års priser) som under motsvarande tidsperiod också redovisas i figur 1. I figur 1 redovisas även andelen partimedlemmar bland myndiga svenska medborgare 1968-2011.

Enligt resultatet i figur 1 har det svenska partistödet ökat såväl stadigt som kraftigt under de senaste fyra decennierna. Däremot var andelen partimedlemmar förhållandevis stabilt (12-15 procent) fram till och med 1985, varefter

Figur 1. Svenskt partistöd i jämförelse med BNP per capita 1971-2011 (miljoner respektive tusen kronor i 2011 års priser) och andel partimedlemmar bland myndiga medborgare 1968-2011.

Kommentar: Källa för partistöd är bearbetningar av uppgifter från Riksdagens utredningstjänst (2003: 3-7); Riksdagens årsbok (2007: 91, 2013: 97). Rådet för främjande av kommunala analyser (2012) och Rådet för främjande av kommunala analyser (2012). Källa för BNP per capita är SCB (2013c). Källa för andel partimedlemmar SCB (2013a) samt Vuksanovic (1979: 312) och Vuksanovic & Vuksanovic (1992: 281).

andelen partimedlemmar rasar ner till 5-6 procent och planar ut på denna nivå under 00-talet. Först införs och växer partistödet således, sedan minskar andelen partimedlemmar. Resultatet är ett stöd för att partistödets utveckling ger partierna incitament att sluta mobilisera medborgarna att lösa in partimedlemskap (hypotes 1a).

I figur 1 markeras även under vilken period som kollektivanslutningen av LO-medlemmar till Socialdemokraterna avvecklas (1987-1990). Som framgår av figur 1 så minskar inte andelen partimedlemmar under denna period på något speciellt dramatiskt sett, utan faller väl in i den allmänna utvecklingen. Detta visar att kollektivanslutningen inte påverkar resultatet i frågeundersökningar där svarspersonen själv fått uppge om han eller hon är partimedlem eller inte. Detta ökar trovärdigheten i den minskande anslutningsgraden till politiska partier och visar på partiernas avtagande förmåga att knyta an till medborgarna i det civila samhället enligt kartellpartiteorins tankegångar.

Sedan 1971 har det svenska offentliga partistödet tredubblats, vilket kan jämföras med att BNP per capita har fördubblats under motsvarande period. Det sammanlagda svenska partistödet från riksdag, landsting och kommuner var drygt 1,1 miljarder kronor år 2011. Utvecklingen innebär att det svenska partistödet under de senaste fyrtio åren har ökat med i snitt 15,5 miljoner kronor om året. Summan ger en signal om att partierna har omfattande möjligheter att professionalisera politiken. Även under förutsättningarna att lönerna för redan anställda ökar mer än priserna och att en del av partistödet går till uppköp av varor och tjänster innebär ökningen goda förutsättningar för partiernas expansion av politik som yrke. Den årliga ökningen motsvarar den genomsnittliga årsarbetskostnaden för omkring 25 tjänstemän (SCB 2013b).

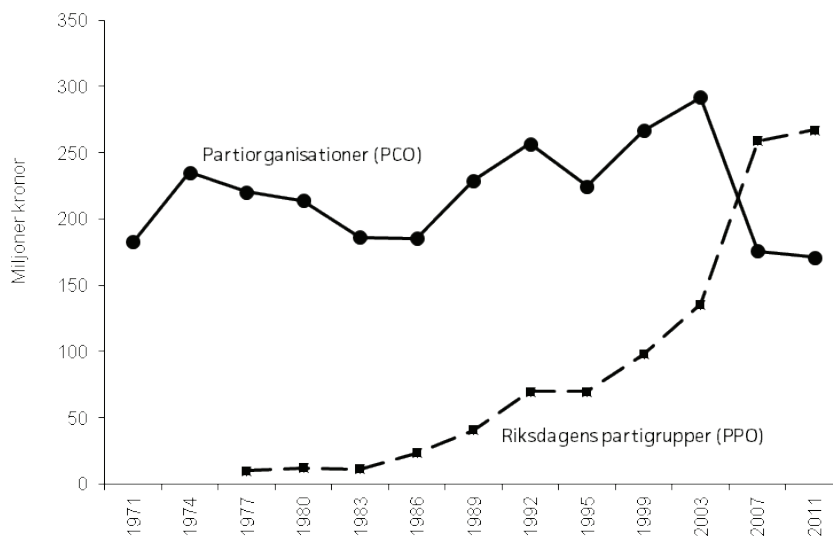
Maktbalansen mellan PPO och PCO

En av de hypoteser som kan härledas från kartellpartiteorin är att partistödet i allt större utsträckning ska inriktas mot ekonomiskt stöd av PPO, medan den ekonomiska utvecklingen av stödet till PCO stagnerar eller blir negativ. I figur 2 presenteras en graf över det statliga partistödet till PPO och PCO 1971-2011.

Enligt resultatet i figur 2 har en allt större del av det statliga partistödet allokerats till PPO, medan stödet till PCO har minskat något (Bolin 2012: 96-97). Resultatet överensstämmer med kartellpartiteorins påstående att maktförhållandena mellan PCO, partiernas medlemsorganisation, och PPO, de valda politikerna, skiftas till de sistnämndas fördel. En allt större andel av det statliga partistödet går till PPO, medan PCO får en allt mindre del av detta stöd.

Från 2006/2007 års riksmöte ökar partistödet som riktas till riksdagen drastiskt. Det är riksdagsledamöternas stöd för att anställa sekreterare som ligger bakom denna ökning. Tidpunkten och möjligheten brukar motiveras med att riksdagens lokaler expanderat så att det är möjligt för sekreterarna att ha

Figur 2. Statligt partistöd till riksdagens partigrupper (PPO) och till partiorganisationerna (PCO) 1971–2011 (miljoner kronor i 2011 års priser).

Kommentar: Källa för partistöd är bearbetningar av uppgifter från Riksdagens utredningstjänst (2003: 3-7); Riksdagens årsbok (2007: 91, 2013: 97).

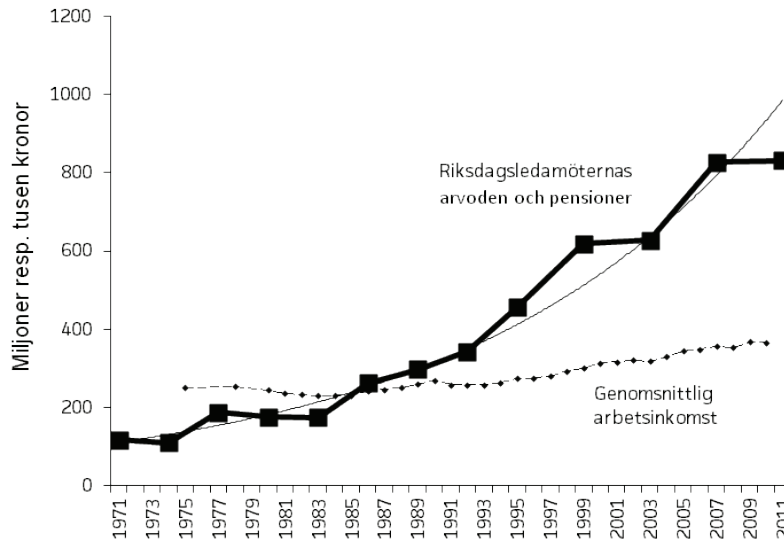
kontor (Konstitutionsutskottets betänkande 1999). Oavsett dessa tekniska lösningar så har riksdagsledamöterna, som är en del av PPO, beslutat att partistödet ska riktas till just deras egen sida av partierna.

Det statliga partistödet till riksdagens partigrupper är dock bara en del av det stöd staten ger till PPO. Betydligt större summor betalas ut till riksdagsledamöterna i form av arvoden och pensionsutbetalningar (såväl inkomstgaranti som ålderspension) med mera. I figur 3 redovisas arvoden och andra utbetalningar till riksdagsledamöterna 1971–2011. Som jämförelse redovisas den genomsnittliga arbetsinkomsten bland den svenska befolkningen 1975–2010 i 2010 års priser.

Utbetalningarna av riksdagsledamöternas arvoden, pensioner och annat, har ökat dramatiskt. Nivån på dessa utbetalningar har fyrdubblats under den undersökta tidsperioden. År 2011 uppgick utbetalningarna för riksdagsledamöternas arvoden, pensioner och liknande till 832 miljoner kronor. Tillsammans med det direkta statliga partistödet innebär detta ett statligt partistöd på 1,27 miljarder kronor. Av dessa gick knappt 13,5 procent till PCO, resten var utbetalningar till PPO. Utifrån dessa uppgifter framstår det som än mer övertygande att en allt större del av statens resurser som används för partiernas verksamhet allokeras till PPO på bekostnad av PCO. I den mån pengarna följer makten (eller tvärtom) indikerar relationen av partistödets fördelning att PPO:s inflytande har ökat på bekostnad av PCO.

Vid en jämförelse med den genomsnittliga arbetsinkomsten – som under

Figur 3. Riksdagsledamöternas arvoden och pensioner (inkomstgaranti och ålderspension) 1971–2011 (kronor i 2011 års priser) jämfört med genomsnittlig arbetsinkomst 1975–2010 (kronor i 2010 års priser).

Kommentar: Källa för riksdagsledamöternas arvoden och pensioner är Riksdagens utredningstjänst 2012. Källa för genomsnittlig arbetsinkomst är SCB (2013b).

den redovisade tidsperioden ökar med knappt 47 procent – framstår utvecklingen som än mer genomgripande. Ökningen av riksdagens utbetalningar till riksdagsledamöterna och de före detta riksdagsledamöterna tenderar att öka i genomsnitt med 19,7 miljoner kronor om året. Exponentiellt är det en ökning med 5,5 procent per år (se den tunna linjen i figur 3). Förutom traktamenten på 61 miljoner kronor gick knappt 380 miljoner kronor i arvode till de efter 2010 års riksdagsval invalda ledamöterna. Nästan lika mycket av kostnaderna gick till pensionsutbetalningar till före detta riksdagsledamöter: 63 miljoner kronor i inkomstgaranti och 328 miljoner kronor i ålderspension år 2011 (Finansutskottets betänkande 2010, 2011). Det är även dessa som antas ligga bakom merparten av de stigande kostnaderna för riksdagsledamöterna.

De riksdagsledamöter som lämnar sitt mandat har ofta rätt till en omfattande pension i form av inkomstgarantin (Sveriges Riksdag 2013b). På tio år har kostnaderna för riksdagsledamöternas inkomstgaranti femdubblats. De ökade kostnaderna för inkomstgarantin beror inte enbart på att utbetalningarna per riksdagsledamot har ökat, utan på att omsättningen av riksdagsledamöterna också har blivit större. Andelen riksdagsledamöter som inte väljs om efter mandatperiodens utgång har ökat från 20 procent under 1980-talet till 35 procent under första decenniet på 2000-talet. Anledningen till den ökade omsättningen är dels att väljarrörligheten för med sig att riksdagspartiernas mandatfördelning skiftar allt mer och att omsättningen av riksdagsledamöter därmed ökar, dels att det är vanligare att riksdagsledamöterna lämnar frivilligt (Hermansson

2007: 25). På så vis har inte bara politik blivit ett yrke för många riksdagsledamöter, utan även en trygghet för livet efter politiken. Det ekonomiska incitamentet att bli omvald har för den enskilde också blivit mindre i och med de gynnsamma pensionsvillkoren. Det ökade stödet för PPO kan i och med de stora summorna som betalas ut i olika pensionsystem således modifieras med att också beskriva det som ett stöd för PPPO: "the party in post-public office".

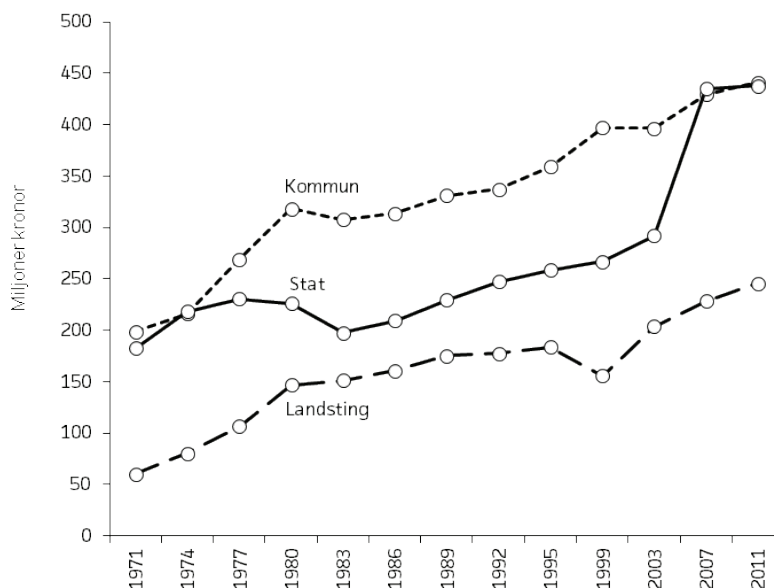
Stratakrati och lokalpartiets självständighet

Enligt kartellpartiteorin kan centralpartierna utveckla andra intressen än lokalpartierna. En lösning på detta problem är att central- och lokalpartierna utvecklar autonomi från varandra, en stratakratisk organisation (Katz & Mair 1995: 21, 2002: 129, 2009: 761). Ett sätt att trygga lokalpartiets autonomi är att lokalpartiet säkerställer tillgången till ett separat partistöd som de kan besluta om lokalt. I Sverige är kommunernas och landstingens partistöd ett exempel på en sådan autonomi. Enligt hypotes 3 ska därför lokalpartierna själva besluta om sitt partistöd och att detta ska öka i ungefär samma takt som det statliga partistödet till centralpartiet (PPO och POC). I figur 4 framgår partistödet från stat (till centralpartiet), landsting och kommun (båda till lokalpartiet) 1971–2011.

Det lokala och centrala partistödet ökar ungefär lika mycket, men ökningen sker utifrån olika nivåer. Eftersom det lokala partistödet inte synes ha hämmats av det centrala partistödets tillväxt är detta ett stöd för en stratakratisk partiorganisation. För varje ny mandatperiod ökar det centrala partistödet i genomsnitt med lite drygt 17 miljoner kronor (även om denna beräkning stämmer dåligt med den faktiska utvecklingen som tar ett rejält skutt vid riksmötet 2006/2007). Ökningstakten på det lokala partistödet ligger i nivå med tillväxten av det centrala partistödet. Det kommunala partistödet ökar i genomsnitt med knappt 19 miljoner kronor för varje ny mandatperiod och partistödet från landstingen ökar med knappt 13 miljoner kronor per mandatperiod. Det finns inga tecken som tyder på att partistödet tillväxt främst sker på centralnivå, utan att lokalpartierna utnyttjar sin autonomi genom att säkra sin finansiering med ett allt större partistöd.

Utbetalningar av partistöden skiftar mellan kommun, landsting och riksdag. Det kommunala partistödet har länge varit betydligt högre än det statliga partistödet, men 2011 ligger det i och med det ökade sekreterarstödet i riksdagen på ungefär samma nivå (441 miljoner kronor i kommunalt partistöd, 438 miljoner kronor i statligt partistöd). Partistödet från landstinget ligger på en lägre nivå (knappt 246 miljoner kronor 2011). Summeras partistödet från kommunerna och landstingen så uppgår det till nästan 687 miljoner kronor 2011. Det lokala partistödet är således betydligt större än det statliga. Storleken på det lokala partistödet visar på att lokalpartiets autonomi är ganska stor. Detta stödjer kartellpartiteorins idé om en stratakrati inom partiorganisationerna.

Figur 4. Svenskt partistöd på statlig, landstings- och kommunal nivå 1971-2011 (miljoner kronor i 2011 års priser).

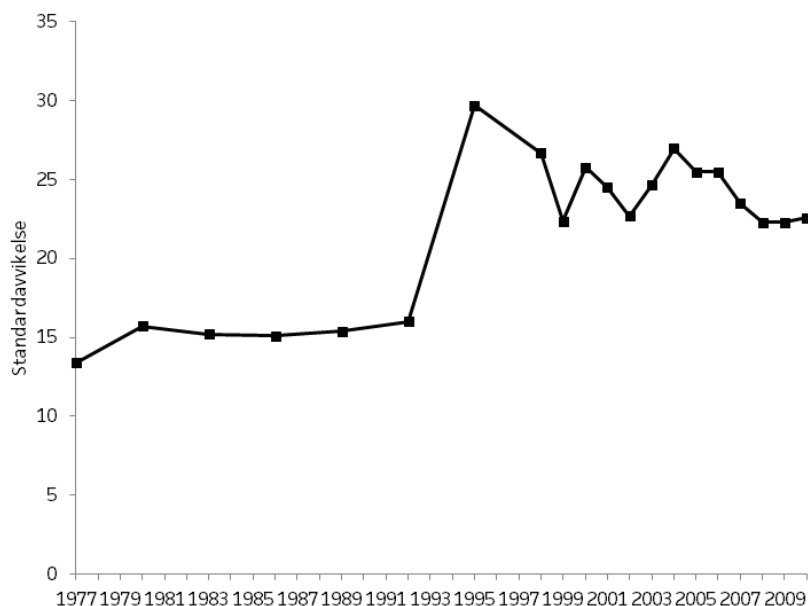
Kommentar: Källa för partistöd är bearbetningar av uppgifter från Riksdagens utredningstjänst (2003: 3-7); Riksdagens årsbok (2007: 91, 2013: 97). Rådet för främjande av kommunala analyser (2012).

Som redan nämnts har reglerna för partistöd från kommuner och landsting ändrats 1992, så att friheten att utforma detta stöd blev större (Lantto 2008: 13). En sådan förändring innebär i sig att lokalpartiernas självständighet att utforma sitt partistöd ökar. Med den ökade autonomin växer även möjligheterna till stratakratiska partiorganisationer.

Ett tecken på att lokalpartiernas oberoende faktiskt ökat efter 1992 vore om de kommunala skillnaderna i det lokala partistödet är större efter reformen än före densamma. Det skulle då visa att lokalpartierna i olika kommuner har möjlighet att utforma partistöden utifrån prioriteringar efter eget huvud. Genom att först beräkna utbetalt lokalt partistöd per invånare i samtliga svenska kommuner följt av en beräkning av standardavvikelsen mellan kommunerna erhålls ett mått på hur mycket det lokala partistödets storlek avviker mellan kommunerna. Ju högre standardavvikelse, desto större skillnader i partistöd mellan kommunerna. I figur 5 redovisas denna standardavvikelse mellan 1971-2011.

Det framgår tydligt att skillnaden mellan kommunernas utbetalda lokala partistöd ökar efter det att den nya lagen trädde i kraft 1992. Lokalpartierna har således inte bara större möjligheter att agera autonomt, utan till stor del begagnar de också denna möjlighet. Detta stödjer ånyo antagandet av stratakratisk partiorganisation.

Figur 5. Skillnader mellan kommunernas lokala partistöd 1971-2011 (standardavvikelse mellan kommunerna av utbetalt partistöd per kommuninvånare).

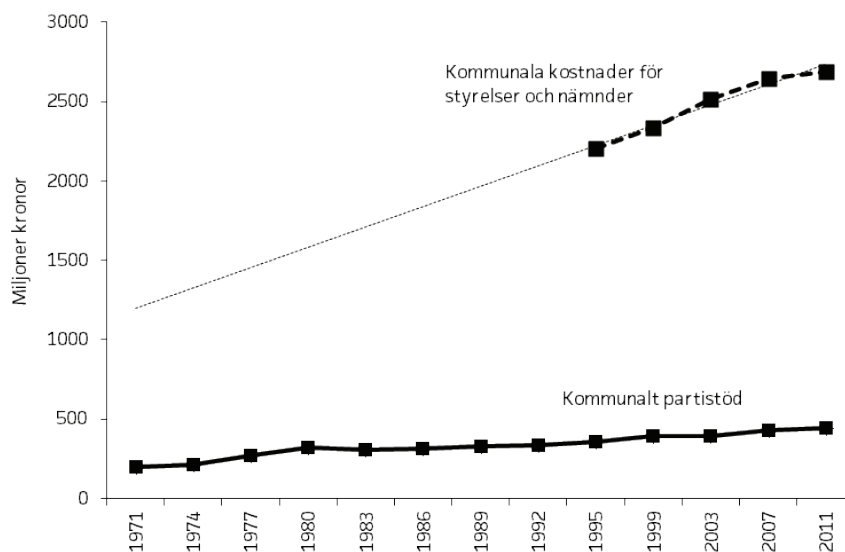
Kommentar: Källa är Rådet för främjande av kommunala analyser (2012) och Svenska kommunförbundet (1972, 1977, 1980, 1983, 1986, 1989, 1992, 1996).

Det lokala PPO

Även lokalpartierna bör ha motsvarande sidor som Katz och Mair beskriver att centralpartiet har (Katz & Mair 1995: 21, 2002: 129, 2009: 761): det lokala PPO och det lokala PCO, medan POG är samma gräsrotter som nämns när centralpartiets sidor diskuteras. Måhända gynnas även det lokala PPO på det lokala PCO:s bekostnad? En indikator på att så är fallet är om arvoden och annat som ingår i de av kommunerna redovisade kostnaderna för styrelser och nämnder överstiger, och ökar kraftfullare än, det lokala partistöd som går direkt till lokalpartierna. I figur 6 redovisas kommunala kostnader för styrelser och nämnder 1995-2011 (data saknas för tidigare år) samt det kommunala partistödet 1971-2011.

Det framgår klart av uppgifterna i figur 6 att kostnaderna för kommunala nämnder och styrelser vida överstiger utgifterna för det kommunala partistödet. Dessutom är ökningstakten de år som undersöks betydligt kraftfullare för kostnaderna för kommunala nämnder och styrelser (nästan 128 miljoner kronor om året) än för det kommunala partistödet (knappt 19 miljoner kronor om året). Detta tyder på att kommunerna satsar en allt större andel av sina resurser på det lokala PPO än på det lokala PCO, en trend som överensstämmer med motsvarande utveckling på statlig nivå. Att även lokalpartiet kan föra över kommunernas resurser allt mer till det lokala PPO, liksom att det centrala PPO tar

Figur 6. Kommunala kostnader för styrelser och nämnder 1995-2011 jämfört med kommunalt partistöd 1971-2011 (miljoner kronor i 2011 års priser).

Kommentar: Källa är bearbetningar av uppgifter från Riksdagens utredningstjänst (2003: 6), Rådet för främjande av kommunala analyser (2012) och Svenska kommunförbundet (1996).

emot allt mer av statens resurser, stärker antagandet att lokalpartierna agerar med stor autonomi.

Det är värt att notera att den lokala kostnadsutvecklingen för lokalpolitikerna rör sig om ökade utbetalningar till enskilda politiker. Andelen lokalpolitiker har inte blivit fler, utan färre. Under tidsperioden 1995-2011 beräknas antalet kommunpolitiker ha minskat från omkring 50 000 personer till 40 000 personer. Räknat från 1980 har antalet kommunpolitiker minskat med omkring 30 000 personer (Järnbert & Olofsson 2012). Det framgår klart att det är allt färre kommunpolitiker som delar på den dramatiska ökningen av partistödet i form av ökade arvoden med mera.

Någon beräkning över landstingens kostnader för politisk verksamhet över tid har inte genomförts, men 2011 uppgick kostnaderna för politiskt verksamhet i landstingen till 1,22 miljarder kronor (SCB 2011: 4). Detta belopp som utbetalas till PPO överstiger också den del som landstingen betalar i partistöd till lokalpartiet (knappt 246 miljoner kronor år 2011).

Slutsatser

Allokeringen av partistödet styrker kartellpartiteorins antaganden om en förändring av den interna maktbalansen inom svenska partier. Enligt kartelliseringsteorin är blotta införandet av partistöd ett stöd för kartellisering: Katz och

Mair antar att partistöd kräver bred konsensus mellan partierna (Katz & Mair 2009: 756, se också Koß 2011: 204-206).

År 2011 stöddes de svenska politiska partiernas verksamhet med över 5,7 miljarder. Då är inte kostnader för politisk verksamhet i regeringskanslierna medräknade, inte heller offentliga bidrag som tas emot av partiernas ungdoms- och kvinnoförbund.

Den undersökning som genomförts av det svenska partistödet stödjer tanken att dess tillväxt kan ha varit en bidragande orsak till att andelen partimedlemmar minskat, snarare än att den minskande andelen partimedlemmar, och det inkomstbortfall det representerar i minskande medlemsavgifter, resulterat i att partierna införde och ökade partistödet. Resultatet visar i så fall på att de svenska partierna var mindre engagerade i att mobilisera medborgarna till engagemang i politiska partier än vad de än gång varit, vilket har varit en tankegång i kartellpartiteorin. Till denna förklaring finns dock andra som också kan vara giltiga, men som inte har prövats i denna studie. En sådan är att partiernas kostnader har ökat för att bedriva professionella valkampanjer och annat, och att partierna inte tror att det går att öka medlemsavgifter och donationer i motsvarande grad (Katz & Mair 1995: 15, 2009: 758; Gidlund 1981: 343-344). En annan möjlig förklaring är samhällsförändringar i form av tilltagande individualisering som innebär att medborgarens vilja att sluta sig samman i kollektiva gemenskaper, eller identifiera sig med det de säger sig representera, avtar (Putnam 2000; Inglehart & Welzel 2005).

Ett andra resultat av föreliggande studie är att en allt större del av statens resurser allokeras till PPO, som här representeras av riksdagens partigrupper. De medel som delas ut till eller är avsedda för riksdagens partigrupper tar en allt större del av det statliga partistödet, medan den del som går till PCO, partiernas medlemsorganisation, minskar (Bolin 2011: 96). Denna utveckling är i linje med kartelliseringsteorins tanke om att PPO allt mer dominerar partierna på bekostnad av PCO och POG, partiernas gräsrotter (Katz & Mair 2002: 123, 2009: 756).

Ett tredje och sista resultat stödjer kartellpartiteorins hypotes om att partiorganisationerna blir allt mer stratakratiska. Det innebär att central- och lokalpartierna ökar sin autonomi gentemot varandra (Katz & Mair 2009: 756). Lokalpartierna kontrollerar sin egen finansiering genom kommunernas och landstingens beskattningsrätt och frihet att själva besluta nivå och utformning av det lokala partistödet. Därmed ökar lokalpartiernas lokala partistöd i motsvarande takt som centralpartiernas (PPO) partistöd.

Partistödet är, enligt Katz och Mair (2009: 756), i sig själv ett uttryck för kartellisering, då de menar att karteller krävs för att besluta om partistöd. För den som inte godkänner detta resonemang (Koole 1996; Kitschelt 2000; Loxbo 2013), eller för den som anser att fler utsagor i den komplexa kartelliseringsteorin också bör beläggas för att teorin ska vinna i trovärdighet, kan partistöd ses

som en möjlig orsak till ökad kartellisering. Det finns därmed all anledning att kommande forskning försöker relatera utvecklingen av partistöd till andra av kartellpartiteorins påståenden (Scarrow 2006) och inte bara till andelen partimedlemmar bland medborgarna: användning och reglering av massmedia, ökad reglering av partiväsendet, avpolitisering och frånvaro av politiska konflikter (Katz & Mair 1995: 20, 2009: 755-758).

Referenser

- Asp, Kent, 2011. *Mediernas prestationer och betydelse: Valet 2010*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.
- Biezen, Ingrid van, Mair, Peter & Pogunkte, Thomas, 2012. "Going, going... gone? The decline of party membership in contemporary Europe", *European Journal of Political Research* 51(1), s 24-56.
- Blyth, Mark & Katz, Richard S., 2005. "From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party", *West European Politics* 28(1), s 33-60.
- Bolin, Niklas, 2012. *Målsättning riksdagen: Ett aktörsperspektiv på nya partiers inträde i det nationella parlamentet*. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.
- Bolleyer, Nicole, 2009. "Inside the Cartel Party: Party Organisation in Government and Opposition", *Political Studies* 57(3), s 559-579.
- Bonander, Fredrik, 2009. *Party Membership and State Subsidies: A Comparative Study*. Örebro: Örebro University.
- Casas-Zamora, Kevin, 2005. *Paying for Democracy: Political Finance and State Funding for Parties*. Colchester: ECPR Press.
- Clift, Ben & Fisher, Justin, 2004. "Comparative Party Finance Reform: The Cases of France and Britain", *Party Politics* 10(6), s 677-700.
- Detterbeck, Klaus, 2005. "Cartel Parties in Western Europe?", *Party Politics* 11(2), s 173-191.
- Duverger, Maurice, 1954. *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. London: Methuen & CO.
- Epstein, Leon D., 1967. *Political Parties in Western Democracies*. New York: Praeger Publishers.
- Finansutskottets betänkande, 2010. *Utgiftsramar och beräkning av statsinkomsterna, 2010/11:FiU1*. Stockholm: Sveriges Riksdag.
- Finansutskottets betänkande, 2011. *Utgiftsramar och beräkning av statsinkomsterna, 2011/12:FiU1*. Stockholm: Sveriges Riksdag.
- Fischer Justin & Eisenstadt, Todd A., 2004. "Introduction: Comparative Party Finance: What is To Be Done?", *Party Politics* 10(6), s 619-626.
- Gidlund, Gullan, 1983. *Partistöd*. Lund: Liber/CWK Gleerup.
- Gidlund, Gullan, 1985. *Det kommunala partistödet: En studie av kommunernas och landstingens stöd till de politiska partierna (1983 års demokratiberedning)*, Ds C 1985:8. Stockholm: Liber/Allmänna förlaget.
- Gidlund, Gullan, 1994. *Allmänhetens insyn i partiers valkandidaters intäkter: SOU 2004:22*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Hagevi, Magnus, 2000. "Parliamentary party groups in the Swedish Riksdag", s 145-160 i Heidar, Knut & Koole, Ruud (red.), *Parliamentary Party Groups in European Democracies: Political Parties Behind Closed Doors*. London: Routledge.
- Hagevi, Magnus, 2003. "Sweden: Between Participation Ideal and Professionalism", s 352-373 i Borchert, Jens & Zeiss, Jürgen (red.), *The Political Class in Advanced Democracies: A Comparative Handbook*. Oxford: Oxford University Press.
- Hagevi, Magnus. & Jahn, Detlef, 1999. "Parteien und Fraktionen in Schweden: Entwicklungen zur Kartellpartei", s 145-169 i Helms, Ludger (red.), *Parteien und Fraktionen: Ein internationaler Vergleich*. Opladen: Leske + Budrich.
- Hagevi, Magnus, 2011. "Bilaga: Survey 2010", s 339-360 i Hagevi, Magnus (red.), *Den svenska väljaren*. Umeå: Boréa.
- Hermansson, Jörgen, 2007. "Enkammarriksdagen", s 23-60 i Ahlbäck Öberg, Shirin, Hermansson, Jörgen & Wängnerud, Lena (red.), *Exit riksdagen*. Malmö: Liber.
- Hjertqvist, Oscar, 2013. *Det politiska bidragsberoendet – Finansieringen av Sveriges politiska partier*. Stockholm: Timbro, tillgänglig på http://timbro.se/sites/timbro.se/files/files/reports/det_politiska_bidragsberoendet_5.pdf, citerad 5/5 2013.

- Hopkin, Jonathan, 2004. "The Problem with Party Finance: Theoretical Perspectives on the Funding of Political Parties", *Party Politics* 10(6), s 627-651.
- Inglehart, Romald & Welzel, Christian, 2005. *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 1993. "The Evolution of Party Organizations in Europe: The Three Faces of Party Organization", *American Review of Politics* 14, s 593-618.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 1995. "Changing Models of Party Organization and Party Democracy", *Party Politics* 1(1), s 5-28.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2002. "The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organizational Change in Twentieth-Century Democracies", s 113-135 i Runther, Richard, Montero, José Ramón & Linz, Juna J. (red.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2009. "The Cartel Party Thesis: A Restatement", *Perspectives on Politics* 7(4), s 753-766.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2012. "Parties, interest groups and cartels: A comment", *Party Politics* 18(1), s 107-111.
- Kirchheimer, Otto, 1966. "The transformation of Western European Party Systems", s 177-200 i Palombara, Joseph. L. & Weiner, Myron (red.), *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.
- Kitschelt, Herbert, 2000. "Citizen, Politicians, and Party Cartelization", *European Journal of Political Research* 37(2), s 149-179.
- Kommunallagen, 1991:900.
- Konstitutionsutskottets betänkande, 1999. *Utgiftsområde 1: Rikets styrelse, 1999/2000:KU1*. Stockholm: Sveriges Riksdag.
- Koole, Ruud, 1996. "Cadre, Catch-all, or Cartel? A Comment on the Notion of Cartel Party", *Party Politics* 2(4), s 507-524.
- Koß, Michael, 2010. *The Politics of Party Funding: State Funding to Political Parties and Party Competition in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Krouwel, André, 2012. *Party Transformation in European Democracies*. New York: State University of New York Press.
- Lagen om kommunalt partistöd, 1969:596.
- Lantto, Johan, 2008. *Utvärdering av det kommunala partistödet: Rapport från riksdagen 2007/07:RFR23*. Stockholm: Riksdagstryckeriet.
- Loxbo, Karl, 2013. "The Fate of Intra-Party Democracy. Leadership Autonomy and Activist Influence in the Mass Party and the Cartel Party", *Party Politics* 19(4), s 537-554.
- Mair, Peter, 1994. "Party Organizations: From Civil Society to the State", s 1-22 i Katz, Richard S. & Mair, Peter (red.), *How Parties Organize: Change and Adaption in Party Organization in Western Democracies*. London: Sage.
- Nassmacher, Karl-Heinz, 2009. *The Funding of Party Competition: Political Finance in 25 Democracies*. Baden-Baden: Nomos.
- Pierre, Jon, Svåsand, Lars & Widfeldt, Andres, 2000. "State Subsidies to Political Parties: Confronting Rhetoric with Reality", *West European Politics* 23(3), s 1-24.
- Proposition, 1972:126. *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om statligt stöd till politiska partier, given Stockholms slott den 20 oktober 1972*. Stockholm: Sveriges Riksdag.
- Putnam, Robert, 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Riksdagens utredningstjänst, 2003. *Partistöd*. Dnr 2003:1196. Stockholm: Sveriges riksdag.
- Riksdagens utredningstjänst, 2012. *Arvoden till riksdagsledamöter för uppdrag inom riksdagen mm*. Dnr 2012:774. Stockholm: Sveriges Riksdag.
- Riksdagens årsbok 2006/07, 2007*. Stockholm: Riksdagens tryckeriexpedition.
- Riksdagens årsbok 2012/13, 2013*. Stockholm: Riksdagens tryckeriexpedition.

- Rådet för främjande av kommunala analyser (RKA), 2012. *Kommun- och landstingsdatabasen*, tillgänglig på <http://kolada.se/index.php?page=workspace/nt>, citerad 20/5 2012.
- Sandström, Lena & Wising, Kenneth, 1994. *Det offentliga stödet till partierna – Inriktning och omfattning*, Ds 1994:31. Stockholm: Finansdepartementet.
- Scarrow, Susan, 2004. "Explaining Political Finance Reforms: Competition and Context", *Party Politics* 10(6), s 653-75.
- Scarrow, Susan, 2006. "Party Subsidies and the Freezing of party Competition: Do Cartels Work?", *West European Politics* 29(4), s 619-639.
- SCB, 2011. *Landstingens räkenskapssammandrag 2011: Rikstotal, exklusive Gotland*. Örebro: Statistiska centralbyrån, Avdelningen för nationalräkenskaper, Offentlig ekonomi och mikrosimuleringar.
- SCB, 2013a. *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)*, tillgänglig på http://www.scb.se/Pages/List____257686.aspx, citerad 20/5 2012.
- SCB, 2013b. *Arbetskostnadsindex för arbetare och tjänstemän inom privat sektor (AKI)*, tillgänglig på http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____248029.aspx, citerad 20/5 2013.
- SCB, 2013c. *Nationalräkenskaper detaljerade årsberäkningar 1950-2010, vissa data 1950-2012*, tillgänglig på http://www.scb.se/Statistik/NR/NR0103/2013K01/Tabellpaket_arsSM2010_SNI2007version201322.xls, citerad 26/8 2013.
- Schlesinger, Joseph A., 1984. "On the Theory of Party Organization", *Journal of Politics* 46(2), s 369-400.
- Svenska kommunförbundet, 1996. *Kommunalt förtroendevalda 1995. Del 2. Partistöd, ersättningsregler m.m.*
- Sveriges Riksdag, 2013a. *Partistöd*, tillgänglig på <http://www.riksdagen.se/sv/Sa-funkar-riksdagen/Sa-arbetar-partierna/Partistod/>, citerad 19/5 2013.
- Sveriges Riksdag, 2013b. *Pensioner*, tillgänglig på <http://www.riksdagen.se/sv/Sa-funkar-riksdagen/Sa-arbetar-ledamoterna/Ekonomiska-villkor/Pensioner/>, citerad 21/5 2013.
- Widfeldt, Anders, 1997. *Linking Parties with People? Party Membership in Sweden 1960-1994*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Vukosanovic, Miljan, 1979. *Kodbok för 1974 års levnadsnivåundersökning: Dokumentation av ett dataregister för välfärdsforskning*. Stockholm: Institutet för social forskning.
- Vukosanovic, Vladimir & Vukosanovic, Miljan, 1992. *68'ans kodbok*. Stockholm: Institutet för social forskning.

Medialisering av Sveriges riksdag?

Svenska riksdagsledamöters medieanpassning

Douglas Brommesson, Ann-Marie Ekengren & Henrik Oscarsson

A Mediatized Swedish Parliament? Media Adaption among Swedish MPs

The purpose with this article is to investigate if and how the members of the Swedish Parliament adapt to media. Do they adapt to media in line with cartel theory and its expectations on elite control and homogenization? Or, do they adapt in line with Kitschelt's expectations on individualization and fragmentation? In the article, based on mediatization theory, we study how the MPs have adapted to media over time, from 1985-2010, with a special focus on 2010.

The results indicate that there is an elite among the MPs, who perceives an increasing influence of media and who also uses and adapts to traditional media to an increasing extent. This perception is prevalent among all 'elite' MPs in all parties. The MPs in the top use media-related activities to an increasing extent; while the other MPs use them to a lesser extent.

Inledning¹

Medieforskningen betonar medialiseringens stora konsekvenser för våra moderna demokratier med förändrade förutsättningar för den traditionella rollfördelningen mellan medier och politik. Medierna kommer inte längre att bara referera, analysera och kritiskt granska den politik som skapas av politikerna. Politiken kommer allt mer skapas av och med hjälp av medier och personer som befinner sig utanför politikens representativa rum (Lievrouw & Livingstone 2009). Medialiseringensbegreppet refererar här till *en process där medierna utvecklats till en oberoende institution med stor egen makt som genomsyrar övriga samhällssektorer* (Asp 1986, 1990; Schulz 2004; Hjarvard 2008; Strömbäck 2008; 2011).²

Medialiseringens förväntade konsekvenser för den representativa demokra-

- 1 Studien utgör en rapport från forskningsprojektet "Party Government in Flux: Changing Conditions for the Party Groups in the Swedish Riksdag", som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond.
- 2 Flera forskare menar att vi får gå tillbaka till början av 1900-talet för att hitta motsvarande snabba medieutveckling som idag och att mediernas makt även då var betydande. Jfr Petersson 2004.

Douglas Brommesson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet, Ann-Marie Ekengren och Henrik Oscarsson vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
E-post: Douglas.Brommesson@svet.lu.se, Ann-Marie.Ekengren@pol.gu.se, Henrik.Oscarsson@pol.gu.se

tin är att valda representanter i allt större utsträckning kommunicerar med medborgarna genom medier snarare än genom direkta möten, att medierna själva blir en politisk aktör och att politiken förändras för att möta de krav som medier ställer på bland annat tillgänglighet, snabbhet och förenkling. Mediologiken avser mediernas sätt att tänka och arbeta, en typ av *modus operandi*, och ersätter den politiska logiken som bygger på politikens behov och villkor med fokus på institutioner och ideologier. Mediologiken innebär bland annat att medierna tenderar att förenkla, spetsa till, hitta tydliga alternativ som står emot varandra och gärna exemplifierar med individnära berättelser (Strömbäck 2008).

Tidigare studier har en tendens att betona medialiseringens negativa effekter för demokratin och hur enskilda sakfrågor hanteras. När mediologiken snarare än en politisk logik dominerar, förväntas effekterna bland annat att bli en ökad cynism hos väljarna (Brants et al 2010), en anpassning av nyhetsjournalistiken till kvällstidningarnas mer sensationsinriktade journalistisk (Esser 1999), att politik enbart beskrivs i termer av strategi och kamp om makten (Aalberg, Strömbäck & De Vreese 2012) och en ökad personifiering och fokus på individer snarare än komplexa processer och institutionella lösningar (Van Aelst, Sheaffer & Staney 2012).³

Men, det är inte bara politikens form och innehåll som påverkas av medialiseringen. Även politikerna och partierna påverkas (Katz & Mair 1995, 2009). Enligt kartellteorin, som står i centrum för detta specialnummer, framhålls att partiernas interna maktbalans rubbas till förmån för partiernas ledning som utnyttjar inflytandet för att främja samarbete med andra partier (Katz & Mair 2002). Givet att kartellteorins teoretiska fokus ligger på partiernas förändring, inte på medias, diskuteras i mycket begränsad utsträckning att partierna i och med den ökande medialiseringen måste anpassa sig till media som aktör, samt att mediologiken kan påverka partierna mot ytterligare likriktning. Avsikten med den här artikeln är att ge ett bidrag genom att just låta medialiseringsteori och kartellteori mötas och empiriskt studera huruvida riksdagsledamöternas uppfattade mediaanpassning ger uttryck för en sådan likriktning, i enlighet med kartellteorin, eller ej.

Tidigare medialiseringsforskning argumenterar för att vi kan anta att medialiseringens konsekvenser är som tydligast för våra nationella partipolitiker, eftersom de utsätts för både våra nationella och lokala mediers intresse (Elmelund-Praestekaer, Hopman & Nørgaard 2011). Medialiseringen kan sammantaget leda till större intresse att synas i medier, och tvärt emot kartellteorins

3 Statsvetaren Maria Wendt har illustrerat den negativa roll medierna kan ha för politiken genom en granskning av mediernas bevakning under Almedalsveckan på Gotland. Wendt argumenterar för att medierna är alltför upptagna av form och retorik, att skapa en känsla av intimitet och samtidighet, samt att de allt för mycket ägnar sig åt självbespeglning. Fokus hamnar långt från diskussion om och granskning av politiken (Wendt 2012).

förväntningar, till fler egna initiativ att driva mediekampanjer och mer fokus på den egna personen. Riksdagsledamöter i Sverige borde därför försöka profilera och synliggöra sig för väljarna, för att på så sätt locka personalvalsstämmor och partibytare. Ett sätt att bidra till en sådan profilering är att använda medierna, att skriva debattartiklar, att driva kampanjer på nätet, att vara aktiv i sociala medier, och så vidare. Tidigare studier har dock visat att alla riksdagsledamöter inte har samma medievana, samma profileringsområden eller samma intresse för att anpassa sig till mediernas krav (jämför Johansson 1995:94).

Samtidigt som medialiseringen förväntas accelerera har många tidningar tvingats lägga ned och de stora redaktionerna har minskat sin personal under 2000-talet. Det skulle kunna leda till minskade möjligheter för journalistiken att granska makten för att istället i ökande utsträckning bli en megafon för politiker med kunskap och tid att föra fram sin bild av frågor. I alla fall kan detta tänkas gälla en grupp elitpolitiker.

Syftet med denna artikel är att undersöka om de svenska riksdagsledamöternas uppfattade medieanpassning ligger i linje med kartellteorins förväntningar om elitstyrning och homogenisering, eller om medialiseringen snarare har lett till ökad individualisering. Detta görs baserat på ledamöternas egna subjektiva uppfattningar så som de uttrycktes i Riksdagsundersökningens enkät efter riksdagsvalet 2010 (Esaïasson, Gilljam, Holmberg & Wängnerud 2010). Vårt bidrag är att undersöka om hela riksdagsgruppen påverkas på samma sätt av medialiseringen eller om vi ser en utmärkande anpassning bland partigruppernas eliter. Därigenom utgör den empiriska undersökningen i denna artikel en prövning av kartellteorin när det gäller medialiseringens möjliga implikationer.

Tidigare forskning

KARTELLTEORIN

Kartellteorin menar att samtidigt som både medierna och politiken generellt har genomgått förändringar över tid har även partierna gjort det, och medialiseringen förväntas vara en av faktorerna bakom partiernas förändring. Enligt partiforskarna Richard Katz och Peter Mair (2009) finns två trender som förtjänar att lyftas fram. Den ena trenden är att partieliten får allt större inflytande på bekostnad av såväl gräsrotterna som partiets mellannivå, där riksdagsledamöterna befinner sig. Det förväntas alltså ske en maktkoncentration inom partierna. Samtidigt som antalet medlemmar minskar, koncentreras makten till partitoppen som blir allt mer alienerad från den genomsnittlige väljaren. I linje med denna utveckling borde personer i partitoppen allt mindre betrakta sig som representanter för medborgarnas intressen och mer som experter med egna mandat.

Den andra trenden är att partierna har blivit mer och mer överens i olika frågor och att detta samförstånd många gånger växer fram i det tysta. Politiska skiljelinjer blir allt mer oviktiga. Partiledningarna förväntas bygga upp ett samförstånd som går utöver de skiljelinjer som generellt sett präglar politiken. Detta innehållsliga samförstånd kan förväntas leda till att partierna uppfattas som allt mer lika varandra och att även olika typer av ideologiska och organisatoriska skillnader minskar (Blyth & Katz 2005). En av de faktorer som i kartellteorin antas främja samförståndet är anpassningen till en gemensam medielogik (jfr Katz & Mair 2002).

Givet kartellteorins antaganden om att partierna liknar varandra allt mer borde inte medialiseringens effekter nödvändigtvis vara tydligare i ett visst parti. Snarare borde de eventuella partiskillnader som inledningsvis kan finnas i hur partirepresentanterna förhåller sig till medier minska över tid. Vi kan förvänta oss en större professionalisering av användningen av medierna där ”spinddoktorer” anger dagordningen för partiernas medieanvändning. Mot bakgrund av att de politiska kontroverserna förväntas bli mer oviktiga är det allt viktigare för partierna att istället intimisera och sätta fokus på det personliga och till och med privata (jfr Wendt 2012). Vad vi kan förvänta oss är alltså mycket väl en ökad medialisering som i ökad utsträckning utnyttjas av partitoppen och där skillnader mellan olika partier tunnas ut.

Motorn för båda dessa trender, såväl maktkoncentrationen som konvergensten mellan partierna, påstås i första hand vara partiernas allt större beroende av statliga medel (Pierre et al. 2001, Gidlund & Koole 2001). Men även massmediernas ökade betydelse (Strömbäck 2009) med en egen medielogik, tillsammans med andra större samhällsförändringar som minskar partiernas möjligheter att kunna påverka politiken i en viss riktning (Blyth & Katz 2005, Katz & Mair 2009), förväntas bidra till partiernas interna maktkoncentration och deras ökande likhet. Medialiseringen kan med andra ord vara en extern faktor som bidrar till partiernas kartellisering.

Denna bild av partiernas samgående med staten i de västerländska demokratierna har inte fått stå oemotsagd. Partiforskaren Herbert Kitschelt tillhör dem som formulerat en välgrundad kritik mot kartellteorins antaganden. Kitschelt argumenterar på empirisk grund för att partitopparna inte har blivit mer avlägsna väljarna, utan snarare är ännu mer känsliga för väljarnas preferenser. Skälet är helt enkelt att partierna inte längre kan kontrollera väljarna på samma sätt som tidigare när partiloyaliteten var mer utbredd, utan istället måste följa en allt rörligare väljarkårs preferenser (Kitschelt 2000:163). Givet synen på väljarna som rörliga finns anledning att förvänta sig att även politikerna behöver vara lyhörda och profilera sig.

Vidare menar Kitschelt att om vi nu faktiskt ser en ökande ideologisk likhet mellan partierna beror den snarare på externa, än interna, kartellisierande faktorer. Eventuellt bidrar komplexiteten i de internationella politiska och ekono-

miska systemen till ideologisk konvergens. Partierna kan inte längre presentera egna unika alternativa handlingsvägar för att hantera olika problem, utan har fått ett minskat handlingsutrymme. Men Kitschelt menar att en sådan utveckling inte förutsätter någon kartellisering (Kitschelt 2000:169f).

Kitschelts kritik mot kartellteorin bygger på antaganden som gör en ökad medialisering sannolik, även om han inte explicit problematiserar fenomenet. Men det är t.ex. fullt rimligt att tänka sig att en generellt ökande individualisering inbegriper att enskilda ledamöter söker skapa sina egna mediala plattformar och därmed också egna kanaler till medierna. Partiledningarnas möjligheter att under sådana omständigheter styra ledamöterna minskar då, snarare än ökar. Utifrån Kitschelts kritik mot kartellteorin kan medialiseringen antas ha ökat, givet att fler politiker söker bygga upp sin egen mediala plattform. För att lyckas med det, kan antas att politiker anpassar sin plattform till medielogik. Med fler politiker som oberoende av partiledningarna etablerar sina egna plattformar, i media och i andra sammanhang, kan fragmentiseringen av politiken antas öka. Varje ledamot får nu agera som sin egen entreprenör och utnyttja de möjligheter som den enskilda individen har för att nå ut.

Sammantaget kan medialiseringens påverkan på politiken antas ha ökat enligt såväl kartellteorins förespråkare som dess kritiker. Kartellteorin och Kitschelts kritik utgör tolkningsram åt de resultat vi presenterar om medieanpassning hos svenska parlamentariker. Spelar en eventuell medialisering i första hand partitoppen i händerna som Katz och Mair skulle hävda, eller är den istället i första hand ett verktyg för enskilda parlamentariker och deras individuella profileringsvilja, i enlighet med Kitschelts kritik? För att närma oss ett svar på denna grundläggande motsättning i litteraturen kommer vi att karaktärisera de riksdagsledamöter som är mer eller mindre benägna att faktiskt utnyttja medierna i sina kampanjer. Särskilt intressant, givet Sveriges historiskt sett starka partiinslag i det parlamentariska systemet, blir att undersöka om graden och typen av medieanpassning följer partilinjer, eller om det istället växer fram en ny generation politiker med andra gemensamma kännetecken än partitillhörighet.

DEN SVENSKA PARTIDEMOKRATIN OCH MEDIALISERING

Ett av demokratins fundament är den politiska jämlikheten, manifesterad i tanken en medborgare – en röst. Historiskt sett har medborgarna tagit del av politiska budskap i nationella massmedier – som levererats av politiker – och avgett sina röster på valdagen, varpå politikerna avkrävts ansvar på valdagen. I en digitaliserad medievärld är den självklara uppdelningen mellan å ena sidan medborgaren som lyssnar in mediebudskap och å andra sidan politikern som levererar dem, uppluckrad. Givet att budskap sprids globalt, men röstning och ansvarsutkrävande fortfarande är nationella fenomen, har demokratiteoretiker alltmer funderat över hur vi skall utveckla legitima procedurer för ansvarsut-

krävande som inte handlar om val, utan om mer diskursiva representationer (Mansbridge 2003; Dryzek & Niemeyer 2008).

I den svenska demokratin har partierna haft en stark ställning på enskilda politikernas bekostnad. Personval har endast marginellt förändrat denna förutsättning; det är fortfarande framförallt ett partival, snarare än ett personval svenska väljare gör på valdagen. Ideologi, snarare än enskilda ledamöters framtoning, är de svenska väljarnas främsta drivkraft när de fattar sitt röstningsbeslut. Samtidigt vet vi att de svenska väljarna blir allt mer rörliga, bestämmer sig allt senare under valrörelsen och utvecklar inte längre starka känslomässiga band till de politiska partierna (Oscarsson & Holmberg 2011). I enlighet med Kitschelts tankegångar kan utrymmet för potentiella kampanj- och medieeffekter således antas ha ökat, givet att partiloyaliteten har blivit mindre och väljarrörligheten större.

År 1996 publicerade Peter Esaiasson och Sören Holmberg boken *Representation from Above*. Analyserna vilar på genomförda enkätundersökningar med svenska riksdagsledamöter under en tjugofemårsperiod, 1969, 1985 och 1988. De konstaterar att en del av deras resultat, inte minst partiernas starka ställning på bekostnad av enskilda ledamöters handlingsutrymme, eventuellt är att betrakta som ett uttryck för att de studerat en tidpunkt som kan karaktäriseras som partidemokratins höjdpunkt i svensk politik. I partidemokratien är det partier, inte personer, som tävlar om att vinna väljarnas stöd, och dessutom kan nationella representanter i första hand karaktäriseras som partiarbetare (se även Johansson 1995:135). Esaiasson och Holmberg håller öppet för att medialiseringen och det nya informationsmiljöerna kommer att förändra de tydliga drag av partidemokrati som det svenska systemet har burit:

It is indeed conceivable that new tendencies in the representative system have begun to make themselves felt, as the information society has grown and the internationalization of politics proceeds (Esaiasson & Holmberg 1996:12-13).

Shirin Ahlbäck, Jörgen Hermansson och Lena Wängnerud har tagit fasta på den tänkbara utveckling som Esaiasson och Holmberg pekar på. Inspirerade av den franske statsvetaren Bernard Manins (1997) idéer om hur principerna för representation förändras över tid menar Ahlbäck m.fl. att den svenska partidemokratien långsamt har ersatts av en publikdemokrati där hastiga utspel med medborgarna som publik, är en mer rättvisande beskrivning som fångar den nya representativa modellen. Representanternas arbete handlar till stor del om att agera säljare av ett budskap och på olika sätt övertyga väljarna om den egna kompetensen och varumärket. Det är inte i första hand som partiföreträdare de agerar, utan som företrädare för sig själva. Både representanter och väljare är mer rörliga, vilket bland annat tar sig uttryck i att en ökande andel riksdagsledamöter väljer att sluta sina uppdrag i förtid (Ahlbäck m.fl. 2007). Att sälja in budskap med hjälp av konsulter som inte nödvändigtvis hämtas från det egna

partiet är ett annat uttryck för en professionalisering av politiken (Strömbäck 2009).

Ahlbäck m.fl. menar att deras undersökning av ledamöters avhopp från riksdagen skall betraktas som ett uttryck för att de förtroendevalda har börjat att frigöra sig från partiernas starka grepp. Samtidigt ser de att partierna bibehåller makten över andra viktiga funktioner, till exempel rekryteringsprocessen till olika politiska positioner. I själva riksdagen finns det dessutom ett antal mekanismer som bidrar till fortsatt hög partidisciplin och inte minst är det parlamentariska läget viktigt för ledamöternas maktposition (Davidsson 2006). Sammantaget kan man alltså tolka resultaten kring maktrelationen mellan partier och enskilda ledamöter i Sveriges riksdag som att den fortfarande är till partiernas fördel, men att denna maktrelation har förändrats långsamt över tid, i riktning mot att ledamöternas makt har ökat.

Esaiasson och Holmbergs studie om den svenska riksdagen har bland annat berört frågan om vilka kampanjaktiviteter som de svenska riksdagsledamöterna ägnar sig åt. Användandet av medier i just kampanjaktiviteter kan betraktas som en tänkbar indikator på en medialiseringstrend.

Resultaten visar att svenska ledamöters kampanjagerande under 1980-talet liknade andra europeiska och amerikanska ledamöter i flera avseenden. I första hand dominerade deltagande i individuella och kollektiva möten ledamöternas kampanjer; kortare tal, arbetsplatsbesök och även deltagande vid större organiserade möten. Att använda sig av mediekontakter, till exempel att själv kalla till presskonferenser, eller att skriva debattartiklar var betydligt ovanligare. År 1988 var det 60 procent av alla ledamöter som hade hållit fler än 11 appellmöten, men enbart 18 procent hade kallat till presskonferens och/eller skrivit fler än 11 pressreleaser. Ett annat resultat att notera är att socialdemokraterna är de ledamöter som minst ofta använder sig av medierelaterade kampanjaktiviteter. Till sist kan, föga förvånande, noteras att ledamöter med hög status och mer centrala positioner inom partiet, var mer aktiva i relation till media än andra (Esaiasson & Holmberg 1996:143–146).

Intresset för att komma med i nationella medier är självklart stort för alla politiker. Esaiasson och Holmberg visade att den vanliga riksdagsledamöten har det tufft att göra sig hörd i nationella medier, som de stora morgontidningarna, kvällstidningarna, radio och TV. Regeringsledamöter och partiledare är de två grupper som får betydligt större andel medieutrymme. En vanlig riksdagsledamot hade jämförelsevis större möjlighet att ta plats i lokala medier. När det gäller vilka partigrupperns representanter som faktiskt deltog i nationella nyheter återfanns ett svagt mönster att socialdemokratiska ledamöter i något mindre utsträckning blev intervjuade än andra ledamöter (Esaiasson & Holmberg 1996:149–152). Även Folke Johansson bekräftar dessa mönster i en surveystudie av riksdagen och massmedia från 1988 och menar att det finns en riksdagens

elit som har hög inflytandestatus och lång riksdagserfarenhet och samtidigt är duktig på att få medieutrymme (Johansson 1995:78).

En annan indikator på att politikerna anpassar sig till medielogiken är att politikerna tillskriver medierna stor makt (Strömbäck 2011a:423). Om medierna tillskrivs stor makt ökar sannolikheten att politikerna faktiskt också anpassar sig efter desamma. Efter "regeringen" är det just "media" som ansågs ha mest makt i Sverige 1985. Medierna ansågs ha mer makt än LO, SAF, riksdagen, tjänstemän, näringslivet och väljarna (Esaiasson & Holmberg 1996:198-9). Det som framförallt är intressant är att hela 88 procent av riksdagsledamöterna menar att just media har fått mer makt vid en utvärdering av hur makten har förändrats under de senaste 10-15 åren. Därefter är det tjänstemännens (+73), LO:s (+67), SAF:s (+61) och näringslivets (+51) makt som anses ha ökat under motsvarande period. Även när det gäller mediernas uppfattade makt finns vissa partiskillnader – lite förenklat menar partier till vänster att medierna har stor makt, medan partier till höger betonar fackens stora inflytande (Esaiasson & Holmberg 1996:201). De svenska riksdagsledamöterna uppfattade denna utveckling som i huvudsak negativ, dvs. de uppfattade det inte som positivt för demokratin att medierna har blivit en mäktigare aktör (Esaiasson och Holmberg 1996:319). Frågorna som återstår att besvara i denna artikel är om uppfattningen om mediernas makt har förstärkts ytterligare under senare år och om de partiskillnader som identifierats i tidigare forskning angående olika medieanvändning har minskat i enlighet med kartellteorins förväntningar eller om de tidigare partskiljande mönstren kvarstår?

I en studie, som ingår i ett länderkomparativt projekt, har Jesper Strömbäck med flera studerat svenska riksdagsledamöters medieanpassning.⁴ Enkätundersökningen bland riksdagsledamöterna genomfördes 2007/2008 och uppnådde 45 procents svarsfrekvens, vilket försvårar analyser där man vill bryta ned materialet i mindre grupper. Men resultaten antyder att svenska riksdagsledamöter menar att inflytande för olika medier rangordnas enligt; TV (mest inflytande), morgontidningar, radio, internet och kvällstidningar (minst inflytande). TV och radio uppfattas kunna sätta nyheter på dagordningen i större utsträckning än statsministern. TV uppfattas även i mycket stor utsträckning kunna påverka allmänhetens uppfattningar (Strömbäck 2011:430ff).

Studier av parlamentsledamöter i Belgien och Nederländerna visar att i båda dessa länder uppfattas medierna, och särskilt vissa TV-journalister, som mäktiga. Det vill säga, politikerna uppfattar att dessa journalister har så stor makt att de kan "sänka" en politiker och de kan även sätta den politiska agendan. Journalisternas omfattande makt uppfattas som i huvudsak negativ, mer så i Belgien som inte varit lika dominerat av medielogiken som Nederländerna. Journalister i dessa länder håller delvis med om uppfattningen att journalis-

4 I studien undersöks även journalisternas subjektiva bedömning av mediernas inflytande.

terna har denna omfattande makt, men har istället en mer negativ syn på politiker som de uppfattar är villiga att göra nästan vad som helst för att faktiskt få uppmärksamhet i media. Både ledamöterna i Belgien och Nederländerna tar del av medienyheter (TV, tidningar, radio, Internet) under 3-4 timmar varje dag. Ledamöter med hög status, det vill säga ledamöter som själva har möjlighet att eventuellt ställa vissa villkor på media, är lika kritiska som andra till mediernas omfattande makt. Däremot finns det ett visst samband mellan att vara ledamot för ett oppositionsparti och att vara ännu mer övertygad om behovet av att faktiskt delta och synas i media (Van Aelst et al 2008).

I en jämförande studie av män och kvinnors medieanpassning i Sverige och Norge visade det sig att det finns skillnader mellan män och kvinnor när det gäller graden av medieanpassning. Manliga ledamöter i både Sverige och Norge gör oftare bedömningen att riksdagsledamöter är villiga att anpassa sig till medierna och att det är mer viktigt att synas i medierna, än att arbeta hårt. Trots stora likheter mellan Norge och Sverige finns det större könsskillnader i Norge än i Sverige med avseende på hur frekvent man har mediekontakter, vem som tar initiativ till kontakten och hur nära kontakter man bedömer att man har med journalister (Aalberg & Strömbäck 2011, jfr Johansson 1995: 138 om att kvinnliga ledamöter har svårare att nå ut i media). Tidigare resultat på området gör det alltså rimligt att förvänta sig fortsatta könsskillnader.

Närliggande forskning om de danska riksdagsledamöternas medieanpassning visar att ledamöterna i Danmark deltog mycket oftare i medier år 2000 än år 1980. Ledamöterna uppfattade också att medier har utvecklats till en egen självständig aktör, en utveckling som har förstärkts över tid. Till skillnad från i Sverige samt Belgien och Nederländerna innebar inte detta att de i ökande utsträckning hade blivit kritiska mot denna utveckling, eller att de var kritiska mot medier i mer generell mening. Ju mer en parlamentsledamot har deltagit i medier, desto mer nöjda hade samtidigt dessa ledamöter blivit med hur media fungerade. Ju mer seniora och ju högre status ledamoten hade, desto mer deltog ledamoten i media och var då också mer nöjd med medias framträdande roll (Elmelund-Praestekaer, Hopman & Nørgaard 2011). Detta antyder att relationen mellan parlamentsledamöter och media inte nödvändigtvis är helt på medias villkor; ledamöter med hög status har i alla fall en mer symbiotisk relation till medierna. Även medieveterare i Nederländerna har dragit slutsatsen att politiker och medier är ömsesidigt kritiska men också ömsesidigt beroende av varandra (Van Aelst 2008:507).

Teoretiska förväntningar

Rörande undersökningens syfte att analysera de svenska riksdagsledamöternas subjektivt uppfattade medieanpassning kan vi enligt medialiseringsslitteraturen förvänta oss att riksdagsledamöterna, som ett resultat av ökande medialise-

ring, deltar mer och mer i medierelaterade aktiviteter, alltmer ser media som en oberoende aktör, blir mer och mer kritiska till att mediernas makt ökar samt blir mer och mer missnöjda med sina egna möjligheter att delta i medierna (Elmelund-Praestekaer, Hopman & Nörsgaard 2011:387). Både kartellteorin och dess främste kritiker Kitschelt förväntar sig en medialisering, men gör alltså olika utsagor om vilka uttryck denna medialisering tar sig. Antingen utnyttjas medialiseringen av eliten och innebär minskade skillnader mellan partierna enligt kartellteorin, eller så förstärks den av att ledamöterna ser möjligheter till ökad profilering enligt Kitschelt.

Vi prövar dessa implikationer av en förmodad ökande medialisering i två steg. Det första steget är en analys av riksdagsledamöternas egenuppskattade aktiviteter och i vilken utsträckning media uppfattas spela en viktig roll under en valkampanj med grund i Riksdagsundersökningen 2010. Ledamöternas uppfattade medieinflytande studeras också, i relation till andra inflytelserika aktörer. I det andra steget undersöker vi eventuella förändringar över tid när det gäller medierelaterade aktiviteter samt perceptioner av media.

Vid sidan av en studie över eventuella förändringar över tid undersöker vi också om de eventuella skillnader som kan finnas mellan olika riksdagsledamöters grad av medieanpassning går att härleda till andra faktorer, än partitillhörighet. Vi vet från tidigare studier av riksdagsledamöters medieanpassning i Sverige, Belgien, Nederländerna, Norge samt Danmark att resultaten till viss del pekar i olika riktningar. Givet tidigare resultat kan vi anta att manliga ledamöter har anpassat sig till medierna i större utsträckning än kvinnliga ledamöter. Vidare är det oklart om ledamöter med hög status och större politisk erfarenhet är mer benägna att utnyttja möjligheterna till profilering i media (jfr Van Aelst et al 2008, Aalberg & Strömbäck 2010, Elmelund-Praestekaer, Hopman & Nörsgaard 2011:388 och Van Aelst 2010).

Om data

Analyserna bygger på *Riksdagsenkät 2010* – en enkätundersökning med svenska riksdagsledamöter som genomfördes under vintern 2010/2011. Huvudsyftet med enkäten är att ”studera riksdagens roll i den representativa demokratin med utgångspunkt från de allmänna valen”. Valforskningsprogrammet i Göteborg har dessförinnan genomfört undersökningar med riksdagens ledamöter 1969, 1985, 1988, 1994, 1996, 1998, 2002, och 2006 vilket utgör en unikt lång undersökningsserie (Esaiasson, Gilljam, Holmberg & Wängnerud 2010). På de punkter som är möjligt har vi undersökt utvecklingen över tid.

De frågebatterier vi använder som indikatorer på en eventuell medieanpassning är följande:

- Ungefär hur många gånger under 2010 års valrörelse ägnade Du Dig åt följande kampanjaktiviteter?

Bland indikatorerna är det framförallt "Presskonferens/Pressmeddelande" samt "Kommunikation med väljare via sociala medier" som här är intressanta, samt en relativ jämförelse mellan alla aktiviteter.

- Enligt Din erfarenhet, hur viktiga är följande faktorer när det gäller att påverka besluten i Din riksdagsgrupp?

Bland indikatorerna är det framförallt "Goda kontakter med massmedia" som blir relevant, samt en relativ jämförelse mellan alla påverkansfaktorer.

- Det finns olika uppfattningar om hur medborgarna på ett effektivt sätt kan påverka politiken. Kan Du med hjälp av nedanstående skala ange hur effektiva följande sätt att påverka är.

Bland indikatorerna är det framförallt "Arbeta för att få uppmärksamhet i media" som kommer att analyseras.

- Om du tänker på Sveriges politiska system, hur oroande uppfattar Du att följande saker är inför framtiden?

Bland indikatorerna är det framförallt "Ökande journalistmakt" som blir föremål för analys.

Utifrån tidigare forskning har vi valt ut ett antal analysvariabler. Tidigare forskning pekade på betydelsen av att bland annat ta hänsyn till erfarenhet av politiskt arbete samt status och position i det parlamentariska arbetet. Stor erfarenhet av riksdagsarbete har vi definierat som mer än åtta års riksdagsarbete, eftersom det innebär förmåga att bli återinvald minst två gånger. Statuspositioner har vi definierat som utskottsordförande eller viceordförande, samt som ledamot av konstitutionsutskott, utrikesutskott eller finansutskott. Konstitutionsutskottet och finansutskottet har valts ut eftersom de båda nämns i regeringsformen, och utrikesutskottet har valts ut eftersom Sveriges relationer till andra länder har en särställning som sakfrågeområde. Båda operationaliseringarna av status används i analyserna.

Empirisk analys

Givet vår ena utgångspunkt i medialiseringforskningen ställer vi frågan om medierelaterade aktiviteter har blivit vanligare över tid i relation till andra kampanjaktiviteter? Det ska medges att medialisering kan slå igenom på andra sätt än i en ökning av medierelaterade aktiviteter, t.ex. på vilket sätt sådana aktiviteter utformas och vilket tilltal som en politiker använder sig av. Likväl tror vi användningen av medierelaterade aktiviteter är en möjlig, om än inte uttömmande, indikator på en medieanpassning av den egna politiska verksamheten. Vår analys visar att andelen riksdagsledamöter som uppger att de har ägnat sig mer än 10 gånger åt presskonferenser eller att skriva pressmeddelanden är tämligen konstant under de senaste 25 åren. Ungefär en femtedel av ledamöterna har gjort det. Det kan jämföras med att under motsvarande tid har andelen som ägnar sig åt fler än 10 anföranden minskat från 57 till 47 procent och

Tabell 1. Svenska riksdagsledamöters kampanjaktiviteter under valrörelserna. Andel ledamöter som uppger att de ägnat sig åt kampanjaktiviteten mer än 10 gånger under valrörelsen 1985-2010 (procent).

År	n	Anfö- rande	Appell- tal	Artik- lar	Press	Besök	Dörr- knack	Telefon	Sociala medier	E-post
1985	334	57	67	14	19	47	5			
1988	327	50	60	15	18	50	3			
1994	332	52	53	22	19	51	0			
1998	321	44	43	26	19	48	3	27		
2002	319	42	37	37	19	48	3	11		
2006	322	48	36	43	20	46	8	8		
2010	307	47	29	41	17	47	32	11	73	64
1985- 2010	2262	49	47	28	19	48	8	14	73	64

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riksdagsundersökningarna 1985-2010. Frågan lyder "Ungefär hur många gånger under 2010 års valrörelse ägnade Du Dig åt följande kampanjaktiviteter?" Riksdagsledamöterna ombads ta ställning till följande förslag: "Anförande eller offentlig debatt vid utlyst möte, Appelltal på gator och torg, Eget författande av artiklar/insändare i tidningar, Presskonferens/Pressmeddelanden, Besök på företag/arbetsplatser/vård-institutioner/skolor o dyl., Dörrknackning i bostadsområde, Ringt väljare på telefon, Kommunikation med väljare via e-post. Svartalternativen var ingen gång, 1-3 gånger, 4-10 gånger, 11-30 gånger samt fler än 30 gånger. Procenttalen i tabellen anger hur stor andel av riksdagsledamöterna som ägnat sig åt aktiviteten mer än 10 gånger under valrörelsen.

att andelen ledamöter som ägnat sig åt dörrknackning mer än 10 gånger har ökat från 5 till 32 procent.

Tabell 1 visar att traditionella pressrelaterade aktiviteter inte verkar ha blivit vanligare bland riksdagsledamöterna, som vi förväntat oss, utan snarare ligger stabilt. Men det skulle ju kunna vara så att de traditionella medierna inte längre uppfattas som lika viktiga för ledamöternas kampanjer. Den kampanjaktivitet som störst andel anger att de ägnat sig åt mer än 10 gånger under sin valkampanj är sociala medier. Hela 75 procent anger att de ägnat sig åt sociala medier (här definierat som kommunikation via chat, Facebook och Twitter) mer än 10 gånger. Men samtidigt kan det vara på sin plats att vara lite försiktig vid en jämförelse mellan olika typer av aktiviteter. Tidsinsatsen att skriva 10 tweets i relation till att hålla 10 anföranden i samband med ett offentligt möte är självfallet mycket olika. Det senare kräver betydligt mer förberedelse och en större tidsinsats även vid själva genomförandet. Det skulle också kunna vara så att sociala medier används som en väg in i traditionella medier och som ett sätt att få ökad synlighet i vanligt nyhetsmaterial.

Innan vi definitivt drar slutsatsen att medialiseringen inte verkar accelerera de senaste åren behöver vi se om stabiliteten när det gäller traditionella presskontakter omfattar alla grupper. Kanske är det så att yngre personer uppvuxna med ett stort antal medier, eller möjligen de som varit aktiva länge inom politiken med goda kontakter med medier, eller personer med hög status med mer

Tabell 2. Svenska riksdagsledamöters kampanjaktiviteter under valrörelserna. Andel ledamöter som uppger att de ägnat sig åt kampanjaktiviteten mer än 10 gånger under valrörelsen 1985-2010 uppdelad efter kön, generation, anciennitet och statusmarkörer (procent).

	År	n	Anfö- rande	Appell- tal	Artik- lar	Press	Besök	Dörr- knack	Tele- fon	Sociala medier	E-post
Män	1985	232	60	69	15	20	48	6			
	1988	205	50	60	16	21	47	3			
	1994	194	56	51	28	21	49	1			
	1998	181	46	39	30	21	45	4	28		
	2002	174	44	33	40	18	49	2	12		
	2006	170	44	33	45	19	43	7	9		
	2010	171	46	30	40	18	45	28	9	71	65
Kvinnor	1985	102	51	63	11	18	44	3			
	1988	122	49	59	13	15	56	3			
	1994	138	47	54	15	16	53	0			
	1998	140	42	48	22	15	53	1	25		
	2002	145	41	43	33	20	46	5	10		
	2006	151	54	39	40	20	49	9	7		
	2010	136	48	29	42	15	49	36	13	75	64
Generation											
Född före 1960	1985	334	57	67	14	19	47	5			
	1988	323	50	60	15	18	51	3			
	1994	300	53	55	23	20	50	0			
	1998	277	44	46	26	18	48	3	27		
	2002	224	42	39	38	17	47	2	12		
	2006	183	43	40	44	18	42	6	9		
	2010	126	38	31	42	17	39	26	10	60	61
Född efter 1960	1988	4	50	75	25	25	0	0			
	1994	32	41	31	19	13	63	0			
	1998	44	48	27	31	20	51	2	24		
	2002	95	44	33	35	23	51	5	9		
	2006	139	55	30	42	22	51	10	8		
	2010	181	53	28	40	17	52	36	12	82	66
Anciennitet											
0-8 riksdagsår	1985	190	50	67	15	18	46	4			
	1988	133	53	65	9	17	60	2			
	1994	217	47	48	20	18	49	0			
	1998	242	42	40	28	18	44	3	29		
	2002	241	41	37	37	18	44	2	11		
	2006	247	47	33	43	17	43	7	8		
	2010	248	45	27	40	16	46	32	12	74	60
8+ riksdagsår	1985	144	67	68	13	20	48	7			
	1988	133	54	60	21	24	51	5			
	1994	115	61	61	27	22	54	0			
	1998	78	53	54	21	21	62	3	19		
	2002	65	46	43	45	25	66	5	14		
	2006	74	53	47	43	27	54	10	9		
2010	59	54	38	45	22	49	29	7	66	80	

	År	n	Anfö- rande	Appell- tal	Artik- lar	Press	Besök	Dörr- knack	Tele- fon	Sociala medier	E-post
Utskotts- ordförande- post											
Ej utskotts- ordförande	1985	298	56	66	14	17	46	6			
	1988	298	48	60	14	16	51	4			
	1994	302	50	51	22	18	51	0			
	1998	279	41	41	27	16	46	3	28		
	2002	275	41	35	37	17	45	4	12		
	2006	292	46	33	41	17	44	8	9		
	2010	277	45	29	38	15	46	32	11	72	61
Utskotts- ordförande+	1985	32	69	72	13	24	44	3			
Vice utskotts- ordförande	1988	28	64	62	14	37	52	0			
	1994	30	70	67	29	28	53	0			
	1998	34	71	57	23	40	63	0	17		
	2002	36	47	46	42	25	64	0	3		
	2006	29	76	62	61	43	69	7	4		
	2010	30	67	33	67	33	57	30	10	83	90
Ledamot i statusutskott											
Ej ledamot i statusutskott	1985	264	58	66	13	18	47	7			
	1988	264	49	59	16	18	53	3			
	1994	262	49	50	22	19	51	0			
	1998	257	44	42	28	18	48	2	26		
	2002	259	41	36	37	18	46	4	13		
	2006	251	47	35	44	19	47	8	9		
	2010	255	47	30	42	18	49	33	12	73	65
Ledamot i statusutskott	1985	66	52	68	16	19	41	0			
	1988	62	53	63	8	18	39	3			
	1994	70	63	61	25	21	51	0			
	1998	56	43	48	20	20	47	8	35		
	2002	52	46	41	38	17	54	0	2		
	2006	70	53	39	38	20	41	6	7		
	2010	52	44	25	37	13	37	23	4	73	60

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riksdagsundersökningarna respektive år. Frågan lyder "Ungefär hur många gånger under XXXX års valrörelse ägnade du dig åt följande kampanjaktiviteter?". Riksdagsledamöterna ombads ta ställning till följande förslag: Anförande eller offentlig debatt vid utlyst möte, Appelltal på gator och torg, Eget författande av artiklar/insändare i tidningar, Presskonferens/Pressmeddelanden, Besök på företag/arbetsplatser/vård-institutioner/skolor o dyl., Dörrknackning i bostadsområde, Ringt väljare på telefon, Kommunikation med väljare via e-post. Svarsalternativen var "ingen gång", "1-3 gånger", "4-10 gånger", "11-30 gånger" och "fler än 30 gånger".

ledande uppdrag, omfattas av en ökande medieanvändning? Våra tre tänkbara förväntningar på resultaten går i lite olika riktningar, eftersom yngre personer oftast inte har hunnit skaffa sig långvarig erfarenhet av riksdagsarbete och inte heller ännu fått högstatusuppdragen.

Tabell 2 visar att män och kvinnor uppvisar ett likartat pressanvändningsmönster; ungefär en femtedel av såväl kvinnor som män använder sig av pressen under sin valkampanj. Även bland personer födda före 1960 är användningen av pressrelaterade kampanjaktiviteter tämligen stabil över tid. Däremot minskar användningen av presskonferenser och pressmeddelanden bland ledamöter födda efter 1960, där andelen som använt sig av pressrelaterad verksamhet mer än 10 gånger under sin kampanj har minskat från 25 procent år 1985 till 17 procent år 2010. Det är alltså så att användningen av traditionella medier *minskar* bland de unga ledamöterna. Å andra sidan är det möjligt att nedgången i användning av traditionella medier bland yngre ledamöter har skett för att ge plats för användning av nya medier.

En förväntning kartellteorin hade på resultaten var att ledamöter med längre erfarenhet av riksdagen skulle använda presskonferenser och pressmeddelande i större utsträckning än mer oerfarna ledamöter. Resultaten går visserligen i den riktning teorin förväntade sig, men skillnaden mellan grupperna är mycket liten. Andelen ledamöter med kort riksdagserfarenhet som ägnade sig åt pressrelaterad verksamhet mer än 10 gånger under valrörelsen var 18 procent år 1985 och 16 procent år 2010. Andelen ledamöter med lång riksdagserfarenhet som ägnade sig åt motsvarande var 20 procent år 1985 och 22 procent år 2010. I båda grupperna ligger användningen av pressrelaterade aktiviteter relativt stilla över tid. En rimlig slutsats är att stödet för kartellteorins förväntning är litet, även om skillnaden mellan grupperna har ökat något över tid.

En annan förväntning kartellteorin hade var att personer med viktiga uppdrag i riksdagen, som utskottsordföranden eller viceordförande, liksom ledamot av statusutskott, skulle vara mer intressanta för medierna och därmed ha större anledning att försöka nå ut i pressen under sina kampanjer. Vi kan konstatera att ledamöter med ordförande- eller viceordförandeposter ägnar sig betydligt mer än andra ledamöter åt pressaktiviteter under sina kampanjer. Andelen ledamöter med ordförande och viceordförandeposter som ägnade sig åt pressrelaterad verksamhet mer än 10 gånger var 24 procent år 1985 och 33 procent år 2010. Andelen i denna grupp som ägnar sig åt pressrelaterad kampanjverksamhet har alltså ökat över tid, men det har inte varit någon kontinuerlig ökning. Bland övriga ledamöter har andelen legat tämligen fast mellan 15 och 17 procent. Här finns ett möjligt stöd för kartellteorins förväntningar om en medialisering som främjar en mindre elit som är intressant för media och som också har de nödvändiga resurserna för att kunna nå ut i media.

Andelen ledamöter i statusutskott som ägnade sig åt pressrelaterad verksamhet mer än 10 gånger har också minskat över tid, från 19 procent år 1985

Tabell 3. Svenska riksdagsledamöters kampanjaktiviteter under valrörelserna. Andel ledamöter som uppger att de ägnat sig åt kampanjaktiviteten mer än 10 gånger under valrörelsen 1985-2010 uppdelat efter parti (procent).

Parti	År	n	Anfö- rande	Appell- tal	Artik- lar	Press	Besök	Dörr- knack	Tele- fon	Sociala medier	E-post
vpk	1985	19	42	84	0	21	37	6			
	1988	18	17	83	0	11	22	6			
Vänster- partiet	1994	19	53	68	11	16	28	0			
	1998	42	40	64	10	7	22	0	7		
	2002	28	46	69	21	10	28	0	4		
	2006	20	55	62	15	14	19	0	0		
	2010	18	56	76	17	11	29	0	12	83	72
Social- demo- kraterna	1985	156	60	62	3	2	57	8			
	1988	148	50	53	4	3	60	4			
	1994	157	56	40	14	4	62	0			
	1998	120	46	35	17	11	68	3	31		
	2002	131	37	27	22	6	67	3	10		
	2006	120	53	39	36	20	74	14	8		
	2010	107	43	37	25	14	67	50	19	61	57
Center- partiet	1985	40	85	68	24	49	49	0			
	1988	42	79	57	34	50	46	0			
	1994	26	65	58	31	54	40	4			
	1998	18	67	44	56	41	61	6	33		
	2002	21	67	38	76	43	52	0	15		
	2006	27	56	30	74	27	33	0	0		
	2010	19	79	21	63	16	39	5	11	83	84
Folk- partiet	1985	49	47	65	19	22	43	4			
	1988	41	51	90	26	33	67	0			
	1994	26	50	65	31	23	46	0			
	1998	15	60	40	27	14	40	0	7		
	2002	44	36	27	59	23	30	2	12		
	2006	24	63	52	54	36	58	0	21		
	2010	20	70	33	52	19	40	0	5	90	90
Modera- terna	1985	69	46	74	31	33	26	3			
	1988	60	45	58	22	25	39	7			
	1994	71	38	56	32	28	48	0			
	1998	70	33	41	45	24	45	5	47		
	2002	50	40	35	49	28	37	8	20		
	2006	89	35	22	39	14	28	8	8		
	2010	89	35	10	53	18	41	48	3	79	56

Parti	År	n	Anfö- rande	Appell- tal	Artik- lar	Press	Besök	Dörr- knack	Tele- fon	Sociala medier	E-post
Krist- demo- kraterna	1985	1	*	*	*	*	*	*			
	1994	15	60	93	40	60	47	0			
	1998	41	41	45	28	39	29	3	11		
	2002	33	52	52	42	36	36	3	6		
	2006	23	35	30	52	22	13	4	22		
	2010	17	71	47	75	24	29	0	6	82	71
Miljö- partiet	1988	18	28	39	17	12	6	0			
	1994	18	50	67	22	28	22	0			
	1998	15	60	53	20	7	21	0	0		
	2002	12	58	77	23	23	23	0	8		
	2006	18	61	50	56	12	22	0	0		
	2010	22	45	18	43	14	24	0	5	64	64
Sverige- demo- kraterna	2010	15	40	36	27	33	21	0	21	71	87

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riksdagsundersökningarna respektive år. Frågan lyder "Ungefär hur många gånger under XXXX års valrörelse ägnade du dig åt följande kampanjaktiviteter?". Riksdagsledamöterna ombads ta ställning till följande förslag: "Anförande eller offentlig debatt vid utlyst möte, Appelltal på gator och torg, Eget författande av artiklar/insändare i tidningar, Presskonferens/Pressmeddelanden, Besök på företag/arbetsplatser/vård-institutioner/skolor o dyl., Dörrknackning i bostadsområde, Ringt väljare på telefon, Kommunikation med väljare via e-post. Svartalternativen är "ingen gång", "1-3 gånger", "4-10 gånger", "11-30 gånger" och "fler än 30 gånger".

till 13 procent år 2010. Bland övriga ledamöter ligger användningen fast på 18 procent. I strid med våra förväntningar så använder alltså ledamöterna i statusutskott inte mer pressrelaterade aktiviteter, snarare tvärtom.

För 25 år sedan var skillnaderna mellan partiernas ledamöter större när det gäller hur stor andel som ägnade sig åt pressrelaterad verksamhet mer än tio gånger under valrörelsen. Borgerliga partiers ledamöter ägnade sig betydligt mer frekvent åt pressen än socialdemokraternas, vänsterpartiets och miljöpartiets ledamöter. De borgerliga partierna har sedan minskat sin pressrelaterade verksamhet och idag är därför skillnaderna mellan blocken mindre.

Vi kan konstatera att våra analyser inte ger något stöd för att medialiseringen av Sveriges riksdag tar sig uttryck i att pressrelaterade aktiviteter har blivit allt mer frekvent använda över tid av våra ledamöter i samband med deras valkampanjer. På en generell nivå ligger användningen av pressrelaterade aktiviteter ganska stilla. I vissa grupper där vi förväntade oss en ökning hittar vi istället en minskning. Både bland unga och bland ledamöter i statusutskott minskar användningen av pressrelaterad verksamhet över tid. De borgerliga ledamöterna har minskat sina pressrelaterade aktiviteter markant under den senaste 25-årsperioden. Enbart i gruppen utskottsordförande och viceordföranden ökar användningen av pressrelaterade aktiviteter. Den eventuella medi-

aliseringseffekt som vi ser här går alltså hand i hand med ett ökat fokus på ett mindre antal personer som dessutom har en ledande position. Enligt en välviljig tolkning kan en bedömd ökad betydelse för medierna möjligen ha inneburit att kontakterna med pressen i större utsträckning blivit ett ansvar för de mest ledande inom partierna. Samtidigt talar den generella bilden för att så inte är fallet.

Tittar vi närmare på skillnaderna i användning av sociala medier kan vi se att kvinnliga ledamöter använder sociala medier i något större utsträckning än de manliga kollegorna. Möjligen kan detta ses som förvånande, i alla fall om man accepterar ett vanligt påstående om att män skulle vara mer teknikintresserade än kvinnor och att användning av sociala medier är att uppfatta som tekniktungt. Mindre förvånande är att yngre ledamöter (födda efter 1960) använder sociala medier i större utsträckning än äldre ledamöter (födda före 1960). Skillnaden här är relativt stor, 82 procent för den förra gruppen jämfört med 60 procent för den senare. Skillnaden blir än större om vi jämför ledamöter som är yngre än 40 år med de som är äldre än 40 år. 90 procent av de förra använder sociala medier som verktyg i kampanjverksamheten, jämfört med 66 procent för de senare. Skillnader i generationstillhörighet kan troligtvis också förklara att ledamöter med högre anciennitet, som därmed oftast är äldre, använder sociala medier i något mindre utsträckning än mer nyinvalda ledamöter. I vilket fall indikerar resultaten i den här delen att framväxten av nya medier ger mer nyblivna riksdagsledamöter en plattform utanför de sannolikt mer svårbearbetade redaktionerna hos traditionell media. Detta är resultat som således ger ett visst stöd för Kitschelts kritik av kartellteorin, utifrån antagandet om en tilltagande individualisering som i förlängningen kan förväntas leda till en mindre hierarkisk struktur inom partigrupperna.

Sociala medier har vidare fått större genomslag som kampanjverktyg i vissa partier än i andra.⁵ Medan 90 procent av de folkpartistiska ledamöterna använder sociala medier i valkampanjen är det bara 61 procent av socialdemokraterna som gör detsamma. Däremellan fördelar sig övriga partier med samtliga borgerliga partiers ledamöter på en relativt hög nivå (79 procent eller högre), även vänsterpartiets ledamöter på en hög nivå (83 procent) medan miljöpartister och sverigedemokrater använder sociala medier i en något mindre utsträckning, 64 respektive 71 procent. Det senare får sägas vara förvånande då ett ofta upprepat påstående är att sverigedemokrater har svårt att göra sin röst hörd i traditionella medier och därför har fått bygga upp egna kanaler på nätet. Detta speglas hursomhelst inte i riksdagsundersökningen. Slutligen kan vi se att riks-

5 För några av de små partierna blir antalet personer som svarar ganska litet och en viss försiktighet vid slutsatsdragning om skillnader mellan partierna är påbjuden. Samtidigt är vår analys gjord över tid, vilket gör att vi kan bli säkrare vad gäller nivåerna, givet att vi ser att de inte hoppar upp och ner.

Tabell 4. Svenska riksdagsledamöters viktighetsbedömningar av faktorer för att påverka beslut i sin riksdagsgrupp 1994, 2002 och 2010. Andel som bedömer faktorn som mycket eller ganska viktig uppdelat efter kön, ålder, anciennitet och statusmarkörer.

	År	Antal sva- ran- de	Opinions- stöd i partiet	Opinions- stöd i valmans- kåren	Kon- takter med mass- media	Kon- takter med parti- ledning	Fram- gångsrik debatt vid grupp- möten	Goda förbin- delser med partier	Stöd från exper- ter	Stöd i person- valet	Stöd i organi- satio- ner	Stöd i myndig- heter	
Samtliga riksdagsledamöter	1994	321	98	89	54	66	73	39	64				
	2002	323	98	91	62	73	78	33	67	22			
	2010	302	95	83	42	74	79	37	72	23	67	39	
	1994- 2010	946	97	88	53	71	76	36	68	22	67	39	
Män	1994	192	98	87	55	69	71	35	62				
	2002	177	97	91	60	76	76	29	65	22			
	2010	169	94	79	43	79	78	34	69	20	61	35	
Kvinnor	1994	129	98	91	53	60	77	44	68				
	2002	146	100	91	64	69	79	38	69	22			
	2010	133	97	89	42	67	80	42	76	27	75	45	
Född före 1960	1994	290	98	89	53	67	75	39	64				
	2002	228	98	95	63	71	78	36	67	22			
	2010	123	97	88	46	68	82	34	75	24	80	49	
Född efter 1960	1994	31	97	87	61	53	58	39	61				
	2002	95	99	82	60	78	77	26	67	22			
	2010	179	94	80	39	78	76	40	70	21	59	32	
Ancien- nitet	0-8 riksdagsår	1994	206	97	88	50	62	74	37	68			
		2002	242	99	90	62	71	78	31	70	24		
		2010	244	95	81	41	73	78	40	73	24	66	42
	8+ riksdagsår	1994	115	99	90	62	73	71	42	57			
		2002	67	97	94	65	79	75	41	57	16		
		2010	58	98	91	47	77	82	28	67	18	72	26
Ej utskotts- ordfö- rande- post	1994	290	98	90	56	65	72	38	67				
	2002	277	98	91	61	74	79	32	68	23			
	2010	272	95	83	41	74	79	38	72	22	68	41	
Utskotts- ordför- andepost	1994	31	100	77	42	71	84	42	42				
	2002	36	100	92	69	64	75	43	61	8			
	2010	30	100	83	50	77	73	37	67	30	60	20	
Ej status- utskott	1994	253	98	88	53	63	73	41	65				
	2002	259	99	90	63	71	79	34	68	22			
	2010	251	96	84	42	72	78	39	72	22	67	40	
Status- utskott	1994	68	97	91	60	75	74	30	60				
	2002	54	96	96	56	85	72	28	64	19			
	2010	51	92	76	45	82	80	31	71	25	67	37	

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riksdagsundersökningarna respektive år. Frågan lyder: "Enligt din erfarenhet, hur viktiga är följande faktorer när det gäller att påverka besluten i Din riksdagsgrupp?" Svartalternativen var "mycket viktigt", "ganska viktigt", "ganska oviktigt" och "helt oviktigt".

dagsledamöter med tunga uppdrag i utskottspresidier använder sociala medier i större utsträckning än övriga ledamöter.

Sammanfattningsvis kan vi se att sociala medier används flitigt i kampanjarbetet men att det också finns intressanta skillnader mellan ledamöterna. Givet att sociala medier trots allt intar den i särklass mest frekventa kampanjaktiviteten bland riksdagsledamöterna är det av stor vikt att fortsätta studierna av den inverkan sociala medier eventuellt kan få på politikens form och innehåll. Inte minst givet den förändringen i maktfördelning sociala medier potentiellt sett kan innebära med större svårighet för politiker – och traditionell media – att kontrollera informationsspridningen.

En annan indikator på medialisering är om riksdagsledamöterna bedömer att medierna blivit allt viktigare för att påverka beslut i den egna riksdagsgruppen. Är det så att kontakter med massmedia bedöms som allt viktigare för att påverka arbetet i riksdagsgruppen?

Enligt ledamöternas egna uppfattningar bedöms inte kontakter med massmedia generellt sett som viktigare för att påverka beslut i den egna riksdagsgruppen. År 1994 ansåg 54 procent att kontakter med medierna var viktiga, medan motsvarande siffra 2010 år hade *sjunkit* till 42 procent. En räddningsplan för idén om mediernas ökade betydelse skulle möjligen kunna vara att medierna ändå, *relativt sett*, bedömts som viktigare än andra faktorer. Men i relation till betydelsen av opinionsstödet i partiet och i valmanskåren – något som mellan 95 procent och 83 procent av riksdagsledamöterna ansåg var viktiga år 2010 – framstår mediernas betydelse för att påverka riksdagsarbetet som ganska begränsat. För medialiseringsteorin som utgår från att politiken anpassar sig till en gemensam medielogik – t.ex. genom att anpassa formerna för det politiska agerandet till vad som är medialt gångbart, något som politiker i stor utsträckning borde få kunskap om genom mediakontakter – är det sammantaget ett resultat som torde te sig svårförklarligt.

Likheten mellan mäns och kvinnors förhållningssätt till mediernas betydelse är stor över tid. Även i generationen som är född före 1960 minskar mediernas viktighet för att påverka riksdagsarbetet, liksom i generationen som är född efter 1960. I den yngre generationen har minskningen gått något snabbare: 61 procent ansåg medierna viktiga år 1994, medan motsvarande siffra år 2010 är 39 procent. Samma mönster visar sig om vi istället delar in ledamöterna efter personer som är yngre respektive äldre än 40 år.

När vi vänder uppmärksamheten till olika statusmarkörer finner vi ett resultat som går mer i linje med de förväntade, utifrån kartellteorin. Utskottsordförande/vice ordförande bedömer att mediernas betydelse ökat, från 42 procent år 1994, till 50 procent år 2010, medan övriga ledamöter följer det generella mönstret och menar att mediernas viktighet har minskat över tid. Vår andra operationalisering av status, indelningen i olika utskott, visar dock att ledamöter oavsett typ av utskott bedömer att mediernas betydelse har mins-

Tabell 5. Svenska riksdagsledamöters viktighetsbedömningar av faktorer för att påverka beslut i sin riksdagsgrupp 1994, 2002 och 2010. Andel som bedömer faktorn som mycket eller ganska viktig uppdelat efter parti.

	År	Antal svarande	Opinionsstöd i partiet	Opinionsstöd i valmanskåren	Kontakter med massmedia	Kontakter med partiledning	Framgångsrik debatt vid gruppmöten	Goda förbindelser med partier	Stöd från experter	Stöd i personvalet	Stöd i organisationer	Stöd i myndigheter
Vänsterpartiet	1994	20	95	90	47	55	70	68	60			
	2002	28	100	89	43	57	75	25	64	0		
	2010	16	94	88	38	53	94	38	81	0	100	44
Socialdemokraterna	1994	150	97	94	59	66	78	39	61			
	2002	132	98	96	61	75	70	33	61	8		
	2010	104	98	91	42	76	80	25	67	11	80	37
Centerpartiet	1994	26	100	96	46	69	73	52	54			
	2002	21	100	90	67	75	86	48	60	45		
	2010	18	94	72	50	72	67	39	67	28	61	44
Folkpartiet	1994	25	100	68	52	72	80	36	68			
	2002	45	100	91	60	68	95	32	73	43		
	2010	21	100	86	40	62	85	40	81	45	60	45
Moderaterna	1994	67	100	85	63	72	69	33	71			
	2002	51	100	90	69	80	80	33	74	39		
	2010	90	96	82	43	78	74	56	72	37	53	39
Kristdemokraterna	1994	15	93	73	21	73	80	33	73			
	2002	33	94	82	73	70	70	24	76	33		
	2010	17	100	94	71	82	76	53	100	53	76	65
Miljöpartiet	1994	18	94	89	33	33	44	22	67			
	2002	13	92	69	54	85	92	54	69	8		
	2010	22	86	55	36	68	86	19	68	5	73	33
Sverigedemokraterna	2010	14	79	64	7	71	79	14	64	0	21	14

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riksdagsundersökningarna respektive år. Frågan lyder: "Enligt din erfarenhet, hur viktiga är följande faktorer när det gäller att påverka besluten i Din riksdagsgrupp?" Svartalternativen var "mycket viktigt", "ganska viktigt", "ganska oviktigt" och "helt oviktigt".

kat. Vi kan således dra den inte helt oväntade slutsatsen att de som själva ägnar sig åt pressaktiviteter och därmed kontakter med media också bedömer att sådana kontakter är viktiga. Återigen är det någon form av elitgrupp, som har mer medievana, som också bedömer att mediernas betydelse har ökat. Tanken om att medialisering främjar homogenisering får åtminstone ett indirekt stöd här: en liten elitgrupp ägnar mer tid åt mediakontakter och verkar också till-

Tabell 6. Svenska riksdagsledamöters bedömningar av hur medborgarna på ett effektivt sätt kan påverka politiken. Genomsnitt på en skala från 0 till 10, 2010 (medeltal).

Grupp	Parti- arbete	Aktions- grupps- arbete	Fackligt engage- mang	Rösta i valen	Rösta i folk- röst- ningar	Kontakta politiker	Upp- märk- samhet i media	Namn- insam- ling	Demon- stra- tioner	Olagliga protest- aktio- ner	Köpa/ Bojkotta varor
Samtliga	8,2	5,8	5,8	8,1	7,5	7,5	7,5	5,0	4,3	2,1	3,5
Man	7,9	5,4	5,3	7,6	7,1	7,3	7,3	4,6	4,0	1,9	3,0
Kvinna	8,5	6,2	6,4	8,7	7,9	7,8	7,7	5,5	4,8	2,3	4,2
Född före 1960	8,1	6,0	6,1	8,1	7,4	7,3	7,3	5,1	4,6	2,1	3,6
Född senare än 1960	8,2	5,6	5,5	8,1	7,5	7,6	7,6	4,9	4,2	2,0	3,5
0-8 riksdagsår	8,1	5,8	5,7	8,1	7,5	7,6	7,5	5,0	4,3	2,0	3,5
8+ riksdagsår	8,3	5,8	5,8	8,1	7,4	7,1	7,4	4,8	4,6	2,2	3,8
Yngre än 40 år	8,2	5,3	5,3	7,6	7,2	7,5	7,6	4,5	3,8	1,8	3,1
Äldre än 40 år	8,2	6,0	5,9	8,3	7,5	7,5	7,5	5,2	4,6	2,2	3,7
Vänsterpartiet	8,5	7,2	7,2	8,4	8,4	7,0	7,9	6,1	6,0	3,8	5,7
Social- demokraterna	8,2	6,0	6,6	8,3	7,4	7,3	7,1	4,9	4,9	2,1	4,4
Centerpartiet	8,0	6,6	5,4	7,8	7,2	7,9	7,5	5,3	4,2	2,2	3,3
Folkpartiet	8,1	5,6	5,1	8,4	7,0	7,9	7,4	4,5	3,9	1,0	2,9
Moderaterna	8,2	5,2	5,0	8,3	7,7	7,9	7,7	4,5	3,4	1,5	2,6
Krist- demokraterna	8,1	6,2	5,5	7,7	6,8	8,0	8,2	5,8	5,0	2,4	2,7
Miljöpartiet	8,0	6,1	5,9	6,5	7,1	7,0	7,7	6,0	4,6	4,0	4,7
Sverige- demokraterna	7,9	3,9	3,9	8,1	7,6	6,9	7,5	4,8	3,7	1,3	1,7
Ej utskotts-ord- förande	8,2	5,7	5,8	8,2	7,5	7,5	7,5	5,0	4,4	2,1	3,6
Utskotts- ordförande	8,0	6,0	5,0	7,6	7,2	7,4	7,6	4,9	3,7	1,7	3,3
Ej statusutskott	8,2	5,7	5,8	8,2	7,5	7,5	7,4	4,9	4,3	2,0	3,6
Statusutskott	8,0	6,1	5,5	7,9	7,4	7,5	7,7	5,2	4,7	2,3	3,4

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riksdagsundersökningen 2010, Frågan lyder "Det finns olika uppfattningar om hur medborgarna på ett effektivt sätt kan påverka politiken, Kan Du med hjälp av nedanstående skala ange hur effektiva följande sätt att påverka är", Svalternativen var mellan 0 och 10, där 0 var "inte alls effektivt" och 10 var "mycket effektivt",

mäta dessa kontakter betydelse. Underförstått kan denna grupp antas tillmäta kontakterna betydelse eftersom de då får möjlighet att föra ut sitt budskap mer effektivt, vilket mer juniora ledamöter således inte kan göra i samma utsträckning. Medialiseringen bidrar därmed till att koncentrera makten och stärka den hierarkiska strukturen i partigrupperna. I alla fall enligt den subjektiva förförståelsen hos den lilla elitgruppen.

Jämför vi istället ledamöter från olika partigrupper kan vi konstatera att det bland de flesta partiets företrädare finns en syn på mediets betydelse för att påverka den egna partigruppens politik som varierar kraftigt över tid. Från en liten tro på mediakontakternas betydelse 1994, till en större bety-

delse 2002 och återigen en begränsad betydelse 2010. Men det finns undantag. Kristdemokraterna i riksdagen tillmätte t.ex. kontakterna med medierna en mycket liten betydelse 1994 (21 procent) men en mycket stor betydelse 2002 (73 procent) och 2010 (71 procent). Här finns med andra ord ingen tillbakagång i linje med genomsnittet rörande mediekontakternas betydelse för påverkan. Det motsatta förhållningssättet återfinns hos de sverigedemokratiska ledamöterna. Här tillmäter bara 7 procent av ledamöterna kontakter med media en stor betydelse för att påverka beslut i partigruppen. Det får ses som sannolikt att detta speglar Sverigedemokraternas upprepade kritik mot etablerade medier som ofta uppfattas som kritiska mot partiet. Jämförelsen mellan när Kristdemokraterna var relativt nya i riksdagen (1994), när Miljöpartiet återkom till riksdagen (1994) och de nyinvalda Sverigedemokraterna (2010) är här intressant. Vi ser här tecken på att partier som relativt sett inte är lika etablerade och därmed inte kan förväntas ha samma upparbetade kontakter med media också är mer kritiska till media och att dessa partier istället förlitar sig på alternativa kanaler.

Vänder vi istället blicken till riksdagsledamöternas uppfattning om hur medborgarna kan påverka politiken när "uppmärksamhet i media" en position i mittfältet sett till de olika förslag på verktyg som återfinns i Riksdagsundersökningen.

På en skala 0-10 får uppmärksamhet i media 7,48 i värde för att påverka politiken. Föga förvånande tycker politikerna själva att medborgarna gör allra bäst i att vända sig till de politiska partierna för att påverka politiken (8,16), därefter rösta i valen (8,11) och kontakta en politiker (7,51). Vi kan likväl konstatera att media som verktyg för att påverka politiken tillmätts ett inte obetydligt värde. Sett till skillnader mellan olika grupper av ledamöter har de kvinnliga ledamöterna en större tilltro än de manliga till möjligheten för medborgare att påverka politiken via medier, samma sak gäller yngre ledamöter jämfört med de äldre. Jämför vi de olika partigrupperna sticker Kristdemokraterna återigen ut som den partigrupp där ledamöterna är mest positiva till möjligheten att påverka via media.

Låt oss slutligen titta närmare på frågan om riksdagsledamöternas oro inför framtid och då särskilt svarsalternativet "ökad journalistmakt".

I genomsnitt svarar 25 procent av alla ledamöter i riksdagsundersökningarna 1994-2010 att de är mycket oroad för ökad journalistmakt. Totalt sett ser vi ingen tydlig trend mot en ökad oro för en ökande journalistmakt, vilket vi skulle kunna förvänta oss utifrån medialiseringsteorin med dess antaganden om ett allt större genomslag för medielogiken. För vårt ärende här är dock riksdagsundersökningen som gjordes efter valet 2002 den mest intressanta. Här ökar andelen som är "mycket oroad" för ökad journalistmakt betydligt. Särskilt tydligt är detta i den moderata partigruppen där hela 55 procent oroar sig mycket för ökad journalistmakt. I genomsnitt bland alla svarande riksdags-

Tabell 7. Svenska riksdagsledamöters oro inför framtiden. Andel som svarar ”mycket oroande” (procent).

År	Försvagat nationellt självbestämmande	Extrempolitiska rörelser	Populism	Alltför starka ledare	Försvagade partier	Ökad journalistmakt	Medborgerlig apati	Finansmarknadens ökade inflytande	Politikerföräkt	Sjunkande valdeltagande	Motsättningar mellan befolkningsgrupper	Korruption
1994	11	21	27	3	13	21	33	27	29			
2002	16	53	46	0	18	34	41	19	26	58		
2006	14	51	40	2	14	28	35	14	25	30		
2010	11	35	28	2	12	18	24	15	15		22	9
1994-2010	13	40	35	2	14	25	33	19	24	44	22	9

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riksdagsundersökningarna respektive år.

ledamöter 2002 är andelen som är mycket oroade för ökad journalistmakt 34 procent. Att det är just tiden efter valet 2002 och just Moderaterna som sticker ut är inte ägnat att förvåna. Förklaringen kan vara det så kallade valstugereportaget där SVT:s Uppdrag granskning under valrörelsen 2002 lyckades få främst moderata politiker att uttala främlingsfientliga åsikter när de spelades in med dold kamera, medan de uttalade helt andra och till invandringen mer positiva åsikter när de intervjuades framför en synlig kamera (jämför Johansson 2006). Detta exempel visar att under vissa avgränsade förutsättningar kan media spela en helt avgörande roll och sådana exempel väcker en oro hos politikerna som trots allt kan ses som ett tecken på en kritik av medielogik. Men det är i så fall inte en generell kritik, utan kritiken begränsas till tämligen extrema fall. I alla fall om vårt antagande om att ökningen hos de moderata svarande 2002 kan hänföras till valstugereportaget.

Slutsatser

Syftet med artikeln har varit att undersöka om de svenska riksdagsledamöternas uppfattade medieanpassning ligger i linje med kartellteorins förväntningar om elitstyrning och homogenisering, eller om medialiseringen snarare har lett till ökad individualisering. Det senare är i så fall i linje med Kitschelts kritik av kartellteorin. Återvänder vi till den av kartellhypotesen inspirerade frågan om det går att identifiera en grupp över partigränserna som förenas i sin mediaanvändning blir svaret delvis ja. Vi ser en elit i riksdagsarbetet som i större utsträckning använder sig av traditionella pressrelaterade aktiviteter, som också menar att medias betydelse ökat och som rimligen också har bättre

möjligheter att få genomslag i media givet den egna positionen. Här har vi ett resultat som stödjer tanken om en medialiseringseffekt med ett större fokus på ett fåtal ledande företrädare. Detta kan vara en effekt som beror på en möjlig medial oförmåga att fokusera på flera frågor eller flera personer samtidigt. Vi ser samtidigt att åsiktskillnaderna mellan denna elit och övriga ledamöter angående medias betydelse för påverkan speglar en skiljelinje som skär igenom partigrupperna. Vissa tycks vara innanför det mediala ljuset och andra utanför och det återspeglas också i ledamöternas egen syn på medias betydelse.

Skiljelinjen förstärks i användningen av sociala medier där en yngre grupp ledamöter inte bara använder den här typen av medier i större utsträckning utan också är mer kritiska till och har prioriterat ned de traditionella mediernas betydelse.

De sociala medierna kan här ses som en ny väg för de ledamöter som står utanför de traditionella mediernas strålkastarljus och som därmed uppmuntar till en mer kritisk inställning till de traditionella mediernas betydelse. Vad denna förändrade syn i förhållande till mediarelaterade aktiviteter och mediers betydelse får på sikt är för tidigt att sia om. Leder den till nya mediavägar, eller snarare till nya vägar in i de gamla medierna. Det är trots detta en förändring som kan komma att innebära betydande konsekvenser för maktförhållanden i partigrupperna där den mindre eliten inte lika lätt kan kontrollera partigruppens arbete och agenda genom traditionella medier när sociala medier erbjuder vägar bortom partigruppens hierarki.

I frågan om mediers betydelse för att påverka den egna partigruppens politik ser vi samma skillnad gå igen. Den elit av ledamöterna som leder utskotten bedömer i allt större utsträckning att media är en viktig kanal för påverkan. Övriga ledamöter tycker tvärtom att medias betydelse för sådan påverkan har *minskat* över tid.

De här resultaten väcker viktiga frågor som rör både relationerna inom partierna, mellan partierna och mellan partier och väljare. För det första kan skillnaderna i medieaktiviteter och uppfattningen om medias betydelse koncentrera det möjliga inflytande som ett medialt genomslag kan ge, till en liten grupp inom ett parti. Ett sådant scenario är rimligen bekymmersamt när det redan sedan tidigare finns uppfattningar om att juniora riksdagsledamöter utgör ett "transportkompani". För det andra kan en partiöverskridande elit växa fram som förenas i sina relationer och uppfattningar om media och som därför agerar på ett likartat sätt. Skiljelinjen går därmed inte mellan partier utan rakt igenom de samlade etablerade partierna. För det tredje riskerar väljarna i än större utsträckning få hålla till goda med information och utspel från en mycket liten del av de folkvalda, vilket i sig riskerar att främja homogenisering och likriktning. Alla dessa frågor kräver mer forskning, men de är likväl farhågor som väcks av våra resultat.

Vid sidan av diskussionen om en möjlig kartellisering av partigrupperna tog

den här artikeln också sin utgångspunkt i mediaforskningens argument om en möjlig pågående och vittomfattande medialisering av politiken och medialiseringens potentiellt sett stora konsekvenser för den representativa demokratin. Det har inte varit vår uppgift här att pröva medialiseringstesen i sin helhet, ett sådant fokus hade krävt en studie av politikens innehållsliga och formmässiga anpassning till en medielogik (jfr Brommesson & Ekengren 2012; Brommesson & Ekengren 2013). Istället har vi här presenterat empiriska resultat som beskriver en av de grundläggande förutsättningarna för en möjlig medieanpassning i politiken, nämligen i vilken utsträckning politiker *själva* kanaliserar sitt engagemang genom medier. Vi har också redovisat resultat som i ett bredare perspektiv skildrar politikernas syn på medier och mediernas påverkan.

Våra resultat visar att det i många delar råder en tämligen stor samstämmighet mellan ledamöter sett till deras egna medierelaterade aktiviteter. I förhållande till hur ofta ledamöter ägnar sig åt traditionella pressaktiviteter ser vi en generell *nedåtgående* trend bland ledamöterna. Utvecklingen över tid är alltså den omvända givet förväntningarna om medialisering. Den enda grupp som här sticker ut är ledamöter med poster som ordförande eller vice ordförande i utskott. I denna riksdagselit ägnar ledamöterna betydligt *mer* tid åt medieaktiviteter än andra ledamöter och, inte minst viktigt, dessutom ökar, de traditionella pressaktiviteterna över tid i denna riksdagsarbetets elit. Detta ligger alltså i linje med vår tidigare teoretiska slutsats om att medialiseringen bidrar till att skapa en elitgrupp och att medialisering därför bör räknas in som en extern faktor som skapar förutsättningar för ökad homogenisering mellan partierna, helt i linje med kartellteorin. I alla fall så länge vi accepterar denna elitgrupps subjektiva uppfattning om medias ökande betydelse i politiken.

Referenser

- Aalberg, Toril & Jesper Strömbäck, 2011. "Media-Driven Men and Media-Critical Woman? An Empirical Study of Gender and MPs' Relationships with the Media in Norway and Sweden", *International Political Science Review*, 32(2), s 167-187.
- Aalberg, Toril, Jesper Strömbäck & Claes De Vreese, 2012. "The Framing of Politics and Strategy and Game: A Review of Concepts, Operationalizations and Findings", *Journalism*, 13 (2), s 162-178.
- Asp, Kent, 1986. *Mäktiga massmedier – studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Ahlbäck Öberg, Shirin, Jörgen Hermansson & Lena Wängnerud, 2007. *Exit riksdagen*. Malmö: Liber.
- Blyth, Mark & Richard S. Katz., 2005. "From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party", *West European Politics*, 28(1), s 33-60.
- Brants, Kees m.fl., 2010. "The Real Spiral of Cynicism? Symbiosis and mistrust between politicians and journalists", *International Journal of Press/Politics*, 15(1), s 25-40.
- Brommesson, Douglas & Ann-Marie Ekengren, 2012. "Mediatization of Foreign Policy, A Comparison of British, Swedish and Finnish Foreign Policy Statements". Paper, Statsvetenskapliga förbundet, arbetsgrupp Internationell politik, Växjö.
- Brommesson, Douglas & Ann-Marie Ekengren, 2013. "Perceptions of Mediatized Foreign

- Policy. A Comparison of Finnish and Swedish Parliamentarians". Paper, *Annual Meeting of International Studies Association*, San Francisco.
- Davidsson, Lars, 2006. *I linje med partiet? Maktspel och lojalitet i den svenska riksdagen*. Uppsala universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Dryzek, John S. & Simon Niemyer, 2008. "Discursive Representation", *American Political Science Review*, 102(4), s 481-493.
- Ekström, Mats (red.), 2008. *Mediernas språk*. Malmö: Liber.
- Elmelund-Praestekaer, Christian, David Nicolas Hopman & Asbjörn Sonne Nørgaard, 2011. "Does Mediatization Change MP-Media Interaction and MP Attitudes toward the Media? Evidence from a Longitudinal Study of Danish MPs", *The International Journal of Press/Politics*, 16(3), s 382-403.
- Esaiasson, Peter & Sören Holmberg, 1996. *Representation from Above. Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*. Aldershot: Dartmouth.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Sören Holmberg & Lena Wängnerud, 2010. *Riksdagsundersökningen 2010*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Hjarvard, Stig, 2008. "The Mediatization of Society, A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change", *Nordicom Review*, 29(2), s 105-134.
- Johansson, Folke, 1995. *Riksdagen och massmedia*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Johansson, Bengt, 2006. *Efter valstugorna, Skandalstrategier och mediemakt*. Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och massmedier.
- Katz, Richard S. & Peter Mair, 2002. "The Ascendency of the Party in Public Office: Party Organizational Change in Twentieth-Century Democracies", s 113-135 i Richard Gunther, José Ramón Montero & Juan J. Linz (red.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, Richard S. & Peter Mair, 2009. "The Cartel party Thesis: A Restatement", *Perspectives on Politics*, 7(4), s 753-766.
- Kitschelt, Herbert, 2000. "Citizens, Politicians and Party Cartelization: Political Representation and State Failure in Post-Industrial Democracies", *European Journal of Political Research*, 37(2), s 149-179.
- Krotz, Friedrich, 2007. "The meta-process of 'mediatization' as a conceptual frame", *Global Media and Communication*, 3(3), s 256-260.
- Krotz, Friedrich, 2009. "Mediatization: A concept with which to grasp media and societal change", s 21-40 i Knut Lundby (red.), *Mediatization. Concept, changes, consequences*. New York: Peter Lang.
- Lewis, Justin, Andrew Williams & Bob Franklin, 2008. "A Compromised Fourth Estate? UK News Journalism, Public Relations and News Sources", *Journalism Studies*, 9(1), s 1-20.
- Lievrouw, Leah & Sonia Livingstone, 2009. *Major works in new media*. London: Sage.
- Manin, Bernard, 1997. *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mansbridge, Jane, 2003. "Rethinking Representation", *American Political Science Review*, 97(4), s 515-528.
- Mazzoleni, Gianpietro, 2008. "Mediatization of politics", i Wolfgang Donsbach (red.), *The international encyclopedia of communication*. Malden: Blackwell.
- Nord, Lars & Jesper Strömbäck, 2005. *Hot på agendan: en analys av nyhetsförmedling om risker och kriser*. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg, 2011. *Åttapartivalet 2010*. Stockholm: SCB.
- Petersson, Olof, 2004. "Har medierna för mycket makt? En återblick på maktutredningen", *Seminarium om de skandinaviska maktutredningarnas medieanalyser*, 2004-05-24.
- Schulz, Winfried, 2004. "Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept", *European Journal of Communication*, 19(1), s 87-101.

- Strömbäck, Jesper, 2008. "Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of Politics", *The International Journal of Press/Politics*, 13(3), s 228-246.
- Strömbäck, Jesper & Frank Esser, 2009. "Shaping Politics: Mediatization and media interventionism" s 205-223 i Knut Lundby (red.), *Mediatization. Concept, changes, consequences*. New York: Peter Lang.
- Strömbäck, Jesper, 2009. "Selective Professionalisation of Political Campaigning: A Test of the Party-Centred Theory of Professionalised Campaigning in the Context of the 2006 Swedish Election", *Political Studies*, 57(1), s 95-116.
- Strömbäck, Jesper, 2011. "Mediatization and Perceptions of the Media's Political Influence", *Journalism Studies*, 12(4), 423-439.
- Van Aelst, Peter, m.fl., 2008. "The Fourth Estate as Superpower? An Empirical Study of Perceptions of Media Power in Belgium and Netherlands", *Journalism Studies*, 9(4), s 494-511.
- Van Aelst, Peter, Tamir Schaefer & James Stanyer, 2012. "The Personalization of Mediated Political Communication: A Review of Concepts, Operationalizations and Key Findings", *Journalism*, 13(2), s 203-220.
- Wendt, Maria, 2012. *Politik som spektakel. Almedalen, mediemakten och den svenska demokratin*. Stockholm: Atlas akademi.

Kartellisering ur ett genusperspektiv

Helena Olofsdotter Stensöta

Cartelization from a Gender Perspective

The cartel party theory has generated a considerable research but not been discussed from a gender perspective. In general, the gender dimension was politicized later than the traditional cleavages that the cartel party theory discusses, which lead to an expectation that women delegates may be less affected by cartel tendencies, such as alienating from party grassroots, than men. The Swedish case in particular, however, also discloses that women representation to a considerable extent have been put forward by internal endeavors of parties, which resembles processes connected to cartelization. At the same time, research shows that women have evoked a stable and clear gender dimension in politics. Taken together, this might mean that strategies rooted in cartelization have come to undermine that same process. The article uses material from the Swedish Parliamentary Survey 1985-2010, Gothenburg University, to discuss these propositions.

1. Introduktion¹

Katz och Mairs teori om en tilltagande kartellisering av det politiska landskapet (Blyth & Katz 2005; Katz & Mair 1995, 2009) har genererat betydande akademisk forskning, men den har inte granskats ur ett genusperspektiv, vare sig med avseende på dess teoretiska grundvalar eller dess empiriska implikationer. En sådan analys är emellertid intressant att företa av flera skäl.

För det första bygger kartellpartiteorin teoretiskt på en historieskrivning där traditionella politiska skiljelinjer anses vara centrala, men där nyare politiska skiljelinjer, som den mellan kvinnor och män, inte problematiseras. Det här pekar på en icke-beredskap i teorins grundvalar för att integrera nyare politiska skiljelinjer. Utifrån detta kan en generell hypotes om att kvinnor utgör en tröghet mot kartelliseringstendenser formuleras. Kvinnor skulle kunna ha ett närmare förhållande till gräsrotterna eftersom skiljelinjen genus kan vara mer levande, på grund av den senare politiseringen.

För det andra är det svenska fallet särskilt intressant eftersom den förhållandevis starka kvinnorepresentationen i Sveriges riksdag i sig kan ses som

¹ Forskningen har finansierats av Riksbankens Jubileumsfond inom ramen för projektet "Party-government in flux: Changing conditions for the party groups in the Swedish Riksdag".

Helena Olofsdotter Stensöta är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
E-post: helena.stensota@pol.gu.se

ett resultat av just de processer som kartellpartiteorin menar ökar över tid. Den ökande jämställdheten i den svenska riksdagen har av tidigare forskning beskrivits som en process som i huvudsak initierats uppifrån. Från 1970-talet och framåt gjorde svenska partier stora ansträngningar för att nominera fler kvinnor som potentiella riksdagskandidater. Frågan är emellertid om partierna i denna strävan efter att skapa starkare partier genom att inkludera kvinnor, istället uppnått det motsatta. Forskning om kvinnors politiska representation har visat att det finns en tydlig innehållslig genusdimension i politiken som är stabil över tid. Kvinnor kan på det sättet anses öka heterogeniteten i riksdagen genom att de lyfter fram nya frågor. I en mening kan partiernas strävan att befästa och bredda väljarbasen genom att nominera fler kvinnor, därmed i förlängningen ha lett till en ökad heterogenitet inom partierna och till att partiernas särdrag därmed blivit mer diffusa. Det betyder i så fall att strategier som anses vara utmärkande för kartellisering i det här fallet har underminerat kartelliseringens processen. Partierna har kanske i själva verket gött en gökunge.

Artikeln inleds med en teoretisk diskussion om hur vi kan se på den politiska skiljelinjen genus i förhållande till de traditionella skiljelinjer som är centrala för kartellpartiteorin, samt hur den ökande kvinnorepresentationen i den nordiska kontexten och speciellt den svenska, har förklarats. Därefter undersöks empiriskt genuskillnader i förhållande till gräsrotterna samt partilinjerna. Materialet som används är riksdagsundersökningarna – ett tidsseriematerial 1985-2010 som samlas in i nära anslutning till varje riksdagsval inom ramen för Valforskningsprogrammet på Göteborgs universitet.²

2. Genus och kartellpartiteorin

Teorin om kartellpartier skisserar en kronologisk, sekventiell utveckling av partimodeller som skiljer sig åt i sin grundläggande logik. *Masspartiet* har sin bakgrund i de sociala och politiska skiljelinjer som uppstod i slutet av 1800-talet som resultat av större samhällsförändringar. Dessa politiska skiljelinjer är i stora drag desamma som de som diskuterats av Lipset och Rokkan i deras analys av partisystemens uppkomst (Lipset & Rokkan 1967); skiljelinjen mellan arbete och kapital, mellan land och stad samt mellan religion och sekularisering. Masspartimodellen karaktäriseras enligt Katz och Mair av ett starkt band mellan partiledningen och gräsrotterna i partiet och av en ideologisk sammanhållning, vilket också innebär tydliga ideologiska skillnader mellan olika partier (Katz & Mair 1995).

Successivt minskar emellertid betydelsen av de strukturella skiljelinjerna

2 Ansvariga forskare för de olika vågorna av Valforskningsprogrammets datainsamling riktad till riksdagsledamöterna har varit: Martin Brothén, Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Sören Holmberg och Lena Wängnerud.

i samhälle och politik. I *catch-all* partiet är logiken istället att locka så många väljare som möjligt oavsett från vilken samhällsklass- eller gruppering de rekryteras ifrån – ideologin har minskat i betydelse och väljare blir mer lätt-
rörliga. I *kartellpartimodellen*, slutligen, har partiet än mer fjärrat sig från gräsrotterna och utvecklas av impulser inifrån partiet som sådant. Det skapas partieliter som har mer gemensamt med eliten inom andra partier, än med gräsrotterna i det egna partiet (Katz & Mair 1995).

När denna beskrivning av utvecklingen kontrasteras mot kvinnors politiska mobilisering framgår att passningen har brister. Nina Raaum (2004) har med utgångspunkt i det norska fallet diskuterat hur kvinnorörelsen förhåller sig till fyra institutionella trösklar för politisk mobilisering som Stein Rokkan lyft fram: legitimering, som handlar om en första artikulering av politiska värden och intressen; inkorporering, som handlar om rösträtt och att utnyttja den; representation, som handlar om politisk representation i större omfattning samt exekutiv makt, som handlar om politisk representation i de mäktigaste instanserna. Raaums huvudtes är just att kvinnors mobilisering – och därmed genus som politisk skiljelinje – sker senare än mobilisering längs de traditionella skiljelinjerna.

Som helhet representerar skandinaviska länder ett inkrementellt spår för kvinnorepresentation, dvs. utvecklingen har skett gradvis i små steg (Dahlerup & Freidenvall 2006). Därutöver finns emellertid flera särskildheter som skiljer det svenska fallet från exempelvis det norska. Lenita Freidenvall har visat att utvecklingen till ökad kvinnorepresentation i Sveriges riksdag i huvudsak har drivits på centralt från partierna (Freidenvall 2006). Även Raaum har i senare analyser visat att utvecklingen i de nordiska länderna skiljer sig åt (Raaum 2006).

Givet de starka partiinterna ansträngningarna för att stärka kvinnors representation i Sverige, kan utvecklingen av ökad kvinnorepresentation ses som ett exempel på det som kartellpartiteorin diskuterar, nämligen en utveckling som har en partiintern drivkraft.

Kvinnors inträde i politiken på bredare front har inneburit att en tydlig genusdimension i politiken etablerats. Internationell forskning har sammantaget visat på en liten men bestående skillnad mellan kvinnors och mäns politiska preferenser där kvinnor har bidragit till att politisera en specifik genusdimension innehållsligt, där exempelvis möjligheterna att kombinera barn- och förvärvsarbete är central ("care-and career" politik (Skjeie 1992)). Därutöver märks också andra genuskillnader: Kvinnor röstar något mer till vänster, har större intresse för sociala frågor och miljöfrågor. Liknande mönster har dokumenterats i en rad olika länder, både i proportionella valsystem och majoritetsvals-system liksom i olika typer av välfärdsstater (Celis 2006; Childs & Krook 2009; Kittilson & Schwindt-Bayer 2012; Lovenduski & Norris 1993, 2003; McAllister & Studlar 1992; Hanne Marie Narud & Valen 2000a; Poggione 2004;

Schwindt-Bayer & Mishler 2005; Skjeie 1992; Swers 2001; Wängnerud 2006, 2009).

Nyare forskning pekar dock på att skilljelinjen mellan könen har försvagats över tid. Exempelvis har den visat sig vara starkare i etableringsfasen av nya politikområden som exempelvis barnomsorgspolitik (Bratton & Ray 2002). Genusskillnader har också visat sig vara mindre bland yngre och välutbildade ledamöter samt hos ledamöter som har barn (Baekgaard 2010; Griffin et al. 2012).

Samtidigt som kvinnors ökade representation i den svenska riksdagen i huvudsak har drivits fram genom partierna själva, i en process som liknar det som kartellpartiteorin diskuterar, och som kan föras tillbaka till starka partier, har kvinnors intåg i politiken alltså lett till etablerandet av en genusdimension i politiken som bidragit till heterogeniteten inom partierna. Det tycks alltså som att partierna i sina försök att stärka sig själva genom att rekrytera fler kvinnor bland ledamöterna, istället bidragit till att göra partierna mer diffusa? I förhållande till kartellpartiteorin kan vi därför fråga om de strategier som enligt teorin är utmärkande för kartellisering i det här fallet hjälpt till att underminera kartelliseringstendenser genom att bidra till heterogeniteten inom ledamotskollektivet.

Frågan om sammanhållning i partier diskuteras ofta som partidisciplin och att *partiprincipen* styr delegaterna. Partiprincipen innebär att en ledamot låter partiets linje vägleda handlingarna, även då den egna åsikten står i strid mot partiets. I masspartimodellen var det viktigt att hålla samman partiet på ideologiska grunder och skilja det från andra partier. Ett annat sätt att förhålla sig som ledamot är att vara en ”*trustee*”, dvs. agera med utgångspunkt i egna övertygelser och oberoende av de autoritativa instruktionerna och mandaten (Burke 1827) (”Independent of the authoritative instructions & mandates issued” (Esaiasson & Holmberg 1996)). Partiprincipen har traditionellt varit starkare inom socialdemokratiska partier, vilket anses höra samman med den kollektivistiska ideologin (Esaiasson & Holmberg 1996; Hanne Marthe Narud & Valen 2000b). Över tid har partiprincipen försvagats (Gilljam et al. 2010). Samtidigt har forskningen pekat på att Moderaterna under det senaste decenniet stärkt partiprincipen som representationsprincip utan att det hänger samman med en mer kollektivistisk ideologisk förändring (Gilljam et al. 2010).

3. Förväntningar

Den centrala tesen inom kartellpartiteorin är att gräsrötterna i partierna blir mindre viktiga i kombination med att partiet centralt blir mer viktigt. Eftersom genus som skilljelinje är av senare datum skulle vi kunna förvänta att kvinnor försvårar kartellisering. Liknande förväntningar kan knytas till hur nya partier som uppstått ur de nya sociala rörelserna agerar, som Miljöpartiet. Tidigare

forskning har pekat på empiriska skillnader när det gäller förhållandet till kvinnorörelsen och att kvinnor i politiken anser att det är viktigare att hålla kontakten med kvinnorörelsen än sina manliga kollegor (Banaszak et al. 2003). I den föreliggande undersökningen prövas om det finns en genuskillnad generellt i hur ledamöter förhåller sig till gräsrotterna. Förväntan är att kvinnor som grupp ska ha närmare kontakt med gräsrotterna eftersom genus politiserats senare än de traditionella skiljelinjerna.

Det bör framhållas att politisering av genus vanligtvis diskuteras som att frågor med nytt innehåll introduceras i den politiska debatten. Allmänt kan politiseringen av genus-dimensionen sedan 1970-talet ses som en utvidgning av vad som anses vara "politiskt". Idén om att "det personliga är politiskt" inom andra vågens kvinnorörelse, som såg medvetandehöjning genom utbyte av personliga erfarenheter som en del i ett politiskt uppvaknande. Samtidigt blev frågor som tidigare ansetts höra till den privata sfären, exempelvis hur man kunde kombinera familj med förvärvsarbete, i tilltagande grad betraktade som politiska frågor som krävde samhälleliga lösningar. I denna process lyftes alltså helt nya typer av problem fram – problem som blev tydliga för att aktörer med andra typer av erfarenhet gav sig in i debatten och formulerade politiska krav.

I den föreliggande analysen diskuteras inte genusdimensionen som en innehållslig fråga. Istället undersöks om det finns några skillnader i hur gruppen kvinnor och gruppen män förhåller sig till form-frågor. Å ena sidan förhållandet till gräsrotterna, vilket diskuterats ovan, å andra sidan förhållandet till partilinjen, vilket diskuteras nedan.

Kvinnor i politiken kan generellt förväntas bidra till ökad heterogenitet utifrån en allmän förväntan om att politiska preferenser bottnar i erfarenheter av olika slag och människor har olika erfarenheter samt kommer från olika sfärer. En ökad heterogenitet kan visa sig genom dels att paletten av politiska frågor utökas med nya frågor, som diskuterades ovan, dels att den politiska agendan därmed blir mer disparat. Men en ökad heterogenitet kan också relateras till partisammanhållningen. I den föreliggande analysen undersöks om gruppen kvinnor och gruppen män förhåller sig olika till partilinjen. Förväntan är att kvinnor bidrar till ökad heterogenitet, som visar sig i att kvinnor i lägre utsträckning följer partilinjen.

Den sammanhållande frågan i artikeln är att peka på en paradox i förhållande till kartellisering. Kvinnors representation har ökat genom partiinterna strategier, som liknar de kartellpartiteorin skisserar och som sker i en kontext där partierna är starka. Samtidigt har kvinnors ökade politiska representation lett till att en genusdimension etablerats i politiken. I den meningen kan strategier med koppling till kartellisering ha lett till en underminering av de tendenserna – partierna kan visa sig ha gött en gökunge!

4. Empiri

Materialet som används i den nedanstående analysen är insamlat inom Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet. I nära anslutning till riksdagsvalen har enkäter skickats ut till samtliga ledamöter i riksdagen från 1985 och framåt (med undantag för 1991). Ansvariga forskare har varierat genom åren men sammantaget varit: Martin Brothén, Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Sören Holmberg och Lena Wängnerud.

4.1 GRÄSRÖTTERNAS MINSKADE BETYDELSE?

Gräsrötternas betydelse kan diskuteras med hjälp av tre frågor i materialet. Dels en tudelad fråga om kontakten med partidistriktet, dels en fråga om hur viktigt det är att arbeta med enskilda väljares frågor.

4.1.1 Kontakten med valkretsen

Riksdagsenkäten innehåller två frågor om hur ledamoten ser på förhållandet till valkretsen. Mer specifikt skiljs på huruvida kontakterna anses vara en viktig kanal för att informera om det pågående riksdagsarbetet eller för att bli informerad om problemen i valkretsen. Det sistnämnda, att anse att det är viktigt att bli informerad i kontakterna med valkretsen, skulle kunna tolkas som att informationen löper nerifrån-och-upp och alltså på att gräsrötterna har betydelse. Valkretsen är visserligen inte identiskt med gräsrötterna, men svaren borde ändå ge en fingervisning om hur ledamoten ser på hur viktigt det är med influenser nerifrån.³ Svar på frågan har samlats in vid två tillfällen: 2006 och 2010.

Tabell 1 visar att det inte skett några större förändringar över tid (2006–2010), men ser vi till skillnaden mellan kvinnor och män, märks att kvinnor i större utsträckning än män anser att det är ”mycket viktigt” att bli informerad i kontakten med partidistriktet. Skillnaden är nio procentenheter vid båda mätningarna. För år 2006 är mäns lägre benägenhet att svara att det är ”mycket viktigt” att bli informerad i kontakterna med gräsrötterna signifikant på 95-procentsnivån⁴. För år 2010 är skillnaden signifikant på 80-procentnivån.⁵ Det bör betänkas att antalet svarande är relativt litet (349), varför 80-procentsnivån kan betraktas som relativt stabilt.

Kristdemokraterna är det enda parti där män i högre grad än kvinnor tycker att det är mycket viktigt att bli informerad i kontakten med partidistriktet.

3 Frågan i enkäten lyder ”Hur viktiga anser du följande uppgifter vara när du träffar personer från din valkrets?” Frågan har tre underfrågor ”att informera om det pågående riksdagsarbetet” och ”att bli informerad om problemen i din valkrets”. Varje påstående kan besvaras på en skala 1-5 ”mycket viktigt” (1), ”ganska viktigt” (2), ”varken viktigt eller oviktigt” (3) ”ganska oviktigt” (4) och ”helt oviktigt” (5). Nedanstående tabell visar andel som svarat ”mycket viktigt” (5) på frågan om hur viktigt det är att bli informerad i kontakterna med partidistriktet, uppdelat på parti och kön.

4 $H_a: \text{diff} < 0 \text{ Pr}(T < t) = 0.0223.$

5 $H_a: \text{diff} < 0 \text{ Pr}(T < t) = 0.1980.$

Tabell 1. Andel som anser att det är "mycket viktigt" att bli informerad i kontakten med valkretsen, uppdelat på parti och kön, 2006 och 2010.

	2006			2010		
	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män
V	75	77	71	89	100	75
S	88	95	80	84	88	80
C	85	90	82	85	100	79
Fp	80	85	75	76	89	67
M	86	89	83	92	98	88
Mp	79	82	77	100	100	100
Kd	76	75	78	77	69	89
Sd	-	-	-	75	50	78
Totalt	84	89	80	86	91	82

Kommentar: Tabellen visar procentandelar bland män respektive kvinnor som svarat "mycket viktigt" (5) på frågan "Hur viktiga anser du följande uppgifter vara när du träffar personer från din valkrets? (f13). Frågan har tre underfrågor "att informera om det pågående riksdagsarbetet" och "att bli informerad om problemen i din valkrets". Varje påstående kan besvaras på en skala 1-5 "mycket viktigt" (1), "ganska

Detta gäller vid båda mätningarna. Det bör emellertid framhållas att i ett litet parti som Kristdemokraterna får en enskild persons uppfattning stor betydelse i tabellen som visar procentandelar av de svarande.

Det motsatta påståendet, att det i kontakten med partidistriktet är viktigt att informera om det pågående riksdagsarbetet, tolkas som att riktningen på informationen istället går uppifrån-och-ner. Tabell 2 visar sammanfattningsvis hur kvinnor och män svarar på detta påstående.

Tabell 2. Andel som anser att det är "mycket viktigt" att informera i kontakten med vakretsen, uppdelat på kön, 2006 och 2010.

	2006			2010		
	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män
Totalt	48	51	46	46	46	46

Kommentar: Tabellen visar procentandelar bland män och kvinnor som svarat "mycket viktigt" (5) på frågan "Hur viktiga anser du följande uppgifter vara när du träffar personer från din valkrets? (f13). Frågan har tre underfrågor "att informera om det pågående riksdagsarbetet" och "att bli informerad om problemen i din valkrets". Varje påstående kan besvaras på en skala 1-5 "mycket viktigt" (1), "ganska viktigt" (2), "varken viktigt eller oviktigt" (3) "ganska oviktigt" (4) och "helt oviktigt" (5). Missing har uteslutits ur procentbasen. Antal svarande 2006: kvinnor: 162, män: 184. 2010: kvinnor: 159, män: 190. Genusskillnaden 2006 är signifikant på 80-procentsnivån ($H_a: \text{diff} < 0 \text{ Pr}(T < t) = 0.1421$). Källa: Riksdagsenkäter 1985-2010, Statsvetenskapliga institutonen, Göteborgs universitet.

Tabell 2 visar att det 2006 även finns en viss övervikt bland kvinnor som ansåg att det är ”mycket viktigt” att informera om riksdagsarbetet i kontakten med partidistriktet. Även här är mäns lägre benägenhet att svara ”mycket viktigt” på denna fråga signifikant på 80-procentnivån.⁶ Som tabell 2 visar har skillnaden när det gäller ”att informera” helt försvunnit år 2010.

4.1.2 Föra fram enskilda väljares frågor?

Tesen om att gräsrotterna blir allt mindre viktiga kan också undersökas genom att se hur viktigt ledamöter anser det vara att föra fram enskilda individers intressen, vilket kan tolkas som att gräsrotterna i partiet har betydelse.⁷ Frågan ingår i ett batteri av frågor som mäter hur viktiga olika gruppintressen är för ledamöterna.

Figur 1 visar att andelen ledamöter som anser att det är ”mycket viktigt” att arbeta med frågor som enskilda väljare lyfter fram är högt i mitten av 1980-talet men därefter minskar för både kvinnor och män fram till 1996. Därefter ökar det igen något för kvinnor 1998 och denna utveckling håller i sig fram till 2002. Därefter är genuskillnaderna små.

Analysen visade sammanfattningsvis att fler kvinnor än män tycker att det är ”mycket viktigt” att bli informerade i kontakten med valdistriktet. Skillnaden är signifikant både för år 2006 och 2010. Slutsatsdragningen försvåras något av att kvinnor även tycker att det är mycket viktigt att ”informera” i kontakten med valkretsen. I en mening kan båda frågorna tolkas som interaktion med valkretsen, och att kvinnor därmed värdesätter den mer än män. Om vi emellertid tolkar de olika frågorna som olika riktningar på interaktionen, vilket var det initiala förslaget, är genuskillnaderna större när det gäller att ”bli informerad” i kontakten med valdistriktet. Sammantaget kan analysen därför tolkas till stöd för att kvinnor har ett närmare engagemang med gräsrotterna generellt. När det gäller att arbeta med frågor som enskilda väljare lyfter fram är trenden över tid att detta blivit mindre viktigt både för kvinnor och män, med 1998 och 2002 som undantag då ett ökat antal kvinnor ansåg att detta var mycket viktigt. När det gäller denna fråga kan inga tydliga slutsatser dras, men svaren ger inte heller anledning att ifrågasätta tolkningen av de tidigare diskuterade frågorna.

4.2 ÖKAD HETEROGENITET INOM PARTIerna?

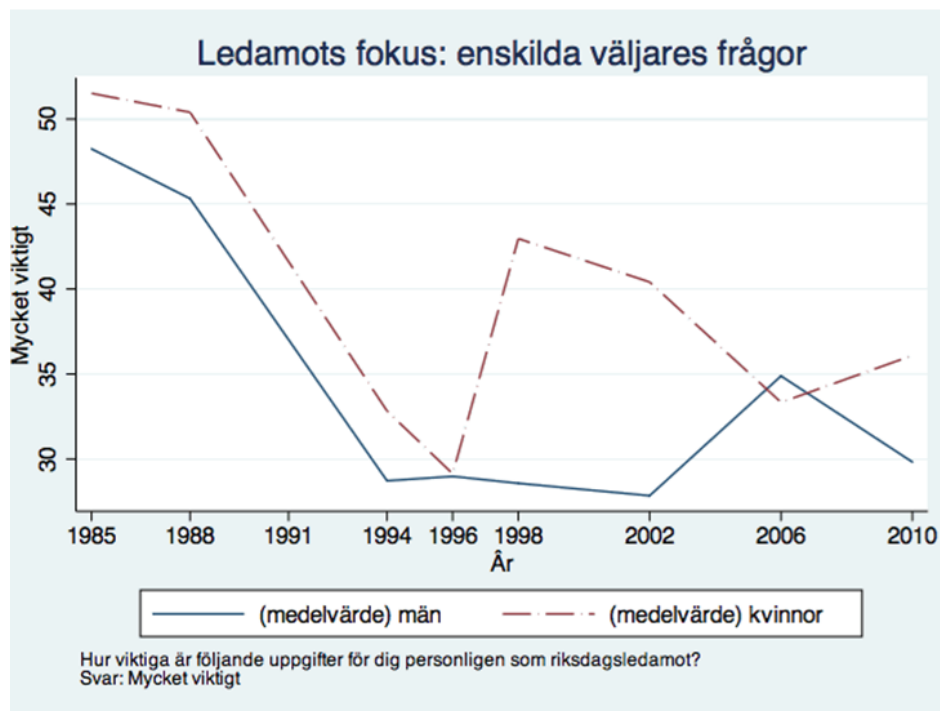
Nedan undersöks sammanhållningen i partierna. Frågan kan diskuteras som en fråga om partiernas ökade likhet, eftersom högre intern heterogenitet kan ses som att deras särskildheter försvagas. Partilinjen status analyseras genom tre frågor i riksdagsundersökningarna: 1) Ledamotens syn på partilinjen bety-

6 $H_a: \text{diff} < 0 \Pr(T < t) = 0.1421$.

7 Frågeformuleringen lyder ”Hur viktiga är följande uppgifter för dig personligen som riksdagsledamot? Den följs av elva förslag som var och en kan kommenteras med en fyrgradig svarsskala från ”mycket viktigt” (1) till ”helt oviktigt” (4).

Figur 1. Arbeta med frågor som enskilda väljare lyft fram.

Kommentar. Figuren visar procentandelar bland kvinnor respektive män som svarat "mycket viktigt" (5) på frågan: "Hur viktiga är följande uppgifter för dig personligen som riksdagsledamot" Frågan följs av ett antal påståenden bland annat "att arbeta med frågor som enskilda väljare lyfter fram." Varje påstående kan besvaras på en skala 1-5 "mycket viktigt" (1), "ganska viktigt" (2), "varken viktigt eller oviktigt" (3) "ganska oviktigt" (4) och "helt oviktigt" (5). Missing har uteslutits ur procentbasen. Källa: Riksdagsenkäter 1985-2010, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

delse (över tid), 2) Partilinjen i förhållande till de egna åsikterna när det råder konflikt i principfrågor (endast för år 2010), 3) Önskvärd styrka på partilinjen (över tid).

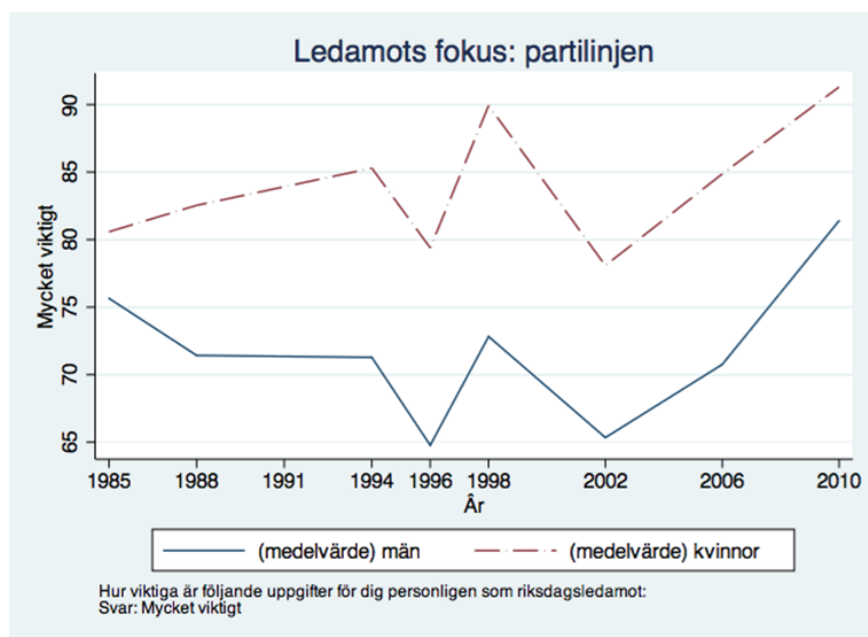
4.2.1 Partilinjens ställning

Den första frågan om hur viktigt ledamöterna anser det vara att följa partiets åsikt ingår i ett batteri av delfrågor om hur viktiga olika uppgifter är för riksdagsledamöterna. Det är samma fråga som diskuterades ovan när det gällde att arbeta med enskilda väljares frågor.

Syftet med frågeformuleringen var från början att undersöka den relativa vikten av olika intressen som riksdagsledamöterna kan företräda (Esaiasson 2000), grundad i diskussionen om skiljelinjer⁸ (Esaiasson 2000; Wängnerud

8 De teoretiska skiljelinjerna brukar bestämmas till: territoriella, funktionella (ekonomiska religiösa, etniska och ideologiska), individuella (privata medborgare som behöver hjälp). I riksdagsundersökningarna har dessa kategorier brutits ner till: partiet, valkretsen (som representerar det territoriella) samt sju stycken socialt och ekonomiskt definierade grupper (exempelvis de unga, pensionärerna, arbetarna, kvinnorna - innehållet har ändrats något över tid) samt två ideologiska grupper (kristna och absolutister).

Figur 2. Andel som anser att det är ”mycket viktigt” att ”föra fram ditt eget partis politik” uppdelat på kön 1985-2010.

Kommentar: Figuren visar procentandelar bland kvinnor och män som svarat på den övergripande frågan ”Hur viktiga är följande uppgifter för dig personligen som riksdagsledamot?” Grafen visar procentandel som svarat ”mycket viktigt” på frågan ”Att föra fram ditt eget partis politik” i förhållande till samtliga svarande på denna fråga inom respektive grupp. Antal svarande 2006: män: 184, kvinnor 162: (Ha: diff <0 PR(T<t)=0.0020). Antal svarande: 2010: 190 män och 159 kvinnor. (Ha: diff <0 PR(T<t)=0.1127). Källa: Riksdagensenkäter 1985-2010, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

2012). Två av påståendena är intressanta i förhållande till frågan om partiprincipen: ”föra fram de åsikter som du personligen anser är viktiga”, vilket motsvarar en burkeansk syn på representanten som trustee respektive ”föra fram ditt eget partis politik”, vilket motsvarar partiprincipen. Båda frågorna har analyserats, men svaren på den första uppvisar inga mönster över tid, vare sig för parti eller kön varför detta inte redovisas i tabell. Figur 2 visar hur många kvinnor respektive män som svarat ”mycket viktigt” på påståendet ”att föra fram ditt eget partis politik” över tid. Ledamöter från samtliga partier är inkluderade.⁹

Figur 2 visar att män har en lägre benägenhet att svara att partiets politik är ”mycket viktig” att föra fram och att denna genusskillnad är stabil över tid. Figur 2 visar vidare på en ökning av partilinjens betydelse sedan år 2002, som omfattar både kvinnor och män. Mäns lägre benägenhet att svara att partiets politik är ”mycket viktig” är signifikant på 95 procentsnivån 2006¹⁰ och

9 Frågan lyder: ”Hur viktiga är följande uppgifter för dig personligen som riksdagsledamot?” och följs av elva påståenden (tidigare tolv) som kan kommenteras på en svarsskala 1-4 där ”mycket viktigt” (1), ”ganska viktigt” (2), ”ganska oviktigt” (3) och ”mycket oviktigt” (4). Frågan har ställts i riksdagsundersökningarna från 1985, 1988, 1994, 1996, 1998, 2002, 2006 och 2010.

10 Ha: diff <0 PR(T<t)=0.0020.

Tabell 3. Uppfattningar om hur en riksdagsledamot bör rösta i principfrågor när det råder konflikt mellan partiets ståndpunkt och den egna ståndpunkten, uppdelat på parti och kön, 2010 (procentandelar).

	Totalt			Kvinnor			Män		
	Egen	Partiet	Väljare	Egen	Partiet	Väljare	Egen	Partiet	Väljare
V	41	59	0	50	50	0	29	71	0
S	23	76	1	24	74	2	22	78	0
C	32	63	5	40	40	20	29	71	0
Fp	21	74	5	14	71	14	25	75	0
M	20	76	4	22	72	5	18	80	2
Mp	50	50	0	17	83	0	70	30	0
Kd	50	41	9	54	46	0	44	33	22
Sd	1-	-	-	100	0	0	8	83	8
Totalt	27	70	3	30	66	4	25	73	2

Kommentar: Tabellen visar procentandelar av svarsfördelningen inom respektive grupp. Frågan lyder: "Om det vid behandlingen av viktiga principfrågor i riksdagen uppstår en konflikt mellan en ledamots egen uppfattning och partigruppens eller väljarnas uppfattning, hur anser du att ledamoten i sådana fall bör rösta?" Frågan har tre svarsalternativ "Rösta enligt egen uppfattning" (1), "rösta enligt partigruppens uppfattning" (2) och "rösta enligt väljarnas uppfattning" (3). Skillnaderna mellan kvinnor och män i att följa partilinjen är inte signifikant ($H_a: \text{diff} < 0 \text{ Pr}(T < t) = 0.4061$). Missing har uteslutits ur procentbasen. Källa: Riksdagsenkät 2010, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Antalet svarspersoner i riksdagsenkät 2010: Alla (306), V (17), S (105), C (19), Fp (21), M (90), Mp (22), Kd (17) SD (15).

på 85 procentsnivån 2010.¹¹ En analys av ökningen uppdelad på enskilda parter (redovisas inte i tabell) visar att den ökade vikten för partipolitiken märks inom Alliansen, Miljöpartiet samt Vänsterpartiet. För socialdemokratiska kvinnor och män är 2006 året då flest ledamöter anger att det är mycket viktigt att föra fram partiets linje och därefter har andelen sjunkit något.

4.2.2 Partilinjen ställning i skarpt läge

För att få en tydligare bild av den relativa vikt som partilinjen har gentemot de egna åsikterna visar tabell 3 svaren på en fråga som endast ställts år 2010, om hur viktig partilinjen är när den står i konflikt med den egna åsikten i en principfråga.¹²

Av nedersta raden i tabell 3 framgår att fler män än kvinnor prioriterar partiets ståndpunkt framför den egna övertygelsen när de två alternativen ställs

¹¹ $H_a: \text{diff} < 0 \text{ PR}(T < t) = 0.1127$.

¹² Frågan lyder: "Om det vid behandlingen av viktiga principfrågor i riksdagen uppstår en konflikt mellan en ledamots egen uppfattning och partigruppens eller väljarnas uppfattning, hur anser du att ledamoten i sådana fall bör rösta?" Frågan har tre svarsalternativ "Rösta enligt egen uppfattning" (1), "rösta enligt partigruppens uppfattning" (2) och "rösta enligt väljarnas uppfattning" (3).

mot varandra (73 procent av männen mot 66 procent av kvinnorna). På motsvarande sätt är det en större andel kvinnor som prioriterar den egna ståndpunkten (30 procent av kvinnorna mot 25 procent av männen). Skillnaderna mellan kvinnor och män i att välja den egna åsikten framför partilinjen är inte signifikant.¹³ Däremot är kvinnors lägre benägenhet att följa partiets linje signifikant på 95 procentsnivån.¹⁴

Ser vi till svarsfördelningen i tabell 3 uppdelat på enskilda partier märks att Miljöpartiet totalt sett utmärker sig som ett parti där lika många ledamöter anser att en ledamot bör prioritera den egna ståndpunkten i fall av konflikt som det finns ledamöter som anser att partilinjen bör prioriteras. Katarina Barrling har diskuterat Miljöpartiet som ett förhållandevis individualistiskt parti, vilket ligger i linje med vad tabell 3 visar (Barrling 2004). Tabell 3 visar också att Kristdemokraterna har en övervägande andel ledamöter som prioriterar den egna ståndpunkten i skarpt läge. En könsuppdelad analys visar att bland kristdemokratiska kvinnor är det vanligare att de prioriterar den egna ståndpunkten framför partiets. Bland Vänsterpartiet och Centern är det lika vanligt att kvinnor prioriterar den egna ståndpunkten som partiets. Ser vi till männen visar tabell 3 att det framförallt är männen inom Miljöpartiet som prioriterar den egna åsikten framför partiets (70 procentandelar) samt Kristdemokraterna (44 procentandelar). Även i den könsuppdelade analysen visas totalurval, vilket gör att själva beskrivningen av partierna vid undersökningstillfället är tillförlitlig. Däremot ger naturligtvis en ledamots mening stort utslag i tabellen, eftersom den visar procentandelar. Inga slutsatser i den könsuppdelade analysen har dragits om Sverigedemokraterna, eftersom andelen kvinnor är mycket lågt.

Sammantaget blir resultaten om en genusskillnad när det gäller partilinjen ställning aningen svårtolkade eftersom svaren i förstone tycks peka åt olika håll: män har en lägre benägenhet att svara att det är ”mycket viktigt” att föra fram partiets politik medan kvinnor har en lägre benägenhet att följa partilinjen i fall där de egna övertygelserna står i strid med partilinjen i viktiga principfrågor. Innan vi diskuterar hur resultaten kan tolkas ska svaren på en tredje fråga redovisas.

4.2.3 Efterlyst styrka på partidisciplinen

Riksdagsundersökningarna innefattar också en fråga om hur stark partidisciplin ledamoten vill se idealt sett.¹⁵ Tabell 4 visar procentandel samt balansmått för de som svarat att partidisciplinen ”bör vara mycket starkare/starkare än

13 $H_a: \text{diff} \neq 0 \Pr(T < t) = 0.8122.$

14 $H_a: \text{diff} > 0 \Pr(T > t) = 0.0103.$

15 Frågan lyder: ”Allmänt sett, vad anser du om kravet på partisammanhållning och partidisciplin i ditt parti? Svarsalternativen sträcker sig från ”Bör vara mycket starkare än idag” (1), ”bör vara något starkare än idag” (2) ”bra som den är idag (3), ”bör vara något mindre än idag” (4) och ”Bör vara mycket mindre än idag (5). Frågan har ställts i valundersökningarna 1988, 1994, 2002, 2006, 2010.

Tabell 4. Procentandelar i svarsfördelningen per parti och kön angående om partidisciplinen bör vara starkare, svagare eller är bra som den är (balansmått). Riksdagsundersökningarna, Göteborgs universitet.

	2006								
	Totalt			Kvinnor			Män		
	++	--	Balans mått	++	--	Balans mått	++	--	Balans mått
V	19.05	9.52	+9.53	14.29	7.14	+7.14	28.57	14.29	+14.29
S	14.17	12.50	+1.67	13.56	10.17	+1.69	14.75	14.75	0
C	7.41	11.11	-3.7	20	10	10	0	11.76	-11.76
Fp	32	8	+24	38.46	7.69	+30.77	25	8.33	+16.67
m	2.25	16.85	-14.06	0	8.11	-8.11	3.85	23.08	-19.23
kd	12.5	8.33	+4.17	9.09	9.09	0	15.38	7.69	+7.69
mp	16.67	11.12	+5.56	11.11	11.11	0	22.22	11.11	+11.11
sd								-	-
Totalt	12.04	12.66	-0.64	12.42	9.15	+3.27	11.70	15.79	-4.09

	2010								
	Totalt			Kvinnor			Män		
	++	--	Balans- mått	++	--	Balans- mått	++	--	Balans- mått
V	11.76	23.53	-11.770	20	10	+10	0	42.86	-42.86
S	36.54	7.69	+28.85	44.90	4.08	+40.82	29.09	10.91	+18.18
C	10.53	10.53	0	0	0	0	14.29	14.29	0
Fp	9.52	9.52	0	0	22.22	-22.22	16.67	0	-16.67
m	3.33	16.67	-13.35	0	9.56	-9.56	6.12	22.45	-16.33
kd	35.29	0	+35.29	28.57	0	+28.57	40	+	+40
mp	4.55	22.73	-18.18	0	23.08	-23.08	11.11	22.22	+11.11
sd	6.25	0	-6.25	0	0	0			
Totalt	17.97	11.76	+6.21	19.12	8.82	+10.3	17.06	14.12	+2.94

Kommentar: Svarsfördelning på frågan om partidisciplinen bör vara "starkare" respektive "svagare" än idag eller om "den är bra som den är". Frågan besvaras på en skala mellan (1) "bör vara mycket starkare än idag" och (5) "bör vara mycket svagare än idag". Balansmått har räknats fram genom att de som svarat att partidisciplinen bör vara mycket eller något starkare än idag (1+2) har summerats liksom de som anser att partidisciplinen bör vara mycket eller något svagare än idag (4+5). Balansmättet uttrycker därefter skillnaden mellan dessa två grupper. Tabellen visar procentandelar i svarsfrekvens per parti och kön för åren 1988, 2006 och 2010. Källa: Riksdagsundersökningarna, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

idag" minus de som svarat att den "bör vara mycket svagare/svagare än idag" uppdelat på parti och kön för åren 2006 och 2010.

Tabell 4 visar för det första att mellan 2006 och 2010 märks totalt sett (nedersta raden) en förhållandevis kraftig ökning av andelen svarande som anser att partidisciplinen bör öka, från 12 procentandelar 2006 till nästan 18 procentandelar 2010. Skillnaden återfinns både bland kvinnor och män. Mäns

lägre benägenhet att svara att partidisciplinen bör vara mycket starkare än idag är signifikant på 85 procentsnivån.¹⁶

Ser vi till de olika partierna, märks att en stor del av denna ökning återfinns inom Socialdemokraterna. Balansmättet för Socialdemokraterna (kvinnor och män) ökar med över 25 procentenheter.¹⁷ Det sker även en ökning inom Kristdemokraterna.¹⁸ Miljöpartiet visar en förändring från en svag övervikt av de som vill ha en starkare partilinje 2006, till en övervikt av de som vill ha en svagare partilinje 2010. Återigen bör framhållas att en ledamots uppfattning får stora konsekvenser i de små partierna.

Den könsuppdelade analysen visar att ökningen av andelen som anser att partidisciplinen bör stärkas inom Socialdemokratiska partiet framförallt återfinns inom gruppen kvinnor. Mer än dubbelt så många socialdemokratiska kvinnor, som socialdemokratiska män, anser att partidisciplinen bör stärkas år 2010.

4.2.4 Sammanfattning

Resultaten av analysen pekar delvis åt olika håll, så entydiga slutsatser är svåra att dra. När det gällde att anse att det var "mycket viktigt" att föra fram partiets politik, märktes det en signifikant övervikt av kvinnor som höll med om detta. Samtidigt uppvisade kvinnor en lägre tendens att följa partiets linje i skarpt läge, när de egna frågorna ställdes mot partiet i viktiga principfrågor.

I förstone kan dessa resultat tyckas motstridiga, men frågorna skiljer sig i formuleringarna varför de delvis måste anses mäta olika saker. Frågan som undersöker partilinjens ställning i skarpt läge skiljer sig genom att den kontrasterar de två alternativen, partiets linje och den egna övertygelsen, men också för att den avgränsar frågan till "viktiga principfrågor". Svaren kan därför tolkas som att män har lägre benägenhet att anse att det generellt sett är "mycket viktigt" att följa partilinjens, men att kvinnor har lägre benägenhet att i realiteten avvika från den egna övertygelsen när den står mot partiprincipen i viktiga principfrågor.

Den tredje frågan, om önskvärd styrka på partilinjens, uttrycker åsikter om ytterligare en företeelse. Här märktes en ökning mellan 2006 och 2010 till stöd för en starkare partilinje, men inga skillnader mellan kvinnor och män.

Sammanfattningsvis var den initiala förväntan att kvinnor skulle bidra till heterogeniteten inom partierna och därmed bidra till att försämra förutsättningarna för kartellisering. Kvinnor visade sig i lägre utsträckning vara benägna att kompromissa med de egna åsikterna till förmån för partilinjens i viktiga principfrågor. När det kommer till kritan visade sig kvinnor ha en lägre benä-

16 $H_a: \text{diff} < 0 \Pr(T < t) = 0.1341$.

17 Från +1.67 år 2006 till +28.85 år 2010.

18 Från +4.17 år 2006 till +28.57 år 2010.

genhet att kompromissa med sin egen övertygelse i principfrågor, vilket stöder tesen om att kvinnor bidrar till försvagad partisammanhållning. Frågan tillmäts tyngre vikt än den tidigare allmänna frågan, eftersom den senare verkligen ställer alternativen mot varandra.

Den viktigaste invändningen mot denna tolkning kan härledas ur den sista frågan som analyseras, där både kvinnor och män efterlyser en förstärkt partilinje och där särskilt socialdemokratiska kvinnor utmärker sig genom att kraftigt önska sig en förstärkt partidisciplin. Detta resultat talar för att utvecklingen inte enbart bör diskuteras generellt, utan också kan anses ha partiintern dynamik.

4.3 PARTILINJENS KARAKTÄR – PARTIPISKA ELLER PARTILOJALITET?

I tidigare forskning har diskussionen om partilinjens relaterats till frågan om det är fråga om en partipiska som ledamöterna känner att de måste underkasta sig eller om det är fråga om en mer positivt laddad partiloyalitet. Schematiskt har tre möjliga motiv till att acceptera partidisciplinen lyfts fram: rädsla för sanktioner, pliktkänsla eller lojalitet (Jensen 2000). En stark partipiska bör enligt detta resonemang höra samman med att det finns ett missnöje mot de egna möjligheterna till inflytande. Saknas sådant missnöje bör vi istället kunna tala om partiloyalitet (Esaiasson 2000; Jensen 2000; Wängnerud 2012).

När det gäller socialdemokratiska kvinnors önskan att se en starkare partidisciplin är det svårt att se det som uttryck för något annat än en positiv lojalitet eftersom det uttrycker en önskan om framtiden. Trots det kan det vara intressant att diskutera inflytande i relation till partilinjens, om inte annat för att Alliansen har fått kritik om att i alltför hög grad driva en stark partilinje (Pålsson, 2011).

Nedan diskuteras därför frågan om den partiinterna demokratin, subjektivt sett, med hjälp av fyra frågor från riksdagsundersökningarna: 1) yttranden på partigruppens möte, 2) bedömning av eget inflytande inom specialområde respektive 3) utanför specialområde, och 4) arbetsförhållandena i partigruppen.

När det gäller att yttra sig "nästan varje gång" på riksdagsgruppens möten har det skett en kraftig försämring för jämställdheten mellan 2006 och 2010 (visas ej i figur). Andelen män som säger sig tillhöra gruppen som yttrar sig nästan varje gång på partigruppens möten har ökat markant. Kvinnors lägre benägenhet att svara att de yttrar sig "nästan varje gång" på partigruppens möten, är signifikant på 95 procent nivå.¹⁹

Om vi bryter ner svaren per parti (tabell appendix 1) visar det sig att en ökad genusskillnad till kvinnors nackdel märks inom Folkpartiet, Miljöpartiet och Socialdemokraterna. Sverigedemokraterna, som inte fanns i riksdagen 2006, uppvisar också en större andel män som valt detta svarsalternativ. Ser vi till

19 $H_a: \text{diff} > 0 \Pr(T > t) = 0.0463.$

Tabell 5. Andel som anser att deras möjligheter att påverka partigruppens ställningstaganden inom sina specialområden är "mycket goda", uppdelat på parti och kön 1988, 2006 och 2010.

	1988			2006			2010		
	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män
V	83	71	91	60	64	43	65	55	62
S	33	25	39	52	50	54	42	43	38
C	71	62	77	73	60	76	79	33	86
Fp	67	59	72	60	54	67	70	50	64
M	52	53	51	37	43	31	45	35	41
Mp	63	75	55	67	55	77	65	38	73
Kd	-	-	-	72	89	56	68	64	55
Sd	-	-	-	-	-	-	75	100	67
Totalt		44	54		54	52		49	57

Kommentar: Tabellen visar procentandelar för svarsalternativen i respektive grupp. Frågan lyder "Hur bedömer du dina möjligheter att påverka din partigruppens ställningstaganden i olika frågor" följt av uppdelningen "i dina specialområden" och "i frågor utanför dina specialområden". Varje delfråga kan besvaras på en skala 1-4 där "mycket goda" (1), "ganska goda" (2), "ganska dåliga" (3) och "mycket dåliga" (4). Missing har uteslutits ur procentbasen. Riksdagsenkäter 1985-2010, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

kvinnorna har det inom Miljöpartiet och Kristdemokraterna skett en försämring: en lägre andel kvinnor säger att de yttrar sig nästan varje gång 2010, gentemot 2006. Centerpartiet skiljer ut sig som ett parti där det istället skett en kraftig ökning av antalet kvinnor som säger att de yttrar sig nästan varje gång. Bland socialdemokratiska kvinnor och kvinnor från Moderaterna märks också en ökning men inte så stor. Observera att en person i de mindre partierna ger en förhållandevis stor effekt på procentandelarna.

Riksdagsmängden innehåller också en fråga om möjligheterna att påverka partiet mer specifikt; inom respektive utanför en ledamots specialområde.²⁰ Det märks en försämrad jämställdhet när det gäller ledamöternas inflytandet inom sina respektive specialområden (tabell 5). Kvinnors lägre benägenhet att ange att de har mycket goda möjligheter till inflytande inom sina specialområden är signifikant på 95-procentsnivån.²¹ Kvinnors upplevelse återfinns i samtliga partier. Centerpartiets kvinnor utmärker sig genom ett stort tapp; nästan en halvering av andelen som säger att de har mycket goda möjligheter att påverka inom sina specialområden, mellan 2006 och 2010. Mäns ökade inflytande inom sina specialområden återfinns framförallt inom Centerpartiet

20 Frågan lyder: "Hur bedömer du dina möjligheter att påverka din partigruppens ställningstaganden i olika frågor" följt av uppdelningen "i dina specialområden" och "i frågor utanför dina specialområden". Varje delfråga kan besvaras på en skala 1-4 där "mycket goda" (1), "ganska goda" (2), "ganska dåliga" (3) och "mycket dåliga" (4). Frågan har ställts 1998, 2006 och 2010.

21 $H_a: \text{diff} > 0 \text{Pr}(T > t) = 0.0485$.

Tabell 6. Andel som anser att arbetsförhållandena i partigruppen är ”mycket bra som de är”, uppdelat på kön och parti, 1988, 2006 och 2010.

	1988			2006			2010		
	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män
V	0	0	0	5	7	0	0	0	0
S	2	5	0	2	5	0	2	2	2
C	0	0	0	8	0	12	0	0	0
Fp	5	6	4	4	0	8	10	10	7
M	0	0	0	13	16	11	22	20	18
Mp	-	-	-	8	18	0	12	0	18
Kd	0	0	0	6	11	0	10	15	0
Sd	-			-	-	-	25	50	17
Totalt		3	0		8	5	-	11	10

Kommentar: Tabellen visar andelen som svarat ”mycket bra som det är” på frågan ”Vad tycker du allmänt sett om dina personliga arbetsförhållanden i riksdagen, om riksdagens arbetsformer och om den egna partigruppens arbetsformer”. Varje område har en egen underfråga och kan besvaras på en skala 1-4 ”mycket bra som det är” (1), ”i stort sett bra som det är” (2), ”behöver förbättras på flera punkter” (3) och ”behöver ändras i grunden” (4). Riksdagsenkäter 1985-2010. Missing har uteslutits ur procentbasen. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

och Moderaterna. Socialdemokratiska män bryter genusmönstret genom att de uttrycker ett minskat inflytande inom sina specialområden.

När det gäller möjligheterna att påverka utanför sina specialområden anser en ökande andel både kvinnor och män att deras möjligheter är ”mycket goda”.²² Inga signifikanta skillnader mellan kvinnor och män märks. Den könsuppdelade analysen visar en kraftig uppgång i andelen kvinnor inom Centerpartiet som anser att möjligheterna att påverka utanför sina specialområden är ”mycket goda”. Anmärkningsvärt är att inom Miljöpartiet har inte några kvinnor valt detta alternativ, varken 2006 eller 2010, vilket ger partiet en jumboplatz bland gruppen kvinnor. Moderaterna uppvisar mer lika förhållanden mellan kvinnor och män (appendix tabell 8).

Den sista frågan om inflytande som analyseras är ledamöternas uppfattning om arbetsförhållandena i partigruppen.²³ Här sker en ökning av de som anser att arbetsförhållandena är ”mycket bra som de är” både i gruppen kvinnor och i

22 Frågan lyder: ”Hur bedömer du dina möjligheter att påverka din partigrupps ställningstaganden i olika frågor” följt av uppdelningen ”i dina specialområden” och ”i frågor utanför dina specialområden”. Varje delfråga kan besvaras på en skala 1-4 där ”mycket goda” (1), ”ganska goda (2), ”ganska dåliga (3) och ”mycket dåliga” (4). Frågan har ställts tre gånger: 1998, 2006 och 2010.

23 Frågan lyder ”Vad tycker du allmänt sett om dina personliga arbetsförhållanden i riksdagen, om riksdagens arbetsformer och om den egna partigruppens arbetsformer”. Varje område har en egen underfråga och kan besvaras på en skala 1-4 ”mycket bra som det är” (1), ”i stort sett bra som det är” (2), ”behöver förbättras på flera punkter” (3) och ”behöver ändras i grunden” (4). Även denna fråga är ställd vid tre tillfällen: 1988, 2006 och 2010.

gruppen män. Skillnaden mellan könen är inte signifikant. Tabell 6 visar svarsfördelningen när den bryts ned på parti.

Tabell 6 visar att för Moderaterna märks en ökning av både kvinnor och män som anser att arbetsförhållandena i partigruppen är ”mycket bra som de är”. Bland Miljöpartiets kvinnor märks en kraftig minskad andel som valt detta svarsalternativ, vilket kan ses mot bakgrund av att de tidigare gav uttryck för minskat inflytande. På liknande sätt kan minskningen av män i Centerpartiet som anger att arbetsförhållandena i partigruppen är ”mycket bra som de är” ses mot bakgrund av deras minskande inflytande i form av att yttra sig ”nästan varje gång” på partigruppens möten.

Den empiriska analysen av inflytande visade sammanfattningsvis att det längs två av dimensionerna märks en ökad ojämlikhet mellan kvinnor och män mellan 2006 och 2010; gällande att yttra sig ”nästan varje gång” på partigruppens möten och inflytande inom ledamotens specialområde. Andelen män som säger sig ”yttra sig nästan varje gång” på partigruppens möten har ökat kraftigt, undantaget Centerpartiet, där det tvärtom märks en ökning i antalet kvinnor som valt detta svarsalternativ. Vidare anser en ökande andel män och en minskande andel kvinnor att deras inflytande inom sina specialområden är ”mycket goda”.

När det gäller det upplevda inflytandet utanför ledamotens specialområden märks en ökning av de som svarar ”mycket goda” både bland kvinnor och män. Den minskade jämställdheten tycks inte heller inverka negativt på den sammantagna uppfattningen om arbetsförhållandena i partigruppen, där en större andel kvinnor idag anser att de är ”mycket bra som de är”.

Ser vi till olika partier kan vi dra slutsatsen att det inom Socialdemokraterna finns en grupp kvinnor som önskar se en förstärkt partidisciplin, som kan tolkas som uttryck för en stark partiloyalitet eftersom s-kvinnorna samtidigt anser sig ha relativt stort inflytande. Inom Miljöpartiet tycks det ha uppstått en mer mansdominerad kultur, eftersom en ökad andel män som yttrar sig på partigruppens möten ”nästan varje gång” och en minskad andel kvinnor. Möjligtvis är det miljöpartistiska kvinnors missnöje med detta som yttrar sig i ett försämrat betyg på partikulturen. På liknande sätt tycks det ha skapats en mer kvinnodominerad kultur inom Centerpartiet, där kvinnor visserligen har fått mindre inflytande inom sina specialområden, men istället ökat inflytande utanför specialområdena, vilket troligtvis också hänger samman med att en ökad andel kvinnor säger sig yttra sig ”nästan varje gång” på partigruppens möten. Centerpartistiska män ger också uttryck för ett försämrat partigrupp-sarbete, vilket kan tänkas botten i deras minskade inflytande. Observera dock att analysen bygger på procentandelar bland ledamöterna och att en förändring av 1-2 ledamöter ger stora skillnader i procentandelar för de mindre partierna.

I relation till diskussionen om partilinjens karaktär märktes inte ett tydligt missnöje med inflytandet från socialdemokratiska kvinnor, varför deras önskan

om en förstärkt partilinje kan ses som ett uttryck för partiloyalitet, som diskuterades tidigare. För Moderaterna märks ingen generell kritik om en för stark partilinje. Tvärtom anser en ökande andel att arbetsförhållandena är bra som de är.

5. Sammanfattande diskussion och resultat

Artikeln har diskuterat kartellpartiteorin utifrån ett genusperspektiv. Jag har pekat på att kartellpartiteorin baserar sig på traditionella skiljelinjer och negligerar betydelsen av nyare skiljelinjer, exempelvis den mellan kvinnor och män. Utifrån detta förhållande formulerades en hypotes om att kvinnor skulle försvåra för eventuella kartelliseringstendenser. Exempelvis kan den senare politiseringen innebära ett närmare samröre med gräsrotter, vilket också påvisats i tidigare forskning. En annan förväntan var att kvinnor kunde bidra till heterogeniteten bland ledamöterna, eftersom de som grupp representerar en annan typ av erfarenheter än män som grupp. Heterogenitet i förhållande till politiken kan diskuteras på många olika sätt och vanligast i forskning om kvinnors representation är att knyta diskussionen till innehållsliga skillnader i politiska preferenser och förhållningssätt mellan ledamöter. Här diskuterades istället skillnader mellan kvinnor och män generellt i relation till 1. Formfrågor om ledamöternas förhållande till gräsrotterna och 2. Ledamöternas förhållande till partilinjens.

Den sammanfattande poängen i förhållande till kartellpartiteorin var att kvinnors ökade representation i det svenska fallet drivits fram i en partiintern process, en strategi som liknar den som kartellpartiteorin diskuterar. Samtidigt tycks alltså denna process ha lett till ökad heterogenitet inom partiet, vilket kan ses som att en strategi förankrad i en kartelliseringssammanhang underminerar de tendenser den är en del av. Det frågades om partierna i det här fallet kan ha gött en gökunge.

Resultaten visade att kvinnor tenderade att lägga mer fokus på att *bli informerade* i kontakten med gräsrotterna och detta tolkades som stöd för kvinnors starkare närhet till gräsrotterna, här representerat genom valdistriktet.

Frågan om partilinjens betydelse var mer svårtolkad eftersom resultaten pekade åt olika håll. Å ena sidan var män i lägre grad benägna att anse att det var "mycket viktigt" att följa partilinjens. När partilinjens ställdes mot den egna åsikten i viktiga principfrågor visade sig kvinnor emellertid vara mindre benägna att överge den egna ståndpunkten. Resultaten innebär inte nödvändigtvis en motsättning. Kvinnor kan i högre grad tycka att det är "mycket viktigt" att följa partilinjens men ändå inte vara beredda att kompromissa med de egna åsikterna när de kommer i konflikt med partilinjens i viktiga principfrågor.

Ledamöternas inställning till hur stark partidisciplinen *bör* vara analyserades också. Generellt framkom att ledamöterna i högre grad önskar en starkare partilinje 2010 än 2006 och denna ståndpunkt återfinns både bland kvin-

nor och män. En betydande del av denna utveckling kunde föras tillbaka på socialdemokratiska kvinnor, vilket tolkas som att utvecklingen av partilinjen ställning har partispecifik dynamik, där socialdemokratiska kvinnor tydligt går emot mönstret att kvinnor bidrar till en diffusare partilinje.

Slutligen undersöktes ledamöternas upplevda inflytande. Det visade sig att jämställdheten försämrats sedan 2006 med avseende på andelen kvinnor och män som ”yttrar sig nästan varje gång” på partigruppens möten samt upplevt inflytande inom ledamöternas specialområden. En motsatt trend märktes när det gällde inflytandet *utanför* specialområden. Detta kan tolkas som att arbetsfördelning bland ledamöterna när det gäller specialistkompetens/allmänkompetens förändrats. Det är också viktigt att framhålla att utvecklingen i stort inte gett upphov till en mer negativ beskrivning av arbetsförhållandena i partigruppen för gruppen kvinnor. Det finns slutligen inget generellt stöd för den tes om att alliansens ledamöter skulle vara särskilt missnöjda med förhållandena i partigruppen, som lades fram av Ann-Marie Pålsson i boken ”Knapptryckarkompaniet”.

6. Referenser

- Baekgaard, Martin, 2010. ”Self-selection of Socialization? A Dynamic Analysis of Committee Member Preferences”, *Legislative Studies Quarterly*, 35, s 337-59.
- Banaszak, Lee Ann, Beckwith, Karen och Rucht, Dieter (red.), 2003. *Women's movement facing the reconfigured state*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barrling Hermansson, Katarina, 2004. Partikulturer. Kollektiva självbilder och normer i Sveriges riksdag. Uppsala: Uppsala universitet.
- Blyth, Mark & Katz, Richard S, 2005. ”From Catch-all parties to cartelisation: The political economy of the cartel party”, *West European Politics*, 28 (1), s 33-60.
- Bratton, Kathleen & Ray, Leonard, 2002. ”Descriptive Representation, Policy Outcomes, and Municipal Day-Care Coverage in Norway”, *American Journal of Political Science*, 46 (2), s 428-37.
- Burke, Edmund, 1827, ”Speech to the Electors of Bristol”, i Edmund Burke (red.), *Speeches and Letters on American Affairs*. London: Everyman.
- Celis, Karen, 2006. ”Substantive representation of women: the representation of women's interests and the impact of descriptive representation in the Belgian parliament (1900-1979)”, *Journal of Womens Political Policy*, 28 (2), s 85-114.
- Childs, Sarah & Krook, Mona Lena, 2009. ”Analysing women's substantive representation: From critical mass to critical actors”, *Government & Opposition*, 44 (2), s 125-45.
- Dahlerup, Drude & Freidenvall, Lenita, 2006. ”Quotas as a 'fast track' to equal representation for women”, *International Feminist Journal of Politics*, 7 (1), s 26-48.
- Esaiasson, Peter, 2000. ”How MPs define their task”, i Peter Esaiasson & Knut Heidar (red.), *Beyond Westminster & Congress. The Nordic Experience*. Columbus: Ohio State University Press.
- Esaiasson, Peter & Holmberg, Sören, 1996. *Representation from above. Members of parliament & representative democracy in Sweden*. Aldershot: Dartmouth.
- Freidenvall, Lenita, 2006. ”Vägen till varannan damernas: om kvinnorepresentation, kvotering och kandidaturval i svensk politik 1970-2002”. Stockholm: Stockholms universitet.
- Gilljam, Mikael, Karlsson, David & Sundell, Anders, 2010. ”Representationsprinciper i riksdag och kommuner”, i Martin Brothén & Sören Holmberg (red.), *Folkets represen-*

- tanter. *En bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Griffin, John D, Newman, Brian & Wolbrechta, Christina, 2012. "Gender Gap in Policy Representation in the US Congress", *Legislative Studies Quarterly*, 37, s 35-66.
- Jensen, Torben K., 2000. "Party Cohesion", i Peter Esaiasson & Knut Heidar (red.), *Beyond Westminster & Congress. The Nordic Experience*. Columbus: Ohio State University Press.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 1995. "Changing models of party organization and party democracy: The emergence of the Cartel party", *Party politics* 1(1), s 5-28.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2009. "The Cartel party thesis: A restatement", *Perspectives on Politics*, 7 (4), s 753-66.
- Kittilson, Miki Caul & Schwindt-Bayer, Leslie A, 2012. *The gendered Effects of Electoral institutions. Political engagement and participation*. Oxford: Oxford University Press.
- Lipset, Martin Seymour & Rokkan, Stein (red.), 1967. *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. New York: Free Press.
- Lovenduski, Joni & Norris, Pippa, 1993. *Gender and Party Politics*. London: Sage.
- Lovenduski, Joni & Norris, Pippa, 2003. "Westminster women: the politics of presence", *Political Studies*, 51 (1), s 84-102.
- McAllister, Ian & Studlar, Donlay T., 1992. "Gender and representation among legislative candidates in Australia", *Comparative Political Studies*, (3), s 388-411.
- Narud, Hanne Marie & Valen, Henry, 2000a. "Does social background matter", s 83-106 i Peter Esaiasson & Knut Heidar (red.), *Beyond Westminster and Congress: the Nordic experience*. Columbus: Ohio State University Press.
- Narud, Hanne Marthe & Valen, Henry, 2000b. "Does social background matter?", i Peter Esaiasson & Knut Heidar (red.), *Beyond Westminster and Congress. The Nordic Experience*. Columbus: Ohio State University Press.
- Poggione, Sarah, 2004. "Exploring Gender Differences in State Legislators' Policy Preferences", *Political Research Quarterly*, 57 (2), s 305-314.
- Raaum, Nina C., 2006. "Gender equality and political representation: A nordic comparison", *West European Politics*, 28 (4), s 872-897.
- Schwindt-Bayer, L. A. & Mishler, W., 2005. "An integrated model of women's representation", *Journal of Politics*, 67 (2), s 407-428.
- Skjeie, Hege, 1992. *Den politiske betydningen av kjønn. En studie av norsk topp-politikk*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Swers, Michelle, 2001. "Understanding the policy impact of electing women: Evidence from research on congress and state legislatures", *Political Science & Politics*, 34 (2), s 217-220.
- Wängnerud, Lena, 2006. "A step-wise development: women in parliament in Sweden", s 238-248 i J. Ballington & A. Karam (red.), *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Stockholm: IDEA.
- Wängnerud, Lena, 2009. "Women in Parliaments: Descriptive and substantive representation", *The Annual Review of Political Science*, 12, s 51-69.
- Wängnerud, Lena, 2012. "Viner partipiskan hårdare i partier med vågmästarroll?", i Jenny Björkman & Björn Fjaestad (red.), *Tungan på vågen. Vågmästare och balanspartier*. Stockholm: Makadam förlag.

Appendix, tabell 7. Andelen som svarar att de "nästan varje gång" yttrar sig på parti-gruppens möten, uppdelat på kön, parti, 2006 och 2010 (procentandelar).

	2006		2010	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
V	57	57	60	43
S	2	0	6	11
C	60	65	80	64
Fp	46	25	44	55
M	3	12	5	10
Mp	55	54	29	80
Kd	78	89	29	56
Sd	-	-	50	78
Totalt	23	25	23	32

Kommentar: Tabellen visar procentandelar för svarsalternativen i respektive grupp. Frågan lyder "Ungefär hur vanligt är det att du yttrar dig under riksdagsgruppens möten?" Frågan kan besvaras på en skala från "Nästan varje gång" (1), "oftast" (2), "då och då" (3) "sällan" (4) och "aldrig" (5). Missing har utslutits ur procentbasen. Källa: Riksdagsenkäter 1985-2010, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Appendix, tabell 8. Andel som anser att möjligheterna att påverka partigruppens ställningstaganden i frågor utanför deras specialområde är "mycket goda". Uppdelat på parti och kön, 1988, 2006 och 2010.

	1988			2006			2010		
	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män
V	0	0	0	10	7	14	6	9	0
S	2	4	1	7	12	2	8	11	3
C	7	0	12	11	0	18	5	33	7
Fp	5	0	8	4	8	0	15	10	14
M	2	0	2	4	5	2	6	6	4
Mp	-	-	-	4	0	8	12	0	18
Kd	26	38	18	11	11	11	23	21	18
Sd	-	-	-	-	-	-	12	50	11
Totalt		4	4		8	5		10	8

Kommentar: Tabellen visar procentandelar för svarsalternativen i respektive grupp. Frågan lyder: "Hur bedömer du dina möjligheter att påverka din partigruppens ställningstaganden i olika frågor" följt av uppdelningen "utanför dina specialområden" och "i frågor utanför dina specialområden". Varje delfråga kan besvaras på en skala 1-4 där "mycket goda" (1), "ganska goda" (2), "ganska dåliga" (3) och "mycket dåliga" (4). Frågan har ställts tre gånger: 1998, 2006 och 2010. Missing har utslutits ur procentbasen. Källa: Riksdagsenkäter 1985-2010, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Från maskrosäng till tuktad rabatt?

En studie av partikulturell förändring i det svenska Miljöpartiet

Katarina Barrling

Party Cultural Change within the Parliamentary Group of the Swedish Green Party

The purpose of this article is to investigate the tenacity of party culture and whether this is a factor which could offer resistance to processes of cartelization. The case put under study is the Swedish Green Party parliamentary group (PPG) and the research question is whether the group's organizational culture has altered and, if so, in ways which are in line with the logics of cartelization; i.e. if the organizational culture of the party group has developed towards more of pragmatism, hierarchy and professionalism. The underlying idea is that a new "anti-party" party such as the Greens could be expected to have being put under pressure for change, thereby being a crucial test. The main conclusion is that there has been a certain change compared to the party's early years, but that this is more limited than could be expected. Especially individualism and non-hierarchy still stand out as remarkably strong within the Green PPG.

Syfte och forskningsproblem¹

Partier är rationella aktörer som utan att blinka är beredda att sälja sin själ, så länge det gagnar deras maktsträvanden. Det är, något tillspetsat, innebörden i kartellteorins sätt att betrakta partier. Haken med kartellteorins betraktelsesätt är bara den att partier befolkas av människor, människor som kan ha föreställningar om vad som är rätt och fel, föreställningar som inte nödvändigtvis är förenliga med vad som är maktstrategiskt rätt och fel. Partier kan beskrivas som en form av miniatyrsamhällen, och kartellteorins något sterila betraktelsesätt fångar inte in den typ av social rationalitet som ligger i partisamhällets kulturella föreställningar och normer. Tidigare studier visar också att även när partiet inser att sådana föreställningar förhindrar mål-medelrationalitet i mer

¹ Studien utgör en rapport från forskningsprojektet "Party Government in Flux: Changing Conditions for the Party Groups in the Swedish Riksdag", som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond. Crafoordska stiftelsen har finansierat transkribering av intervjuer.

Katarina Barrling är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.
E-post: katarina.barrling@statsvet.uu.se

maktstrategisk bemärkelse kan det ha svårt att bryta mot dem, än mer så förändra dem (Barrling Hermansson 2004).

Syftet med denna artikel är att undersöka partikulturens hållfasthet och i vad mån den utgör ett hinder för den typ av logik som underlättar kartellisering. Den fråga som skall besvaras är: har organisationskulturen i Miljöpartiets riksdagsgrupp förändrats på ett sätt som är förenligt med vad kartellteorin hävdar om partiets utveckling och i så fall på vilket sätt? De kulturella uttryck som studeras är partiets kollektiva självbild och sociala normer, och detta med inriktning på formen för det politiska arbetet, inte sakpolitiska förslag eller politisk ideologi (jfr Barrling 2012). Undersökningen rör därmed hur man ser på företeelser som kunskap, politisk förmåga, ansvarskänsla och förhållandet mellan individ och grupp, dvs. det parlamentariska arbetets form i stället för dess innehåll. Kulturbegreppet påminner oss om att partier kan vara svåra att förändra. Det är inte detsamma som att de inte går att förändra eller att deras kulturer skulle vara för evigt, utan just att de är svåra att förändra. Men hur djupt sitter egentligen ett partis rötter?

Det parti som skall studeras är det svenska Miljöpartiet de gröna. Å ena sidan har Miljöpartiet, liksom gröna partier i allmänhet, en historia av att vara ett anti-etablissemangsparti som inte har regeringsmakt som främsta mål (Müller-Rommel 2002; Kitschelt 1994; Dumont & Bäck 2006; jfr Harmel & Janda 1994); partiet utgör därmed ett särskilt intressant fall för att visa de hinder eventuella kartelliseringstendenser i ett partisystem kan stöta på. Å andra sidan kan partikulturen inom just Miljöpartiet antas ha varit utsatt för ett särskilt starkt förändringstryck. De senaste decennierna har forskningen kunnat påvisa en tendens till anpassning i mer pragmatisk riktning hos många gröna partier, så även det svenska Miljöpartiet (Burchell 2001; Barrling Hermansson 2004; Ljunggren 2010). Partiet har gått den långa vägen från utomparlamentarisk rörelse till etablerat parlamentariskt parti, och under 1990- och 2000-talet även befunnit sig i långtgående samarbeten med andra partier och regeringar (Burchell 2001; Ljunggren 2010; Regeringskansliet 2011).

Tidigare forskning indikerar ett större motstånd mot att ingå i regeringskoalitioner hos gröna partier (Dumont & Bäck 2006), och Miljöpartiets utveckling på denna punkt är därför särskilt intressant eftersom de krav på förmåga till kompromiss som hållfasta samarbeten innebär, enligt teorin främjar en utveckling mot kartellisering, i meningen mer av avideologisering, professionalisering och toppstyrning (Blyth & Katz 2005). Miljöpartiets placering i det svenska partilandskapet talar för att detta tryck varit särskilt stort i och med att de svenska partierna som sådana pekats ut som en gynnsam arena för kartellisering (Katz & Mair 1995), och med ett partisystem vars formella struktur gynnar etablerade partier (Landfried 1990). Genom att studera riksdagsgruppen läggs fokus vid en del av partiets elitskikt, dessutom knuten till den parlamentariska miljön, där partier av både formella och samarbetskäl ibland måste kompromissa med

sin ideologiska övertygelse, ytterligare en faktor som antas främja kartellisering (Katz & Mair 2009).

Kartellteorins utgångspunkt är att partiernas minskande medlemstal och ökade beroende av statsbidrag leder till att deras ursprungliga organisationskultur ("organizational identity") försvagas (Mair 1997; Katz & Mair 1995; 2009; Blyth & Katz 2005). Exakt hur är inte alldeles tydligt, men inriktningen är att partiernas representantroll försvagas och att de överger sina idéer. Teorin har kritiserats (Koole 1996; Widfeldt 1997; Kitschelt 2000; Detterbeck 2005; Allern & Pedersen 2007; Loxbo 2011), och även dess upphovsmän har påpekat att den behöver vidareutvecklas, såväl empiriskt som teoretiskt (Katz & Mair 2009). En av kartellteorins huvudsakliga svagheter består i att den – trots den självkritik dess anhängare ger uttryck för – tenderar att behandla frågan om organisationskultur som en enkel och tämligen lättmanövrerad variabel, trots att den genomsyrar partiets föreställningsvärld på ett sådant sätt att den kan vara svår för partierna som helhet att förhålla sig distanserat till och därmed ännu svårare att ändra. Just denna kulturens tröghet bör beaktas när vi undersöker förutsättningarna för kartellisering (se t.ex. Barrling 2012; Koole 1996; Kitschelt 1994). För att förstå hur partier fungerar behöver vi studera dem som en form av miniatyrsamhällen, vars förmåga till ensidigt maktsträvande målmedelrationalitet är begränsad. Deras förutsättningar att tänka och handla på det sätt som kartelltesen hävdar blir därmed också de begränsade. Saknar vi insikter om ett partis kollektiva självbild och sociala normer vad avser politiskt arbete kan vi inte fullt ut förstå partiets bevekelsegrunder (vilka alltså inte bara är ideologiska eller maktsträvande) och i förlängningen inte heller dess beteende (Esaiasson & Heidar 2000; Jensen 1993; Isberg 1999; Chabal & Daloz 2006; Davidsson 2006; Barrling 2012). Även partistudier med ett tydligt rationalistiskt perspektiv, har lyft fram vikten av partiorganisationens informella delar och svårigheten att styra och ställa med den egna organisationskulturen (Panebianco 1988).

Syftet är alltså inte att pröva kartellteorin som helhet. Mycket talar för kartelliseringstendenser i västerländska partier och det renodlade kartellpartiet är snarast att betrakta som en idealtyp (Katz & Mair 2009: 759). Men även om det finns omständigheter som talar för kartellteorins giltighet i vissa sammanhang är det både relevant och intressant att undersöka vilka faktorer som underlättar respektive försvårar en förändring som är i enlighet med kartelliseringens logik. Just denna diskussion skulle ha mycket att vinna på att beakta partikultur. Trots att denna faktor kan förväntas försvåra och rentav motverka kartellisering, har den ändå förbisetts i dessa sammanhang. (Kitschelt 1994; Koole 1996; Esaiasson & Heidar 2000; Jensen 1993; Barrling 2012). För att förstå förutsättningarna för kartellisering (eller frånvaron av densamma) behöver vi identifiera och beskriva partikulturens roll och den typ av hinder det "kulturellt rationella" utgör för den typ av mål-medelrationalitet som kartelltesen hävdar. Sådillvida

kan föreliggande studie anses utmana teorin i och med att den pekar på faktorer som kartellteorin bara behandlar i förbigående.

Det skall också framhållas att i den mån vi finner tecken på ökad pragmatism, toppstyrning och professionalisering är dessa inte nödvändigtvis uttryck för kartelliseringstendenser. Att ett parti förändras i denna riktning kan lika väl som kartellisering vara uttryck för normalisering, i synnerhet i fråga om ett förhållandevis nytt parti som Miljöpartiet, där denna typ av tendenser kan utgöra naturliga steg i ett partis livscykel (Panebianco 1988). Ett parti som dessutom tar plats i riksdagen tvingas underordna sig en viss formvärld, som till sin karaktär bottnar mer i byråkratins, legalismens och formbundenhetens krav (Hagevi 2010) än i den typ av avideologisering som kartellteorin beskriver. Det parlamentariska arbetet förutsätter att ett parti i och med sitt inträde genomgår en process av "socialisation", i meningen anpassning till den parlamentariska formvärlden och dess arbetssätt, utan att förändringen nödvändigtvis innebär ett utslag för kartelliseringstendenser. Men alldeles oavsett vad dessa eventuella tendenser beror på, så utgör de en god jordmån för kartellisering, och oavsett vad de beror på kan de möta hinder i en kultur där det är motsatta värden som främjas. Den intressanta frågan i detta fall är sålunda inte om Miljöpartiet kartelliserats utan om det utvecklas i en riktning som är i linje med vad kartellteorin hävdar om partiets utveckling, och som därmed gör det lättare för kartelliseringstendenser att få fäste. De underliggande orsakerna till eventuell förändring kommer inte att undersökas.

Mot denna bakgrund redovisas i denna artikel en undersökning av huruvida Miljöpartiets organisationskultur (mer specifikt dess kollektiva självbild och sociala normer) i riksdagen förändrats sedan dess inträde i riksdagen. Jämförelsen bygger på två studier av kulturen i Miljöpartiet, en från 2002 (Barrling 2004) och en ny studie från 2012, vars resultat redovisas i denna artikel. De tillbakablickar som informanterna i båda dessa studier gör, tillsammans med tidigare forskning, gör det även möjligt att dra slutsatser om eventuella förändringar sedan partiet inträdde i riksdagen 1988.

I den mån partikulturen motstår det tryck som den varit utsatt för har vi grund för slutsatsen att kulturen utgör en sådan faktor som motverkar kartellisering; genom att den är svår att förändra kan den lägga hinder i vägen för den typ av mål-medelrationalitet som kartellteorin beskriver som partiets drivkraft. Särskilt intressanta är därför sådana kulturdrag som är i strid med de tendenser som brukar utpekas som följderna av kartellisering (avideologisering, ökad toppstyrning och professionalisering). Ett parti som Miljöpartiet, med en historia av ideologisk hängivenhet, individualism och amatörism (utan att lägga in någon värdering i ordet), är från det perspektivet särskilt intressant att studera.

Sammanfattningsvis är det alltså följande frågor som skall besvaras:

- Har organisationskulturen i Miljöpartiet förändrats sedan dess inträde i riksdagen 1988 (med särskilt fokus på perioden 2002–2012)?

- Om den har förändrats: är det en förändring i enlighet med kartellogiken? Artikeln är upplagd på följande sätt. Nedan presenteras först det analytiska ramverket följt av en redogörelse för tidigare forskning om Miljöpartiets utvecklingstendenser. Efter det redovisas överväganden rörande metod, material och operationaliseringar. På det följer en redogörelse för en undersökning av den miljöpartistiska riksdagsgruppen genomförd 2012, vilken ställs emot resultaten i en motsvarande, tidigare publicerad studie, från 2002 (Barrling Hermansson 2004). Artikeln avslutas med ett avsnitt där slutsatserna redovisas.

Analytiskt ramverk

Mot bakgrund av vad kartellteorins beskrivning av partier som avideologiserade, professionaliserade och toppstyrda kan vi sluta oss till att partikulturell förändring, för att vara i enlighet med kartellteorins logik, skall uppvisa följande tendenser:

- Gå från ideologiskt konsekvent mot mer pragmatisk hållning.
- Gå från individualism mot toppstyrning (däri inbegripet minskat utrymme för individen).
- Gå från amatörism mot professionalisering.

Tidigare forskning – Miljöpartiets utvecklingstendenser

Ser man till Miljöpartiets historia är det tydligt att det var "antikartelldragen" som präglade partiets första år (Vedung 1988; Burchell 2001; Wörlund 2005; Ljunggren 2010). Inte bara såtillvida att partiet stod för ideologisk konsekvens, individualism och en amatörism. Det var också så att partiet aktivt och medvetet tog ställning mot pragmatism, hierarkier och professionalisering. Idealet var ultrademokratiskt och i en mening (och utan att lägga in någon värdering i ordet) amatöristiskt. Miljöpartiet var partiet för *De sista entusiasterna*, idealister som oanfrätta av maktbegär och utan att hänfalla åt kompromisser och maktspel skulle kämpa för vad de såg som det rätta, sanna och goda. Senare års forskning tyder dock på att Miljöpartiet anpassat sig till mer gängse sätt att vara ett parti. Den studie av riksdagsgruppen som genomfördes 2002, och som föreliggande undersökning alltså följer upp, indikerar en mindre sammanhållen och tydlig kultur än i övriga riksdagspartier, men med reservation för detta, viktiga tecken på anpassning till övriga partier. I detta avseende påminner Miljöpartiet på många sätt om det tyska miljöpartiet, som genomgått en liknande utveckling i riktning mot ett mer normalt parti, i den meningen att man anpassar sig till de formella och informella normer som ett parti har att verka inom i ett parlament, bl.a. genom att tona ned graden av antietablissemang och enfrågerörelse (Müller-Rommel 2002; Poguntke 2001). Jämfört med andra par-

tier uppvisade Miljöpartiet förvisso tydliga drag av idealism, individualism och ett i vissa delar okonventionellt sätt att se på politiskt arbete. Här fanns emellertid även en förändringsvilja, bl.a. i syfte att frigöra sig från bilden av sig själv som ett parti enbart bestående av koftiga kongressombud och biodynamiskt odlade grönsaker (Barrling Hermansson 2004).

Som Panebianco (1988) visat så bär ett parti inte alltid framgångar med lätthet. Tvärtom kan framgång rubba balansen i ett parti, t.ex. genom att väcka strider om huruvida partiet bör slå in på en väg av (fortsatt) anpassning eller hålla fast vid det gamla. Intressant att notera är även skillnaden mellan Miljöpartiets respektive omgivningens bild av partiet. Medan miljöpartisterna själva såg sig som välanpassade, menade företrädare för andra partier att partiet utgjorde en främmande fågel i den parlamentariska miljön: känslöstyrkt och amatöristiskt (Ljunggren 2010; Barrling Hermansson 2004: 230).

Empiriska studier under senare år tyder alltså på en anpassning även om tecknen inte är entydiga eller ens alltid lätta att tolka. En undersökning av karriärambitioner i riksdagen visar att Miljöpartiet är det parti där utrymmet för karriärambitioner är störst (Öhberg 2011), något som samtidigt kan tolkas som att Miljöpartiet är det parti där utrymmet för den individuella ledamoten att profilera sig också är störst, resultat som kan tala både för och mot kartelltesen (ev. för viss professionalisering, ev. mot toppstyrning). En ytterligare studie över synen på medlemmarnas roll visar att partiet å ena sidan avviker från mer etablerade partier, men samtidigt också uppvisar tendenser i riktning mot professionalisering (Dahl 2011) och en mer allmän genomgång av partiets utveckling under de senaste decennierna pekar även den på tecken på anpassning (Ljunggren 2010).

Vad gäller den övergripande dimensionen *Amatörism kontra professionalism* finns gott om stöd för att Miljöpartiet genom åren rört sig från amatörism mot professionalisering, en utveckling som är märkbar i gröna partier överlag (Bomberg 2011). Som professionalisering räknas anpassningen till att politiskt arbete, om än ett förtroendeuppdrag, ändå är en form arbete som för att kunna utföras på ett så effektivt sätt som möjligt ställer vissa krav på organisation, procedurer och effektivitet. Mot professionalisering ställs en mer amatöristisk inställning där det politiska engagemanget som sådant är tillräckligt (jfr Barrling Hermansson 2004: 254-6; Hagevi 2010: 177-8). I anslutning till denna dimension finns det bl.a. tydliga indikationer på att Miljöpartiet har anpassat sig till rådande riksdagsformer vad gäller kravet på specialisering. År 1988 beskrev sig en majoritet inom Miljöpartiet som generalister (i samtliga övriga partier rådde det omvända förhållandet, majoriteten beskrev sig som specialister), medan styrkeförhållandet 2006 var det omvända: 78 procent beskrev sig som specialister, vilket innebar att Miljöpartiet kommit att bli det parti där minst andel beskrev sig som generalister (Hagevi 2010). Specialisering tolkas

här som ett uttryck för professionalisering och Hagevis forskningsresultat tyder därmed på att partiet rört sig i riktning mot mer av professionalisering.

Sammanfattningsvis skulle ett resultat som talar för att partiets förändrats i enlighet med kartellteorin alltså vara en utveckling där (i) den ideologiska konsekvensen har givit (ytterligare) vika för en mer pragmatisk inställning, (ii) individualismen dämpats och givit utrymme för mer toppstyrning, samt (iii) professionaliseringen ytterligare har ökat på bekostnad av amatörismen. Innan vi går vidare till jämförelsen mellan de empiriska resultaten, följer ett stycke om studiens metod, material och operationaliseringar.

Metod och material

Vad som undersöks är det svenska Miljöpartiets riksdagsgrupp. Den empiriska studien utgörs av en tidsstudie där den partikultur som kan iakttas i dag jämförs med den som beskrivits i en tidigare undersökning (Barrling Hermansson 2004). Studierna har vad avser uppläggning stora likheter varför jämförelsen huvudsakligen görs mellan dessa två.

Det material som används för att beskriva Miljöpartiet i dag utgörs av intervjuer med fem ledamöter ur Miljöpartiets riksdagsgrupp 2012 samt en intervju med kanslichefen vid gruppkansliet i riksdagen (2013). Intervjupersonerna behandlas som informanter, dvs. det är deras uppfattning om förhållandena i riksdagsgruppen som efterfrågas, inte deras egen personliga uppfattning. Oftast talar de utifrån sin egen erfarenhet, men ibland även med utgångspunkt i vad de hört berättas av mer seniora partikamrater. Intervjuerna följer gängse principer för elitintervjuer (Barrling Hermansson 2004; Berry 2002). Det rör sig om samtalsintervjuer, dvs. svarsalternativen är inte bundna och det ges utrymme att ställa de följdfrågor som är relevanta med utgångspunkt i informantens svar. Urvalet är strategiskt. För jämförbarhetens skull, och för att få informanter som kan göra så långa tillbakablickar som möjligt, har jag eftersträvat ett urval med en överrepresentation av ledamöter vars riksdagsmandat sträcker sig längre tillbaka i tiden (motsvarande princip som tillämpas i Barrling Hermansson 2004). För detta ändamål har jag även inbegripit en ledamot som inte längre sitter i riksdagen: Mikaela Valtersson, som lämnade sitt riksdagsuppdrag hösten 2011. En av ledamöterna är dock ny, Maria Ferm, som sitter sin första mandatperiod i riksdagen.²

Överrepresentationen av ledamöter med lång erfarenhet innebär också en överrepresentation av ledamöter med ledningsuppdrag (särskilt tydligt så i ett förhållandevis litet parti som Miljöpartiet som dessutom tillämpar en rotations-

2 Ferm har företrätt partiet i det migrationspolitiska samarbetet med alliansregeringen, där Miljöpartiet som det framställts, bl.a. genom att ställa ultimatum, har fått igenom flera krav, bl.a. vård för personer som vistas i landet utan uppehållstillstånd och en ändring i utlänningslagen (2005:716) i syfte att låta fler asylsökande barn få stanna i landet (Regeringskansliet 2011; SvD 2013).

princip). Det kan inte uteslutas att en studie med bara "backbenchers" skulle ha givit en delvis annan bild. Jag har ändå bedömt att fördelarna med detta urval överväger, i synnerhet mot bakgrund av att studien är inriktad mot förändring. Den beskrivning informanterna (inbegripet Ferm) ger är vidare samstämmig, nyanserad och därtill försedd med många konkreta exempel, från olika nivåer inom partiet. För en helt säker bild av tillståndet i dag vore det dock nödvändigt att även göra en studie som bygger på ett mer omfattande urval.

Ledamöterna finns förtecknade i referensförteckningen. I den löpande framställningen namnges de dock inte, och jag specificerar inte specifika beskrivningar eller citat. Däremot har jag, för genomskådlighetens skull, angivit hur många ledamöter som står bakom ett påstående vad gäller de övergripande beskrivningarna (av typen 'partiet är mer pragmatiskt i dag än för tio år sedan').

I en kvalitativ informantstudie av detta slag är frekvens av underordnad betydelse i den meningen att en god informant (dvs. en intervjuperson som talar sanning, har god iakttagelseförmåga, håller analytisk distans till den egna gruppen etc.) är mer värd än 100 informanter utan dessa egenskaper. Skälen till att jag anger hur många informanter som gör ett visst påstående är i stället källkritiska: om flera ledamöter oberoende av varandra lämnar samstämmiga uppgifter har vi, allt annat lika, bättre grund för att dra slutsatsen att uppgifterna är korrekta än om bara en intervjuperson gör det. Vad gäller de övergripande beskrivningar som miljöpartisterna ger är samstämmigheten stor, men däremot kan ledamöterna skilja sig i hur de värderar de kulturdrag de iakttar.

Intervjuerna är transkriberade av en skrivarbyrå och alla ledamöter har givits möjlighet att ta del av utskriften. De synpunkter som inkommit har varit av redaktionell art. Metoden jag använder motsvarar så kallad "thick description" (Geertz 1975; King et al. 1994), dvs. en ingående kvalitativ analys av intervjuerna för att identifiera centrala utsagor, vilka mönster dessa bildar, inbördes och i förhållande till varandra. (För en mer utvecklad metoddiskussion parallell med den som tillämpas här, se Barrling Hermansson 2004, kapitel 3).

I intervjuerna har jag betonat att jag är intresserad av förändring och har därför uttryckligen uppmanat ledamöterna att göra jämförelser över tid, så långt de kan överblicka, såväl genom egna erfarenheter som genom vad de fått sig berättat från andra ledamöter. Det förekommer också att referenser görs tillbaka till den tid då partiet var nytt (tidigt 1980-tal), men de flesta beskrivningarna rör partiets tid i riksdagen (1988–1991, 1994–). Fokus i beskrivningen ligger på tillståndet i dag och på den period informanterna själva varit ledamöter.³ För systematikens skull är det framför allt resultaten från våren 2002 (Barrling Hermansson 2004) som används som jämförelsepunkt, av det skälet

3 Bolund 2006, Ferm 2010, Holm 2002, Kaplan 2006 och Valtersson 2002.

att även den studien var specifikt inriktad mot partikultur. Det bästa hade varit att inbegripa åtminstone någon informant från den tidigare studien i denna undersökning, men detta har varit omöjligt då ingen av dem sitter i riksdagen i dag. (Därtill var informanterna i studien från 2002 anonyma.) För att något kompensera för detta har jag som nämnts eftersträvat att innefatta ledamöter som suttit så länge som möjligt och två ledamöter som invaldes 2002 ingår (Valtersson och Holm). År 2002 ombads inte ledamöterna att göra jämförelser över tid men de tog spontant upp vad de ansåg om partiets förändring det senaste decenniet, och beskrivningen av ett mer pragmatiskt och välanpassat parti var en av de uppgifter som det då rådde samstämmighet om. Slutsatsen då (vilken hade stöd i vad flera av ledamöterna själva nämnde) var att den omständigheten att partiet röstats ut ur riksdagen 1991 kommit att innebära en tankeställare och att partiet sedan dess stärkts i övertygelsen om att man måste visa sig vara riksdagsfärdigt och därför tona ned sina mest "alternativa" drag samtidigt som en tydlig individualism fortfarande var för handen (Barrling Hermansson 2004; jfr Ljunggren 2010).

Det finns ett uppenbart källkritiskt problem med minnesbilder i och med att sådana bryter mot samtidighetskriteriet. Det innebär att den mer systematiska jämförelsen rör utvecklingen de senaste tio åren. Både informanterna 2002 respektive 2012, liksom tidigare forskning om partiet, gör det dock möjligt att dra vissa slutsatser om förändring även jämfört med tidigare perioder, framför allt från tiden då partiet var nytt i riksdagen. I texten kommer jag därför i vissa fall att med stöd i tidigare forskning, tillsammans med de tillbakablickar undersökningarna från 2002 respektive 2012 innehåller, även att ge mer övergripande kommentarer om vad som kan sägas om partiets förändring jämfört med den första mandatperioden (1988–1991). Här skall också nämnas att undersökningen inte syftar till att beskriva exakta skeenden. Värdet i de beskrivningar informanterna ger ligger i att de händelser de återger utgör en mer konkret ram för föreställningar och normer att komma till uttryck inom. Beskrivningen av dessa föreställningar och normer uppvisar en hög grad av samstämmighet varför det är av underordnad betydelse att informanterna väljer olika händelser för att rama in sina berättelser.

OPERATIONALISERINGAR

Operationaliseringarna följer samma begreppsliga resonemang som i den undersökning från 2002 som resultaten i denna studie jämförs med (Barrling 2004: 252–260; 281–4). I tabell 1 framgår vilka intervjufrågor som ligger till grund för beskrivningen av respektive dimension.⁴

Vad gäller den första dimensionen, *Ideologisk konsekvens kontra pragma-*

4 Den tematik som frågorna behandlar bygger på de dimensioner som framkommer i undersökningen från 2002. I den studien var intervjufrågorna öppna (Barrling Hermansson 2004: 50).

Tabell 1. De tre dimensionerna med tillhörande intervjufrågor.

Ideologisk konsekvens kontra pragmatism	Individualism kontra toppstyrning	Amatörism kontra professionalism
Hur skulle du säga att din grupp definierar ansvarskänsla? Om man måste väga kompromissförmåga mot ideologisk konsekvens, vad är viktigast? Förändring?	Den individuella ledamotens handlingsutrymme i förhållande till gruppen. Hur bedömer du detta? Är det accepterat att hålla hög profil som individuell ledamot? Om ja: är det accepterat även om det skulle innebära att man på något sätt kritiserar den egna gruppen (partiet, regeringen)? Förändring?	Vilka krav skall en ledamot motsvara för att anses som kompetent i din grupp? Förändring?
Finns det frågor som är för viktiga för att ha politisk konflikt om? Förändring?		Om en ledamot vill övertyga partigruppen i en viss fråga, hur bör ledamoten uppträda? Finns det några särskilda argument som ledamoten bör använda för att övertyga? Förändring?
Finns det något särskilt ni som grupp är stolt över? Förändring?	Finns det något särskilt ni som grupp är stolt över? Förändring?	För att nå status och prestige i din grupp, vilka egenskaper bör man ha? Förändring?
Finns det någon punkt där ni kan vara självkritiska? Förändring?	Finns det någon punkt där ni kan vara självkritiska? Förändring?	Om riksdagsgruppen inte kan komma överens i en viss fråga, hur löser man det? Förändring?
Vad krävs för att anses vara kompetent? Förändring?	Vad krävs för att anses vara kompetent? Förändring?	Finns det något särskilt ni som grupp är stolt över? Förändring?
Vad krävs för att övertyga gruppen? Förändring?	Vad krävs för att övertyga gruppen? Förändring?	Finns det någon punkt där ni kan vara självkritiska? Förändring?
Vad ger en ledamot status i er grupp? Förändring?	Vad ger en ledamot status i er grupp? Förändring?	

tism, räknas till kategorin pragmatisk utöver själva ordet pragmatisk även formuleringar med innebörden samarbete, kompromiss, realism, konstruktiva lösningar. Till kategorin ideologisk konsekvens räknas utöver denna grundformulering även uttryck med innebörden grön, äkta, trogen, sann, konsekvent, kompromisslös.

Vad gäller den andra dimensionen, *Individualism kontra toppstyrning*, räknas till kategorin individualism beskrivningar av att den enskilde ledamoten har ett stort utrymme att handla på eget bevåg och även kritisera gruppen (inbegripet ledningen) respektive ett begränsat mandat för ledningen att styra gruppen respektive handla utan förankring i gruppen. Som toppstyrning räk-

nas, omvänt, ett begränsat utrymme för ledamöterna, ett stort handlingsutrymme och stor respekt för ledningen.

Vad gäller den tredje dimensionen, *Amatörism kontra professionalism*, räknas som professionalism effektivare arbetssätt, arbetsdelning, bestämda procedurer och specialisering. Som professionalism räknas även beskrivningar som rör olika uttryck för taktiskt och strategiskt tänkande. Som amatörism räknas uttalanden som går i motsatt riktning, dvs. beskrivningar av arbetet som oorganiserat, spontant, känslostyrt respektive fritt från taktiska och strategiska överväganden.

Ideologisk konsekvens kontra pragmatism

IDEOLOGISK KONSEKVENSKONTRA PRAGMATISM 2002

Vid den studie av Miljöpartiets grupp som genomfördes 2002 var den organisationskultur som framträdde mindre enhetlig än i övriga partier, och samstämmigheten lägre. Ett drag som kom tydligt till uttryck var dock ambitionen att bli och uppfattas som mer välanpassat i riksdagsarbetet, bland annat i meningen pragmatiskt och kompromissinriktat (gentemot potentiella samarbetspartner och/eller en tänkt opinion) snarare än ideologiskt konsekvent (Barrling Hermansson 2004: 223–232). Detta kunde knytas till att partiets erfarenhet av att förlora sina riksdagsmandat hade inneburit en form av parlamentariskt *memento mori*. Miljöpartiet tog inte sin närvaro i riksdagen för given efter förlusten 1991, och ansåg sig inte ha någon tid att förlora när det gällde att vinna parlamentariskt inflytande, en angelägenhet att påverka som även spädades på av övertygelsen om miljöfrågorna som akuta (Barrling Hermansson 2004: 228–9). Även om studien då inte var inriktad mot förändring nämnde flera ledamöter spontant vad de uppfattade som en förändring jämfört med partiets första period i riksdagen (1988–91). Intressant att notera här var att även om miljöpartisterna själva beskrev sig som mycket mer välanpassade till de parlamentariska formerna än tidigare så framstod de jämfört med övriga riksdagspartier som mer okonventionella i sitt arbetssätt. Från Miljöpartiets sida kunde man dock iakta en viss trötthet vid att uppfattas som alternativrörelsen. Flera ledamöter framförde att partiet inte hade någon särart vid sidan av de idéer man gemensamt stod bakom; vad som definierade partiet var dess idéer och *“den konkreta pragmatiska politik som vi formulerar i det parlamentariska systemet”* (Barrling Hermansson 2004: 228). Även om den samlade bilden var att partiet borde sträva mot att uppfattas som mer välanpassat så fanns samtidigt en klivenhet inför att bli alltför välanpassat, särskilt som en följd av det nära samarbetet med Persson-regeringen (från hösten 1998): tidigare *“kunde vi härja väldigt mycket med våra motioner och brassa på med våra idéer och vi hittade på nya saker hela tiden och det kändes oerhört kreativt. Nu när*

vi befinner oss i ett förhandlingsläge med regeringen kan vi inte göra eller säga vad vi vill. På så vis blir vi slipade, eller man putsar av den här grova ytan på oss då. Vi går ju in med liv och lust i detta men samtidigt har vi ständigt diskussioner om inte samarbete är ett sätt att dra ned på sina ambitioner. Är det värt det?” (Barrling Hermansson 2004: 226). Även om sådana dubier förekom var det sammanfattande intrycket att det, om än med klivna känslor, ändå fanns en tydlig inriktning mot att vilja uppfattas som mer pragmatisk och berett till kompromisser. Samtidigt som informanterna ansåg att partiet gått i riktning mot mer av pragmatism fanns ett område där en form av renlärighet föreföll leva kvar, nämligen i det avseendet att en god miljöpartist förväntades leva i enlighet med sin lära. Till exempel det villkorlösa kravet på jämställdhet som avspeglades i den dubbla ledarfunktionen, liksom idén om att idealet är att på alla sätt sträva efter att leva i samklang med naturen (Barrling Hermansson 2004: 229).

IDEOLOGISK KONSEKVENSKONTRA PRAGMATISM 2012

Enligt kartellogiken skulle Miljöpartiet ha fortsatt röra sig i pragmatisk riktning, inte minst som partiet stadigvarande befunnit sig i långtgående samarbeten med andra partier, även regeringspartier (Blyth & Katz 2005). Vad som kan utläsas ur föreliggande studie är dock att denna utveckling inte är så enkel. Det är visserligen inte så att “pragmatiseringen” alldeles gjort halt, men den förefaller stöta på hinder och framstår i dag som mer ifrågasatt än vad den var 2002, då den förvisso diskuterades men samtidigt var ett drag man önskade skulle få större genomslag i omgivningens bild av partiet.

Samtliga intervjuade ledamöter anser att gruppen är mer pragmatisk i dag än under den första tiden i riksdagen och att den samlade tendensen sedan dess är en rörelse mot mer av pragmatism. Ledamöterna menar att detta beror på, att för att kunna genomföra förändringar krävs samarbete och kompromiss: *”Vi vill genomföra konkreta förändringar som påverkar på riktigt”*, som en ledamot formulerar saken. Spänningen mellan att vara trogen de egna idéerna och behovet av att kompromissa är en del av politikens grundläggande villkor, och är i den meningen en avvägning varje politiker ständigt påminns om. Detta gäller även miljöpartister, men tre av ledamöterna beskriver ändå förhållandet mellan ideologisk konsekvens och pragmatism som att det finns en uppdelning inom gruppen, där de mindre pragmatiska ledamöterna vuxit i styrka under senare år och i dag framstår som betydligt starkare än under tidigt 2000-tal. Vad som talar för att denna beskrivning är korrekt är att den exemplifieras med olika personer och situationer samt att de tre ledamöter som ger denna beskrivning värderar uppdelningen på olika sätt: ett par ser den som delvis bekymmersam medan en ledamot förhåller sig mer neutral och anger att det finns en uppdelning mellan å ena sidan dem som är mer radikala och vill påverka mer renlärigt (ofta med hänvisning till vetenskapliga resultat) och å

andra sidan dem som i större utsträckning förordar mer kompromissinriktade förhandlingar som kan leda fram till varaktiga samarbeten och i förlängningen regeringssamarbeten. En annan ledamot menar att det rör sig om två ”läger”, och att även om majoriteten är beredd att kompromissa så har klyftan ökat och gruppen är mindre pragmatisk och kompromissvillig i dag än för ett antal år sedan, med den följderna att den nuvarande riksdagsgruppen kan sägas vara mer ”spretig” 2012 än i slutet av 1990- och början av 2000-talet. Denne ledamot nämner även att riksdagsgruppen blivit svagare i förhållande till den externa partiledningen under de senaste tre valen. Tidigare riksdagsgrupper omfattade starka, pådrivande ledamöter med en inriktning åt samma (huvudsakligen pragmatiska) håll, vilket färgade av sig på gruppen som helhet. Dagens riksdagsgrupp är i detta avseende mindre enhetlig och inte lika entydigt inriktad på att finna kompromisser och samförståndslösningar, vilket ytterligare stärker partiledningen utanför riksdagsgruppen. Denne ledamot menar vidare att omgivningens bild av partiet är den av ett mer pragmatiskt parti än vad denne ledamot menar faktiskt vara fallet,⁵ ett parti där det starkaste argumentet fortfarande lyder: *“Ja, men vår kongress har beslutat”*. Detta mindre kompromissinriktade synsätt omfattar framför allt inställningen till andra partier, men kan även gälla uppslutningen runt överenskommelser inom den egna gruppen, t.ex. partiets budgetmotion, där ledamöter i stället för att försvara helheten kan lyfta fram sin egen uppfattning (jfr även dimensionen rörande *Individualism kontra toppstyrning* nedan). Parallellt med dessa ”motrörelser” föreligger enligt denna ledamot trots allt i dag en större uppskattning för kompromissandets konst än vad som var fallet under partiets första tid.

Bilden överensstämmer med vad en annan ledamot nämner om att det i partiet (inbegripet riksdagsgruppen) fortfarande finns en stark underliggande dimension som rör hur renlärigt, äkta och genuint grön man är. Denna dimension följer inte vänster-högerskalans logik utan rör föreställningar om människans ansvar gentemot sin omvärld och vad som är ett värdigt liv (Moon 2008). Av omgivningen utanför Miljöpartiet uppfattas den ofta felaktigt som en fråga om en spänning mellan höger och vänster i partiet. I själva verket rör den hur trogen man är de underliggande gröna värden som partiet bygger på, och som de flesta står lika mycket bakom. Skillnaden ligger till stora delar på formplanet och rör hur man bäst anses förverkliga sina idéer: genom ideologisk konsekvens eller pragmatism. Denna mer ”renläriga” grupp är enligt denna ledamot inte i majoritet i gruppen i dag, men har stärkt sin ställning jämfört med tidigt 2000-tal.

Dessa två ledamöter lyfter även fram att den gröna dimensionen går djupare än att bara omfatta vilken politik man som ledamot faktiskt företräder; den rör även i vad mån man respekterar dessa gröna värden i sitt sätt att leva.

5 Denna intervju gjordes ett par månader före 2013 års kongress.

Synsättet här är fortfarande tämligen strängt och avspeglas också i de på kongresserna återkommande motionerna om uteslutande vegetarisk kost till kongresserna. För att motsvara detta ideal bör man alltså inte sitta framför teven och äta chips utan gå på teater och äta ekologisk fruktsallad; inte heller vara för elegant klädd, inte sminka sig. Sammanfattningsvis: den gode miljöpartisten bör på olika sätt visa att vederbörande *"komposterar rätt i alla hörnen"*. Detta är enligt dessa ledamöter en spänning mellan pragmatism och renlärighet som alltid funnits i partiet, men som sällan varit så tydlig i riksdagsgruppen som den är för närvarande.

Att pragmatismen inte i alla delar genomsyrar det parlamentariska arbetet avspeglas även i beskrivningarna av hur en ledamot bör uppträda för att övertyga gruppen. En ledamot pekar på vikten av att visa att det är äkta engagemang och inte strategi som ligger bakom de överväganden man gör: *"det är absolut ingen bra idé att komma med en opinionsanalys eller säga hur många väljare vi skulle kunna få"*. Denne ledamot (och en ytterligare) pekar dock på att en förändring ligger i att det i dag finns en större förståelse för argument som bygger på att man kan nå uppgörelser med andra partier i syfte att nå politiskt inflytande (jfr även dimensionen *Amatörism kontra professionalism* nedan).⁶ I partiets första riksdagsgrupper var detta en typ av resonemang gruppen skydde då det fanns en rädsla för att det skulle urvattna det egna partiets politik. Samme ledamot menar att detta delvis också har att göra med dagens upptagenhet vid de politiska blocken, inte minst i massmedia. Det finns i gruppen en viss ängslighet vad gäller omgivningens upptagenhet av att sortera in partierna i block, att allt partiet gör kommer att tolkas enligt kategorierna höger och vänster. Mot bakgrund av partiets ovilja att inordna sig i vänster/höger-schemat blir samarbetsargumentet därmed känsligare än vad det annars skulle ha behövt bli.

Ett par ledamöter resonerar också om att riksdagens arbetsformer som sådana inbjuder till en kompromissande och pragmatisk hållning: *"Allting är inte svart och vitt här i riksdagen utan det kommer tretton utredningar och visar vad ett lagförslag innebär"*. Från detta perspektiv är det intressant att notera den tyngd kongress och medlemskår ges eftersom dessa kan sägas utgöra en mer ideologiskt inriktad motvikt mot den parlamentariska pragmatismen (jfr Hagevi 2010: 183). Samtliga ledamöter pekar på att det som verkligen ger tyngd åt ett argument i partigruppens interna diskussioner är att kunna hänvisa till kongressbeslut och/eller medlemmar. Den som vill övertyga gruppen bör inte framföra: *"Vi måste visa oss regeringsdugliga"*, utan i stället: *"Vår kongress har beslutat!"*. Alla argument som bygger på att man i partiet har

6 Kompromissinriktning som den bästa vägen till politiskt inflytande är ingen självklarhet. Det moderata exemplet visar hur ett parti kan anse att en ideologiskt konsekvent linje, även i opposition, långsiktigt kan påverka den politiska dagordningen. Se vidare Barrling Hermansson 2004: 94-98.

diskuterat och kommit fram till någonting väger tungt då sådanda argument stöder idén att man inte lyssnat till någon utifrån, dvs. – enligt det för gruppen gängse synsättet – inte låtit någon obehörig styra dagordningen. I vissa situationer kan det även fungera att åberopa beslut från partistyrelsen, men i och med att det kan finnas en rivalitet mellan de olika organen är detta mer komplicerat. Ett argument som enligt ett par ledamöter aldrig skulle godtas är *”Ja men EU har sagt!”* – såvida det då inte skulle röra t.ex. ett miljöpolitiskt beslut där EU intar en mer restriktiv hållning liknande Miljöpartiets.

Som flera ledamöter också påpekar har uppfattningen om partiet som gräsrotsdemokratiskt fortfarande stöd i mycket av partiets praktiska organisation, vilket gör att det i alla fall finns en föreställning om att detta är ett parti där de partiaktiva kan påverka mer än i andra partier. Hit anses höra rotationsprincipen, att kongressen varje år riktar direkta uppmaningar till riksdagsgruppen, att partistyrelse och förtroenderåd är involverade i riksdagsarbetet samt att det i de interna dokumenten anges att partistyrelsen skall höras om bl.a. partiets budgetmotion. Uppmaningar från partiet utanför riksdagen kan gruppen inte nonchalera, men det kan däremot uppstå frågor om i vilken utsträckning de alltid måste, eller ens kan, tillmötesgå och frågan kompliceras ytterligare av att riksdagsgruppen när det kommer till kritan har möjlighet att åberopa den omständigheten att det är gruppen som har att bära det slutgiltiga ansvaret för fattade beslut.

Avslutningsvis skall nämnas vad ett par ledamöter nämner om att vad som kan beskrivas som partiets mer pragmatiska hållning i dag inte bara beror på en förändring hos partiet självt, utan även på en förändrad omgivning. Vad som för bara något decennium sedan sågs som ytterkanten är nu tidsandans huvudfåra, såväl vad avser synen på klimatfrågan som akut, som vissa livsstilsideal, där surdegsbröd, ekologisk odling och avancerad sopsortering kommit att bli den trendkänsliges identitetsmarkörer.

Sammanfattningsvis tyder de empiriska resultaten på att partiet inte beskriver någon enkel utveckling i förhållande till kartellteorins förutsägelser på denna punkt. Det är å ena sidan befogat att tala om en övergripande förändring, där riksdagsgruppen framstår som avsevärt mer pragmatisk än då partiet var nytt i riksdagen, vilket som framgått ovan även har stöd i tidigare forskning. Vad denna undersökning tillför är att visa att utvecklingen inte är enkel och linjär. Tvärtom framstår just den kulturella aspekt som den kollektiva självbildningen utgör som något av en broms för förändringen, där även riksdagsgruppen, trots att den representerar en del av partiet som fått på sin lott att bejaka den typ av samarbete och kompromisser som parlamentariskt arbete innebär, till betydande del innefattar motkrafter mot anpassning i pragmatisk riktning, och därmed även mot kartellisering. Informanternas beskrivning tyder dessutom på att dessa mer idealistiska krafter, som alltid funnits, är starkare i dag än vad de var för tio år sedan.

Individualism kontra toppstyrning

INDIVIDUALISM KONTRA TOPPSTYRNING 2002

Individualismen i den miljöpartistiska partigruppen var det kulturdrag som framträdde allra tydligast i studien 2002, och ett drag som inte är förenligt med den toppstyrning som kartellteorin implicerar. Gruppen var den vid sidan av Vänsterpartiet där utrymmet för den enskilde ledamoten beskrevs som störst. Individualismen kunde ibland ta sig sådana uttryck att den gick ut över gruppens strävanden i riktning mot pragmatism och professionalism (se vidare nedan). Utrymmet för individen innebar även utrymme för ett högt tonläge och svårigheter att finna gemensamma lösningar i det interna grupparbetet, och samtidigt som man pekade på att det fanns något dynamiskt i det stundom hårda samtalsklimatet så var det samtidigt något som kunde tära på grupplemmarna. I stället för att uppmuntra beskrevs det som vanligt att ledamöterna intog en kritisk ton gentemot varandra. Vissa ledamöter pekade på detta som en följd av en uttalad jantelag medan en annan förklaring som framfördes var att diskussionen blir mer intensiv i ett förhållandevis nytt parti som inte har lika inarbetade ståndpunkter utan fler frågor där man behöver ta ställning, processer som föranleder hetare diskussioner (Barrling Hermansson 2004: 232-7).

INDIVIDUALISM KONTRA TOPPSTYRNING 2012

Det övergripande intrycket är att individualismen består och partiet framstår fortfarande som ett parti med, för riksdagsförhållanden, stort utrymme för individuella ledamöter och omvänt en ledning som på olika sätt påminns om att den inte bör ta sig friheter. Beskrivningen på denna punkt är samstämmig och detta är ett drag som lyfts fram av samtliga informanter.

En av ledamöterna beskriver det som att det i stort sett inte finns någon begränsning för individens möjlighet att ta utrymme i gruppen. Tvärtom är detta något som uppskattas och uppmuntras. En konsekvens är att samtliga ledamöter vill göra sin röst hörd på grupp- och så kallade teammöten, vilket av omgivningen ibland uppfattas som frustrerande då det innebär att det tar lång tid innan gruppen kommer överens. Å andra sidan finns enligt ledamöten en stark känsla av att när gruppen väl nått en ståndpunkt har alla kunnat vara med och påverka, vilket gör att besluten vinner i legitimitet. En annan ledamot beskriver det som att partiet har en icke hierarkisk, jämförelsevis "platt" organisation där individerna ges mycket stort utrymme med ingående diskussioner, och utrymme för alla i gruppen att påverka politiken.

Det finns även ett betydande utrymme att kritisera gruppen. En ledamot beskriver detta som ett uttryck för uppskattningen och respekten för starkt engagemang och utrymmet för "*känslan i politiken*", och tonen kan i laddade frågor därför ibland bli hård, en beskrivning som överensstämmer med den som framkom 2002. Flera ledamöter nämner även möjligheten att kritisera

partiet offentligt (t.ex. i rikstäckande debattsammanhang) utan att detta uppfattas som provocerande eller ens ägnat att förvåna.

Flera ledamöter lyfter även fram den starka icke-hierarkiska delen i kulturen, en sida några ledamöter menar ibland kan gå till viss överdrift. Det har till exempel inte varit väl sett när språkrör i en fråga uttryckt en uppfattning som inte varit förankrad i riksdagsgruppen (värt att notera är att utrymmet för individen sålunda inte i lika stor utsträckning omfattar ledande företrädare) och det beskrivs som uteslutet att ledningen skulle ta över och fatta beslut då oenighet råder inom gruppen. Om en ledamot vill övertyga gruppen i en fråga gör vederbörande klokt i att inte åberopa vad språkrören (eller annan person med framträdande uppdrag) framfört. Skulle någon ändå hänvisa till en person med ledningsuppdrag (sic) kommer svaret från gruppen enligt denna ledamot som ett brev på posten: *"Ja men dom ska inte uttala sig innan vi i gruppen har bestämt!"*

Detta decentraliserade sätt att arbeta är som bekant något som avspeglas i olika delar i partiets praktiska organisation: uppdelningen av ledarskap på olika nivåer, benämningen "språkrör" i stället för partiledare liksom rotationsprincipen, och flera ledamöter pekar på den stolthet som finns över detta arbetssätt. En ledamot nämner att delar i partiets struktur inte är i överensstämmelse med riksdagsförvaltningens former, t.ex. den hierarkiska ordning för titlar som gäller i riksdagens dokumentmallar. Det finns över huvud taget en utbredd misstänksamhet mot vad partiet ser som makten och eliten, en allmänt kritisk inställning till dem "där uppe", som fortfarande lever kvar, om än något svagare än förr. Även de ledamöter som anser att denna antiauktoritära hållning ibland tar sig orimliga uttryck, menar att inställningen i grunden är sund och något man med rätta är stolt över som parti. Alla ledamöter märker även av den i reaktionerna i partiets utomparlamentariska organisation, där det underförstås eller sägs rakt ut att *"Ni ska inte tro att ni är någonting bara för att ni sitter i riksdagen"*; skulle en riksdagsledamot peka på det lag- eller budgettekniskt problematiska i ett förslag som framförts från den riksdagsexterna partiorganisationen, föranleder detta inte sällan misstankar om illegitim maktutövning. En ledamot berättar även att det på gruppmötena kan bli diskussioner ned på meningsbyggnadsnivå, och att detta är ett sätt för gruppen att markera för ledningen att den inte kan eller har rätt att ta sig friheter.

En ledamot, som ändå anger individualismen som utmärkande för partiet, med rikhaltiga exempel, bedömer ändå att den kan ha dämpats något jämfört med när partiet kom in i riksdagen 1988, då misstänksamheten mot riksdagsarbetet var ännu större. En annan ledamot pekar på att det individuella inflytandet i viss mån är konjunktorellt. Ju mer makt gruppen får (t.ex. genom att utgöra majoritetsunderlag), desto mindre blir det individuella handlingsutrymmet, även om de exempel ledamoten ger framför allt gäller votering i kammaren. Har man ingått ett samarbete med ett eller flera andra partier bör

partidisciplinen enligt denne ledamot hållas, annat vore att jämföra med kontraktsbrott. I denna del kan kravet på partidisciplin under vissa förhållanden visa sig tämligen strikt (jfr Gilljam m.fl. 2010: 55).

Individualismen avspeglas även i hur riksdagsgruppen fattar beslut vid de tillfällen den inte kan komma överens. Samtliga ledamöter lyfter här fram votering inom gruppen som ett självklart alternativ som tämligen ofta tillämpas.⁷ Flera ledamöter betonar att det i politiska frågor av vikt är uteslutet att lyfta frågan till partiledning eller berörda utskotts företrädare. I möjligaste mån söker man finna en kompromiss, ofta genom långa (med en ledamots ord: ”tidsödande”) diskussioner i riksdagsgruppen. Men om en kompromiss inte kan nås ses votering som den naturliga lösningen och som fullkomligt oproblematisk (vilket betonas), en enkel avspiegling av synsättet en ledamot – en röst. Enligt de intervjuade ledamöterna har inte någon förändring ägt rum i detta avseende. Slutsatsen att individualismen inte märkbart minskat får även stöd i andra studier. Till exempel visar undersökningar av ledamöternas sätt att se på representationsprincipen att det inom Miljöpartiet är en hög och jämn andel som anser att en riksdagsledamot i principfrågor bör prioritera den egna ståndpunkten om denna skulle stå i konflikt till partiets ståndpunkt (Gilljam m.fl. 2010: 50; Wängnerud 2012).

Sammanfattningsvis kan konstateras att vad avser dimensionen *Individualism kontra toppstyrning* ges mycket svagt stöd för en utveckling i enlighet med kartellogiken. Även om individualismen dämpats något jämfört med partiets första år i riksdagen och delvis beskrivs som konjunkturrell, framstår den fortfarande som jämförelsevis stark, för att inte säga anmärkningsvärt stark med tanke på det formaliserat partistyrda parlamentariska sammanhang som riksdagen utgör. Det är på denna punkt svårt att iaktta någon förändring jämfört med studien 2002 (Barrling Hermansson 2004).

Amatörism kontra professionalism

AMATÖRISM KONTRA PROFESSIONALISM 2002

I studien från 2002 berördes frågan om amatörism kontra professionalism inte i lika stor utsträckning som de två föregående dimensionerna (en följd av att intervjufrågorna där var öppet hållna, ledamöterna avgjorde själva vilken tematik de ville uppehålla sig vid då de beskrev gruppulturen). När denna aspekt framträdde var det för det första i anslutning till frågan om i vilken utsträckning partiet anpassat sig till riksdagsformerna. Resonemangen sammanföll då

7 Intervjuer med andra partiföreträdare i denna undersökning tyder på att denna positiva syn på votering inom gruppen inte är någon självklarhet. Kristdemokrater i den studie som genomfördes 2012 betonar t.ex. att det är något som alltid bör undvikas då det splittrar gruppen.

ofta med resonemang om pragmatism (jfr avsnittet ovan). Vad som berördes var frågan om huruvida partiet rört sig från alternativrörelse till att bli mer anpassat. En ledamot lyfte fram att det kännetecknande för partiet var “[a]tt också acceptera de parlamentariska spelreglerna, det är vi också måna om för att inte uppfattas som något katten har släpat in utan visa att vi följer de parlamentariska spelreglerna. Följ klädkoder, koder, rubbet.” (Barrling Hermansson 2004: 228). För det andra aktualiserades denna dimension också i resonemangen om känslans roll för politiken. Miljöpartiet var det parti som tydligast lyfte fram att känslor av olika slag bör vara ett inslag i politiken och den beskrivningen återkom även i de omgivningande partiernas bild av partiet (men från de sistnämndas perspektiv inte sällan som något udda och främmande, Barrling Hermansson 2004: 224-7).

AMATÖRISM KONTRA PROFESSIONALISM 2012

Resultaten på denna punkt är inte alldeles entydiga. För det första kan nämnas att ledamöternas beskrivningar av vad de ser som professionalism har två delar. Den ena rör mer organisatoriska aspekter av det politiska arbetet, där försök att finna effektivare arbetssätt, arbetsdelning, specialisering och dylikt betecknas som professionalism (jfr Hagevi 2010). Den andra delen rör företeelser knutna till taktik och strategi, där en inriktning mot mer av taktiskt och strategiskt tänkande alltså betecknas som professionalisering. Samtliga ledamöter beskriver att gruppen blivit betydligt mer professionell i sitt förhållningssätt vad avser den första, organisatoriska, delen. Beskrivningen härvidlag är till övervägande del neutral eller positiv, men ändå omgärdad av förbehåll. Vad gäller de delar i det politiska arbetet som ledamöterna betecknar ”spel”, ”taktik” och ”karriärism” finns dock en uttrycklig skepsis och detta är något flera ledamöter uttryckligen tar avstånd från och nämner som främmande för partiet. Över huvud taget förefaller det fortfarande finnas en kluven inställning till professionalisering: parat med insikten att partiet behöver uppnå en viss effektivitet i arbetet, och att man ser ett värde i detta, finns en rädsla för att förlora vad som ses som positivt med den ursprungliga amatörismen, en dubbelhet som även avspeglas i Dahls (2011) studie av partiets förhållande till medlemmarna. Även där går det att iakttä vissa, om än inte entydiga, tendenser till professionalisering.

En ledamot beskriver professionaliseringen som en ökad anpassning till riksdagen som organisation som *”en resa från gräsrotter som växer som ogräs”* till ett mer välordnat parti. I studien från 2002 fanns en uttalad ovilja att acceptera många av de regler och normer som hos övriga partier i riksdagen togs för självklara (Barrling Hermansson 2004: 234; jfr även Sannerstedt 1992: 226). Denne ledamot nämner att det på denna punkt skett en viss förändring och att det i dag råder en större anpassning till omgivningen. Man har också tagit till sig de utbildningar som finns om hur man klär sig, uppträder i riksdagen och

kammaren. En ledamot menar att det förvisso finns både för- och nackdelar med professionaliseringen, men att den är en naturlig konsekvens av att man arbetar i en parlamentarisk miljö där man eftersträvar inflytande. En ledamot framhåller att en stor förändring ligger i den ökade uppskattningen för förmågan till "kommunikation", inte minst den med världen utanför riksdagen. Även sociala medier nämns här som alltmer betydelsefulla.

Här kan även nämnas den arbetsordning gruppen byggt upp sedan drygt ett år med särskilda "team" i stället för de tidigare utskottskommittéerna. Teamen (fyra till antalet, utskottsvis ordnade) har ett större ansvar och en tydligare beredande funktion, vilket innebär att färre frågor behöver behandlas i riksdagsgruppen. Den allmänna beskrivningen av dessa team är att de fungerar väl, men en ledamot pekar på att en möjlig nackdel är att detta mer formaliserade arbete innebär att kunskapsnivån hos övriga gruppen sjunker. Den nya organisationen avspeglar alltså den utveckling mot mer av specialister och mindre av generalister inom gruppen som Hagevi (2010) beskriver. Denna mer strukturerade organisation är sålunda ett sådant uttryck för professionalisering som på sikt skulle kunna innebära att individualismen (som en följd av sjunkande kunskapsnivå vid sidan av det egna specialområdet) i gruppen dämpas. Det är dock inget som framkom i denna undersökning.

Samtidigt som det skett en tydlig förändring i riktning mot mer professionalism finns också en betydande skepsis mot vissa aspekter av ett mer professionellt förhållningssätt till politiskt arbete. På den individuella nivån pekar en ledamot på att det mindre än i andra partier är viktigt att behärska det "*politiska hantverket*" (t.ex. att behärska ett visst språk, vissa processer, vissa roller) för att anses kompetent i Miljöpartiet. I stället är det som räknas dels att en ledamot är insatt i sakfrågorna (särskilt miljö- och klimatfrågor), dels att ledamoten bottnar i ett känslomässigt engagemang ("*hjärta och engagemang*") och inte uppträder som om politiken vore ett sätt att främja den egna karriären. Tvärtom, personliga karriärambitioner kan enligt flera ledamöter direkt undergräva en ledamots förutsättningar att vinna status och förtroende.

Resultatet bör granskas närmare då det förefaller motsäga vad som i en annan studie påvisats om Miljöpartiet som det parti där flest ledamöter ger uttryck för karriärambitioner (Öhberg 2011: 71). Skillnaden kan dock förstås som ett uttryck för att Öhbergs (fullt rimliga) kriterier för karriärambitioner (långsiktighet, vilja att byta till en institution med högre status och svåruppnåeligt mål) från ett miljöpartistiskt perspektiv snarare än 'karriärism' skulle kunna beskrivas som vägar för individen att ta utrymme och därmed som en förutsättning för individualism. Att den enskilde ledamoten siktar högt och tänker långsiktigt är inom ramen för den miljöpartistiska kulturen fullt accepterat (och till och med önskvärt) så länge det inte finns skäl att misstänka att detta sker i avsikt att gynna den egna karriären, utan för att främja det goda ändamål partiet anses ha. Materialet rymmer även en ingående beskrivning av

partiets förhållande till karriärambitioner som stöder en sådan tolkning. Denne ledamot menar att kombinationen av individualism och idealitet gör att det å ena sidan finns ett betydande utrymme för enskilda att träda fram (och även vara kritisk till partiet, med hänvisning till att man är mer rättrådig än övriga gruppen) för den goda sakens skull. Men som ledamot måste man här förmedla intrycket att man strävar efter makt och inflytande för just den goda saken, inte för att gagna sin egen karriär (ett synsätt som bl.a. avspeglas i partiets rotationsprincip och delad ledning i viktiga funktioner). På motsvarande vis är det bästa sättet att övertyga gruppen inte att säga att man själv har en lysande idé utan i stället betona att *"det här är inte mitt eget förslag, men jag fångade upp det"* (gärna i en lokalavdelning). Det allra bästa är om man kan få någon annan att framföra den egna idén, allt för att det skall framstå som att det man gör gör man för idéernas skull, inte för en egen plats i solen. Ett liknande resonemang finns även i vad denne ledamot, tillsammans med ytterligare en, nämner om att ordet "status" är negativt laddat och att man hellre talar om "förtroende".

Denna kombination av individualism och trohet mot de egna idéerna avspeglas även i synen på "Partiet". En ledamot nämner att till skillnad från vad man uppfattar vara fallet i t.ex. Socialdemokraterna, finns inom Miljöpartiet ingen förväntan om att man skall vara lojal med Partiet, utan det är idéerna man skall vara trogen. Som ett uttryck för detta synsätt nämns att i Miljöpartiet är det kulturellt korrekta svaret på frågan när man gick med i partiet inte "När jag var mycket ung" utan: "I januari, det är ett aktivt ställningstagande varje år". Frånvaron av tydliga hierarkier och den motsägelsefulla inställningen till individens legitima handlingsutrymme bäddar enligt denna ledamot även för en hel del taktiserande, och detta trots att "taktik" som ord är lika illa laddat som "status" och "karriär" och inte alls förenligt med den egna självbilden. Denna ledamot pekar på att även om strikta hierarkier (som hos t.ex. Moderaterna) kan verka hårda så är de i en mening mer demokratiska i och med att det ändå är tydligt var makten ligger och hur den utövas.

Även ett par andra ledamöter lyfter fram att det jämfört med i andra partier finns en mindre acceptans för den typ av politiskt hantverk som består i taktiserande och nätverksbyggande. En ytterligare ledamot ger på detta tema exempel på gröna systerpartier i andra länder som av just taktiska skäl anslutit sig till en politisk linje de egentligen är emot och detta i syfte att vinna väljare. Ett sådant uppträdande vore enligt denne ledamot otänkbart för det svenska Miljöpartiet. Gruppens skepsis mot politiskt hantverk, inbegripet taktik, har enligt dessa ledamöter inte i grunden förändrats utan *"ligger ganska stabilt"*, även om det som man *"kanske rynkat litet på näsan åt tidigare"*, kunskap om den politiska processen, ändå kommit att bli högre värderat. Även här kommer ett idealistiskt drag in: skicklighet är för många miljöpartister fortfarande att hålla god min i elakt spel, dvs. inte själv hänfalla åt det spel politiken anses innebära utan att ståndaktigt försvara sina ideal och principer och, trots omgi-

vande partiets ”översittarattityder och härskartekniker”, söka kraft i känslan av att man är en underdog som ändå vet att man har rätt och kommer att få rätt men vars öde det är att bli förlöjligad av en inte lika insiktsfull omgivning. Dessa båda ledamöter bedömer att Miljöpartiet sätter ett värde på att inte vara som andra partier, och sannolikt har detta bidragit till att de i många andra partiets ögon setts som overridealistiska, med ett drag av naivitet över sig (en bild som ett par av de intervjuade ledamöterna till viss del delar). Idealitetens baksida beskrivs som en oförmåga att inse politikens realiteter, och vilka krav som ställs på den som faktiskt kommer i regeringsställning. Oviljan att bejaka det politiska hantverket, som denne ledamot menar fortfarande lever inom partiet, blir i en sådan situation en black om foten.

Vad gäller synen på den aspekt som rör förhållandet saklighet kontra känslor, berör samtliga informanter partiets stolthet över vad som beskrivs som gruppens strävan att lagda förslag skall vara fakta- och vetenskapligt grundade (framför allt är det här naturvetenskap, med dess koppling till miljö- och klimatfrågor, som avses). En ledamot pekar på att nackdelen med ”kunskapsbaserad” politik är att den förmenta insikten om vad som är sant inte nödvändigtvis delas av folkmajoriteten.

En intressant paradox i detta sammanhang är att samtidigt som (natur)vetenskapen väger tungt är Miljöpartiet ett parti där det ges betydande utrymme för känslor och där dessa rentav beskrivs som viktiga i beslutsfattandet. Känslan för rättvisa, för djur och natur, för kommande generationer, för människors lika värde, för vad det innebär att bli förnedrad eller kränkt. Och dylikt. En ledamot beskriver det som att den som vill övertyga gruppen därför bör grunda sitt resonemang på sakkunskap, men även kunna förmedla vilken typ av känslor ett visst politiskt förslag skulle kunna leda till eller utgå från. En annan ledamot pekar på den spänning som finns mellan att stå för det som är sakligt och det som är känslobaserat. Å ena sidan har partiet en tydlig akademisk prägel: politiken skall vara baserad på (natur)vetenskap och det anses även ”litet fult” att tala plånboksfrågor då man bör sikta mot högre värden än så (något som även anknyter till de krav på en viss livsstil som redogjordes ovan, levande teater i stället för livlös teve). Detta är en del i partiet som det tidigare språkröret Maria Wetterstrand enligt denne ledamot förkroppsligar. Parallellt finns det ett med riksdagsmätt mätt ovanligt stort utrymme för att visa känslor, med gruppmöten som kan vara stormiga, befolkade av ”drama queens” och, som en annan ledamot formulerar saken, ”egotrippade” personer som inte drar sig för att visa detta. I detta avseende är samstämmigheten med vad som framfördes i studien 2002 betydande.

Vad gäller dimensionen professionalism kan vi, för att sammanfatta, iaktta en motsvarande kluvenhet som beträffande pragmatism. Å ena sidan har partiet förändrats och rört sig i riktning mot mer av professionalism, dvs. en förändring i linje med kartellogiken. Å andra sidan finns även här en utbredd

skepsis mot att bli för likt de etablerade partierna. Det förhållandevis stora utrymme som ges känslor överensstämmer med bilden som framträdde 2002. Kombinationen av kunskap och känslor är särskilt intressant som *båda* dessa delar kan sägas stå i konflikt med den typ av pragmatism som kartellteorin beskriver: tilltron till (natur)vetenskap i och med att övertygelsen om att grunden för den politik man förespråkar är grundad i fakta och därmed försvårar kompromisser; utrymmet för känslor eftersom det begränsar den typ av renodlad mål-medelrationalitet som ligger i kartellteorin.

Slutsatser

De slutsatser som kan dras av denna undersökning är inte entydiga. Å ena sidan talar studien inte mot vad tidigare forskning pekat på om att dagens Miljöpartiet är mer pragmatiskt och mer professionaliserat än då partiet var nytt i riksdagen. Detta är också ett resultat som visar att Miljöpartiet förändrats på ett sätt som inte motsäger kartellogiken. Å andra sidan är förändringen inte otvetydig: individualismen framstår som fortsatt stark och det finns en viss skepsis mot professionalisering i och med att partiet därmed anses löpa risk att förlora den idealism miljöpartisterna värdesätter högt. Bejakandet av känslans roll inom politiken som kom tydligt till uttryck 2002 finns kvar, och detta är särskilt intressant mot bakgrund av den starka ställning (natur)vetenskapen har inom detta parti. Vidare skall nämnas att utvecklingen i riktning mot mer av pragmatism inte är linjär. Tvärtom finns det stöd för att påstå att partiet under senare år har erfarit något av en "backlash" i denna del. Uppslutningen runt pragmatismen framstod som större 2002, då kulturen i riksdagsgruppen senast undersöktes. Här bör även nämnas partiets, jämfört med flera andra partier, goda medlemsutveckling under senare år. Föreliggande studie kan dock inte ge svar på frågan om orsak och verkan: är det ökande medlemstal som motverkat kartelliseringstendenser eller är det omvänt den omständigheten att partiet delvis motstått dessa och inte blivit "som alla andra partier" som bidragit till dess förhållandevis positiva medlemsutveckling? Tydligt är i alla fall att Miljöpartiets arv av att lägga stor vikt vid medlemmar och kongress intar en framträdande roll i den egna självbilden och rådande normer om hur parlamentariskt arbete bör bedrivas.

För att förstå det motstånd mot pragmatism och professionalisering som präglad, och i viss mån fortfarande präglar, partiet, måste man ta fasta på den starka idealism som partiets kultur fortfarande rymmer. Även individualismen och föreställningen om sig själv som ett gräsrotsdemokratiskt, icke-hierarkiskt, parti spelar en viktig roll i detta avseende. Samtidigt som individen har ett betydande utrymme, så är uttalad karriärism hos individen inte väl sett i Miljöpartiet. Även denna motsättning kan förstås med utgångspunkt i de starkt idealistiska drag som lever kvar i partikulturen. Individualismen kan beskrivas

som ett sätt att skydda idéerna mot den hotande, kollektivistiska koloss som en partiapparat anses kunna utgöra. Den individuella ledamoten kan sägas ha sitt tydliga mandat för att kunna fullgöra en nödvändig funktion som ”whistleblower” gentemot den makt ett parti med dess inneboende kollektivism kan föra med sig, inte för att dra personlig nytta av sin roll. Möjligen kan även det vi sedan tidigare vet om den förändrade inställningen till specialism/generalism (Hagevi 2010) förstås i ljuset av ledamöternas vilja att bemäktiga sig denna koloss, i och med att specialisering är ett sätt för den individuella ledamoten att öka sitt inflytande över gruppen (i de frågor där man är specialist vill säga; avvägningen är sannolikt inte enkel).

Vad gäller frågan om huruvida tendenserna i riktning mot mer av pragmatism och professionalisering skall betraktas som kartelliseringstendenser eller normala steg i ett partis livscykel är som berördes i inledningen svårt att avgöra mot bakgrund av att Miljöpartiet under de senaste decennierna gått från ett nybildat parti (dessutom med antietablissemangskaraktär) till etablerat riksdagsparti. En sådan process ställer i sig krav på en typ av anpassning som inte i sig behöver innebära kartellisering. Vad vi med utgångspunkt i denna studie däremot kan göra, är att framföra ett mer negativt argument. Vi kan inte säkert säga vad den förändring Miljöpartiet genomgått beror på, men vi kan däremot konstatera att inte ens en, för det svenska partissystemet, udda fågel som Miljöpartiet helt kan verka i strid med de former och procedurer som parlamentariskt arbete innebär, en anpassning som kan antas underlätta för ett parti att, parallellt eller i ett senare skede, kunna röra sig i riktning mot mer av ett arbetssätt som är i linje med det kartellogiken förutsätter för att kunna slå igenom.

Miljöpartiet uppvisar sålunda ett antal förändringar som är i linje med kartelltesens förutsägelser om partiets utveckling, men samtidigt också motrörelser. Det är tydligt att kulturella föreställningar inte utgör absoluta hinder, men däremot en typ av bromsande och ibland återhållande kraft som försvårar en utveckling mot vad som skulle vara mål-medelrationellt i en enklare mening, t.ex. effektivare organisation, smidigare samarbete över partigränser eller framgång hos väljarna.

Framgångar är, som nämndes i inledningen, inte i alla delar enkla att hantera för ett parti. Att växa, väljarmässigt eller i inflytande, gör att grundläggande frågor om vem man är och vem man vill vara ställs på sin spets (Panebianco 1988). Miljöpartiets förhållande till sin egen utveckling mot ett etablerat parti kan sägas rymma en oro för att sälja sin själ, om inte till Djävulen, så till det etablissemang som man gjort till sin sak att ifrågasätta. Från det perspektivet kan vi bättre förstå att de drag vi förknippar med kartellisering (pragmatism, toppstyrning, professionalisering) inte har alldeles lätt att göra sig gällande i ett parti som Miljöpartiet. Maskrosens rötter förefaller inte bara sitta djupt. Varje uppdragen maskros synes innebära risken för att ett kvarblivet rotskott förgre-

nar sig – med ännu flera energiskt lysande gula blommor än som fanns där från början.

Referenser

- Allern, Elin & Karina Pedersen, 2007. "The Impact of Party Organisational Changes on Democracy", *West European Politics* 30, s 68-92.
- Barrling Hermansson, Katarina, 2004. *Partikulturer. Kollektiva självbilder och normer i Sveriges riksdag*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Barrling, Katarina, 2013. "Exploring the Inner Life of the Party. A Framework for Analyzing Elite Party Culture", *Scandinavian Political Studies* 36(2), s 177-199 (onlin-publicerad 2012-12-06).
- Berry, Jeffrey, 2002. "Validity and Reliability Issues in Elite Interviewing", *Political Science and Politics*, 25(4), s 679-682.
- Blyth, Mark & Katz, Richard S., 2005. "From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party", *West European Politics*, 28(1), s 33-60.
- Bomberg, Elizabeth, 2002. "The Europeanisation of Green Parties: Exploring the EU's Impact", *West European Politics*, 25(3), s 29-50.
- Burchell, Jon, 2001. "Organisational Reform within European Green Parties", *West European Politics*, 24(3) s 113-34.
- Chabal, Patrick & Daloz, Jean-Pascal, 2006. *Culture Troubles: Politics and the Interpretation of Meaning*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Dahl, Svend, 2011. *Efter folkrörelsepartiet. Om aktivism och politiska kursomläggningar i tre svenska riksdagspartier*. Stockholm: Stockholm Studies in Politics.
- Davidsson, Lars, 2006. *I linje med partiet? Maktspel och lojalitet i den svenska riksdagen*. Stockholm: SNS Förlag.
- Dumont, Patrick & Bäck, Hanna, 2006. "Why so few, and why so late? Green parties and the question of governmental participation", *European Journal of Political Research* 45, s 35-67.
- Detterbeck, Klaus, 2005. "Cartel Parties in Western Europe?", *Party Politics* 11 (2), s 173-91.
- Esaiasson, Peter & Heidar, Knut (red.), 2000. *Beyond Westminster and Congress: The Nordic Experience*. Columbus: Ohio State University Press.
- Geertz, Clifford, 1975. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books Inc. Publishers.
- Gilljam, Mikael, Karlsson, David & Sundell, Anders, 2010. "Representationsprinciper i riksdag och kommuner", i Brothén, Martin och Holmberg, Sören (red.), *Folkets representanter. En bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus, 2010. "Riksdagsledamöternas upplevda inflytande i riksdagsgruppen" s 173-208 i Brothén, Martin och Holmberg, Sören (red.), *Folkets representanter. En bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Harmel, Robert & Janda, Kenneth, 1994. "An Integrated Theory of Party Goals and Party Change", *Journal of Theoretical Politics* 6, s 259-87.
- Isberg, Magnus, 1999. *Riksdagsledamöten i sin partigrupp: 52 riksdagsveteraners erfarenheter av partigruppernas arbetssätt och inflytande*. Nora: Gidlunds Förlag.
- Jensen, Torben, 1993. *Politik i praxis*. Köpenhamn: Samfundslitteratur.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 1995. "Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics* 1(1): 5-28.
- Katz, Richard S. & Peter Mair, 2002. "The Ascendency of the Party in Public Office: Party Organization Change in Twentieth-Century Democracies", s 113-135 i Richard

- Gunther, José Ramón Montero & Juan J. Linz (red.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2009. "The Cartel party Thesis: A Restatement", *Perspectives on Politics*, 7(4), s 753-766.
- King, Gary, Keohane, Robert O. & Verba, Sidney, 1994. *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton: Princeton University Press.
- Kitschelt, Herbert, 2000. "Citizen, Politicians, and Party Cartelization", *European Journal of Political Research*, 37(2), s 149-179.
- Kitschelt, Herbert, 1994. *The Transformation of European Social Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Koole, Ruud, 1996. "Cadre, Catch-all or Cartel? A Comment on the Notion of the Cartel Party", *Party Politics*, 2(4) s 507-534.
- Landfried, Christine, 1990. *Parteifinanzien und politische Macht: Eine vergleichende Studie zur Bundesrepublik, zu Italien und den USA*. Baden-Baden: Nomos Verlag.
- Ljunggren, Stig-Björn, 2010. "Miljöpartiet De Gröna. Från miljömissnöjesparti till grön regeringspartner", *Statsvetenskaplig tidskrift*, 112(2), s 177-188.
- Loxbo, Karl, 2011. "The fate of intra-party democracy: Leadership autonomy and activist influence in the mass party and the cartel party", *Political Parties* (published online <http://ppq.sagepub.com.proxy.lnu.se/content/early/2011/07/06/1354068811407583.full.pdf+html>).
- Mair, Peter, 1997. *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Oxford University Press.
- Moon, Michael, 2008. *Green Ideology and its Relation to Modernity. Including a Case Study of the Green Party of Sweden*. Lund: Studies in Human Ecology 10.
- Ferdinand Müller-Rommel, 2002. "The Lifespan and the Political Performance of Green Parties in Western Europe", *Environmental Politics*, 11(1), s 1-16.
- Panbianco, Angelo, 1988. *Political parties: organization and power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Poguntke, Thomas, 2001. "From Nuclear Building Sites to Cabinet: The Career of the German Green Party". Paper 6. Keele University: School of Politics, International Relations and the Environment (SPIRE), Keele European Parties Research Unit (KEPRU).
- Regeringskansliet, 2011. *Ramöverenskommelse mellan regeringen och Miljöpartiet de gröna om migrationspolitik*, 3 mars.
- Riksdagen, 2013. *Partiledardebatt*, prot. 2012/13:121.
- Sannerstedt, Anders, 1992. *Förhandlingar i riksdagen*. Lund: Lund University Press.
- Svenska Dagbladet, 2013. *Ny lag ska skydda fler barn*, 2013-04-11.
- Vedung, Evert, 1988. "Grönt för Miljöpartiet", *Politica* 20(4), s 432-447.
- Widfeldt, Anders, 1997. *Linking Parties with People? Party Membership in Sweden 1960-1994*. Gothenburg: Department of Political Science, University of Gothenburg.
- Wängnerud, Lena, 2012. "Viner partipiskan hårdare i partier med vågmästarroll?", i Björkman, Jenny & Fjaestad, Björn (red.), *Tungan på vågen. Vågmästare och balanspartier. RJ årsbok 2012/2013*. Stockholm: Makadam Förlag.
- Wörlund, Ingemar, 2005. "Miljöpartiet i Sverige och Norge", i Demker, Marie & Lars Svåsand (red.), *Partiernas århundrade. Fempartimodellens uppgång och fall i Sverige och Norge*. Stockholm: Santérus förlag.
- Öhberg, Patrik, 2011. *Politiker med karriärambitioner – en omöjlig självklarhet. En studie om karriärambitionerens betydelse i den representativa demokratin*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

INTERVJUER

Bolund, Per (ledamot i Finansutskottet).

Ferm, Maria (ledamot i Justitieukskottet, suppleant i Socialförsäkringsutskottet).

Holm, Ulf (andre vice talman, ledamot i Riksrevisionens parlamentariska råd, ledamot i EU-nämnden, suppleant i Arbetsmarknadsutskottet).

Kaplan, Mehmet (gruppledare, ledamot i Riksdagsstyrelsen, ledamot i Valberedningen, ledamot i Arbetsmarknadsutskottet, suppleant i Justitieutskottet, Kulturutskottet och Utrikesutskottet).

Valtersson, Mikaela (inga uppdrag sedan 2011-09-15, senaste uppdrag: gruppledare, ledamot i Riksdagsstyrelsen, ledamot i Valberedningen, ledamot i Finansutskottet).

Ångquist, Per (chef vid Miljöpartiets riksdagskansli).

Europeisering och kartellisering av nationella partisystem?

Förändrade konfliktlinjer mellan partierna i riksdagens EU-nämnd mellan 1995 och 2012

Karl Loxbo

Europeanization and Party System Cartelization? – Changing Patterns of Partisan Conflict in the Swedish European Affairs Committee between 1995 and 2012

Several scholars argue that Europeanization, by transferring political authority to non-partisan supra-national institutions, leads to depoliticization, and even party system cartelization, at the national level. Other scholars, however, maintain that European integration instead is likely to boost partisan conflicts over time. This article tests these rival hypotheses – depoliticization or politicization – using a case study of Swedish European Affairs Committee between 1995 and 2012. If Europeanization results in depoliticization and a waning of opposition, the article argues that the Swedish experiences are likely to confirm this tendency. Yet, in contrast to these expectations, the article presents evidence indicating that partisan struggles on Europeanization in Sweden – particularly on issues of relevance to the left-right divide – has intensified significantly over time. Therefore, the article casts a shadow of doubt over the hypothesis of depoliticization, as well as over the influential cartel party thesis, while instead supporting the rival hypothesis of increased politicization.

Introduktion¹

En spridd uppfattning inom partiforskningen är att globaliseringen, genom att undergräva nationalstatens suveränitet, också bidrar till att urholka konflikter mellan politiska partier på den nationella nivån (se t.ex. Schmitter 2008; Azmanova 2011; Teperoglou & Tastsanis 2011). I Europa menar flera forskare att dessa tendenser till avpolitiserings påskyndas av den europeiska integrationsprocessen (Glencross 2009; Bartolini 2005; Scharpf 2010). I denna forskning

¹ Studien utgör en rapport från forskningsprojektet "Party Government in Flux: Changing Conditions for the Party Groups in the Swedish Riksdag", som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond.

Karl Loxbo är lektor i statsvetenskap vid Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet.
E-mail: karl.loxbo@lnu.se

beskrivs EU som ett teknokratiskt "polity without politics" (Schmidt 2006), som inte lämnar utrymme för traditionella konflikter mellan vänster och höger (Streeck 2012). Europeisering² antas därför få dramatiska följder för den representativa demokratin, vars legitimitet alltså har sin grund i politiska partier på den nationella arenan (Bartolini 2005). Eftersom partierna har svårt att påverka EU skapas incitament till att tysta ned relaterade frågor i valkampanjer (Johansson & Raunio 2001; Ladrech 2002; Mair 2007: 12; Toshkov 2011) samtidigt som regeringar, och professionella tjänstemän, får ökat inflytande på bekostnad av parlament (se t.ex. Bäck *et al.* 2009). Det demokratiska problemet antas emellertid vara mer djupgående än så. Enligt Mair (2007) saknas överhuvudtaget en naturlig arena för partipolitisk debatt kring europeisk integration (jfr Føllesdal & Hix 2006). Resultatet blir att den för demokratin nödvändiga interaktionen mellan regering och opposition förtvinar och att konflikter i första hand tenderar att handla om EU-systemets vara eller icke vara.

Mot denna bakgrund argumenterar flera partiforskare för att europeisering är en viktig orsak till kartellisering av nationella partier och partisystem (Blyth & Katz 2005: 54; Katz & Mair 2009: 754).³ Företrädare för kartellpartitesen menar till och med för att överlåtandet av suveränitet till övernationella organ var en mer eller mindre medveten elitstrategi för att fördunkla kritik mot impopulära beslut (Bartolini 2005: 246–47; Mair 2007: 8). Även om kartellpartitesen har kritiserats (se t.ex. Kitschelt 2000; Loxbo 2013), kommer forskningen om europeiseringen av nationella partier ofta fram till liknade slutsatser: europeisering antas över tid ha bidragit till en betydande avpolitisering (se t.ex. Aylott 2002; Ladrech 2002; 2007, Poguntke *et al.* 2007). Avpolitisering förstås då som en process i vilken konkurrens, och konflikter, mellan partier som tidigare har företrätt olika policy-alternativ – med grund i etablerade skiljelinjer – försvinner eller urholkas (se t.ex. Mair 2007: 12). I EU antas denna utveckling vara en följd av att politiska handlingsmöjligheter, genom europeiseringens konvergerande verkan, likriktas samt att en lång rad befogenheter delegeras till överstatliga organ (se t.ex. Scharpf 2010; Streeck 2012).

Men stämmer verkligen bilden av en långtgående avpolitisering i europeiseringens kölvatten? I denna artikel argumenterar jag för att det finns anledning att ställa sig tveksam till denna spridda föreställning. För det första har

2 Med utgångspunkt från Schmidt (2006: 761) avser europeisering "the top-down impact of the European Union (EU) on its member states". Europeisering av nationella partier avser i vilken grad EU spelar roll i nationella partiers konkurrens med andra partier (Ladrech 2002: 395).

3 Kartellpartitesen består av två sammanlänkade hypoteser. En rör utvecklingen av ett tyst samförstånd mellan etablerade politiska partier och den andra fokuserar på utveckling av ny partiorganisation i vilken medlemmar och aktivister tappar inflytande, och i praktiken rationaliseras bort, till förmån för professionella karriärpolitiker (Katz & Mair 2009: 763). När jag hänvisar till kartellpartitesens företrädare avser jag också forskare, som inte explicit använder denna beteckning men som kommer fram till samma – eller likande slutsatser – t.ex. Bartolini (2005). I artikeln utgår jag ifrån den första delhypotesen, som rör utvecklingen av ett tyst samförstånd mellan partier. Denna tes kallas i artikeln för avpolitiseringsstenen.

vare sig kartellpartitesen eller föreställningen om europeiseringens avpolitiserande verkan prövats systematiskt (se t.ex. Mair 2008: 162; Katz & Mair 2009: 754; Loxbo 2013). Därutöver har den omfattande forskningen om europeiseringen av nationella partier nästan uteslutande fokuserat på kommunikationen mellan partier och väljare – framförallt genom att kartlägga förändring och kontinuitet i valmanifest (se t.ex. Hix 1999; Marks & Steenbergen 2002; Hellström 2008; Toshkov 2011). Relationen mellan regering och opposition i nationella parlament är dock relativt outforskad (se t.ex. Mair 2008: 162). För det andra kan tesen om avpolitisering kritiseras på teoretiska grunder. I takt med att EU:s inre marknad institutionaliseras skapas, enligt statsvetaren Simon Hix (2008), vinnare och förlorare. En följd av denna utveckling är enligt Hix och flera andra forskare (se t.ex. Marks & Wilson 2000; van der Eijk & Franklin 2004: 47) att ökade konflikter – framförallt mellan vänster och höger – på sikt är oundvikliga. Syftet med denna artikel är att ställa dessa motstridiga hypoteser – hypotesen om *avpolitisering* och hypotesen om *politisering*⁴ – mot varandra och bidra med ett svar på följande frågeställning:

I vilken utsträckning förekommer parlamentarisk opposition mot den nationella Europapolitiken och har denna ökat eller minskat över tid?

För att besvara frågeställningen studeras interaktionen mellan regering och opposition i den svenska riksdagens EU-nämnd mellan 1995 och 2012.⁵ Om hypotesen om avpolitisering stämmer argumenterar jag för att det finns tre skäl till att det är sannolikt att finna stöd för den i Sverige. För det första menar kartellpartitesens grundare att den svenska traditionen av partipolitisk konsensus, i kombination med ovanligt frikostigt partistöd, gör Sverige till ett ”riskfall” för kartellisering (Katz & Mair 1995, 17; 2009: 755; Blyth & Katz, 2005, 53; Pierre & Widfeldt, 1994).⁶ För det andra lyfts tendenser till avpolitisering i Sverige också fram av forskare som inte företräder kartellpartiteorin. Systemförändringen i kölvattnet av globalisering och europeisering beskrivs som särskilt genomgripande i Sverige (Lindvall & Rothstein 2006), samtidigt som flera forskare uppmärksammar svenska politikernas ovanliga förmåga att fatta impopulära beslut i tyst samförstånd över blockgränserna (se t.ex. Kitschelt 2001: 291). För det tredje kan tidigare forskning om svensk EU-parlamentarism tolkas som att behandlingen av just Europafrågor är i det

4 Dessa hypoteser definieras närmare i nästföljande avsnitt där artikelns analysmodell redogörs för.

5 Särskilt fokus läggs dock på de borgerliga regeringsåren mellan 2006 och 2012. Anledningen till detta val är dels att denna senare tidsperiod är helt outforskad (Hegeland 2006), dels att Socialdemokraterna, på grund av partiets interna splittringar (Aylott 2002: 255), kan antas uppvisa en mindre konsekvent och tydlig oppositionsroll än borgerliga partier när det gäller Europafrågor.

6 För att förklara kartellisering lyfter också Blyth och Katz (2005: 43) fram de svenska Socialdemokraternas förändring. I samband med den ekonomiska krisen och EU-inträdet på 1990-talet sågs partiet ha insett behovet av att närma sig tidigare motståndare och tona ned väljarnas förväntningar på marknadskorrigerande politik.

närmaste ett typexempel på avpolitisering. I riksdagen präglas EU-frågor av en mycket låg konfliktnivå (Bergman 1997; Hegeland 2006: 256), regeringen anses ha stärkts på bekostnad av oppositionen (Jungar & Ahlbäck Öberg 2002; Bäck *et al.* 2009) och EU-kritiska partier har nästan helt uteslutits från inflytande (Johansson & von Sydow 2011: 176). Samarbetet mellan Socialdemokraterna och de borgerliga partierna i EU-nämnden beskrivs till och med som en "samlingsregering kring Europafrågorna" av den tidigare statsministern Göran Persson (Persson 2007: 236). Mot bakgrund av dessa tre skäl argumenterar jag för att det är sannolikt att förvänta sig att opposition mot den nationella EU-politiken har avtagit eller försvunnit över tid i Sverige.

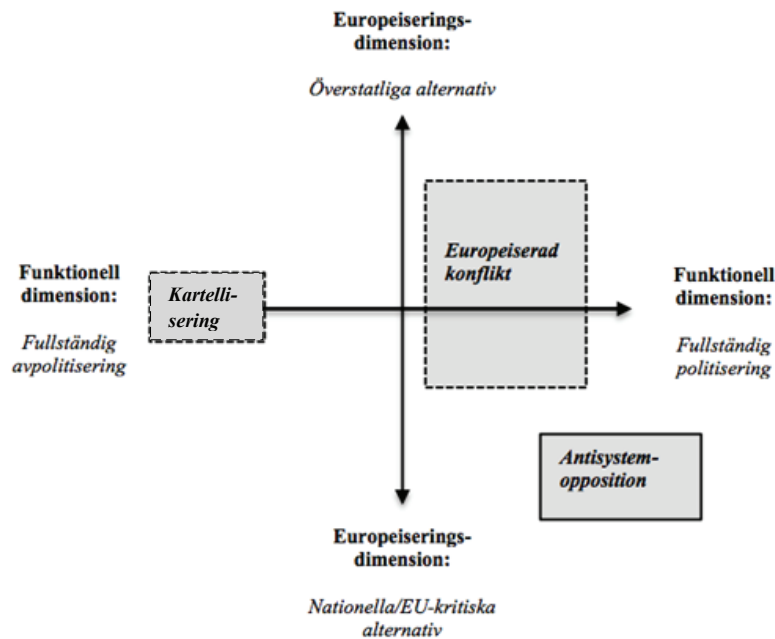
Resten av artikeln är disponerad på följande sätt: Först presenteras artikelns analysmodell och därefter redogör jag för det material och den metod som ligger till grund för mina slutsatser. I avsnitten som följer presenteras artikelns resultat, som rör förekomsten av opposition mot regeringens Europapolitik samt mot den europeiska integrationens räckvidd. Analysen rör till att börja med alla politikområden som diskuteras i EU-nämnden men avgränsas sedan, i syfte att pröva de två hypoteserna, till de politikområden som framstår som mest politiserade. I det sista empiriska avsnittet studeras med denna utgångspunkt förändrade konfliktmönster över tid i dessa politikområden. Avslutningsvis besvaras artikelns frågeställning och slutsatserna summeras.

Analysmodell: Skiljelinjer i Europapolitiken

I forskningen antas det ofta att partipolitiska motsättningar som rör europeisk integration i huvudsak struktureras av två, delvis överlappande, konfliktdimensioner (Hix 1999; Marks & Wilson 2000; Hooghe *et al.* 2002). Den ena dimensionen är den traditionella vänster-högerskalan, där partikonkurrens handlar om i vilken grad marknaden ska regleras genom politiska beslut eller släppas fri (Hellström 2008: 192). Den andra, och delvis överlappande, konfliktdimensionen handlar om omfattningen och räckvidden av europeisk integration (Bartolini 2005: 321).

För att studera eventuell opposition mot svensk Europapolitik tillämpar jag mot denna bakgrund Mairs (2007: 10) modell med två överlappande dimensioner. Mair kallar den första för den *funktionella dimensionen*. Dimensionen avser partipolitiska motsättningar – med olika intensitet och laddning – i alla sakfrågor där beslutskompetens är delad mellan medlemsstaterna och EU. Graden av konflikt längs den funktionella dimensionen varierar emellertid mellan politikområden och kan inte alltid tolkas utifrån förutbestämda ideologiska skiljelinjer (jfr Bartolini 2005: 347). Oavsett konflikternas intensitet och innehåll äger de dock rum inom det existerande systems ramar och rör inte europeisk integration eller EU:s existens. I denna artikel avser den *funktionella konfliktdimensionen* graden av opposition mot regeringens ställningstagande

Figur 1. Analysmodell: Två konfliktdimensioner med tre teoretiskt tänkbara positioner för oppositionens inställning till regeringens politik i EU-frågor.

Kommentar: Figuren bygger på det resonemang som presenteras i Mair (2007). Anledningen till att linjen runt rutan som kallas europeiserad konflikt är streckad är att partipolitiska konflikter teoretiskt sett bör röra båda sidorna av europeiseringsdimensionen. Konflikter om europeiseringsens räckvidd kan alltså, och konflikter har europeiserats, antas bero på vilken sakfråga som står i centrum. Den streckade linjen ska därför tolkas som att konflikten längs med denna dimension inte är fastlåst i en överstatlig eller i en nationellt inriktad inställning från oppositionens sida. I linje med Mair's resonemang kan detta dock antas vara fallet med antisystem-opposition, som helt motsätter sig systemet, vilket illustreras med en heldragen linje runt denna ruta. Att både europeiserad konflikt och antisystemopposition befinner sig i figurens högra del ska tolkas som att det i båda fallen finns en motsättning mellan opposition och regering. Rutan som kallas kartellisering tar fasta på situationer där opposition mot regeringen i princip saknas och där europeiseringsdimensionen inte är central för oppositionspartiernas inställning. I den mån det finns konflikter kan de dock, precis som i fallet med europeiserad konflikt, antas överlappa europeiseringsdimensionen, vilket illustreras med en streckad linje runt rutan.

i alla sakområden som berörs i den svenska EU-politiken. Dimensionen operationaliseras så att den löper mellan *fullständig politisering* (konflikt mellan motstridiga policy-alternativ) och *fullständig avpolitisering* (samsyn om policy-alternativ). *Europeiseringsdimensionen*, som är Mairs andra dimension, avser istället konflikter om den europeiska integrationens räckvidd. I artikeln operationaliseras denna dimension för att mäta opposition som rör europeisk integration – i samma politikområden som studeras längs den funktionella dimensionen – och löper mellan extrempunkterna *överstatliga alternativ* och *nationella/EU-kritiska alternativ*.

Mot bakgrund av de två överlappande dimensionerna definieras *avpoliti-*

sering i denna artikel i relation till debatter mellan regering och opposition i EU-nämnden och avser situationer där: a) oppositionspartierna inte tar ståndpunkt för någon särskilt policy, alternativt att de företräder samma policy som regeringen; b) debatten mellan regering och opposition präglas av konsensus och icke-ideologiskt språkbruk. I linje med detta definieras *politisering* som debatter där: a) oppositionspartierna presenterar ståndpunkter, som tydligt avviker från regeringens; b) debatten präglas av principiella motsättningar mellan idéer och motstridiga policyalternativ.⁷

Sammantaget har analysmodellen i artikeln ett tvådimensionellt utfallsrum, som kan antas strukturera konflikter mellan regering och opposition

Om tesen om avpolitisering stämmer är det – givet artikelns definition av politisering respektive avpolitisering – rimligt att anta att politiska alternativ, och opposition i sakfrågor, successivt försvinner och att oppositionspartier rör sig mot rutan som kallas *kartellisering*. På denna position är det sannolikt att finna etablerade partier, som kan sägas ingå i kartellen, som inte motsätter sig EU-systemet (Mair 2008: 14). I figuren tar den streckade linjen runt rutan ”kartellisering” fasta på att de få motsättningar som trots allt finns – det vill säga opposition inom kartellen – överlappar europeiseringsdimensionen, vilket innebär att oppositionen vare sig är kritisk eller positiv till europeisk integration, utan att inställningen varierar mellan politikområden (se vidare kommentar till figur 1). Eftersom kartellpartitesen delvis baserar sig på antagandet att avpolitisering är resultatet av tysta överenskommelser mellan eliter får avpolitiseringstesen ett starkt stöd om utvecklingen mot ökad avpolitisering kan skönjas inte bara i allmänhet, utan också i politikområden som är centrala för konflikten mellan vänster och höger. Enligt tidigare forskning är en sådan konflikt, på EU-nivån, i första hand relevant när frågor rör marknadsliberalisering/reglering, omfördelning, miljö- och infrastrukturinvesteringar och, i synnerhet, arbetsmarknad (Marks & Wilson 2000; Hooghe *et al.* 2002; Marks & Steenbergen 2002: 887). För att hypotesen om avpolitisering ska få stöd krävs också att opposition, i den mån den förekommer, i ökad grad yttras av partier som helt motsätter sig EU-systemet (Mair 2007). Denna position kallas i figur 1 för *antisystem-opposition* och den heldragna linjen runt denna ruta i figur 1 tar fasta på att oppositionen är fast förankrad i principiell kritik mot systemet som sådant.

Om resultaten visar att opposition sammanfaller med det som i figur 1 kallas *europeiserad konflikt* stärks i stället hypotesen om ökad politisering (Hix 2008). Denna ruta överlappar helt europeiseringsdimensionen, och den streckade linjen runt den aktuella rutan i figur 1 indikerar att oppositionens inställning till europeisk integration är pragmatiskt inriktad och beroende av den sakfråga som står i centrum. Om hypotesen om politisering ska få stöd förut-

7 Se vidare Figur 1 samt punkt (i) och (ii) under rubriken ”Kodning och operationaliseringar”.

sätts det vidare att principiella motsättningar mellan olika policy-alternativ, i synnerhet i sakfrågor av relevans för vänster-högerdimensionen, ökar över tid.

För att pröva hypoteserna och ge ett samlat svar på artikelns frågeställning är syftet, med utgångspunkt från analysmodellen, att besvara följande tre delfrågor:

- (i) Förekommer i den svenska EU-nämnden opposition mot Europapolitikens innehåll och i vilka politikområden är kritiken mot regeringen mest respektive minst omfattande?
- (ii) I vilken grad struktureras konflikter i sakfrågor också av motsättningar om den europeiska integrationens räckvidd?
- (iii) Har motsättningar mellan regering och oppositionen avtagit eller ökat över tid?

Data och metod

Artikelns slutsatser baseras på innehållsanalyser av sammantaget 1 366 debatter i olika sakfrågor från riksdagens EU-nämnd mellan riksdagsåren 1994/95 och 2011/12. Innehållsanalysen har skett i två etapper. Den första delen omfattar hela tidsperioden mellan 1994/95 och 2011/12 och rör alla diskuterade sakfrågor, och samtliga partiernas inlägg i dessa sakfrågor.⁸ Den andra delen rör innehållet i oppositionens kritik i alla diskuterade sakfrågor mellan riksdagsåren 2006/07 och 2011/12 och baseras på detaljerade granskningar av *avvikande meningar* från oppositionspartierna.⁹ För att möjliggöra en jämförelse över tid utsträcks också innehållsanalysen av oppositionens kritik, i de sakfrågor som visar sig särskilt konfliktfyllda, till hela tidsperioden.

KODNING OCH OPERATIONALISERINGAR

Kodningen av sakfrågor och inlägg baseras på de sakområden, och anförandelistor, som anges i EU-nämndens protokoll och stenografiska uppteckningar. För att urskilja sakområden där vänster-högerkonflikter är sannolika är emellertid tolkningar i kodarbetet nödvändiga. I tidigare forskning utpekade tidigare nämnda arbetsmarknadspolitik samt frågor som rör regleringar eller liberaliseringar av marknader som centrala. Mot denna bakgrund har jag i

8 Dessa sakfrågor baserar sig till att börja med på Ministerrådets tio rådskonstellationer, som utgör grunden för EU-nämndens dagordning.

9 Avvikande meningar infördes i EU-nämnden hösten 2006 med det direkta syftet att markera när det finns en opposition mot regeringen (EUN 2006/07: 24, anf. 97).

kodningen urskilt två kategorier som jag kallar *arbetsmarknadspolitik*¹⁰ samt *makroekonomisk reglering*¹¹ (principer för kodning anges i fotnoter).

Kodningen av de två konfliktdimensionerna i figur 1 baseras på alla *avvikande meningar* i samtliga sakfrågor från de fyra oppositionspartierna, mellan riksdagsåren 2006/07 och 2011/12 (Sverigedemokraterna mellan riksdagsåren 2010/11 och 2011/2012). En avvikande mening är emellertid en samlingsbeteckning på allt från synpunkter på detaljer till principiell kritik av regeringens ståndpunkt. För att operationalisera den *funktionella dimensionen* i figur 1 skiljer kodningen därför på två olika typer av kritik (kodprinciper och exempel på kodning anges i fotnoter):

- (i) *Opposition mot detaljer och/eller låga ambitioner*: Denna kategori avser för det första avvikande meningar i vilka oppositionspartiet ifråga inte anför några tydliga alternativ, men ändå uttrycker kritik mot detaljer eller ordval i regeringens redovisade ståndpunkt eller förhandlingsupplägg.¹² Kategorin avser, för det andra, avvikande meningar som inte i sak kritiserar regeringens ståndpunkter och förhandlingsupplägg, utan i stället argumenterar för ökade ambitioner i samma riktning.¹³
- (ii) *Principiell opposition*: Denna kategori avser, för det första, avvikande meningar i vilka oppositionspartiet i mer eller mindre hårda ordalag kritiserar regeringens hållning och förhandlingsupplägg och samtidigt redogör

10 Arbetsmarknadspolitik är ett brett område som diskuteras i flera Rådskonstellationer och rör såväl nationell som övernationell politik. För att kodus under denna kategori har jag genomlett EU-nämndens stenografiska uppteckningar. Därefter har tillfällen där något av följande frågor upp-tar huvuddelen av diskussionen räknats: sysselsättning, arbetslöshet, fri rörlighet av arbetskraft, Lavaldomen, kollektivavtal, arbetsskydd, lön, lönenivåer, strejk, strejkrätt, socialt protokoll. För att identifiera de tillfällen då arbetsmarknadspolitik utgör huvuddelen i diskussionerna har jag också detaljstuderat och kodat hur oppositionen motiverar sina avvikande meningar. Sammantaget utgör arbetsmarknadspolitik huvuddebatten i 120 möten under tidsperioden, varav 85 ägde rum mellan 2006/07 och 2011/12. Diskussioner om arbetsmarknadspolitik återfinns, förutom, i rådskonstellationen Sysselsättning, socialpolitik- och hälsa (40 %), i Europeiska rådet/allmänna frågor (28 %), Ekonomiska och finansiell politik (20 %) samt i Konkurrensfrågor (12 %).

11 För att urskilja dessa sakfrågor, som i princip bara förekommer i rådskonstellationen Ekonomisk och finansiell politik samt Europeiska rådet/allmänna frågor, har följande nyckelord använts: stabilitet- och tillväxt, konvergens, Euro, Eurokris, bankkris, finansiella transaktioner, transaktionsskatt, Stabilitetspakt, Euro-pluspakt, Europakt. Det visade sig att också denna kategori delvis (14 procent) överlappar arbetsmarknadspolitik.

12 Ett exempel är: "[...] vi vidhåller vår avvikande mening, för vi är inte säkra på att regeringens konsumentpolitik är densamma som den vi står för. Därmed känner vi en osäkerhet om att ha den förhandlingspositionen i förhandlingarna med de andra länderna. (EUN 2006/07: 28, anf. 127 Hillevi Larsson, S). Kodprinciperna är att den avvikande meningen präglas av vagheter och/eller är inriktad på detaljer utan att policyn i sin helhet kritiserar och utan att alternativa förslag presenteras.

13 Ett exempel är: "Även om de skulle finnas här skulle jag dock säkert vara besviken och fråga varför inte EU kan höja tonläget något och få med den gröna omställningen på ett bättre sätt. MP:s åsikter om hur mycket EU klarar av är att det är betydligt mer än 20 procent. Vi skulle gärna vilja se att Sveriges regering driver en aktivare politik" (EUN 2011/12: 4, anf. 31, Ulf Holm, MP). Kodprincipen är att kritiken inte riktar sig mot vare sig policyn eller EU-samarbetet som sådant, utan handlar om att regeringen inom ramen för existerande policy bör bedriva en mer aktiv linje.

för en principiellt annorlunda inställning i sakfrågan.¹⁴ Kategorin avser, för det andra, avvikande meningar i vilka ett oppositionsparti i skarpa ordalag helt avvisar regeringens ståndpunkt.¹⁵

För att operationalisera *europesiseringsdimensionen* i figur 1 har ställningstaganden som rör europeisk integration, i den mån de tydligt förekommer i avvikande meningar, kodats i enlighet med två ömsesidigt uteslutande kategorier:

(iii) *Överstatliga alternativ*: Kategorin gäller avvikande meningar där ett oppositionsparti, som en del av sin kritik, föreslår ökat överstatligt engagemang, eller ger förslag på överstatlig policy med en annan inriktning.¹⁶

(iv) *Nationella/EU-kritiska alternativ*: Kategorin avser, för det första, avvikande meningar, som tydligt tar avstånd från överstatliga policyn med motivering att de utmanar nationella nivåer, principer och standards.¹⁷ Kategorin avser, för det andra, avvikande meningar när oppositionspartiet på principiella grunder kritiserar EU-systemet som sådant och helt vänder sig mot överstatligt samarbete i ett enskilt sakområde eller i största allmänhet.¹⁸

STABILITET OCH RELIABILITET I KODNINGEN

För att pröva innehållsanalysernas reliabilitet har de utsatts för heltäckande stabilitetstest (Krippendorff 2004: 215). Stabilitetstest syftar till att upptäcka systematiska fel – *intraobserver inconsistencies* – och att minimera misstanken om att en och samma kodare når olika resultat om kodningen äger rum

14 Exempel på avvikande meningar som kodas på detta sätt är: "[...] Det är tydligt att man från den borgerliga regeringens sida inte har för avsikt eller en vilja att lyfta upp frågan om att vi ska få goda arbetsförhållanden för arbetstagarna. Det var ett ärligt svar. Men vi socialdemokrater gillar det inte. Därför får vi anmäla en avvikande mening" (EUN 2008/09: 9, anf. 23, Christina Axelsson, S. Kodprincipen är att oppositionspartiet kritiserar regeringens inställning, och implicit eller explicit, ställer sig bakom ett principiellt annorlunda alternativ.

15 Ett exempel är: "Vår hållning är att vi motsätter oss Europa 2020. Vi tycker att vi i stället kan återgå till det samarbete man talade om inför omröstningen". EUN 2011/12: 35, anf. 10, Johnny Skalin, SD). Kodprincipen är att oppositionspartiet kategoriskt avvisar till regeringens ståndpunkt i sin helhet

16 Ett exempel är: "Här satsar man bara 15 procent på de förnybara energikällorna medan 85 procent satsas på fossilbaserade energikällor. Det är den fördelningen som vi tycker är fel när regeringen i sin ståndpunkt framhäver att huvudfokus ligger på energieffektivisering och förnybara energikällor" (EUN 2008/09: 20, anf. 84 Ulf Holm, MP). Kategorin överlappar delvis kategori (ii) ovan. Kodprincipen är att oppositionspartiet tydligt föreslår att regeringen borde sträva efter mer långtgående överstatliga åtaganden.

17 Ett exempel är: "Vi socialdemokrater är varma anhängare av ett europeiskt samarbete för brottsbekämpning. Samtidigt är vi oroliga för det här förslaget, för det öppnar för att utländsk polis kan ägna sig åt myndighetsutövning i Sverige. Det tycker vi är principiellt fel. Myndighetsutövning på svenskt territorium ska skötas av svenska myndigheter" (EUN 2006/07: 29, anf. 16, Maryam Yazdanfar, S).

18 Ett exempel är: "Det är lite bedrövligt att det har blivit så att en elit inom kommissionen och eurozonen avgör vilka budgetposter som ska presenteras för det nationella parlamentet. Jag tycker att det är rent förkastligt, och det är en odemokratisk utveckling" (EUN 2011/12: 13, anf. 29, Margareta Sandstedt, SD). Kodprincipen är att oppositionspartiet – i likhet med citatet – på principiella grunder vänder sig mot systemet som sådant.

vid skiftande tidpunkter. Stabilitetstestet i artikeln innebär att hela materialet – 640 debatter i olika sakfrågor – mellan riksdagsåren 2006/07 till 2011/12 har kodats vid två separata tillfällen. Eftersom innehållsanalysen av olika sakområden under hela tidsperioden 1994/95 till 2011/12 också baserar sig på kvalitativa tolkningar av uppteckningar har även denna kodning – 1 366 debatter i olika sakfrågor – stabilitetstestats. Trots att avvikande meningar inte förekom innan riksdagsåret 2006/07 har också oppositionens kritik i två politiserade sakfrågor kodats i EU-nämndens stenografiska uppteckningar mellan 1994/95 och 2005/06. Samma kodprinciper som i studien av avvikande meningar har då använts. I detta fall innefattar stabilitetstestet tre kodningar. En jämförelse mellan kodningarna ligger till grund för ett antal reliabilitetstest, som baserar sig på procentdifferenser mellan kodresultaten (Krippendorff 2004: 224).¹⁹ Stabilitetstestet, som redogörs för i tabell 1 i appendix, visar att innehållsanalysen genomgående har hög *intrakodarreliabilitet*.

ANALYSMETODER

Innehållsanalysen ger två dikotoma beroende variabler. Den ena skiljer principiell opposition (kodas 1) från alla övriga avvikande meningar samt tillfällen när enighet råder (kodas 0). Den andra skiljer på övernationellt (kodas 1) och nationellt/EU-kritiskt inriktade alternativ (kodas 0) i avvikande meningar. För att besvara frågeställningen placeras alla partiets värden på de två variablerna in i det tvådimensionella utfallsrummet i figur 1. Den funktionella dimensionen definieras som andelen avvikande meningar, från varje oppositionsparti, som har kategoriserats som principiell opposition. I enlighet med figur 1 löper skalan mellan 0 (fullständig avpolitisering) och 100 (fullständig politisering). I syfte att undersöka i vilka områden principiell opposition – från oppositionspartierna sammantaget – är mest respektive minst sannolik tillämpas också logistisk regression där konfliktnivån i EU-nämndens olika sakområden jämförs med kontroll för antalet inlägg från oppositionen. Kontrollen för antalet inlägg görs för att få ett mått på sakfrågans upplevda relevans i oppositionens ögon (se Hegeland 2006: 182). För att operationalisera europeiseringsdimensionen subtraheras, för alla oppositionspartier, andelen överstatligt inriktade alternativ från andelen nationellt/EU-kritiska inriktade. Skalan löper från +100 (bara överstatliga alternativ) till -100 (bara nationellt/EU-kritiskt inriktade alternativ) (jfr Budge *et al.* 2010: 22).²⁰

Slutsatser om förändrade konfliktmönster baseras på longitudinella jäm-

19 Formeln som då följs för respektive kod är: första kodtillfället (a) minus andra kodtillfället (b)/ första kodtillfället (a). På det sättet erhålls en procentdifferens som anger graden av stabilitet i kodningarna.

20 Operationaliseringen av europeiseringsdimension baserar sig på en dikotom variabel men baserar sig på samma princip som ligger till grund för operationaliseringen av vänster-högerskalan i den omfattande innehållsanalysen av partimanifest i *Comparative Manifesto Project*.

förelser mellan riksdagsåren 1994/95 och 2011/12 av oppositionens kritik i två sakfrågor, som i studien av avvikande meningar framstår som särskilt politiserade. Samma kodprinciper som i studien av avvikande meningar har använts.

Resultat

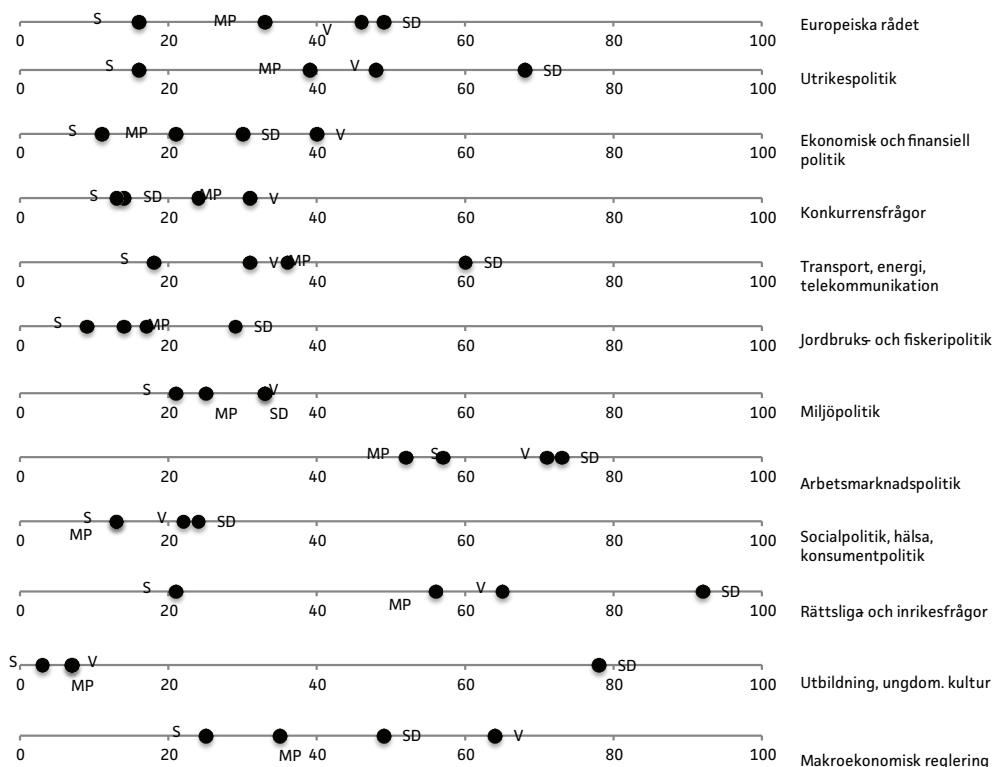
FÖREKOMMER OPPOSITION MOT EUROPAPOLITIKENS INNEHÅLL?

I figur 2 ges ett underlag för att besvara den första delfrågan – fråga (i) – som avser graden av opposition mot innehållet i regeringens Europapolitik. I figuren redovisas, i tolv olika politikområden, alla fyra oppositionspartiernas genomsnittliga position på den funktionella konfliktdimensionen mellan riksdagsåren 2006/07 till 2011/12. Skalan löper mellan 0 (ingen opposition) och 100 procent (fullständig principiell opposition).

Resultaten i figur 2 visar att Socialdemokraterna i de flesta sakområden ligger nära det jag i figur 1 kallar *fullständig avpolitisering* medan Sverigedemokraterna i flera fall närmar sig slutpunkten som kallas *fullständig politisering*. Övriga partier befinner sig däremellan. Den generellt låga konfliktnivån under hela tidsperioden – i kombination med att det systemkritiska SD framstår som det mest konsekventa oppositionspartiet – tycks vid en första anblick bekräfta hypotesen om avpolitisering (jfr Hegeland 2006: 256). Det är emellertid en förhastad slutsats. I motsats till hypotesen om en generell trend mot avpolitisering visar i stället jämförelsen i figur 2 att tre politikområden helt domineras av principiell opposition från alla fyra oppositionspartier. Den skarpaste skiljelinjen mellan regering och *alla* oppositionspartier återfinns inom arbetsmarknadspolitik, och rör tydligt den traditionella konflikten mellan vänster och höger. Ytterligare en sakfråga som relaterar till samma konfliktdimension handlar om det jag kallar makroekonomisk reglering. När EU-nämnden diskuterar dessa frågor är Socialdemokraterna något mer kritiska än vanligt (även om genomsnittet är lågt), men det är framför allt Vänsterpartiets tydliga oppositionsroll som sticker ut. Det sista området som ger upphov till skarp polarisering är rättsliga- och inrikesfrågor, som bland annat rör frågor om migration, asylfrågor, gränskontroller, integritetsfrågor och polisiärt samarbete. Dessa sakfrågor rör en helt annan konfliktlinje, som i litteraturen ibland kallas kulturell (se t.ex. Bornschier 2010: 244). I detta område är MP, V och SD – SD med rakt motsatt utgångspunkt jämfört med MP och V – synnerligen kritiska mot regeringen.

De omfattande motsättningarna rörande arbetsmarknadspolitik är emellertid särskilt intressanta. När konfliktnivån i detta politikområde jämförs med alla andra sakområden framgår det att en samlad principiell opposition mot regeringen är särskilt sannolik just här. Den estimerade sannolikheten för att oppositionen – dels S, V och MP, dels alla fyra partier tillsammans – vänder sig

Figur 2. Oppositionspartiernas placering på den funktionella konfliktdimensionen mellan riksdagsåren 2006/07 och 2011/12 (andel principiell opposition).

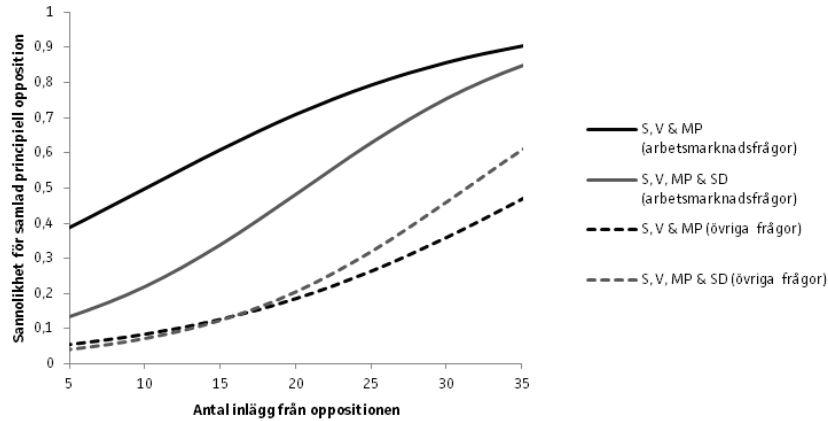

Kommentar: Den horisontella axeln är den funktionella dimensionen och löper mellan ändpunkterna fullständig avpolitisering (0) och fullständig politisering (100). Figur 2 redogör för andelen avvikande meningar, för varje oppositionsparti, som har kodats som principiell opposition mellan 2006/07 och 2011/12. Antalet debatter, från översta till lägsta politikområdet, är för hela tidsperioden: 76, 84, 63, 59, 45, 59, 45, 59, 24, 85, 46, 68, 31 och 62. Det totala antalet är 640 debatter. Källa: Innehållsanalys av EU-nämndens stenografiska uppteckningar.

mot regeringen i just arbetsmarknadsfrågor, i jämförelse med alla andra frågor i genomsnitt, redovisas i figur 3.

Resultaten i figur 3 visar att sannolikheten för en samlad opposition i alla sakfrågor i hög grad beror på debattens intensitet (indikerat av antalet inlägg från oppositionen), vilket i sin tur avspeglar till vilken grad oppositionspartierna prioriterar sakfrågan (Hegeland 2006: 182). När EU-nämnden diskuterar arbetsmarknadspolitik är den estimerade sannolikheten, vid det genomsnittliga antalet inlägg (11), nära 50 procent att de rödgröna går i opposition mot regeringen samt runt 25 procents sannolikhet att de gör det tillsammans med SD. Detta kan jämföras med 8 respektive 7 procents sannolikhet om sakfrågan i stället berör något av alla andra områden som diskuteras i EU-nämnden. Detta resultat visar att arbetsmarknadspolitik är ett politikområde som i hög grad framstår som politiserat.

Figur 3. Sannolikhet för samlad opposition mot regeringen (kodat 1) jämfört med kritik av detaljer och samförstånd (kodat 0).

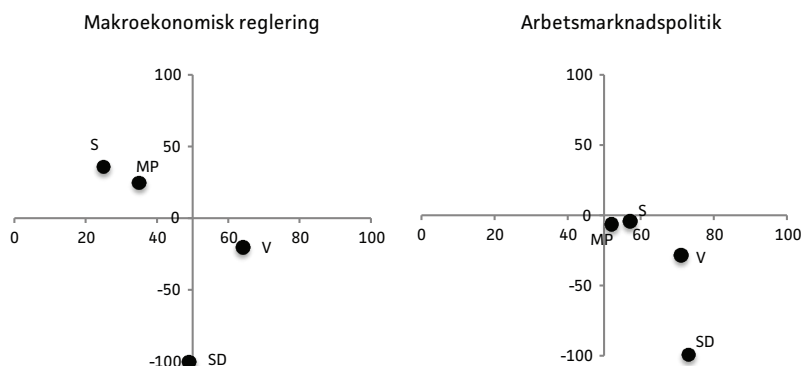
Kommentar: De estimerade sannolikheterna beräknas genom att transformera odds till sannolikheter med utgångspunkt från koefficienterna i de två senare logistiska regressionsmodellerna i tabell 2 (appendix). Sannolikheterna tillåts också variera mot bakgrund av att antalet inlägg från oppositionen i sin helhet samtidigt som alla andra variabler i modellerna konstanthålls vid sina medelvärden. Sannolikheten (P) är lika med antiloggen (e) av det logaritmerade oddset för hela regressionsekvationen, dvs. för logiten (elogit), dividerat med samma sak plus 1 (1+ elogit). Det genomsnittliga antalet inlägg från oppositionen är 11 och medianen är 9. Det högsta antalet inlägg som har förekommit under perioden är 49, men 90 procent av alla debatter har mellan 3 och 22 inlägg från oppositionen. Källa: Innehållsanalys av EU-nämndens stenografiska uppteckningar.

FÖREKOMMER OPPOSITION MOT DEN EUROPEISKA INTEGRATIONENS RÄCKVIDD?

Mair (2007: 10) argumenterar för att utvecklingen mot avpolitisering stärks av att oppositionen mot europeisk integration – om den alls förekommer – i ökad grad riktas mot EU-systemet som sådant. För att pröva detta antagande besvaras i detta avsnitt den andra delfrågan – fråga (ii). Frågan är om, och i vilken grad, de konflikter mellan regering och opposition som redovisas i figur 2 också struktureras av motsättningar om den europeiska integrationens räckvidd. I motsats till Mair's antagande, och i linje med politiseringsteori (Hix 2008), visar resultaten i figur 4 och 5 att opposition mot regeringens inställning till europeisk integration varierar mellan partierna och de sakfrågor som diskuteras.

Resultaten i figur 4 visar att två av de sakfrågor där konflikterna är som tydligast, där vänster tydligt ställs mot höger, struktureras väldigt olika av europeiseringsdimensionen. Detta tyder på att svensk vänsteropposition inte längre, inte ens från Vänsterpartiets sida, är liktydigt med kritik av EU (se t.ex. Raunio 2010; Tallberg *et al.* 2010: 86–7). När sakfrågor som har kodats till kategorin *makroekonomisk reglering* berörs tenderar Socialdemokraterna och Miljöpartiet – i den mån de alls kritiserar regeringen – att föreslå ökade, eller annorlunda, överstatliga regleringar än regeringen (jfr Marks & Wilson

Figur 4. Partiernas positionering på den funktionella dimensionen och europeiseringsdimensionen i frågor som rör makroekonomisk reglering jämfört med arbetsmarknadsfrågor.

Kommentar: Figurerna är operationaliseringar av resonemanget i figur 1. Den horisontella axeln är den funktionella dimensionen och löper mellan ändpunkterna fullständig avpolitisering (0) och fullständig politisering (100). Den vertikala axeln är europeiseringsdimensionen och löper mellan 100, endast överstatliga motförslag, till -100, endast nationella/EU-kritiska motförslag. Värderna nära 0 innebär alltså att överstatliga och nationella/EU-kritiska motförslag tar ut varandra. Partiernas inställning i alla sakfrågor framgår i tabell 3 i appendix. Källa: Innehållsanalys av EU-nämndens stenografiska uppteckningar.

2000: 443). Vänsterpartiet, som oftare är kritiska, tenderar i stället att kritisera EU och föredra nationella lösningar. När det gäller makroekonomisk reglering är emellertid SD det enda partiet som är fast förankrat i en renodlat systemkritisk hållning.

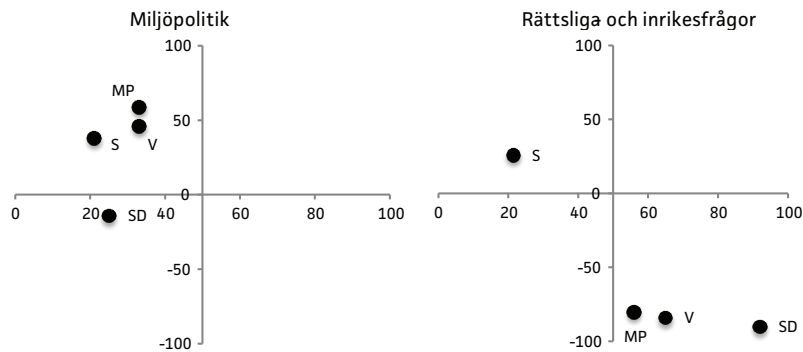
Jämförelsen visar också att konflikten om arbetsmarknadspolitik, till skillnad från den föregående, i princip kan betraktas som endimensionell, fränsett SD:s konsekvent EU-kritiska hållning. Det betyder att oppositionen i arbetsmarknadsfrågor i princip är helt kliven mellan överstatliga och nationella/EU-kritiska alternativ. Denna klivna inställning framgår också vid närmare granskningar av EU-nämndens stenografiska uppteckningar. När oppositionen riktar in sig på den svenska arbetsmarknadsmodellen, och regeringens bemötande av Lavaldomen (se t.ex. Johansson & von Sydow 2011: 172), handlar motförslagen påfallande ofta om att regeringen borde ta ställning för svensk rätt mot EU-rätt.²¹ Värnandet om svensk lönebildning, och rädslan för "social dumping", var också bärande argument när oppositionen motsatte sig, och lyckades stoppa svenskt deltagande i den så kallade Europakten.²² När kritiken mot regeringen i stället handlar om löntagares rättigheter i allmänhet

21 Se t.ex. EUN 2008/09: 31, anf. 17, 24; EUN 2010/11:25.

22 Se EUN, prot. 2010/11: 26; 2010/11: 40.

Figur 5. Partiernas positionering på den funktionella dimensionen och europeiseringsdimensionen i miljöfrågor och i rättsliga- och inrikesfrågor.

Kommentar: Den horisontella axeln är den funktionella dimensionen och löper mellan ändpunkterna fullständig avpolitisering (0) och fullständig politisering (100). Den vertikala axeln är europeiseringsdimensionen och löper mellan 100 (endast överstatliga motförslag) till -100 (endast nationella/EU-kritiska motförslag). Källa: Innehållsanalys av EU-nämndens stenografiska uppteckningar.

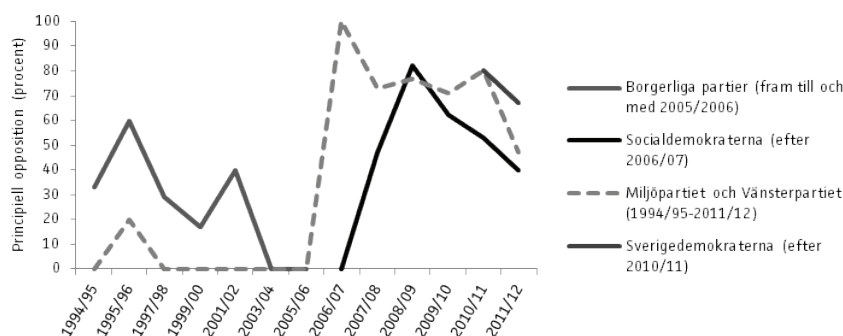
byter emellertid oppositionen helt fot och föreslår inte sällan långtgående överstatliga åtgärder.²³

I sakfrågor som relaterar till andra konfliktdimensioner än vänster-höger-skalan är motsättningen mellan regering och opposition än mer tydligt tvådimensionell. I figur 5 illustreras detta genom att kontrastera rättsliga- och inrikesfrågor, där de flesta motförslag är EU-kritiska, mot miljöpolitik, där oppositionens motförslag för det mesta är inriktade på mer överstatlig politik.

Miljöfrågor utpekades i tidigare forskning som ett område där center-vänsterpartier, mer än center-högerpartier, stödjer ökad europeisk integration (Marks & Steenbergen 2002: 889). Resultaten i figur 5 visar att denna slutsats också är giltig i den svenska EU-nämnden. Alla "rödgröna" partier, men i synnerhet Vänsterpartiet och Miljöpartiet, är väsentligt mer positiva till överstatliga regleringar än vad regeringen är. Rättsliga- och inrikesfrågor, å andra sidan, är det område där den samlade kritiken mot den europeiska integrationen och mot Europapolitikens innehåll är som mest omfattande. Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna – men inte Socialdemokraterna, som oftast intar motsatt ståndpunkt – är i detta politikområde nästan helt avvisande till EU-systemet. Detta är emellertid det enda politikområde där en sådan konsekvent "antisystemopposition" kan skönjas från fler partier än Sverigedemokraterna. Mair's (2007:10) antagande, att opposition mot den europeiska unionen i allt högre grad vänder sig mot systemet som sådant får följaktligen inget stöd i denna undersökning.

23 Se t.ex. EUN 2011/12: 16, anf. 13.

Figur 6. Principiell opposition mot regeringen i arbetsmarknadsfrågor i EU-nämnden 1994/95 till 2011/12 (procent).

Kommentar: Antalet analyserade debatter är totalt 119. 34 ägde rum mellan riksdagsåren 1994/95 och 2005/06 och resterande 85 ägde rum mellan 2006/07 och 2011/12. Den genomsnittliga andelen inlägg med principiell opposition från de borgerliga partierna är mellan 1994/95 är 27 procent och 3 procent för Miljöpartiet och Vänsterpartiet. Mellan riksdagsåren 2006/07 och 2011/12 är den genomsnittliga andelen 57 procent för Socialdemokraterna och 71 procent för Miljöpartiet och Vänsterpartiet. För SD är den genomsnittliga andelen 74 procent. Källa: Innehållsanalys av EU-nämndens stenografiska uppteckningar.

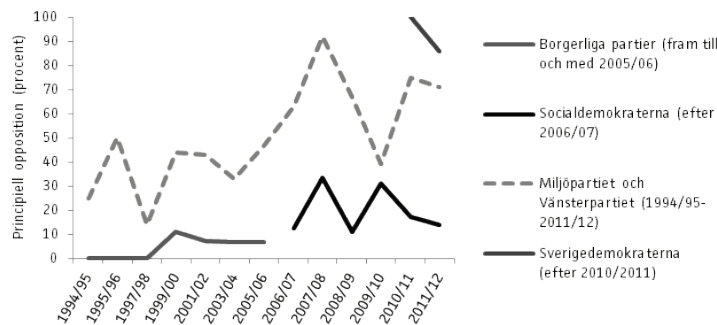
HAR MOTSÄTTNINGAR MELLAN OPPOSITION OCH REGERING AVTAGIT ELLER ÖKAT ÖVER TID?

Tidigare forskning visar att svensk Europapolitik i hög grad präglades av strävan efter konsensus under Socialdemokraternas regeringsår (Johansson & von Sydow 2011: 167; Hegeland 2006: 250-55; Aylott 2002). Den tredje, och sista delfrågan – fråga (iii) – frågar sig mot denna bakgrund om den opposition som faktiskt förekommer i EU-nämnden har avtagit eller ökat över tid. Annorlunda uttryckt är frågan om graden av opposition i de två mest politiserade sakområdena i figurerna 2, 3, 4 och 5 – arbetsmarknadspolitik och rättsliga- och inrikesfrågor – representerar en förändring över tid. Figur 6 och 7, som undersöker nivån av principiell opposition i dessa två frågor över tid, indikerar att så är fallet.

Resultaten i figur 6 visar att arbetsmarknadsfrågor har politiserats i EU-nämnden. Under delar av Socialdemokraternas regeringsår – 1994/95 till 2001/02 – förekom visserligen skarp kritik från borgerliga partier, framför allt från Moderaternas sida, mot regeringens strävan efter att upprätta en så kallad sysselsättningsunion.²⁴ Figur 6 visar dock att nivån av kritik från alla oppositionspartier intensifierades kraftigt i samband med att den borgerliga regeringen tillträdde hösten 2006. Trots att konfliktnivåerna sjunker tillbaka i samband med att den nya borgerliga minoritetsregeringen tog vid 2010 går det inte att ta miste på den generella trenden. När svensk Europapolitik

24 För talade exempel se t.ex. EUN 1995/96: 9, anf. 63, Lars Tobison, M; EUN 1995/96:18, anf. 95, Karin Falkmer, M; EUN 2001/02: 29, anf. 5, Mikael Odenberg, M.

Figur 7. Principiell opposition i rättsliga- och inrikesfrågor i EU-nämnden 1994/95 till 2011/12 (procent).

Kommentar: Antalet analyserade debatter är totalt 136. 68 stycken ägde rum mellan riksdagsåren 1994/95 och 2005/06 och exakt lika många, 68, ägde rum mellan 2006/07 och 2011/12. Den genomsnittliga andelen inlägg med principiell opposition från de borgerliga partierna är mellan 1994/95 6 procent och 38 procent för Miljöpartiet och Vänsterpartiet. Mellan riksdagsåren 2006/07 och 2011/12 är den genomsnittliga andelen 21 procent för Socialdemokraterna och 68 procent för Miljöpartiet och Vänsterpartiet. För SD är den genomsnittliga andelen 93 procent. Källa: Innehållsanalys av EU-nämndens stenografiska uppteckningar.

rör arbetsmarknadsfrågor är ökad politisering, snarare än avpolitisering, uppenbar. Figur 7 visar att samma trend av ökad politisering är tydlig i det andra konfliktfyllda sakområdet: rättsliga- och inrikesfrågor.

Figur 7 visar att också rättsliga- och inrikesfrågor har politiserats över tid. Miljöpartiets och Vänsterpartiets redan höga nivåer av principiell opposition, under Socialdemokraternas regeringsår, skjuter i höjden. Socialdemokraternas nivåer överstiger vida alla borgerliga partier tillsammans och Sverigedemokraterna är – mellan 2010/11 och 2011/12 – principiellt kritiska i nästan alla debatter.

Mot bakgrund av resultaten i figur 6 och 7 menar jag att det är rimligt att dra slutsatsen att svensk Europapolitik, som denna gestaltar sig i riksdagens EU-nämnd, har politiserats, snarare än avpolitiserats, över tid. För att anknyta till figur 1 ser vi alltså ökade tendenser till en europeisering av partipolitik, snarare än en rörelse mot avpolitisering och kartellisering.

Slutsatser

En utbredd föreställning i partiforskningen är att europeisering går hand i hand med avpolitisering. Idén om avpolitisering ställs på sin spets i den inflytelserika kartellpartiteorin. Teorins företrädare antar att tysta överenskommelser mellan eliter i europeiseringens kölvatten får till följd att partipolitiska skiljelinjer successivt försvinner och att kvarvarande opposition riktas mot EU-systemet snarare än mot politikens innehåll (Bartolini 2005: 396; Blyth & Katz 2005:

54; Mair 2007: 8; Katz & Mair 2009: 754). Det finns dock teoretiska motbilder. Simon Hix (2008) och flera andra forskare (se t.ex. van der Eijk & Franklin 2004: 47) menar i stället att ökad politisering, och ett successivt återupplivade av partipolitiska konflikter, är att vänta i takt med att vinnare och förlorare på europeisk integration utkristalliseras. I artikeln argumenterar jag för att en studie av Sverige, som i tidigare forskningen har utpekats som ett riskfall för kartellisering, erbjuder särskilt gynnsamma förutsättningar för att bekräfta avpolitiseringsesen. Syftet med artikeln har varit att ställa denna hypotes mot den motstridiga politiseringstesen för att i det svenska fallet besvara följande frågeställning:

I vilken utsträckning förekommer parlamentarisk opposition mot den nationella Europapolitiken och har denna ökat eller minskat över tid?

För att besvara frågan tillämpas en analysmodell, som dels indikerar motsättningar i konkreta sakfrågor – den funktionella dimensionen – dels motsättningar om europeisk integration – europeiseringsdimensionen. Med utgångspunkt från denna modell är svaret på frågeställningen entydigt. Den svenska Europapolitiken kännetecknas ingalunda av avpolitisering, utan i stället av tendenser till politisering över tid. Analysen kan urskilja två tydliga konfliktlinjer mellan regering och opposition. En rör arbetsmarknadspolitiska frågor och en annan rör rättsliga- och inrikesfrågor. Den första motsättningen relaterar tydligt till vänster-högerskalan, medan den andra rör sakfrågor som i stället kan relateras till den så kallade kulturella skiljelinjen (Bornschier 2010). Motsättningen gällande arbetsmarknadspolitik är dock särskilt intressant då detta politikområde i tidigare forskning utpekats som den potentiellt viktigast motsättningen mellan vänster och höger i EU (Marks & Wilson 2000; Hooghe *et al.* 2002; Marks & Steenbergen 2002; 2004; Hellström 2008:193). Resultaten i artikeln visar att denna konflikt inte bara, som tidigare forskning har visat (se t.ex. Marks & Wilson 2000; Hellström 2008:193), existerar i partimanifest till Europaparlamentet, utan också manifesterar sig i partiernas faktiska ställningstaganden i de sammanhang där Europapolitiken läggs fast. Att motsättningarna gällande arbetsmarknadspolitik ökar, snarare än minskar, är vidare ett starkt argument emot kartell- och avpolitiseringsesen.

Företrädare för avpolitiseringsesen (Mair 2007: 10) argumenterar för att oppositionen mot omfattningen av den europeiska integrationen – om den alls förekommer – i ökad grad riktas mot EU-systemet som sådant. I motsats till detta antagande, och i linje med politiseringstesen, visar resultaten i artikeln att oppositionens inställning till europeisk integration i hög grad beror på vilken sakfråga som diskuteras. Sammantaget är Socialdemokraterna det parti som är mest konsekvent positiva till överstatliga lösningar, medan Sverigedemokraterna är mest konsekvent negativa. Miljöpartiet och Vänsterpartiet, å andra sidan, tenderar att värdera europeisk integration på

väldigt olika sätt beroende vilken sakfråga som diskuteras. Jämfört med mitten av 1990-talet, då båda partierna lovade att föra Sverige ut ur EU, har således en betydande förändring skett i dessa partiers oppositionsroll. I motsats till tesen om avpolitisering finns det således inget underlag för att hävda att svensk nationell opposition i Europafrågor i ökad grad riktas mot systemet som sådant. Tvärtom pekar resultaten i artikeln på att tidigare EU-kritiska partier antar en mer pragmatisk hållning och i *minskad* grad kritiserar systemet. Det tyder i sin tur, i linje med politiseringstesen, på en alltmer europeiserad konflikt.

Trots att resultaten försvagar kartelltesens mest långtgående antaganden ges dock inget underlag för att avfärda den. Oppositionen mot regeringen ökar förvisso över tid, men det är samtidigt tydligt att konkreta policyalternativ oftast lyser med sin frånvaro. Bristen på alternativa förslag och vägval framstår som särskilt problematisk för det största oppositionspartiet, Socialdemokraterna. Flera forskare hävdar att socialdemokratiska partier motiveras av visionen om att på sikt, genom den europeiska integrationsprocessen, återupprätta kontroll över marknaden på den övernationella arenan (Marks & Wilson 2000: 437; Bartolini 2005: 323; Bailey 2005; Raunio 2010, 188; Johansson & von Sydow 2011). Det är också dessa idéer som ofta återkommer i oppositionen mot regeringen i EU-nämnden. Problemet är att den europeiska utvecklingen inte fogar sig efter den alternativa visionen. Statsvetaren Fritz Scharpf (2010: 343) argumenterar till och med för att strävan efter ökad marknadskontroll i EU är utopisk. Enligt Scharpf håller partier i EU:s medlemsstater, snarare än att få nya övernationella policyverktyg, på att tappa den sista kontrollen över sina nationella välfärdsstater och arbetsmarknadsmodeller. Dilemmat avspeglar sig i Socialdemokraternas – och de övriga partiernas – oppositionsroll. Å ena sidan uttrycks en strävan efter att skydda den svenska modellen mot EU:s inre marknad. Å andra sidan vädras en stark vilja om att europeisk integration också ska utsträckas till arbetsmarknaden i *hela* Europa. Resultatet av dessa tvetydigheter blir ofta en opposition i ord, snarare än i policy. I sin analys av möjligheterna till opposition i EU drar Peter Mair (2007: 14) följande pessimistiska slutsatser av denna typ av utveckling:

The reduction in the stakes of competition, and the wider process of depoliticization to which Europe contributes, clearly downgrades the value of traditional democratic processes at the national level, including the role of opposition.

Trots att oppositionen i EU-nämnden ofta saknar konkreta policyalternativ, menar jag att resultaten i denna artikel gör att det finns anledning att vara mer optimistisk än Mair och kartelltesens övriga företrädare (se t.ex. Blyth & Katz 2005). Det går inte att ta miste på att det finns en alternativ strävan från oppositionen, som avspeglar sig i ökade, snarare än minskade, motsättningar med regeringen. Motstridiga viljeinriktningar bryts i ökad utsträckning mot varandra, och den tid då den svenska EU-nämnden kunde karakteriseras som en

samlingsregering i Europafrågor (Persson 1997: 236) tycks definitivt vara förbi. Den intensifierade oppositionen mot regeringen tyder med andra ord på att svensk Europapolitik är på väg bort från det tysta samförstånd som kartellpartiteorin problematiserar, för att sakta europeiseras. Detta är en trend som stärker Hix's hypotes om ökad politisering på bekostnad av kartelltesens antagande om förtvinad opposition och ökad avpolitisering. Även om resultaten i artikeln inte automatiskt kan generaliseras bortom Sverige och EU-nämnden menar jag att de kan ge en fingervisning om hur Europapolitiken kan utvecklas också i andra fall. Om avpolitisering, snarare än politisering, är en generell trend i europeiseringens kölvatten borde dessa tendenser ha varit särskilt tydliga i Sverige. Nu visar resultaten på motsatt utveckling. Mot den bakgrunden är det rimligt att en liknande utveckling kan skönjas också i andra fall.

Referenser

- Aylott, Nicholas, 1997. "Between Europe and Unity. The Case of the Swedish Social Democrats", *West European Politics* 20 (2), s 119-136.
- Aylott, Nicholas, 2002. "Let's Discuss this Later. Party Responses to Euro-Division in Scandinavia", *Party Politics* 8 (4), s 441-461.
- Azmanova, Albena, 2011. "After the Left-Right (Dis)continuum: Globalization and the Remaking of Europe's Ideological Geography", *International Political Sociology* 5, s 387-407.
- Bailey, David, 2005. "Obfuscation through Integration: Legitimizing 'New' Social Democracy in The European Union", *Journal of Common Market Studies* 43 (1), s 13-35.
- Bartolini, Stefano, 2005. *Restructuring Europe. Centre formation, System Building, and Political Structuring Between the Nation State and the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Bergman, Torbjörn, 1997. "National parliaments and the EU Affairs Committees: notes on empirical variation and competing explanations", *Journal of European Public Policy* 4 (3), s 373-387.
- Bornschiefer, Simon, 2010. "The New Cultural Divide and the Two-Dimensional Space in Western Europe", *West European Politics* 33(3), s 419-44.
- Blyth, Mark & Richard S. Katz, 2005. "From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party", *West European Politics* 28(1), s 33-60.
- Bäck, Hanna, Patrick Dumont, Henk Erik Meier, Thomas Persson & Kåre Vernby, 2009. "Does European Integration Lead to a 'Presidentialization' of Executive Politics? Ministerial Selection in Swedish Postwar Cabinets", *European Union Politics* 10(2), s 226-52.
- Føllesdal, Andreas & Simon Hix, 2006. "Why there is a Democratic Deficit in the European Union", *Journal of Common Market Studies* 44(3), s 533-62.
- Glencross, Andrew, 2009. "The Difficulty of Justifying European Integration as a Consequence of Depoliticization: Evidence from the 2005 French Referendum", *Government and Opposition* 44(3), s 243-61.
- Hegeland, Hans, 2006. *Nationell EU-parlamentarism. Riksdagens arbete med EU-frågorna*. Stockholm: Santérus.
- Hellström, Johan, 2008. "Who leads, who follows? Re-examining the party-electorate linkages on European integration", *Journal of European Public Policy* 15(8), s 1127-1144.
- Hix, Simon, 1999. "Dimensions and alignments in European Union Politics: Cognitive

- constraints and partisan responses”, *European Journal of Political Research* 35(2), s 69-125.
- Hix, Simon, 2008. *What's wrong with the European Union and how to fix it*. London: Sage.
- Hooghe, Lisbet, Gary Marks & Carole J. Wilson, 2002. "Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?", *Comparative Political Studies* 35(8), s 965-989.
- Johansson, Karl-Magnus & Tapio Raunio, 2001. "Partisan Responses to Europe: Comparing Finnish and Swedish Political Parties", *European Journal of Political Research* 39, s 225-249.
- Johansson, Karl-Magnus & Göran von Sydow, 2011. "Swedish social democracy and European integration. Enduring divisions", s 157-187 i Dimitrakopoulos, Dionyssis (red.), *Social Democracy and European Integration*. London: Routledge.
- Jungar, Ann-Cathrin & Shirin Ahlbäck Öberg, 2002. "Parlament i bakvatten?", s 47-87 i SOU 2002: 81.
- Katz, Richard S. & Peter Mair, 1995. "Changing Models of Party Organizations and Party Democracy: The Emergence of The Cartel Party", *Party Politics* 1(1), s 5-28.
- Katz, Richard S. & Peter Mair, 2009. "The Cartel Party Thesis: A Restatement", *Perspectives on Politics*, 7(4), s 753-766.
- Kitschelt, Herbert, 2000. "Citizens, Politicians, and Party Cartelisation: Political Representation and State Failure in Post-Industrial Democracies", *European Journal of Political Research* 37, s 149-79.
- Kitschelt, Herbert, 2001. "Partisan Competition and Welfare State Retrenchment: When do Politicians Choose Unpopular Policies?", s 265-305 i Pierson, Paul (red.), *The New Politics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Krippendorff, Klaus, 2004. *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. London: Sage.
- Ladrech, Robert, 2002. "Europeanization and Political Parties. Towards a Framework for Analysis", *Party Politics* 8(4), s 389-403.
- Ladrech, Robert, 2007. "National Political Parties and European Governance: The Consequences of 'Missing in Action'", *West European Politics* 30(5), s 945-960.
- Lindvall, Johannes & Bo Rothstein, 2006. "Sweden: The Fall of the Strong State", *Scandinavian Political Studies* 29(1), s 47-63.
- Loxbo, Karl, 2013. "The Fate of Intra-Party Democracy. Leadership Autonomy and Activist Influence in the Mass Party and the Cartel Party", *Party Politics* 19 (4), s 537-554.
- Mair, Peter, 2007. "Political Opposition and the European Union", *Government and Opposition* 42(1), s 1-17.
- Mair, Peter, 2008. "Political Parties and Party Systems", s 154-166 i Graziano, Paulo & Maarten P. Vink (red.), *Europeanization. New Research Agendas*. London: Palgrave.
- Marks, Gary & Carole J. Wilson, 2000. "The Past in the Present: A Cleavage Theory of Party Responses to European Integration", *British Journal of Political Science* 30(3), s 433-459.
- Marks, Gary & Marco Steenbergen (red.), 2004. *European Integration and Political Conflict*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Marks, Gary & Marco Steenbergen, 2002. "Understanding Political Contestation in the European Union", *Comparative Political Studies* 35(8), s 879-92.
- Persson, Göran, 2007. *Min väg, mina val*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Pierre, Jon & Anders Widfeldt, 1994. "Party Organizations in Sweden: Colossuses with Feet of Clay or Flexible Pillars of Government?", s 332-357 i Katz, Richard S. & Peter Mair (red.), *How Parties Organize. Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*. London: Sage Publications.
- Poguntke, Thomas, Nicholas Aylott, Robert Ladrech & Kurt Richard Luther, 2007. "The Europeanisation of national party organisations: A conceptual analysis", *European Journal of Political Research* 46, s 747-771.

- Raunio, Tapio, 2010. "The EU and the Welfare State are Compatible: Finnish Social Democrats and European Integration", *Government and Opposition* 45(2), s 187-207.
- Scharpf, Fritz, 2010. "The asymmetry of European Integration, or why the EU cannot be a 'social market economy'", *Socio-Economic Review* 8, s 211-250.
- Schmidt, Vivien A., 2006. "Democracy in Europe: The Impact of European Integration", *Perspectives on Politics* 3(4), s 761-779.
- Schmitter, Phillippe C., 2008. "The Changing Politics of Organised Interests", *West European Politics* 31(1-2), s 195-210.
- Streeck, Wolfgang, 2012. "Markets and Peoples. Democratic Capitalism and European Integration", *New Left Review* 73(1), s 63-71.
- Tallberg, Jonas, Nicholas Aylott, Carl Fredrik Bergström, Åsa Casula Vifell & Joakim Palme (red.), 2010. *Demokratirådets rapport. Europeiseringen av Sverige*. Stockholm: SNS förlag.
- Teperoglou, Eftichia & Tsatsanis Emmanouil, 2011. "A New Divide? The Impact of Globalisation on National Party Systems", *West European Politics* 34(6), s 1207-1228.
- Toshkov, Dimiter, 2011. "Public opinion and policy output in the European Union. A lost relationship", *European Union Politics* 12(2), s 169-191.
- Van der Eijk & Mark N. Franklin, 2004. "Potential for Contestation on European Matters at National Elections in Europe", s 32-50 i Marks, Gary & Marco Steenbergen (red.), *European Integration and Political Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press,

Appendix

Tabell 1. Stabilitetstest och jämförelse mellan två kodningar av 640 debatter i EU-nämnden.

Rådskonstellation	Procentuell överensstämmelsen mellan två kodningar										
	Den funktionella dimensionen					Europeiseringsdimensionen					
	Mp	V	S	Sd	Alla	Mp	V	S	Sd	Alla	N
Europeiska rådet/ allmänna frågor	97	98	99	98	98	97,4	97,6	99,3	99,9	98,6	100
Ekonomiska och finansiella frågor	97,6	98,8	93	98,6	97	100	95	93,1	100	97	74
Konkurrensfrågor	96,8	97,7	98,3	98,5	97,8	94,4	97	94,2	100	96,4	69
Transport, tele- kommunikation, energi	99,9	100	99,8	100	99,9	100	95,5	99	100	98,6	47
Jordbruks- och fiskeripolitik	99	97	98	92	96,5	99	100	93	100	98	59
Miljöfrågor	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	24
Rättsliga- och inrikesfrågor	96	98,5	99,6	97,3	97,6	99,9	97,4	90	97	96	70
Sysselsättning- socialpolitik och hälsa	98	99	99	100	99	98,5	99	97	95	97,4	74
Utbildning, kultur och idrott	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	37
Utrikespolitik (inklusive handel)	99,3	97,5	95	97,6	97,3	91	97,8	61	100	87,4	84
Genomsnittlig överensstäm- melse	98,3	98,6	98	98,2	98,3	98	97,6	92,6	99,1	96,9	640
Arbetsmarknad*	99	100	100	100	99,7	96	98	99	100	98,2	85
Makroekonomisk reglering**	97	96	93	92	94,5	98	96	99	100	98,2	62

Kommentar: * & ** = har kodats separat. Eftersom de två sakområden har urskiljts från Rådskonstellationer som redan är dubbelkodade har dessa kodats tre gånger. Överensstämmelsen mellan två kodningar för perioden 1994/95 till 2005/06 var, för arbetsmarknadspolitik, 95 procent (n = 36). I två fall överensstämde inte de två kodningarna (båda fallen gällde Moderaterna) och dessa fall har tagits bort från redovisningen, vilket innebär att överensstämmelsen för perioden nu är 100 procent (n=34). Överensstämmelsen gällande rättsliga- och inrikesfrågor var 96 procent (n=71) – tre fall överensstämde inte: Mp i ett fall och V i två. I redovisningen har dessa tre fall tagits bort, vilket gör att överensstämmelsen är 100 procent (n = 68).

Tabell 2. Logistiska regressionsmodeller med principiell opposition (kodat 1) jämfört med opposition mot detaljer/enighet (kodat 0) som den beroende variabeln.

Sakfrågeområden i EU-nämnden och antalet inlägg från oppositionen	Oppositionspartier för sig själva och tillsammans					S, V, MP & SD
	MP	V	S	SD	S, V & MP	
Europeiska rådet/ allmänna frågor	1.39***	2.22***	1.23**	1.24**	.97	
Utrikespolitik (inklusive handel)	1.23***	1.86***	.65	1.47**	.44	
Ekonomisk- och finansiell politik	.43	1.71***	.46	.09	.27	
Konkurrensfrågor	.98**	1.58***	1.11*	-.73	.27	
Transport, telekom- munikation, energi	1.13**	1.17**	.89	1.72**	.51	
Miljöpolitik	.68	.96	.80	-1.06	.81	
Arbetsmarknads- politik	1.88***	3.03***	2.95***	2.39***	2.37***	1.29***
Socialpolitik, hälsa och konsumentfrågor	.41	1.32**	1.27*	.82	.98	
Rättsliga- och inrikesfrågor	2.23***	2.86***	1.37**	3.82***	1.24**	
Utbildning, ung- dom, kultur och idrott	-.26	-.04	-.12	2.87**	-.19	
Antal inlägg opposition	.10***	.09***	.10***	.16***	.09***	.12***
Konstant	-2.97***	-3.16***	-3.87***	-2.81***	-3.76***	-3.76***
-2 Log Likelihood	689.195	720.459	516.635	248.342	474.244	156.162
Nagelkerkes R ²	.24	.28	.27	.45	.23	.18
Antal	640	640	640	254	640	254

Kommentar: * = ** = $p < .05$, *** = $p < .01$. Siffrorna i tabellen är logistiska regressionskoefficienter ( ), som anger den logaritimerade sannolikheten för att Y ska vara 1 (dvs. principiell opposition). Koefficienter över 0 visar att sannolikheten för principiell opposition i ett sakområden ökar i jämförelse med referenskategori. medan negativa visar att de i stället minskar. Referenskategori är i detta fall jordbrukspolitik och har valt för att detta är det ett betydelsefullt område i EU-nämnden där den principiella oppositionen från alla partier är som lägst. Koefficienterna i tabellen ska alltså tolkas i jämförelse med referenskategori vars värde anges av interceptet.

Tabell 3. Fyra oppositionspartier positionering på europeiseringsdimensionen efter sakfrågor (sorterade efter Rådskonstellation) mellan riksdagsåret 2006/07 och 2011/12.

Sakfrågor i EU-nämnden	Oppositionspartiernas ställningstagande mellan riksdagsåren 2006/07 och 2011/12 (för SD 2010/11-2011/12)											
	MP			V			S			SD		
	Överställig	Nationell/ EU-kritisk	Totalt % (N)	Överställig	Nationell/ EU-kritisk	Totalt % (N)	Överställig	Nationell/ EU-kritisk	Totalt % (N)	Överställig	Nationell/ EU-kritisk	Totalt % (N)
Europeiska rådet/ allmänna frågor	52	48	100 (21)	34	66	100 (29)	80	20	100 (15)	6	94	100 (17)
Ekonomiska och finansiella frågor	80	20	100 (10)	41	59	100 (22)	71	29	100 (7)	0	100	100 (7)
Konkurrensfrågor	20	80	100 (5)	0	100	100 (5)	50	50	100 (4)	0	100	100 (2)
Transport, tele- kommunikation, energi	86	14	100 (7)	33	67	100 (6)	71	29	100 (7)	0	100	100 (10)
Jordbruk och fiskeripolitik	80	20	100 (10)	57	43	100 (7)	60	40	100 (5)	25	75	100 (4)
Miljöfrågor	94	6	100 (16)	87	13	100 (15)	91	9	100 (11)	0	100	100 (1)
Rättsliga och inrikesfrågor	10	90	100 (29)	8	92	100 (37)	63	37	100 (8)	5	95	100 (19)
Socialpolitik, hälsa och konsumentfrågor	0	100	100 (3)	0	100	100 (6)	0	100	100 (2)	0	100	100 (3)
Arbetsmarknads- politik	47	53	100 (47)	36	64	100 (56)	48	52	100 (54)	0	100	100 (18)
Utbildning, kultur och idrott	100	0	100 (1)	0	0	0 (0)	100	0	100 (1)	0	100	100 (8)
Utrikespolitik (inklusive handel)	40	60	100 (10)	23	77	100 (13)	67	33	100 (3)	0	100	100 (8)
Totalt %	49	51	100	33	67	100	33	67	100	3	97	100
N	79	80	159	64	132	196	46	71	117	3	94	97

Kommentar: Tabellen summerar inte till 100 procent eftersom avvikande meningar och inlägg som inte berör europeiseringsdimensionen inte har tagits med. Därutöver är det möjligt att avge flera avvikande meningar under behandlingen av samma sakfråga. Eftersom SD kom in i Riksdagen först 2010 gäller siffrorna för detta parti endast riksdagsåren 2010/11 och 2011/12.

Representation och kartellisering

Henrik Enroth¹

Representation and Cartelization

This article discusses the relationship between political representation and cartelization. Proponents of the cartel party theory argue as if cartelization and political representation were opposites: insofar as political parties empirically approximate the cartel party type, they will also, so the argument goes, distance themselves from normatively entrenched ideas and ideals about representation. The article questions and critiques this view. Drawing on Hanna Pitkin's view of political representation as acting in the interests of the represented in a responsive manner, I discuss the difficulties in teasing out what it means to represent and be represented according to the cartel party theory. The article concludes that the proponents of the cartel party theory have not provided any convincing reasons for assuming that representation and cartelization are necessarily opposites, but also that our entrenched understanding of political representation offers little guidance as to the nature of this relationship.

Enligt kartellpartiteorin fungerar politiska partier i allt mindre utsträckning som kanaler in i staten för intressen och identiteter sprungna ur civilsamhället, och istället alltmer som professionella maktapparater i staten, med ett egenintresse i organisatorisk överlevnad. Snarare än att överbrygga avståndet mellan stat och samhälle har politiska partier i utvecklade demokratier kommit att ökat detta avstånd till en punkt där partiet som organisationsform helt inkorporerats i staten (Katz & Mair 1995; Katz & Mair 2009; jfr Koole 1996). I denna diagnos ryms en kritik av de politiska partiernas representativa funktion, som, menar kartellpartiteorins tillskyndare, inte bara förändrats genom denna utveckling utan i allt väsentligt fördärvat. Med Katz och Mairs ord, om inte partier kan "representera såväl som styra, kan det mycket väl visa sig allt svårare för dem att legitimeras sin kontroll över statliga institutioner och sina anspråk på offentliga resurser" (Katz och Mair 2009: 760). Notera det underförstådda: att kartellpartiet styr men inte representerar.

1 Studien utgör en rapport från forskningsprojektet "Party Government in Flux: Changing Conditions for the Party Groups in the Swedish Riksdag", som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond. Jag vill tacka mina kollegor i forskningsprojektet samt två anonyma granskare för *Statsvetenskaplig tidskrift* för värdefulla synpunkter på tidigare versioner av denna artikel.

Henrik Enroth är verksam vid Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet.
E-post: henrik.enroth@lnu.se

Övriga bidrag till detta temanummer diskuterar den empiriska hållbarheten i kartellpartiteorins analys av det moderna partiets samtida utveckling. Här kommer jag inte att uppehålla mig vid den frågan annat än indirekt. Ambitionen med denna artikel är istället att reda ut kartellpartiteorins antaganden om kartellisering och representation. En sådan diskussion måste ta sin utgångspunkt i det faktum att teorins förespråkare tycks underförstå ett motsatsförhållande mellan representation och kartellisering; i den mån politiska partier empiriskt approximerar kartellpartiet som typ kommer de också normativt att frånga etablerade idéer och ideal om representation, som om kartellisering och representation med nödvändighet var motsatser, och som om den normativa diskursen om partiets representativa funktion inte kunde avancera bortom tidigare utvecklingssteg i det moderna partiets historia. Men det finns ingen nödvändighet i ett sådant motsatsförhållande eller i en sådan analys av politisk representation. Medan kartellpartiteorin tycks avfärda möjligheten att denna partityp kan fungera representativt har teorins tillskyndare inte mycket att säga om den politiska representationens väsen, och det som framskyntar i teorins urkunder förefaller missa det centrala i vedertagna förståelser av politisk representation. Vi har ingen anledning att låta bli att ställa frågor om kartellpartiets representativa funktion bara för att kartellpartiteorins förespråkare på illa redovisade grunder antagit att partiet som organisationsform kan fungera representativt bara i den mån det i någon metaforisk mening kan placeras ”utanför” staten.

Nedan introducerar jag en vedertagen förståelse av politisk representation – representation som responsivt agerande i de representerades intresse – och diskuterar dess implikationer för kartellpartiteorin. Därefter diskuterar jag hur vi utifrån denna etablerade förståelse av politisk representation kan bedöma huruvida representation och kartellisering står i motsatsförhållande till varandra i specifika fall, givet att vi kan påvisa kartellisering empiriskt. Här diskuterar jag svårigheterna att härleda empiriska konsekvenser ur kartellpartiteorin angående vad det kan innebära att representera samt att vara representerad. Jag drar slutsatsen att kartellpartiteorins företrädare inte givit oss några goda skäl att anta att kartellisering med nödvändighet står i ett motsatsförhållande till representation, men också att vår etablerade förståelse av politisk representation inte ger någon tillförlitlig vägledning vad gäller förhållandet mellan kartellisering och representation.

I

En etymologiskt ursprunglig innebörd i begreppet representation är att göra något frånvarande närvarande. Hanna Pitkin och på senare tid David Runciman har båda insiktsfullt diskuterat den paradox som följer av denna grundbetydelse: för att kunna representeras måste något vara både närvarande och från-

varande på samma gång – tillräckligt närvarande för att kunna *re-presenteras*; men samtidigt tillräckligt frånvarande för att behöva *re-presenteras* (Pitkin 1967; Runciman 2007; jfr Castiglione & Warren 2006). Som Runciman påpekar kan det för rastlösa statsvetare vara frestande att avfärda denna paradox som ett semantiskt snarare än ett politiskt problem. Som Pitkin visat får dock denna begreppsliga egenhet konsekvenser också i politisk praktik. En central tanke i hennes berömda analys av begreppet representation är att den moderna demokratis idéer och institutioner medgett en relativt stabil hantering – om än inte lösning – av denna paradox (Pitkin 1967: 209-240; Runciman 2007: 93-94).

Något som representationsteoretiker inte sagt särskilt mycket om är att partiet i den moderna demokratin placeras i själva spänningsfältet för denna paradox, och att våra idéer om den moderna demokratin gör att vi förväntar oss att partiet också är svaret på frågan hur vi kan hantera samma paradox: det är i första hand genom partiet som politiska viljeyttringar i samhället kan göras närvarande inom ramen för statens politiska institutioner. Inte minst kartellpartiteorin har emellertid kastat en skugga över denna förhoppning, medan teorins förespråkare samtidigt är besvärande tysta vad gäller den politiska representationens väsen. Här är Pitkins klassiska definition av politisk representation till hjälp för att få tystnaden att tala, om inte annat för att Pitkins uppfattning kommit att bli det vedertagna svaret på frågan hur vi kan känna igen politisk representation när någon påstår sig representera oss.

Politisk representation, skriver Pitkin, innebär att agera ”i de representerades intresse, på ett sätt som är responsivt i förhållande till dem” (Pitkin 1967: 209).² Det här tycks göra representativitet till en empirisk fråga, så länge vi kan anta en relation där den som utger sig för att representera agerar i den representerades intresse, och så länge en sådan relation utmärks av responsivitet i tolkningen av detta intresse. Svårigheterna med denna definition tilltar givetvis i den mån vi problematiserar termerna ”intresse” och ”responsivitet” och jag återkommer till dem strax, men låt oss för ögonblicket och för argumentets skull ta för givet att båda dessa termer kan ges en någorlunda precis innebörd och göras operationella.

Vad kartellpartiteorins förespråkare antar – snarare än visar eller argumenterar för – är att kartellpartiets företrädare just *inte* agerar i de representerades intresse utan i partiets eller partielitens egenintresse. Till stöd för denna uppfattning hävdar Katz och Mair att konkurrens mellan partier alltmer reduceras till frågor om regeringsduglighet och förmåga till styrning, och att de ekonomiska och politiska kostnaderna för partier som förlorar regeringsinne-

2 Pitkins förståelse av den representativa relationen är självfallet inte den enda tillgängliga, och intressen är självfallet inte de enda tänkbara objekten i en sådan relation: idéer och identiteter kan nämnas. Jag utgår här från Pitkins representationsbegrepp då det i olika upptagningar utgör en dominerande mittfåra i teoretiska och empiriska diskussioner av politisk representation.

hav i ett kartellpartisystem minskas genom ökat partistöd kanaliserat till partiernas toppskikt. Även om Katz och Mair menar att den historiska utvecklingen av partiet som organisationsform åtföljts av skiftande normativa föreställningar om demokrati betraktar de uppenbart det senaste skiftet som en förlust av partiets representativa och därmed demokratiska kvaliteter, vilka i sin tur på ett uttalat sätt knyts till partiets funktioner i tidigare utvecklingssteg i Katz och Mairs berättelse: demokrati har i kartellpartiets tidevarv blivit ”ett medel för att uppnå social stabilitet snarare än social förändring”; demokrati betraktas nu inte längre som ”en process där civilsamhället begränsar och kontrollerar staten”, utan som ”en tjänst utförd av staten för civilsamhället” (Katz och Mair 1995: 22).

Här tycks Katz och Mair begå ett slags genetiskt felslut på partiteorins område, genom att göra det politiska partiets representativa funktion beroende inte främst av hur dess företrädare agerar och interagerar, utan av de historiska omständigheter ur vilka partiet uppstått. Oaktat Katz och Mairs påstående att ”masspartiet är dött”, och deras kritik mot partiforskarens tendens att anta att liket lever (Katz & Mair 2009: 760), framstår masspartiet icke desto mindre som den normativa modellen för ett representativt politiskt parti i Katz och Mairs typologiska historia över det moderna partiets uppgång och fall. Masspartiets representativa funktion består enligt Katz och Mair just i att det gör närvarande inom den moderna staten intressen sprungna ur civilsamhället, medan kartellpartiet, återigen, tvärtom antas skapa och understödja ett växande avstånd mellan stat och civilsamhälle, med catch-all-partiet som ett ambivalent mellansteg där normen för den representativa relationen är ett medlande mellan intressekonstellationer i samhället och den moderna statsapparaten.

Det är avslöjande att Katz och Mair i sin eskatologi om det moderna partiets utveckling ger vanligt förekommande beteckningar för olika representationsideal som kan förknippas med respektive partityp – undantaget kartellpartiet. Den typ av kaderparti som uppstod parallellt med den tidiga parlamentarismen antar Katz och Mair vilar på Burkes ideal om representanten som en ”trustee” som agerar självständigt i förhållande till sina uppdragsgivare; masspartiets representanter, däremot, agerar som ”delegates” ansvariga inför sitt parti och dess medlemmar, medan catch-all-partiets representanter bäst förstås och förstår sig själva som flexibla ”brokers” eller ”entrepreneurs.” För kartellpartiet får vi ingen motsvarande beskrivning av vad det innebär att vara representant; i dess ställe får vi beskrivningen av kartellpartiet som sådant som en ”semi-state agency” och en notering om dess ”representativa stil” som en ”agent of the state”, vilket alltså i Katz och Mairs analys närmast framstår som en självmotsägelse (Katz & Mair 1995: 16, 18). I deras berättelse figurerar politisk representation inte främst som ett allmänbegrepp utan som en historiskt specifik storhet: det politiska partiets mest genuina representativa funktion är – eller snarare var – att kanalisera vissa specifika intressen som uppstått ur vissa specifika kolle-

ktiva identiteter i civilsamhället, med social förändring och progressiv politisk reform av staten som mål.

Oavsett vilka ideologiska sympatier man kan eller inte kan hysa för ett sådant ideal är Katz och Mairs skiss av det politiska partiets representativa funktion uppenbart kalkerad efter konturerna av mellankrigstidens civilsamhälle och normativt färgad av de politiska program som uppstod ur masspartiets framgångar. Här finns en grundläggande spänning i kartellpartiteorin mellan en explicit sociologiskt-deskriptiv nivå och en mer implicit normativ nivå. I sina samhällsteoretiska och partisystemteoretiska resonemang är Katz och Mair tydliga och tämligen entydiga vad gäller de omvälvande förändringar som moderna samhällen och politiska system genomgått under samma tidsperiod. Här sätts masspartiet som modell i samband både med en viss "förståelse av demokrati" och med ett "särskilt, numera överspelat, ideal om samhällsstrukturen", och ingen av dessa antas återspegla de samhälleliga och politiska realiteterna i "postindustriella samhällen" (Katz & Mair 1995: 6).

Men medan partiet som organisationsform således antas ha skiftat position och funktion från sin forna förankring i civilsamhället till sin nya hemvist i statens hägn argumenterar kartellpartiteorins förespråkare samtidigt normativt som om civilsamhället förblivit – eller kanske snarare *borde* ha förblivit – oförändrat genom denna process, som om vi kunde bedöma kartellpartiets representativa funktion utifrån samma intressen och identiteter utifrån vilka masspartiets sympatisörer kunde bedöma sina representanters agerande under mellankrigstiden. Empiriskt antas vi sedan länge ha lämnat den historiskt specifika relationen mellan masspartiet och organiseringen av intressen i mellankrigstidens civilsamhälle. Normativt förblir samma arrangemang den förebildliga modellen för en representativ relation mellan politiska partier och deras väljare i allmänhet. I en sammanfattande tabell över de olika partitypernas karakteristika reserverar Katz och Mair avslöjande nog "representativ kapacitet" som en beskrivning av partikonkurrensen i masspartiets era (Katz & Mair 1995: 18).

Men om vi tar oss friheten att frånga Katz och Mair på den här punkten kommer svaret på frågan om kartellpartiet kan fungera representativt eller ej enbart att bero på de intressen som, med bibehållen responsivitet, kan tillskrivas dem som partierna utger sig för att representera, oavsett vilka historiskt specifika relationer mellan parti och stat och parti och civilsamhälle som frambringat dessa intressen som föremål för politisk representation. Med andra ord, även om det empiriskt skulle beläggas att konkurrensen mellan partierna i ett givet partisystem reducerats till frågor om regeringsduglighet och styrningsförmåga, och även om vi – med Katz och Mair – skulle göra det rationalistiska eller möjligen konspirationsteoretiska antagandet att partierna har ett organisatoriskt egenintresse i att reducera konkurrensen mellan partierna i systemet till just detta, så innebär inte det med automatik att partiernas relation till

sina väljare därmed upphör att vara representativ. Detta beror i sista hand på vad väljarna själva anser att deras intressen är och huruvida de anser att deras representanter agerar i deras intresse, och det finns åtminstone inget som *a priori* säger att väljarna i ett kartellpartisystem inte skulle kunna anse sig ha ett intresse i de områden till vilka Katz och Mair menar att kartellpartiet reducerat partikonkurrensen – förmåga till styrning och regeringsduglighet. Att kartellpartiet premierar styrning innebär inte i sig att det inte samtidigt – och just därigenom – kan ägna sig åt representation.

Vi kan inte heller *a priori* utesluta möjligheten att kartellpartiets organisatoriska egenintresse är förenligt med en responsiv representativ relation till dess väljare, om vi förstår politisk representation ungefär i Pitkins termer. På partinivå är organisatorisk överlevnad en trivial nödvändig betingelse för en sådan relation, eftersom ett parti som inte existerar givetvis inte kan representera eller agera responsivt i förhållande till någon, och samma argument kan överföras på systemnivå i den mån vi, med Pitkin och många andra, anser att representation bör bedömas med hänsyn till ”strukturen och funktions sättet hos systemet, mönstren som uppstår från en mångfald aktiviteter hos många människor” (Pitkin 1967: 221).

Så för att summera: vi måste alltså känna till något om väljarnas upplevda intresse i den representativa relationen i ett givet partisystem, samt huruvida väljarna upplever att deras representanter verkligen agerar i deras intresse, för att kunna bedöma huruvida representation och kartellisering står i ett motsatsförhållande till varandra i det aktuella partisystemet, alltså givet, förstås, att vi kan påvisa kartellisering i partisystemet ifråga.

II

Låt oss nu ta en titt på svårigheterna med en sådan bedömning. Dessa har mycket att göra med svårigheterna att härleda empiriska konsekvenser ur kartellpartiteorin vad gäller agerandet hos representanter samt representerade. Ett första problem är hur vi kan avgöra i vilket intresse representanter för ett kartellparti kan antas agera. Om vi än en gång följer Katz och Mairs typologisering av det moderna partiets utveckling framträder två huvudsakliga möjligheter.

För det första är det representationsteoretiskt fullt möjligt att representanterna i ett kartellparti beskriver och rättfärdigar sitt agerande ungefär på samma sätt som representanterna i ett kaderparti, även om dessa två partityper är tänkta att illustrera skilda faser i det moderna partiets utveckling. I båda fallen kan vi förvänta oss en obenägenhet att identifiera partiet med något visst segment eller någon viss gruppering i samhället samt en uttalad skepsis mot påstådda särintressen, och vi kan också förvänta oss en benägenhet att istället identifiera sig med ett föreställt allmänintresse. Vi kan alla erinra oss – och på egen hand välja tolkningsram för – uttalanden i svensk politisk debatt under

senare år om särintressenas olämplighet som representationsobjekt. Ur Katz och Mairs egen tolkningsram är allmänintresset en strategiskt användbar myt, och referenser till denna undflyende storhet tenderar att artikuleras från och understödja positioner av privilegierat sär- eller egenintresse. Ska vi tro kartellpartiteorins anhängare är referenser till allmänintresset blott en eufemism för det partistrategiska egenintresset.

Men det förefaller också, för det andra, fullt möjligt att kartellpartiets företrädare kan beskriva och rättfärdiga sitt agerande som representanter med hänvisning till ett statsintresse snarare än ett allmänintresse, just i linje med en syn på demokrati som en tjänst utförd i och av staten för ett civilsamhälle utan nämnvärd direktkontakt med den demokratiska processen, och med social och politisk stabilitet snarare än förändring som mål. På basis av kartellpartiteorins urkunder har vi ingen möjlighet att avgöra vilken, om någon, av dessa möjligheter som är mest trolig. Förutom att detta givetvis är problematiskt för den som kan vilja testa kartellpartiteorins implikationer för politisk representation empiriskt, förefaller det ur teorins eget perspektiv inte göra någon större skillnad normativt hur kartellpartiets representanter beskriver och rättfärdigar sitt agerande. Såväl allmänintresse som statsintresse framstår i Katz och Mairs texter som rationaliseringar för kartellpartiets egenintresse, det senare då partiet självt antas vara den huvudsakliga aktören bakom utvecklingen från catch-all-parti till kartellparti. ”I slutänden, förstås, är det partierna i maktposition som är staten och som erbjuder denna tjänst, och det är deras egen existens som de garanterar” (Katz & Mair 1995: 22). Men detta tycks innebära att oavsett vad kartellpartiets representanter gör, och oavsett hur dessa beskriver och rättfärdigar sitt agerande, förblir detta agerande per definition egenintresserat.

En andra svårighet är hur vi kan avgöra huruvida de representerade anser sig vara just det. Här kan vi börja med att notera ett generellt problem i vår förståelse av politisk representation. Pitkin adderar en viktig kvalifikation – och komplikation – till sin definition av politisk representation vad gäller responsivitetens väsen. Att representera innebär att agera i de representerades intresse på ett sätt som är responsivt i förhållande till dem, och responsivitet innebär i det här sammanhanget att den representerade vanligen ”inte invänder mot det som görs i hans namn” (Pitkin 1967: 155). Denna kvalifikation är tänkt att hantera ett ofta påtalat problem med att hänvisa till intressen som grund för agerande i någon annans namn, nämligen möjligheten att såväl representanter som representerade kan missta sig på de senares intressen. Om och i den utsträckning som den representerade kan invända mot det som hennes representanter gör i hennes namn kan den risken minimeras, tänker sig Pitkin.

Komplikationen består i att medan den representerade måste *kunna* invända för att representation ska vara representation *får* hon vanligtvis inte göra det, med annat än att den representativa relationen upphör att vara just representativ. Detta är Pitkins inte helt tillfredställande sätt att hantera den rep-

resentationens paradox med vilken vi började: den representerade görs närvarande genom att representanten agerar i hennes intresse så länge den representerade inte invänder, men den senare förblir frånvarande i den meningen att det är frånvaron av invändning snarare än exempelvis förekomsten av direktiv som avgör om den representativa relationen är just representativ (jfr Runciman 2007). Som Pitkin noterar, ”den enda *säkra garantin* att inte vara i konflikt med någons önsknings är att agera på hans uttryckliga order” (Pitkin 1967: 163). Men att agera på någons uttryckliga order är inte vad vi vanligtvis menar med representation.

Pitkins tanke att den representerade måste *kunna* invända men inte *får* invända för att representation ska vara representation är av särskild relevans för hur vi kan förhålla oss till kartellpartiteorin. Förutom den generella vanskligheten i ett sådant kriterium på politisk representation tillkommer i kartellpartiteorin svårigheten att avgöra vilken typ av invändningar vi ska leta efter för att kunna bedöma huruvida de representerade i ett kartellpartisystem upplever sig vara just det. I den artikel där de först introducerade teorin presenterar Katz och Mair ett antal ”utmaningar” mot kartellpartiet, utmaningar som de tolkar som avgörande invändningar mot den bristande representationsförmågan hos denna partityp. ”Det är uppenbart”, skriver de i en senare artikel,

att den tilltagande upptagningen av partier i staten, deras gemensamma syfte och identitet, och den allt tydligare klyfta som skiljer dem från resten av samhället har bidragit till att skapa ett folkligt missnöje och avståndstagande [disaffection] som saknar motstycke i efterkrigstidens erfarenheter i de etablerade demokratierna (Katz & Mair 2009, 760).

Katz och Mair själva drar den generella slutsatsen att ”den moderna demokratin har på något vis urholkats. Partierna agerar inte som väljarnas ombud [agents]. Men väljarna verkar å andra sidan inte så intresserade av att agera huvudmän [principals] för partierna” (Katz och Mair 2009: 762). Det Katz och Mair talar om här tycks vara ett generellt politiskt missnöje och avståndstagande, manifesterat empiriskt i sjunkande valdeltagande och minskande medlemstal för politiska partier i allmänhet. Men de nämner också ett ”mer radikalt” avståndstagande, manifesterat i de senaste decenniernas framgångar för populistiska antisystempartier på den yttre högerkanten (Katz & Mair 1995: 24). Men detta är rimligen två olika typer av invändningar: hur kan vi på basis av endera eller båda typerna av invändningar avgöra huruvida de representerade i ett kartellpartisystem upplever sig vara just det? Det krävs exempelvis ingen livlig fantasi för att föreställa sig ett partisystem där ett framgångsrikt antisystemparti existerar parallellt med en likaledes framgångsrik kartell, och där en försvarlig del av väljarkåren kan antas uppleva sig förhållandevis väl representerade av partierna i kartellen samtidigt som en mindre del invänder mot det sätt på vilket deras intressen representeras.

Problemen med att tolka indirekta missnöjesyttringar och icke-handlingar

såsom obenägenhet att rösta är välkända, och dessa problem tilltar med tilltagande komplexitet i den sociopolitiska situationen (jfr Pharr & Putnam 2000). Om vi accepterar Katz och Mairs empiriska beskrivning av kartellpartiet och deras normativa modell för politisk representation är tolkningen given: då kartellpartiet brister i sin representativa funktion tvingas väljarna söka andra kanaler för inflytande. ”Istället för partier som reser anspråk på staten för särskilda grupperns räkning i civilsamhället upptäcker dessa grupper att de själva behöver resa anspråk på partiet/staten. Därmed blir förmedlandet av krav och önskemål mot staten alltmer ett område för intresseorganisationer” (Katz & Mair 1995, 23). Resonemanget här är system-funktionalistiskt: i den mån kartellpartiet brister i den representativa funktion det *bör* eller *ska* ha – än en gång utifrån masspartiet som normativ modell – måste förmodat givna intressen kanaliseras på annat sätt. Katz och Mair upprepar här ett antagande som upprepats gång efter annan i statsvetenskapens historia sedan det sena 1920-talet, nämligen tanken om ett komplementärt förhållande mellan politiska partier och intressegrupper (Odegard 1928; Herring 1929; Key 1942; Truman 1951).

Men tidigare givna intressen kan idag inte längre förutsättas, varken som empirisk realitet eller normativt ideal. Inte heller kan vi förutsätta en komplementaritet mellan gamla och nya former för politisk representation, och inte heller kan vi utan vidare tolka *hur* ett empiriskt manifest missnöje med politiska partier kan förstås som invändningar mot det sätt på vilket kartellpartiets representanter representerar. Det senare kan vi som sagt bara göra om vi anser oss vara säkra på, för det första, vilka intressen de representerade upplever sig ha, och, för det andra, vilka missnöjesyttringar vi ska ta som invändningar mot det sätt på vilket kartellpartiets representanter tar till vara dessa intressen. Katz och Mair gör sig säkra på detta genom en representationsteoretisk genväg till masspartiet som normativ modell för politisk representation i allmänhet, och genom en reifiering av de intressen som masspartiet historiskt förknippats med. Men om vi inte utan vidare kan förutsätta att de intressen som de representerade idag riktar mot de politiska partiernas representanter alltjämt och främst handlar om social förändring snarare än om, säg, just social stabilitet och styrningsförmåga är det svårt att säga något bestämt om förhållandet mellan kartellisering och politisk representation, även i de fall där kartellpartiteorin kan visa sig empiriskt giltig. Till del beror detta på teorin, till del på vår etablerade förståelse av politisk representation. Här har jag främst uppehållit mig vid kartellpartiteorins säregna kortslutning av kartelliseringens empiriska aspekter och masspartiet som normativ modell för politisk representation. I ett annat sammanhang hoppas jag få tillfälle att mer grundligt diskutera om och hur det moderna partiets historiska utveckling ger oss anledning att revidera vår etablerade förståelse av politisk representation.

Referenser

- Castiglione, Dario & Warren, Mark E., 2006. *Rethinking Democratic Representation: Eight Theoretical Issues*. Uppsats, Centre for the Study of Democratic Institutions, University of British Columbia.
- Herring, Pendleton, 1929. *Group Representation before Congress*. New York: Russell & Russell.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 1995. "Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics* 1, s 5-28.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2009. "The Cartel Party Thesis: A Restatement", *Perspectives on Politics* 7, s 753-766.
- Key, V. O., 1942. *Politics, Parties and Pressure Groups*. New York: Thomas Y. Crowell Company.
- Odegard, Peter H., 1928. *Pressure Politics: The Story of the Anti-Saloon League*. New York: Columbia University Press.
- Pharr, Susan J. & Putnam, Robert D., 2000. *Disaffected Democracy: What's Troubling the Trilateral Countries?* Princeton: Princeton University Press.
- Pitkin, Hanna Fenichel, 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley: The University of California Press.
- Runciman, David, 2007. "The Paradox of Political Representation", *The Journal of Political Philosophy*, 15, s 93-114.
- Truman, David B., 1951. *The Governmental Process: Political Interests and Public Opinion*. New York: Alfred A. Knopf.

Kartellisering i nytt ljus: Slutsatser

Magnus Hagevi

New Light on Cartelization: Conclusions

In this special issue of *Statsvetenskaplig tidskrift*, six articles have, based on hypotheses about cartelization, studied changes in the party groups of the Swedish Riksdag: Are parliamentary party groups becoming increasingly similar from the late 1980s to the early 2010s? When this concluding article summarizes the results from each of the six studies, the simplified answer is no. The relationship between cause and effect, stipulated by the cartel theory, did not occur in our study. Still, public party finance and, to some extent, medialization paved the way for cartelization, and the internal party culture, in this investigation, changed so it could facilitate cartelization. Nevertheless, the increased degree of *politicization*, did not support the theory of the cartel party, nor did important gender cleavages.

Inledning¹

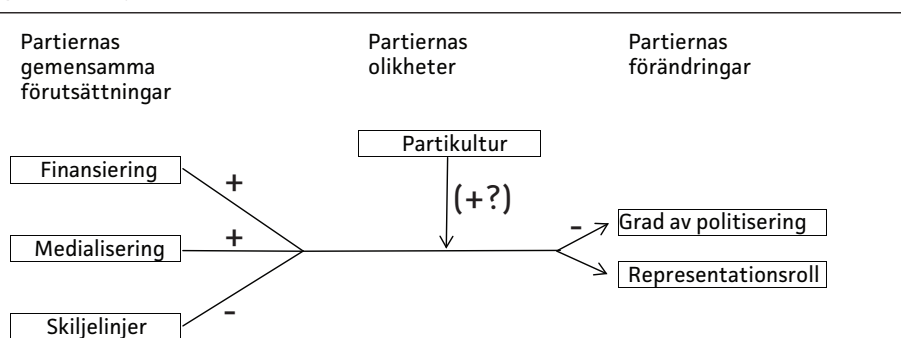
I detta temanummer har sex artiklar studerat förändringar av riksdagens partigrupper, särskilt om de genomgår en likriktning vad beträffar deras sätt att bedriva politik från slutet av 1900-talet till början av 2000-talet, för att undersöka om det svenska partisystemet kartelliseras. Utifrån en summering av resultaten från respektive studie i temanumret är det förenklade svaret nej. I alla fall i de avseenden som undersöks. I detta avsnitt ställs det huvudsakliga resultatet från respektive kapitel i förhållande till den grundläggande frågeställningen för temanumret.

Relationen mellan delstudierna åskådliggjordes i den analysmodell som återigen presenteras i figur 1. För att kartellisering ska äga rum måste dels en övervägande del av partiernas gemensamma förutsättningar, dels partiernas förändringar i studierna uppvisa resultat som stödjer kartellisering och partiernas ökade likhet. Om så inte är fallet – att studiernas resultat inte visar på ökad kartellisering eller att partierna inte blir mer lika varandra – bland partiernas förändringar och inte heller till övervägande del bland partiernas gemensamma förutsättningar – får tanken om kartellisering inte stöd. För att åskådliggöra det centrala huvudresultatet i temanumrets respektive studie, är det markerat med plus (+) om det stödjer tanken på en tilltagande kartellisering av parti-

¹ Studien utgör en rapport från forskningsprojektet "Party Government in Flux: Changing Conditions for the Party Groups in the Swedish Riksdag", som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond.

Magnus Hagevi är verksam vid Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet.
E-post: magnus.hagevi@lnu.se

Figur 1. Analysmodell över partistudierna i detta temanummer.

erna i riksdagen, medan minus (-) markerar att resultatet i huvudsak går emot kartellpartiteorin.

Min studie om partiernas finansiering ger tydligt stöd för de teoretiska antaganden om vad som anses gynna kartellisering. I figur 1 markeras detta med ett plus vid pilen som utgår från rutan med "Finansiering". Slutsatsen är att den offentliga finansieringen av politiska partier innebär mycket gynnsamma villkor för kartellisering i svensk politik, men att det inte i sig är kartellisering. Utifrån en av kartellpartiteorin två huvudhypoteser – att partierna fjärrar sig från civilsamhället och närmar sig staten samt i allt större utsträckning blir en del av den – har partibidragen från offentlig sektor undersökts. Precis som kartellpartiteorin anger ökar det offentliga partistödet medan andelen partimedlemmar minskar bland medborgarna. Likaså riktas det offentliga partistödet i allt mindre utsträckning till partiernas medlemsorganisationer och allt mer mot partigrupperna i riksdagen eller direkt till de invalda politikerna. Dessutom ökar autonomi mellan partipolitik på nationell och lokal nivå genom att partierna på olika nivåer kontrollerar och erhåller offentlig finansiering oberoende av varandra. Detta stödjer tanken att partiorganisationerna utvecklas till stratakratier.

Brommessons, Ekengrens och Oscarssons studie om riksdagsledamöternas kontakter med och uppfattning om massmedia stödjer till viss del antagandet om medialisering i form av en tilltagande personifiering. Detta indikeras med ett plus vid pilen som utgår från rutan "Medialisering". Tanken är att kartellisering borde gynnas av medialisering. Istället för masspartiets ideal, där partiets medlemsorganisation utgör den centrala ideologiska länken mellan makthavare och folket, antas kartellpartierna i ökad utsträckning använda utspel i massmedia för direkt politisk kommunikation från partiledning till väljare (Katz & Mair 2002; Hjarvard 2007). En sorts medialisering är när journalistikens innehåll lyfter fram enskilda personer (Nord & Strömblad 2005) som beslutsfattare i partigrupperna i riksdagen, speciellt partiledare, på bekostnad av partierna som organisationer. Det är också bland riksdagsledamöter med ledande positioner i partigrupperna som Brommesson, Ekengren och Oscarsson kan notera att media fått ökad betydelse. Det överensstämmer med kartelltesens tanke att

det främst är de ledande personerna som kommer i medias strålkastarljus. I så motto är det ett exempel på personifiering. Däremot kan de inte finna någon tilltagande personifiering av politiken där gemene riksdagsledamot i allt större utsträckning och på olika sätt medverkar i massmedia. Inte heller finns det någon generell tendens att riksdagsledamöternas (med undantag av de med ledande positioner i partigrupperna) uppfattning om massmedia ger uttryck för att dess politiska betydelse har ökat över tid.

I figur 1 finns även ett minustecken vid pilen som utgår från rutan "Skiljelinjer", vilket visar på brister i tanken om en tilltagande kartellisering som bör gynnas av försvagade skiljelinjer. Att en sådan generell försvagning äger rum ifrågasattes av Stensöta som istället menade att gamla skiljelinjer ersatts av att nya skiljelinjer – som genuskonflikten – politiserades. Tvärt emot vad kartellpartiteorin stipulerade uppvisar kvinnor i riksdagen starkare närhet till partiets gräsrotter än män, och kvinnors närvaro i riksdagen ökade heterogeniteten i partierna. Stensötas slutsats var att kvinnors parlamentariska agerande var en motkraft till kartellisering.

Vad gäller analysen av partikultur är resultaten inte entydiga. I figur 1 är pilen från "Partikultur" markerad med ett plus, vilket indikerar att den undersökta partikulturen genomgått en förändring som kan antas underlätta kartellisering. Barrlings undersökning av Miljöpartiets partigrupp i riksdagen visar att dess partikultur blivit mindre avvikande i riksdagen, det vill säga att den interna anti-etablissemangskultur som kan antas försvåra kartellisering har slipats av. Miljöpartisterna i riksdagen beskriver sin partigrupp som allt mer pragmatisk och professionell, vilket Barrling anser gynna kartellisering. Att partier blir mer lika varandra, bland annat genom sin partikultur, kan också betraktas som en indikator på kartellisering. Men resultaten är, som nämnts, inte entydiga, varför plustecknet vid pilen som utgår från "Partikultur" är satt inom parentes och dessutom följt av ett frågetecken inom parentes. Det finns flera skäl till detta. För det första är det endast en partikultur som undersökts. Ett mer uttömmande svar kräver att en kommande studie beaktar alla partikulturer i riksdagen. För det andra betonar miljöpartisterna, trots sin anpassning, betydelsen av sin riksdagsexterna partiorganisation mer än vad som är brukligt i riksdagspartier. För det tredje noteras, på kort sikt, en viss återgång till en tidigare, från de andra partigrupperna, mer avvikande partikultur inom Miljöpartiet. För det fjärde, och sista, är det möjligt att anpassningen, mer än att vara ett tecken på kartelliseringstendenser, utgör en typ av "normalisering" som är att vänta när ett nytt parti anpassar sig till de former som råder i det parlamentariska arbetet. En sådan förändring är inte det samma som kartellisering, utan snarare en positionering för att vara konkurrenskraftig och över huvud taget kunna verka under de förhållanden som råder i riksdagen.

Kartelltesens andra basala hypotes anger att partier utvecklar gemensam, likartad och högst begränsad policy, vilket kan kallas för avpolitisering. I sin

artikel slår Loxbo tvivel i om det förekommer en ständig ökad avpolitisering och visar istället på en vilja att sträva efter att mejsla ut oppositionella alternativ till regeringspolitiken. Resultatet är inte i linje med kartellpartiteorin, varför detta markeras med ett minus i figur 1 vid den pil som är riktad mot "Grad av politisering". Loxbo granskade bland annat arbetsmarknadspolitik, en central vänster-högerfråga, där kartelltesen antar att partiernas samarbete bör vara utvecklat. Särskilt gäller det frågor som behandlas av EU som är den beslutsarena där kartelliseringen ska ha nått längst (Mair 2007; Katz & Mair 2009:754, jfr Bartolini 2005). Ändå visar Loxbos undersökning att konflikt-nivån ökar mellan partierna, när kartellisering borde innebära minskad konfliktnivå. Riksdagens partigrupper visar på en vilja att ta konflikt i dessa frågor istället för att söka konsensus. Men, uppger Loxbo, det saknas alltså konkreta policyalternativ från oppositionens sida.

Vid pilen som är riktad mot rutan "Representationsroll" finns inget tecken. I sin artikel kritiserade Enroth teoretiska antaganden gjorda av Katz och Mair angående representationen och klargjorde behovet av att undersöka representationsrollen ytterligare, men att detta får anstå ytterligare en tid. Enroth betonar dock att det är prekärt för kartellpartiteorin att klargöra hur representation antas äga rum genom kartellpartier. I denna del är det möjligt att masspartiet som normativt ideal hämmat nytänkande.

Svensk kartellisering visar sig ha goda förutsättningar i vår studie. Den första av kartelltesens hypoteser – att partiernas koppling till civilsamhället byts ut till en koppling till staten – får stöd. Andra undersökta faktorer som också bör ge goda förutsättningar till kartellisering finns i en ökad medialisering bland partigruppernas ledande politiker. Förvisso har Miljöpartiets partikultur på lång sikt förändrats på ett sådant sätt att det gynnar kartellisering, men på kort sikt noteras den motsatta utvecklingen. Studien om nya, aktiva skiljelinjer ger inte stöd åt en utveckling som kan beskrivas som kartellisering. Trots de goda förutsättningarna för kartellisering får, i denna studie, kartelltesens andra huvudhypotes inte stöd. Istället för en ständig avpolitisering noteras ökad konflikt i centrala policyfrågor där oppositionen strävar efter att mejsla ut alternativ till regeringspolitiken.

Frågan som uppstår blir därmed varför förekomsten av kartellisering får så svagt stöd i de undersökningar som presenterats i detta temanummer, trots att kartelliseringens förutsättningar verkar så goda? I detta sammanhang är det tre antaganden i kartelltesen som ska diskuteras: skillnaden mellan konflikt och polarisering, partistöd som incitament och nya sociala skiljelinjer.

Konflikt och samarbete

En med kartellisering konkurrerande förklaring till ökad likhet mellan partierna är medianväljarteoremet. Tvärtemot kartelltesen bygger den på konkur-

rens mellan partierna. Likhet mellan partierna uppstår genom att partierna kämpar mot varandra för att vinna medianväljaren, inte genom att de samarbetar och lägger strider åt sidan. Därmed förklaras partiernas likhet med konkurrens mellan partier, inte med samarbete mellan dem (Kitschelt 2000:164, 167).

När Downs beskriver processen som gör att partierna i ett partisystem blir mer lika varandra använder han analogin med två järnhandlare på en avlång affärsgata. Gatan motsvarar politikens vänster-högerskala. I liknelsen kan järnhandlarna inte konkurrera med varandra genom att ändra priser eller sortiment, utan blott med sin placering på affärsgatan. Dessutom är de potentiella kundernas bostäder jämnt spridda utmed gatan. Till en början är järnhandlarna placerade på var sin ända av gatan, varpå kunderna går till den järnhandel som ligger närmast bostaden. Men så kommer innehavaren av den ena järnhandeln på att om affären flyttas en bit ned på gatan så att den läggs närmare den andra järnhandeln så kommer fler av de potentiella kunderna att komma närmare och välja att handla i den nyflyttade järnhandeln medan de gamla kunderna alltså har närmast till den nyflyttade järnhandeln. De kunder som nu ligger närmare gatslutet där järnhandeln tidigare var belägen har fortfarande närmast till den järnhandel som flyttat in mot mitten av gatan. Dessutom har några ytterligare kunder, som tidigare hade närmare till den konkurrerande järnhandeln, nu slutat att gå till denna då de fått närmare till den järnhandel som flyttat. Därmed förlorar den andra järnhandeln kunder. Men även den andra järnhandeln kan flytta mot mitten av gatan och gör så för att vinna tillbaka sina kunder och kanske några till. Allt eftersom järnhandlarna vill vinna nya kunder kommer de att flytta in mot mitten av affärsgatan tills de ligger bredvid varandra. På motsvarande sätt antar Downs att partier flyttar mot mitten av vänster-högerskalan för att maximera antalet röster. Men den ökade likheten mellan partiernas policy beror inte på att de samarbetar, utan istället på att de konkurrerar om väljarnas röster.

Ett problem med att tillämpa medianväljarteoremet på svensk politik är förekomsten av flera partier (och möjligheten att bilda nya). Downs tänker sig ett tvåpartisystem, medan flera partier gör det betydligt svårare att kalkylera vart väljarna ska ta vägen efter att ett parti förändrat sin policy. Men problemet minskar något om partierna bildar två politiska block som konkurrerar med varandra (Kitschelt 2007a:533-535). Bildandet av politiska block är en svår nöt för kartelltesen.² Idén med block är att de ska konkurrera med varandra, samla

2 Peter Mair, en av kartellpartiteoris upphovsmän, motsätter sig tanken att blockpolitik innebär ökad konflikt mellan partier och är motsatsen till kartellisering (Mair 2007:14). Enligt Mair begränsar ett lands EU-medlemskap möjligheterna att fatta beslut. Eftersom det är partierna som fattar beslut om EU-medlemskap, och EU:s organisation, är detta ett exempel på begränsning av besluts-möjligheterna och politik antas istället handla om vilka personer som ska väljas. Blockpolitikens ökade betydelse anses då vara en tävling mellan två lag med politiska ledare, med en opposition inom kartellen. Något motiv, utöver EU-medlemskapets hämningar, till att konkurrensen mellan två block är exempel på kartellisering ger dock inte Mair. Ett problem som borde adresseras är att

flest röster och utgöra regeringsalternativ. Därmed skapar blockpolitik en ökad konflikt i partisystemet. Det ena blockets vinst innebär då det andra blockets förlust, vilket intensifierar konflikten om medianväljaren. Till detta kan läggas att blockpolitik synes ha blivit vanligare i europeiska partisystem (Bale 2003; Mair 2008), bland annat i det svenska (Aylott 2011; Hagevi 2011).

Det finns således andra förklaringar till ökad likhet mellan partierna som inte utgår från kartellpartiteorin om samarbete mellan partier. Istället kan det vara konkurrensen mellan partierna om väljarna, inte samarbete om att dela makten, som ligger bakom partiernas förändring, där likartade program används för att fånga väljare. Därmed kan konflikt mellan partier – konkurrens istället för samarbete (Azmanova 2011:388) – paras med såväl stark polarisering – stora åsiktsmässiga avstånd mellan partierna – som minskad polarisering – små åsiktsmässiga avstånd mellan partierna (DiMaggio m.fl.1996; Kitschelt 2007a:533-534; Kitschelt 2007b:1185).

Partistöd som incitament

Enligt kartellpartiteorin innebär partistödet omfattning att partierna blir mindre intresserade av att mobilisera medborgarna som partimedlemmar. Detta undersöktes, på partinivå, i en av artiklarna i detta temanummer. Men kartelliseringstesen ser också problem på partisystemnivå, då partistödet kan gynna etablerade partier på bekostnad av nya (Katz & Mair 1995:15, 2009:759, 761; Bolin 2012:95-97). Partistödet kan då struktureras så att det är en institutionell barriär som är till nackdel för utmanarpartier som inte är med i kartellen av etablerade partier. Några empiriska resultat som stödjer en sådan utveckling har dock inte noterats (Pierre m.fl. 2000:22; Scarrow 2006).

Forskare har istället noterat att för finansieringen av små partier tenderar partistödet att vara en större andel av totalinkomsten än vad som är fallet för stora partier (Sundberg 2002; Casas-Zamora 2005:42). Eftersom nya partier kan antas vara relativt små i början borde detta förhållande gynna nya utmanare. I svensk politik erhåller även partier utanför riksdagen partistödet. För partier som i ett riksdagsval (motsvarande gäller för kommun- och landstingsval) erhållit minst en procent av rösterna betalar staten tryckning och distribution för valsedlar som motsvarar tre gånger det erhållna röstetalet (Valmyndigheten 2013). Om ett parti erhåller 2,5 procent av rösterna i något av de två senaste riksdagsvalen är partiet berättigat till att ta del av det statliga partistödet (Sveriges riksdag 2013). Dessutom, som framkommer i artikeln om partistödet i detta temanummer, innebär det kommunala partistödet att många små partier som är representerade i olika kommunfullmäktige redan före inträdet i riksdagen

kartellisering innebär samarbete, inte konflikt. Konflikt mellan politiska block är då ett exempel på det sistnämnda, inte det förstnämnda.

kan erhålla ett omfattande partistöd. Därtill får de valda representanterna ett allt större arvode som lokalpolitiker. Lokalpolitiken kan därmed ge nya partier en mer stabil plattform innan det är möjligt för dem att erhålla representation på nationell nivå (Kitschelt 2007b:1190-1191).

Måhända är inte partistödets roll som institutionell barriär det som är viktigt för nya partier. Partistöd kan istället verka uppmuntrande och fungera som incitament att starta nya partier (Pierre m.fl.2000:22; Kitschelt 2000:171). Kevin Casas-Zamora (2005:42-43) menar att det är svårare för nya partier att engagera medborgare att bli partimedlemmar eller på annat sätt finansiera partiverksamhet än vad det är för etablerade partier. Dessutom har den allmänna samhällsutvecklingen med en tilltagande individualisering utvecklats så starkt att det idag kan vara mycket svårare att engagera människor i nya politiska partier än vad som var fallet när de etablerade partierna genomgick samma process. Susan Scarrow (2006:629) menar också att partistödet ger nya utmanarpartier en viss ekonomisk stabilitet som de annars inte skulle kunna uppbåda. För nya, små partier blir partistödet den ekonomiska hjälp de behöver för att få resurser att utmana de etablerade partierna. Andra medborgare, som också funderar på att starta ett nytt parti, kan notera detta som något positivt och bli uppmuntrade så att de sätter planerna i verket.

Partistöd (och arvoden) kan även verka som selektiva incitament för de individer som ligger bakom en partibildning. I sin studie om lokalpolitiker har Gissur Erlingsson (2005:100-104) beskrivit begreppet partientreprenör. Likt entreprenörer som verkar på den fria marknaden vill partientreprenören mätta en efterfrågan på väljarmarknaden genom att starta ett nytt parti; dels genom att erbjuda en politik som de etablerade partierna inte erbjuder, dels genom erbjudandet om att återställa tidigare kvalitet om väljarna uppvisar ett missnöje med att de etablerade partiernas agerande har changerat. Men det kostar på att bilda politiska partier, vilket kan vara ett skäl att låta bli. Erlingsson menar att partientreprenören kan motiveras att ta denna kostnad genom att vägledas av egen vinning, så kallade selektiva incitament. Som exempel på selektiva incitament nämner han pengar, inflytande och social status (Downs 1957; Olson 1971; Panebianco 1988). Om Erlingssons antagande är korrekt så kan, skulle jag vilja lägga till, såväl förekomsten av som det ökande omfånget på partistöd och politikernas arvoden vara ett incitament för att etablera nya politiska partier. Ju mer en partientreprenör tror sig ha att vinna på att bilda ett nytt parti, desto troligare att så sker.

Ett ökat antal partier brukar i sig betraktas som ett tecken på att konkurrensen i partisystemet ökar (Scarrow 2006:630). Men partistödet kan också ha direkt betydelse för graden av konkurrens i partisystemet. Strukturen på partistöd kan också ge partierna incitament att konkurrera med varandra, inte samarbeta. Partistöd allokeras inte på basis av maktinnehav eller samarbete, utan främst utifrån väljarstöd (Kitschelt 2000:168). Därmed uppmuntras partierna,

vid sidan av viljan att vinna maktpositioner, att vinna väljare från varandra och på så sätt öka sitt partistöd. Således ger partistödet incitament till ökad konflikt mellan partierna, snarare än ökat samarbete.

Sociala skiljelinjer

Seymour Lipset och Stein Rokkan (1967) publicerade sin moderna klassiker om politiska skiljelinjer och partisystemens nedfrysta tillstånd ungefär samtidigt som de tinade upp och försvagningen av de klassiska skiljelinjerna blev allt mer uppenbar i västvärlden. Somliga beskrev det som *dealignment* och menade att medborgarnas lojalitet med olika samhällsgrupper och partier försvagades utan att ersättas av nya lojaliteter (Dalton m.fl.1984; Franklin m.fl.1992), medan andra framhöll en *realignment* där de gamla skiljelinjerna ersattes av nya (Inglehart 1977; Flanagan & Lee 2003; Bornchier 2010). Om något så beskriver Katz och Mair förekomsten av dealignment i samband med kartelliseringen (Katz & Mair 2009:757-760). De finner det osannolikt att partierna ska upptäcka en stor skiljelinje som grund till en förnyad polarisering av politikens innehåll.

En politiserad skiljelinje innehåller tre element (Bartolini & Mair 1990:215). Det första elementet är empiriskt: det finns en social struktur som skiktat olika samhällsgrupper. Det andra elementet är normativt: de som ingår i samhällsgruppen delar värderingar som ger någon form av gemensam identitet. Det tredje elementet är organisatoriskt: organisationer som politiska partier representerar samhällsgruppens intressen.

Mycket pekar på att den traditionella vänster-högerskalan som baseras på ekonomiska spörsmål, som grad av statlig involvering i ekonomin, har fått sällskap med en ny ideologisk dimension som går mellan polerna libertär-auktoritär (Flanagan & Lee 2003; Bornchier 2010; Azmanova 2011), där konflikten berör fenomen som könsroller, brott och straff, tradition, normkritik, miljö, livsstil och immigration. Svenska partier mobiliserar på båda sidor av denna skiljelinje: libertärer som Miljöpartiet, Vänsterpartiet, Piratpartiet och Feministiskt initiativ samt auktoritära partier som Sverigedemokraterna (Loxbo 2011). Bland dessa partier finns det även klara ambitioner att verka som masspartier. Detta innebär att de organisatoriska och, i alla fall delvis, normativa elementen finns klart företrädda, men hur är det med det empiriska elementet? Är detta en social skiljelinje mellan olika samhällsgrupper som kan bära en gemensam identitet? Det är just detta element som Katz och Mair framhåver som det svagaste kortet för tanken om en realignment runt nya skiljelinjer (Katz & Mair 2009:760). Forskare som företräder tanken om en realignment har också beskrivit den nya skiljelinjen som baserad på värderingar, inte samhällsgrupper (Inglehart 1977). I den mån nya skiljelinjer politiseras kan partier anta en form som inte överensstämmer med kartellpartier.

Framtidens kartellisering

Det finns aspekter i kartellpartiteorin som får empiriskt stöd. Några exempel som kan hämtas från detta temanummers undersökningar är tecken på en tilltagande stratakрати i partiorganisationerna, frånvaro av uttalad oppositionell policy som alternativ till regeringspolitik i centrala frågor inom EU:s jurisdiktion och att nya partier anpassar, om än inte överger, sin interna kultur när de vinner representation i parlamentet. Likaså finns tendenser till ökad medialisering som överensstämmer med tanken om en tilltagande personifiering av politiken. Men som generell förklaring på partiernas utveckling har kartelltesen problem. Detta oavsett om partierna faktiskt blivit mer lika varandra eller inte. Vad kartelltesen har gemenensamt med andra intressanta vetenskapliga teorier är att den avser att förklara ett resultat. Kartelliseringens resultat är att partierna ska ha blivit mer lika varandra. Men det är egentligen inte partiernas eventuella likhet som är intressant för prövningen av kartellpartiteorin. Dess trovärdighet beror på förmågan att förklara en sådan likhet mellan partierna. Om kartelltesens centrala antaganden om vad som orsakar en ökad likhet mellan partierna inte stämmer så har teorin problem. Kartellpartiteorin har svårt att få stöd i sina förklaringar – som att de etablerade partierna samarbetar i en kartell – till partiernas utveckling. När inte empiriska undersökningar ger stöd för dessa förklaringar får tanken om kartellisering problem, oavsett om partierna blivit mer lika varandra eller inte (Kitschelt 2000:169).

Det empiriska stödet för kartellisering har ännu inte levererats. Därmed är det en öppen fråga huruvida kartellpartiet är en lämplig modell för att beskriva utvecklingen efter partistödets införande och partiernas allt svagare koppling till civilsamhället (som indikeras med en minskad andel partimedlemmar bland medborgarna). Måhända måste partiforskningen utveckla en mer trovärdig modell, eller bearbeta modellerna av typen catch-allpartier (Kirschheimer 1966) eller elektorala professionella partier (Panebianco 1988).

Referenser

- Aylott, Nicholas, 2011. "Parties and Party Systems in the North", s 297-328 i Bergman, Torbjörn & Strøm, Kaare (red.), *The Madisonian Turn: Political parties and Parliamentary Democracy in Nordic Europe*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Azmanova, Albena, 2011. "After the Left-Right (Dis)continuum: Globalization and the Remaking of Europe's Ideological Geography", *International Political Sociology* 5(4), s 384-407.
- Bale, Tim, 2003. "Cinderella and Her Ugly Sisters: The Mainstream and Extreme Right in Europe's Bipolarising Party System", *West European Politics*, 26(3), s 67-90.
- Bartolini, Stefano, 2005. *Restructuring Europe. Centre formation, system building, and political structuring between the nation state and the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Bartolini, Stefano & Mair, Peter, 1990. *Identity, Competition and Electoral Availability*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bolin, Niklas, 2012. *Målsättning riksdagen: Ett aktörsperspektiv på nya partiers inträde i det nationella parlamentet*. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.
- Bornchier, Simon, 2010. "The New Cultural Divide and the Two-Dimensional Political Space in Western Europe", *West European Politics*, 33 (3), s 419-444.
- Casas-Zamora, Kevin, 2005. *Paying for Democracy: Political Finance and State Funding for Parties*. Colchester: ECPR Press.
- Dalton, Russel J., Flanagan, Scott C. & Beck, Paul Allen (red.), 1984. *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?* Princeton: Princeton University Press.
- DiMaggio, Paul, Evans, John & Bryson, Bethany, 1996. "Have American's Social Attitudes Become More Polarized?", *American Journal of Sociology* 102(3), s 690-755.
- Downs, Anthony, 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Erlingsson, Gissur Ó., 2005. *Varför bildas nya partier? Om kollektivt handlande och partientreprenörer*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
- Flanagan, Scott C. & Lee, Aie-Ree, 2003. "The New Politics, Culture Wars, and the Authoritarian-Libertarian Value Change in Advanced Industrial Democracies", *Comparative Political Studies* 36(3), s 235-271.
- Franklin, Mark, Mackie, Tom & Valen, Henry (red.), 1992. *Electoral Change: Responses to evolving social and attitudinal structures in Western countries*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hagevi, Magnus, 2011. "Ett historiskt riksdagsval", s 37-48 i Hagevi, Magnus (red.), *Den svenska väljaren*. Umeå: Boréa bokförlag.
- Hjarvard, Stig, 2007. "Sprogets medialisering", s 29-45 i Hällström-Reijonen, Charlotta af (red.), *Språk i Norden 2007*. Oslo: Nordens språkråd.
- Inglehart, Ronald, 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 1995. "Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics* 1(1), s 5-28.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 1996. "Cadre, Catch-All or Cartel? A Rejoinder", *Party Politics* 2(4), s 525-534.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2002. "The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organizational Change in Twentieth-Century Democracies", s 113-135 i Runther, Richard, Montero, José Ramón & Linz, Juna J. (red.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2009. "The Cartel Party Thesis: A Restatement", *Perspectives on Politics* 7(4), s 753-766.
- Kirchheimer, Otto, 1966. "The transformation of Western European Party Systems", s

- 177-200 i Palombara, Joseph. L. & Weiner, Myron (red.), *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.
- Kitschelt, Herbert, 2000. "Citizen, Politicians, and Party Cartelization", *European Journal of Political Research* 37(2), s 149-179.
- Kitschelt, Herbert, 2007a. "Party Systems", s 521-554 i Boix, Carles & Stokes, Susan C. (red.), *The Oxford Handbook of Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Kitschelt, Herbert, 2007b. "Growth and Persistence of the Radical Right in Post-industrial Democracies. Advances and Challenges in Comparative", *West European Politics* 30 (5), s. 1176-1207.
- Layman, Geoffrey C., Carsey, Thomas M., Green, John C., Herrera, Richard & Cooperman, Roalyn, 2010. "Activists and Conflict Extension in American Party Politics", *American Political Science Review* 104(2), s 324-346.
- Lipset, Seymour M. & Rokkan, Stein, 1967. "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", s 1-64 i Lipset, Seymour M. & Rokkan, Stein (red.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.
- Nord, Lars & Strömbäck, Jesper, 2005. *Hot på agendan: En analys av nyhetsförmedling om risker och kriser*. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten.
- Mair, Peter, 2007. "Political Opposition and the European Union", *Government and Opposition* 42(1), s 1-17.
- Mair, Peter, 2008. "The Challenge to Party Government", *West European Politics* 31(1-2), s 211-234.
- Olson, Mancur, 1971. *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge: Harvard University Press.
- Panebianco, Angelo, 1988. *Political Parties: Organization & Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pierre, Jon, Svåsand, Lars & Widfeldt, Anders, 2000. "State Subsidies to Political Parties: Confronting Rhetoric with Reality", *West European Politics* 23(3), s 1-24.
- Scarrow, Susan E., 2006. "Party Subsidies and the Freezing of party Competition: Do Cartels Work?", *West European Politics* 29(4), s 619-639.
- Sundberg, Jan, 2002. "The Scandinavian Party model at the Crossroads", s 181-216 i Webb, Pail, Farrell, David & Holliday, Ian (red.), *Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Sveriges riksdag, 2013. *Partistöd*, tillgänglig på <http://www.riksdagen.se/sv/Sa-funkar-riksdagen/Sa-arbetar-partierna/Partistod/>, citerad 19/5 2013.
- Valmyndigheten, 2013. *Vad händer efter valet?*, tillgänglig på http://www.val.se/det_svenska_valsystemet/partier/vad_hander_efter_valet/index.html, citerad 16/8 2013.

Statsvetenskapliga förbundet

Förbundsredaktör: Magnus Erlandsson

Genvägar och senvägar till publicering

av Magnus Erlandsson

Har du hört talas om John Bohannon? Doktor i molekylärbiologi och journalist på naturvetenskapliga tidskriften *Science*, men mest känd för höstens virala text om peer review och open-access-tidskrifter: *Who's Afraid of Peer Review?*¹ I den berättar Bohannon att han fabricerat en forskningsartikel om framgångsrik cancerbehandling – under falskt namn från ett påhittat lärosäte (han kallade sig Ocorrafoo Cobange från Wassee Institute of Medicine in Asmara) – fylld av så många medvetna och uppenbara fel, brister och meningslösa experiment att den redan vid ett första ögonkast borde ha avvisats av redaktörer och granskare. Ändå accepterades hans artikel av drygt 60 procent av tidskrifterna (motsvarande 185 av de 304 forskningspublikationer den sändes till). Resultatet, menar Bohannon, ”avslöjar konturerna av ett vilda västern i akademisk publicering”².

GLOBAL INDUSTRI

Vetenskapliga och tryckta tidskrifter har länge varit ett sätt dela kvalitetssäkrad kunskap med andra, men det har varit exklusivt och svårt för andra än de bästa att få utrymme. Med open-access öppnas dels dessa fönster mot världen, dels blir inträdet åtminstone lite enklare för den stora forskarmassa som inte tillhör de allra bästa.

Många open-access-tidskrifter, alltså tidskrifter vars innehåll görs fritt tillgängligt på

internet, finansieras av att författaren eller hans organisation betalar en avgift för publiceringen, och inte genom prenumerationer.

Dras du till skumraskaffärer kan du ganska lätt sätta upp en snygg hemsida som ser seriös ut, till vilken publiceringshetsade akademiker snart flockas. Och tar du, som *Journal of International Medical Research*, 3 100 dollar i avgift inför en publicering har du snart sparat ihop till förtidspensioneringen.

Men enligt Bohannon var också de förmodat seriösa spelarna oseriösa. Sage och Elsevier, två publiceringsgiganter, står bakom flera av de tidskrifter som valde att publicera artikeln.

PROTESTER MOT SLUTSATSERNA

Det dröjde förstås inte många timmar innan Bohannon mötte invändningar. Redan dagen därpå påpekades det att open-access inte ska bära skulden för svaga redaktörer och obefintlig kvalitetsgranskning, och att resultatet förmodligen skulle ha varit detsamma om Bohannon sänt sin artikel till prenumrationsbaserade tidskrifter. Bohannon valde enbart ut open-access-tidskrifter som tar betalt för publicering, och sökte indirekt efter så kallade ”predatory publishers” (vars enda syfte är att lura pengar av folk). Men hans resultat kom att fläcka också de öppna tidskrifter på nätet som inte tar betalt för publicering (som faktiskt utgör majoriteten av open-access-tidskrifter), och som möjligen har en striktare hantering inför publiceringar.

Alla de som jobbar för open-access och ser detta som framtiden viftade med armarna i dagar efter Bohannons artikel, och värjde sig emot de slutsatser många verkade vilja dra: att open-access framför allt har betytt en flod av ”dåliga tidskrifter med dåliga artiklar”. Bohannon fick därför tuff kritik för sin egen metodologi, för att hans egen text inte hade

1 Bohannon, J (2013), *Who's Afraid of Peer Review?*, i *Science*, 4 October 2013: Vol. 342 no. 6154 pp. 60-65, <http://m.sciencemag.org/content/342/6154/60.full>

2 Ibid.

kvalitetsgranskats, och för den skada den gjorde på systemets ”friska delar”.

ANGELÄGEN UPSTRÄCKNING

Hårdaste smällen efter avslöjandet landade på portalen DOAJ (Directory of Open Access Journals). Hela 45 procent av de tidskrifter som finns med i denna lista på ”öppna tidskrifter” accepterade fuskartikeln. Organisationen OASPA (The Open Access Scholarly Publishers Association), som representerar ett 50-tal förlag med open-access-ambitioner, meddelade att Sage placerats i ett slags karantän till det att deras kvalitetssäkringsrutiner utretts och förändrats, medan två andra förlag fick se sina medlemskap terminerade.³

Även om både DOAJ och OASPA beklagar det som upptäcktes i Bohannons studie, menar bägge organisationer att detta lett till angelägna förändringar när det gäller deras egna kriterier för medlemskap och granskning, liksom hos de etablerade förlag som fått sitt rykte skamfilat.

ATT VARA ÖPPEN MED KONTROLLEN

Ett självklart sätt att komma till rätta med icke-existerande granskning inför publicering, är förstås att kräva att också granskningen publiceras bredvid eller i anslutning till den accepterade artikeln. Där har vi kanske nästa revolution när det gäller open-access – och kanske all vetenskaplig publicering i artikelform.

Den andra diskussionen, kring de bakomliggande orsakerna till explosionen av open-access-tidskrifter (läs: det system för meritering som så enkelspårigt fokuserar på publicering i tidskrifter) fördes inte i kölvattnet av Bohannons artikel, men borde förstås ha fått näring av det ”vilda västern” Bohannon talar om.

DOAJ radar upp totalt 9 804 tidskrifter, hela 2 415 av dessa är inriktade mot

samhällsvetenskap. Vi väntar fortfarande på att en statsvetare ska berätta om hur denne upprepat Bohannons experiment, genom att (medvetet) försöka få en uppenbart usel artikel publicerad.

Magnus Erlandsson är lektor i ledarskap och statsvetenskap och verksam vid Institutionen för skolutveckling och ledarskap, Malmö högskola, samt vid Förvaltningsakademien, Södertörns högskola.

3 <http://oaspa.org/oaspas-second-statement-following-the-article-in-science-entitled-whos-afraid-of-peer-review/>

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Rickard Andersson

Vera-Larrucea, Constanza, 2013. *Citizenship by Citizens: First generation nationals with Turkish ancestry on lived citizenship in Paris and Stockholm*. Stockholm Studies in Politics 150. Stockholm: Department of Political Science, Stockholm University

Anmälan av Bo Petersson

The main point of departure of Constanza Vera Larrucea's (henceforth CVL) PhD thesis is that there is a lacuna in the otherwise profuse scholarly writing on citizenship. The concept has been subjected to a lot of attention during the past two decades due to the pressure brought to bear on the nation state by forces of migration, globalization and far-reaching power shifts in the post-Cold War world. Thus, in response to the traditional literature and its basic precepts about the one-to-one nexus between the citizen and the state, and the more or less well-defined obligations and rights for both parties to this figurative contract, i.e. the citizen and the state, an array of new concepts have been hatched, supposedly better matching and catching the complexities of the contemporary situation. Thus, suggestions have been made about the introduction of more nuanced concepts, such as transnational citizenship, cosmopolitan citizenship, post-national citizenship, and the like. CVL's point of departure, and also her fundamental point of critique, is that these new concepts may well capture important aspects of the fundamental processes of change going on in the world of today, but they also have one trait in common: they are all abstractions made from the vantage point of theorizing, and they all fail to incorporate the experience of one of the main parties to the old, figurative contract, namely the

citizens themselves. CVL's contribution to the scholarly literature on citizenship is thus to take this neglected aspect into account. She simply endeavors to let the voices of the citizens be heard.

Furthermore, CVL's focus is not on mainstream, average citizens, belonging to the ethnic majority inhabiting a state. Instead it is on a category of people that epitomizes the challenges brought to bear on the standard notions of citizenship. Substantial attention has been given to the predicaments of the first-generation migrants and their often hard-won integration into their new host countries. However, CVL focuses on their offspring, the next generation, those who often-times are given the politically less correct term of "second-generation migrants". Like CVL points out, this is a flawed denomination as these people are no longer migrants, having been born and brought up in their countries of residence. The fact that these once happened to be the new host countries of their migrating parents should actually be beside the point. Therefore it is more correct to call this category of people, like CVL does, first-generation citizens, or citizens with an ethnic ancestry different from the majority. Even though they have thus been born and bred in the countries that their parents once moved to, earlier research has indicated that they are in many cases still at a disadvantage with regard to housing, education and career opportunities. They are also supposedly in a special situation since they are argued to represent a minority culture, different from the national majority one. These premises are what CVL has chosen to subject to closer scrutiny.

More specifically, CVL has done this by focusing on the group of first-generation citizens with Turkish ancestry in Sweden and

France, or more specifically, in the capitals: Stockholm and Paris. Methodologically, this objective has been pursued with reliance on a mixed-method approach, making use of both survey material and qualitative data generated through individual face-to-face interviews. These methods are argued to be complementary. The initial selection of the respondents has been made within an international research project with the acronym of TIES – The Integration of the European Second Generation. The main thrust of the TIES project has been to undertake a comparative survey among young first-generation citizens with other ethnic ancestries than the one of the majority residing in a number of European countries and urban metropolises.

In her turn, CVL has used the TIES dataset to describe fundamental socio-economic patterns of integration and to locate key dimensions to analyze deeper and further. After doing this she has approached the respondents of the survey for follow-up, individual in-depth interviews on central dimensions of citizenship and the experiences that the respondents have of them. Control groups of corresponding size, consisting of respondents with parents who were both born in the countries concerned have been approached to provide for comparison and perspective. The interviews have been conducted in Swedish and in French.

The qualitative part is what CVL herself considers the key contribution of her study. In this qualitative analysis she adheres to a constructivist outlook, where reality is seen as formed and shaped by contextual influences, social encounters and individual experiences.

Throughout the thesis CVL uses an abductive research strategy, which allows her to move back and forth between the quantitative and the qualitative material that she has generated or had access to, and the theoretical precepts of the study. This strategy is a cross-over between a deductive research design, as often used in quantitatively oriented studies, on the one hand, where general hypotheses are for-

mulated on the basis of theoretical presumptions and applied to the material with the ambition of identifying causal relations, and an inductive research strategy, on the other hand, which uses interpretative approaches to the material and through close readings of it tries to discern patterns and formulate hypotheses aiming for theories of more general reach. CVL's choice of the abductive research strategy shows itself through the fact that some key dimensions of her theoretical framework have been added on the basis of having been suggested by findings emerging from the empirical material.

One key dimension of analysis to emerge in such a manner concerns the practice and implications of dual citizenship. As a matter of fact, it turned out already at an early stage of study that the overwhelming majority of the participants of the follow-up, qualitative study actually had dual citizenship, holding passports proving their citizenship in Sweden and Turkey, and in France and Turkey, respectively. CVL looks further into this fact and scrutinizes the arguments often made that dual citizenship is a precarious construct for the individual states concerned as it subtracts from the citizens' loyalty and commitment towards the individual state. Another central dimension of analysis suggested by the material concerns gender, which CVL in many respects finds to have more crucial implications for lived citizenship than factors of ethnic ancestry.

The two countries, Sweden and France, have been selected to illustrate different conditions for citizens with other ethnic ancestry than the one represented by the majority. Sweden is on the official level committed to the celebration of multiculturalism in the sense that different ethnic origins do not constitute an obstacle for integration. France with its republican ideal illustrates in many ways the opposite kind of reality, since all migrants are expected to relegate their different cultures to the private sphere and assimilate into a civic kind of nationhood.

In order to come to grips with the complex realities of lived citizenship and bring it closer to the perspective of her respondents CVL has operationalized the concept of citizenship through the sub-division into three dimensions of study. First, there is the *civic* dimension of citizenship which is the one that corresponds most closely to the classical notions of citizenship, above all its republican ideal where there are certain clear-cut obligations on the part of the citizen, like paying taxes, voting in general elections, and for males often conducting military service. The corresponding obligations on the part of the state are to protect its citizens and cater for their well-being. Secondly, there is the *subjective* dimension of citizenship which is concerned with the diffuse, intangible and fuzzy matters of identity, identification and belonging. Thirdly, there is the *substantial* side of citizenship which focuses on citizenship in practice and to what extent all citizens are provided with equal access to non-segregated housing, education, social services and career opportunities.

All of this lands CVL in the main aim of the study, which she specifies to be “to describe and explain the meanings of citizenship based on the experiences of people having immigrant parents”. Her concept of lived citizenship – which could and maybe even should have been reflected in the main title of the thesis – takes into consideration exactly how individuals perceive and experience citizenship. There are also secondary aims that CVL endeavors to fulfill: a) to find out whether the context has an influence on people’s perceptions of citizenship; b) to present a characterization of second generation Turks as citizens in comparison with individuals of native origin, and c) through an analysis based on the experiences of descendants of immigrants in Europe contribute to the theoretical debate on the new modes of citizenship and the integration of people with non-native backgrounds. In order to fulfill these aims CVL has formulated a number of concise research questions:

“How is citizenship described on the basis of the experience of people with Turkish ancestry?”, “Are they different citizens than people without migrant ancestry?”, “To what extent does their migrant ancestry affect their experiences as citizens?” Those are the main questions, but also subsidiary ones branch out from these and are specified in subsequent chapters of the thesis.

After having undertaken this general summing up of the basic precepts of the thesis I will now briefly go chapter by chapter, introducing the highlights of them. The thesis is subdivided into nine Chapters. The first one basically recounts the story that I have now summarized.

In Chapter Two there is a basic discussion of the main theoretical points of departure. Here a review is undertaken of the paradigmatic literature on citizenship, in many respects having T.H. Marshall’s (1950) seminal study on the evolution of the three kinds of basic rights emanating from citizenship at its base. The distinction between the *demos*, defined through residency of a state, and the *ethnos*, defined through ethnic origin, is elaborated on here. Likewise, there is a discussion about main directions of analysis with regard to the concept of integration, which in many ways is a kindred concept to citizenship. Citizenship spells out what is expected, by way of rights and obligations, from someone being a member of the *demos*, whereas national policies of integration suggest the standards of behavior that the state expects from someone who aspires to become a citizen. In the Chapter, the concepts of assimilation, acculturation and multiculturalism are presented as corresponding to different ideal types of integration. A further presentation is also made with regard to the often perceived hazards of dual citizenship referred to earlier. Finally, the three operational dimensions of citizenship that CVL uses and that were also mentioned earlier, i.e. civic, subjective and substantial citizenship, are elaborated on and presented.

Chapter Three is devoted to the presentation of the sources and methods of the study. Here the TIES project is thoroughly introduced. The project involved comparative research about descendants of immigrants from Turkey, Morocco, and former Yugoslavia in fifteen cities in eight countries (among these Sweden, France, Germany, the Netherlands, Belgium and Switzerland). In each site a control group consisting of citizens without parental migrant ancestry was also included. The project generated a unique dataset which provided several of the initial parameters for CVL's study. In the TIES project 9771 individuals (roughly matching the original goal of including 250 representatives of each group in each city surveyed), between 18 and 35 years of age, were presented with a questionnaire designed to measure structural and socio-cultural aspects of integration. In the sub-samples made by CVL for the follow-up interviews, only ethnic Turks were included, thus e.g. excluding Kurds, which is important to remember especially with regard to the Swedish setting. All in all, and excluding interviews that were later discarded for technical reasons, 31 interviews conducted by CVL in Paris were finally used for the thesis, out of which 17 interviews were made with people with Turkish ancestry and 14 with people of native origin. The corresponding figures for Stockholm were 32, 17 and 15, respectively.

Chapter Four elaborates on the national contexts of integration and policies of citizenship characterizing Sweden and France. Also, background data is provided with regard to the extent and characteristics of Turkish migration and the Turkish diaspora in Europe.

Chapters Five through Eight are empirical Chapters offering insights into the life-worlds of the respondents. The answers provided in the in-depth interviews reveal their experiences of the different dimensions of lived citizenship. Chapter Five provides an introductory birds-eye view where the respondents present their basic understandings of the meanings of the concept of citizenship, as

well as on integration. The role of the Chapter is to provide a background that will make it easier to understand the patterns offered in the three subsequent empirical Chapters.

Chapter Six takes up the civic dimension of lived citizenship. Firstly, results of a quantitative analysis are presented with regard to what impact ethnicity and dual citizenship may have on electoral participation and involvement in civil society associations. It is shown that on average, electoral participation is somewhat lower for the group with Turkish ancestry than for the control group. However, and on the basis of the qualitative data, the thesis about the dangers of dual citizenship is refuted, as it is indicated that dual citizenship does not diminish the individuals' sense of commitment and obligation to the country of birth. The Turkish citizenship oftentimes seems to take on the hue of an external citizenship, having mostly a symbolic value and often being maintained to facilitate the sorting out of certain practicalities such as making it easier to travel into the country and to take care of family heritage. Nevertheless, dual citizenship may, CVL contends, constitute a basis for the development of transnational practices which in the longer run may serve to challenge the traditional concept of citizenship.

Chapter Seven deals with the subjective dimension of citizenship which – as pointed out by CVL – does not lend itself very well to quantitative analysis since it necessitates looking into fuzzy dimensions such as identity, identification and belonging which, being social and contextually contingent constructions, are hard to capture in figures and trends. Even so, the dimension is firstly analyzed on the basis of TIES questions on the belonging to different “proximal hosts” such as ethnic group, nation and city. Multivariate analysis is used to test possible effects of other characteristics, such as age, gender and education on the sense of belonging to the national group. However, in this Chapter narratives collected from the qualitative

interviews provide the bulk and the essence, and apparently it is in this dimension of citizenship that Turkish ancestry has the clearest implications for lived citizenship. However, precious few of the respondents seem to be of the opinion that they belong less to their country of birth for being second generation Turks. However, there seems to be more of a belonging to the country than to the ethnic group of the majority, which was the proximal host actually enquired about in the survey. The findings could best be summarized, like it is done in the chapter sub-heading, by saying that these first generation citizens with Turkish ancestry, rather than being citizens of lesser or marginal standing, are citizens “with an extra spice”, enjoying the benefits of an additional culture to draw upon, and having access to an extra frame of reference.

Chapter Eight deals with substantial citizenship and looks into whether citizens with Turkish ancestry are provided with equal access to goods and services such as non-segregated housing, education, social benefits and career opportunities. The findings of the survey are that there seems to be a negative effect in these areas. However, a widespread perception among the respondents appears to be that equal access *is* provided and that there is no structural disadvantage, but that it is rather up to the individuals to make full use of the opportunity structures available. This is then a case where CVL – especially in the interviews in Stockholm – got indications that gender and parenthood had a more tangible impact than ethnicity. In other words, women, above all women who happened to be mothers, were at a disadvantage. This also prompted CVL to, true to her back and forth design, conduct a logistic regression analysis corroborating the relation between gender and employment.

In the ninth and final Chapter the results from the empirical Chapters are summarized and related to old and new configurations of citizenship. Based on the findings of Chapter Eight, CVL stresses the need for further loo-

king into the gendered dimensions of citizenship, and also for further development of the theorizing on a denationalized concept of citizenship. This would among other things accommodate the transnational practices and widespread possessions of dual citizenship encountered in her study. It would also open up for a reconstructed concept of ethnicity which would serve the need of loosening the nexus between citizenship and a nation-state defined on ethnic premises.

As is almost always the case, there are a number of critical observations that can be made when subjecting the thesis to closer scrutiny. The points raised below were the most important ones raised by me at the public viva in Stockholm on March 13, 2013.

THEORETICAL CONTRIBUTION, CONCEPTUAL TERRAIN, AND CONSTRUCTIONS OF CITIZENSHIP

A fundamental question that needs to be asked is wherein CVL's theoretical contribution to the field lies. The thesis is first and foremost empirical in character, which is of course perfectly legitimate. Given the subject of the thesis, it would otherwise have been natural to render a theoretical contribution to the contested field of citizenship, and CVL's focus on lived citizenship would have seemed to provide a natural entry point. Unfortunately, the author never really engages critically with the alternative concepts of citizenship that, like she does, try to look beyond the traditional nation-state frame, even if they are mentioned in the text, like for example transnational, post-national, and cosmopolitan citizenship. Given the focus that CVL upholds on dual citizenship, Bauböck's (1994) concept of transnational citizenship would seem to have been particularly helpful here.

Whereas CVL might have benefitted from making the relation between her lived citizenship, among respondents with dual citizenship, and the concept of transnational citizenship clearer, she makes profuse refe-

rences to transnational practices in her analysis. However, it is doubtful to what extent these practices, such as vacation trips to the old homeland of Turkey, are actually transnational, or if they should rather be characterized as bi-national or bilateral exercises. In fact, in CVL's analysis "transnational" often seems to be equivalent to "trans-border". However, the concept of transnational should override the nation-state frame, whereas her use of it does not. If one were to be harsh here, one might say that despite the author's ambitions to the contrary, this is not a thesis about a post-national context; but a thesis still rather trapped in a nation-state mindset (Glick-Schiller and Wimmer 2002).

In a somewhat related fashion and with regard to theoretical perspectives, CVL takes a tough stance against theories about hybridity, arguing that they imply "in-betweenness" and "does not leave open the possibility for a mixture" (p. 49). One might think that she is unduly harsh here, most probably due to insufficient grounding in the literature, where several leading authors are actually absent from the references (e.g. Bhabha 1994). What is more, in her own analysis about mixing elements from different cultures, CVL seems to use arguments with a slant towards reification, presupposing that cultures do exist out there, consisting of distinct elements and component parts (p. 251, 256, 263).

At times, the clarity of CVL's argument is somewhat confounded by her tendency of conflating certain fundamental concepts, "state" and "nation" being the prime candidates, but sometimes also in relation to concepts such as "country" and "nation-state". Two examples from her texts will suffice to illustrate this: "Citizenship in its traditional sense is intimately linked to the nation", she writes (p. 165). Here citizenship should of course rightly be associated with the legal entity of the state and nothing else. Similarly, when stating that "a denationalized view would support the inclusion of individuals into a country's citizenry even when some individu-

als might belong to another nation" (p. 264), she uses "country" and "nation" interchangeably where the reference to "state" would have been the proper one to make.

In Chapter 7, on subjective citizenship, citizenship seems, paradoxically, kind of lost from view, and is drifted away from in the analysis. Are the issues being discussed with the respondents really about citizenship? Did the respondents have the impression that they were talking about citizenship or did they think that they were discussing something else, such as belonging and identity *as such*, rather than belonging and identity *as part of* citizenship? CVL mentions that her respondents seemed to be more enthusiastic when talking about subjective citizenship than they were when discussing other dimensions of citizenship. Maybe this should not be seen as a coincidence, since belonging and identity do matter to most people and are more emotionally laden than civic and substantial dimensions of citizenship. There might even be a lack of fit between the researcher's abstractions and the respondents' lived reality here, which should have been pointed out by the author.

METHODOLOGICAL DESIGN: STUDYING LIVED CITIZENSHIP IN PRACTICE

There are no doubt considerable benefits as well as certain problems associated with the fact that this thesis is a spin-off project from a bigger, multi-party research program (TIES). Like the author clarifies, she has used material generated by the project and approached certain respondents for a second, follow-up, round of interviews. This also means, however, that she has been stuck with respondents and material which at times have been selected and sampled due to other criteria and principles than would have been the case if she had been able to do the selection herself. Selection biases marking the old TIES project have automatically been taken over by her thesis project. One example is that second-generation immigrants in the age cohort older

than 35 have not been included in her study, even if their experiences would have been valuable to look into. The dilemma is however above all epitomized by the choice of Turks as the ethnic category to be analyzed, even if this group neither is the most stigmatized nor the most populous one in Sweden or France.

When analyzing the substantial dimension of citizenship, CVL asserts that “discrimination was rarely mentioned by the participants of this study” (p. 232). However, in posing her questions she has never seemed to ask outright about respondents’ experiences of discrimination. In the analysis there is also some lacking contextual information about when and under what circumstances interviews were made. Interview results are often analyzed and dealt with as if there was no wider, societal context to relate or respond to. Did the interviews e.g. coincide with election campaigns and accompanying debates on migration and integration?

Throughout her thesis CVL makes a major point of the fact that she has opted for an abductive research methodology, which permits her to move back and forth between her theoretical precepts and her empirical material. While this appears as a sound strategy, given the magnitude of the empirical material and the sensitivity of the issues involved, which demand a flexible construction of questionnaires, there are also certain risks associated with abduction and the author’s mixed-method strategy of moving between quantitative and qualitative research methods. This is discernible in the thesis, e.g. in the author’s occasional tendency to, in spite of her awareness of the problem, generalize on the basis of a rather small *n* in the qualitative part (p. 143).

However, in CVL’s methodological design the most bewildering trait is the treatment of the concept of “indicators” (e.g. p. 22, 150, 246). She uses the word not only to denote operationalizations of abstract phenomena which make it possible for her to interpret empirical phenomena in theoretical terms.

Her indicators are meant to serve this purpose, but they also serve as a theoretical framework guiding her analysis. On other occasions, “indicators” serve as components to be analyzed within a certain dimension of citizenship. This is confusing. Moreover, among “the indicators” that she has established there are abstract and contested concepts such as identity and belonging (p. 55). How can fuzzy concepts like these ever serve as indicators? And exactly what do they indicate? There is also an “indicator” carrying the label of “being a second generation Turk in a national context”. One cannot help wondering what kind of an indicator this is. It would rather seem to denote a result of the analysis, or even the whole problem to be investigated in the first place.

ROUTES NOT TAKEN

Towards the end of her analysis CVL makes important observations about the ways that gender seems to have impacted on the respondents’ lived experiences. In certain respects it seems to have had greater significance than ethnicity. Gender is therefore, true to the abductive strategy, actively brought into the analysis with regard to the substantial dimension of citizenship, but one wonders why this half-way house is chosen, and why gender was not brought in alongside ethnicity throughout. Incidentally, when towards the close of her argument CVL addresses possible reconfigurations of ethnicity as a desired outcome one wonders whether she does not really refer to the construction of civic national identity, which is a well-known subject in the literature on nationalism and national identity (e.g. Smith 1991), but not brought up by CVL in her literature review.

If there are paths only partly taken there are also roads that are not chosen at all and where one keeps wondering why this was so. One of them concerns race (p. 173, 264). CVL mentions in her conclusion that race should be considered more thoroughly in public discourse but she does not consider it herself as

an analytical prism. Also, and surprisingly, there is a glaring absence of religion (Islam) in the analysis. This dimension would seem to have been available in the material emanating from the TIES questionnaire but is not explored in CVL's analysis, despite its seemingly significant importance when discussing substantial citizenship and experiences of discrimination.

Finally, I find there to be a certain neglect of the city level in the analysis, despite the fact that CVL rightly points out that in the contemporary world the characteristics of residential cities are as important as those of the state when discussing citizenship (p. 20). In her thesis she does not quite live up to this, however, and the city context largely disappears from view in her analysis.

CONCLUSION

All in all, and despite the concerns raised above, one has to say that this doctoral thesis is empirically very thorough and dense and that it uses a solid conceptual frame, drawing on central, and contested, concepts within the spheres of studies on migration and integration. Above all it has as its conscientious and commendable ambition to analyze citizenship as it is perceived by citizens: this is the lived citizenship that the author refers to. It contributes an important and empirically grounded insight that the status of dual citizenship does not subtract from the commitment and belonging to one's country of birth. Through CVL the voices of the important category of first-generation citizens are heard and a better understanding is generated about the ways that belonging to and identification with the country of residence are constructed or not constructed among citizens with Turkish ancestry.

In sum, CVL's thesis renders an important contribution to contemporary discussions on citizenship, the importance of citizenships to the people concerned, and the implications of dual citizenship in different contexts. Drawing upon an impressive, rich and engaging

fieldwork material it adds to the understanding of citizenship and its premises in the contemporary transnational world and enriches debates on integration in France and Sweden, and is of considerable interest to Turkish communities in these two states.

I truly congratulate Constanza Vera-Larrucea to the completion of this solid and important work.

REFERENCES

- Bauböck, Rainer, 1994. *Transnational citizenship: Membership and rights in international migration*. London: Edward Elgar.
- Bhabha, Homi K., 1994. *The Location of Culture*. New York: Routledge.
- Marshall, T. H., 1950. *Class, Citizenship and Social Development*. Chicago: University of Chicago Press.
- Smith, Anthony D., 1991. *National Identity*. Reno: University of Nevada Press.
- Wimmer, Andreas & Glick-Schiller, Nina, 2002. "Methodological nationalism and beyond: Nation-state building, migration and the social sciences", *Global Networks* 2(4), p. 301-334.

Bo Petersson är professor i statsvetenskap och IMER vid Malmö högskola.
E-post: bo.petersson@mah.se

Mantel, Hilary, 2013. *Wolf Hall*. Stockholm: Weyler förlag. Översättning: Jesper Högström.

Anmälan av Johannes Lindvall

Sedan lite mer än tio år tillbaka finns det ett skyddshelgon för politiker: Thomas More, författaren till *Utopia* och Henrik VIII:s lordkansler mellan 1529 och 1532.

När påven Johannes Paulus II år 2000 utnämnde More till skyddshelgon angav han flera skäl – Mores omsorg om de svaga och fattiga, hans moraliska integritet, hans rättskänsla, och så förstås det faktum att han led martyrdöden år 1535 sedan han vägrat att erkänna kungens överhöghet över den engelska kyrkan. Det är av samma skäl som More brukar få hjälterollen i skildringar av Tudortidens England, inte minst i Robert Bolts pjäs *En man för alla tider*, vilken låg till grund för filmen med samma namn från 1966.

Mot slutet av påvens proklamation finns emellertid en liten reservation (här citerad från den engelska översättningen): "in his actions against heretics, he reflected the limits of the culture of his time" (Johannes Paulus II, "Apostolic Letter Issued *Motu Proprio* Proclaiming Saint Thomas More Patron of Statesmen and Politicians", utfärdad i Peterskyrkan den 21 oktober 2000).

Denna bisats föranleds av Mores medverkan i de religiösa förföljelserna i England. Under Mores tid som lordkansler brändes sex protestanter på bål. More, som var jurist till yrket, deltog själv i flera av utredningarna.

Det är i första hand denne Thomas More, fanatikern, som figurerar i *Wolf Hall*, en historisk roman av Hilary Mantel som nu gör sitt segertåg över världen och som nyligen utkom i svensk översättning. I Mantels bok kontrasteras Mores narcissistiska självrtäffärdighet med huvudpersonen Thomas Cromwells sakliga, moderna pragmatism. (Nästan alla män heter "Thomas" i *Wolf Hall*.) Cromwell, en av Henrik VIII:s närmaste män under 1530-talet, blir den som till slut får More fälld för högförräderi.

Wolf Halls rent litterära kvalitéer låter jag andra bedöma (själv lärde jag mig mycket av Sigrid Combüchens recension i *Svenska Dagbladet* den 4 augusti 2013). Jag skall istället uppehålla mig vid vad *Wolf Hall* säger om politik och politikens villkor.

På ett plan handlar romanen om den moderna statens uppkomst. Cromwell, som kommer från en enkel bakgrund, representerar i Mantels framställning en moderniserande bourgeoisie. Han vill reformera de traditionsbundna feodala och religiösa institutioner som han anser står i vägen för nödvändiga ekonomiska och politiska framsteg. I förlängningen vill han skapa bestående politiska institutioner som är frikopplade från monarkens person och som är bättre lämpade för den moderna värld som han har sett växa fram under sina resor i Europa.

Det finns en fin passage i boken där Cromwell utövar påtryckningar på en ung adelsman som vägrar att ge upp sina giftermålsanspråk på Anne Boleyn, kungens tilltänkta hustru. "Hur kan han förklara för honom? Att världen inte styrs därifrån han tror?", frågar sig Cromwell. "Världen styrs från Antwerpen, från Florens, från orter han aldrig har föreställt sig: från Lissabon, där skeppen med segel av silke sticker västerut och brinner upp i solen. Inte från slottsmurar utan från räknekammare, inte av pukors och trumpeters klang utan av knäppandet från räkneramen, inte av bössekammarens gnissel och klick utan av pennans skrap mot reversalet som betalar för bössan och för bössemakaren och för krutet och för kulan."

Så talar den som ser den politiska makten för vad den är. Mantel låter Cromwell kalla Machiavelli för "Niccolò" – kanske för att antyda personlig vänskap, kanske för att antyda intellektuell och politisk samhörighet.

Cromwells politiska hållning är alltså i högsta grad modern. Men han verkar samtidigt i ett helt och hållet traditionellt, klientelistiskt system, där offentliga ämbeten utnyttjas för personlig vinning och där alla politiska relationer bygger på tjänster och

gentjänster. Och han är utomordentligt framgångsrik.

På ett annat plan handlar *Wolf Hall* således om en politisk karriär. När Cromwells beskyddare kardinal Wolsey i början av boken blir avsatt och förödmjukad tycks det först som om Cromwell skall dras med i fallet. Men denna händelse blir istället början på Cromwells eget uppstigande i makt. ”Du gör allt, Cromwell”, konstaterar hertigen av Suffolk. ”Du är allt nu. Vi säger, hur gick det till? ... Vi frågar oss, men vid Kristi ångande blod har vi inget satans svar.”

Så har politikens *doers* alltid uppfattats av den gamla ordningens män.

Läsarens sympati ligger oftast hos Cromwell, som tar hand om de sina och som sällan behandlar sina fiender med större grymhet än nödvändigt. Ett korrumperat, klientelistiskt system är omoraliskt, men det har sin egen moral. Om vi måste välja mellan Cromwell och alternativet väljer vi Cromwell.

Djupast sett handlar *Wolf Hall* om en mer fundamental moralisk och politisk fråga, som brukar kallas ”de smutsiga händernas problem”: får man göra ont, i ett orättfärdigt samhälle, om syftet är att undvika ett ännu större ont? Det är en fråga som många stora författare har brottats med (ett svenskt exem-

pel är Eyvind Johnsons skildring av Odysseus hemkomst i romanen *Strändernas svall* från 1946). Jag tror för egen del att det är en fråga som är så svår att besvara att skönlitteraturen kan säga oss mer, på sitt indirekta vis, än filosofin och den politiska teorin.

Det är ett mått på Mantels storhet som författare att läsaren efter mer än tusen sidor (drygt sexhundra för *Wolf Hall* och fyrahundra för uppföljaren *Bring Up the Bodies*) fortfarande inte vet vilket svar hon vill ge.

Cromwell har mycket på sitt samvete, men han förefaller i *Wolf Hall* ändå att *ha* ett samvete. Mer än en gång väljer han att skona sina fiender, trots att han skulle ha uppnått sina mål snabbare om han hade gått hårdare fram. Han är inte en god människa, men han är en anständig människa. Hans motiv är oftast rena även om hans händer inte är det.

När man läser *Bring Up the Bodies* börjar man emellertid undra. Motiven är inte lika rena. Samvetets röst är tystare. Man undrar över Cromwells avsikter och bevekelsegrunder. Man undrar om det finns någon moral alls under tyranniet.

Johannes Lindvall är professor i statsvetenskap vid Lunds universitet.

E-post: johannes.lindvall@svet.lu.se

Prenumerera på Statsvetenskaplig tidskrift!
www.statsvetenskapligtidskrift.se